

Assistans- ersättning

Vägledningarna innehåller en samlad information om vad som gäller på ett visst område och är ett stöd i handläggningen.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av *hur* man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Omtryck görs bara vid större ändringar. Mindre ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Den elektroniska versionen hittar du på [http://www.forsakringskassan.se/Om försäkringskassan/](http://www.forsakringskassan.se/Om_forsakringskassan/) Ladda ner vägledningarna.

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Huvudkontoret
VO Funktionshinder, sjukersättning, aktivitetsersättning
och arbetsskador

Innehåll

Förkortningar	9
Sammanfattning	10
Läsanvisningar	12
1 Inledning	13
1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder.....	13
1.2 Funktionshinderspolitiken.....	13
1.2.1 FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	14
1.2.2 Strategiska myndigheter och delmål.....	15
1.3 FN-konvention om barnets rättigheter- barnkonventionen.....	15
1.4 Tillgänglighet	16
1.5 Mänskliga rättigheter i Försäkringskassan.....	17
2 Handikappreformen och rättighetslagstiftning	19
2.1 Handikappreformen och rättighetslagstiftningen.....	19
2.1.1 Grundläggande principer i handikappreformen.....	20
2.1.2 Insatser enligt LSS	21
2.1.3 Personlig assistans – en ny insats.....	22
2.1.4 LSS – Kommunens ansvar	23
2.1.5 Assistansersättning – Statens ansvar.....	24
2.2 Rapporteringsskyldighet enligt LSS	24
2.2.1 Rapportering om missförhållanden enligt 24 b § LSS.....	25
2.2.2 Missförhållanden och påtaglig risk för missförhållanden	26
2.2.3 Verksamheter och insatser där rapporteringsskyldigheten gäller.....	26
2.2.4 Sekretess	27
2.2.5 Tillvägagångssätt för rapportering inom Försäkringskassan	28
2.2.6 Att rapportera anonymt.....	28
2.2.7 Ingen sanktion.....	29
2.3 Är Försäkringskassan skyldig att anmäla missförhållanden som rör barn?	29
2.4 Förändringar i lagstiftningen.....	30
2.4.1 1995 – ej längre möjligt att betala ut ersättning till sammanboende.....	30
2.4.2 1996 – ändringar för bättre kostnadskontroll.....	30
2.4.3 1997 – ersättningen schabloniseras och kommunerna involveras	31
2.4.4 2001– assistans även efter 65 års-dagen.....	31
2.4.5 2004 – inskränkt möjlighet till retroaktiv ersättning	31
2.4.6 2008 – tydligare regler för hur ersättningen får användas	32
2.4.7 2011 – barnkonventionen skrivs in i LSS och LASS ersätts av socialförsäkringsbalken.....	32
3 Ansökan	36
3.1 Ansökan om assistansersättning	36
3.1.1 Undertecknande.....	37
3.1.2 Ansökan av dödsbo för den avlidnas räkning	38
3.2 Anmälan från kommun	38
3.3 Lagstadgad retroaktiv tid.....	38
3.4 Avvisa ansökan	39

4	Försäkringstillhörighet	40
4.1	Allmänt om försäkringstillhörighet	40
4.2	EU:s samordningsbestämmelser	40
4.2.1	Länder som omfattas av bestämmelserna	41
4.2.2	Personkrets	41
4.2.3	Sakområden	41
4.2.4	Likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser	42
4.2.5	Sammanläggning av försäkringsperioder	42
4.2.6	Bestämmelser om tillämplig lagstiftning	42
4.3	Socialförsäkringskonventioner	43
4.4	Socialförsäkringsbalken	44
4.4.1	Bosättningsbaserad försäkring	44
4.4.2	Den arbetsbaserade försäkringen	44
4.4.3	Försäkringstid	45
4.4.4	Speciella försäkringssituationer	46
5	Vilka personer omfattas av lagen?	47
5.1	Det svenska socialförsäkringsskyddet	47
5.2	Förordningarna EG 883/2004 och EEG 1408/71	47
5.3	Bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land	48
5.4	Arbetar i Sverige, men bosatt i annat EU-land	48
5.5	När en person lämnar landet	49
5.6	När en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse	50
5.7	Anmälan till Försäkringskassan	50
6	Förutsättningar för rätt till assistansersättning	51
6.1	Bestämmelser och rekommendationer om assistansersättning	51
6.2	Grundläggande förutsättningar för rätten till assistansersättning	51
6.3	Viktiga bedömningsmoment	52
6.3.1	65 års ålder	52
6.3.2	Boende- och vistelsesituation	54
7	Utredning och dokumentation	55
7.1	Utredning och handläggning	55
7.1.1	Metodstöd – den särskilda beslutsordningen utredning, föredragning och beslut	56
7.1.2	Jäv	62
7.2	Hämta in uppgifter	62
7.2.1	Betalning av utlåtagen	66
7.2.2	Medicinska underlag	67
7.2.3	Metodstöd – hämta in uppgifter	68
7.2.4	Heder och samvete	69
7.2.5	God man, förvaltare, ombud och fullmakt	70
7.2.6	God man, förvaltare och ombud vid besök	70
7.2.7	Hörande av kommun	71
7.2.8	Information om funktionsnedsättningar	71
7.2.9	Samarbete med funktionshindersorganisationer	72
7.3	Försäkringsmedicinsk konsultation	72
7.3.1	De olika rollerna	73
7.3.2	Inför konsultationen	74
7.3.3	Under konsultationen	75
7.3.4	DFA-H-analys	75
7.3.5	Komplettering	76
7.3.6	Dokumentation	76

7.3.7	<i>Skriftligt yttrande</i>	77
7.3.8	<i>Bedömningen</i>	78
7.4	Andra samhällsstöd.....	78
7.4.1	<i>Handikappersättning</i>	79
7.4.2	<i>Vårdbidrag</i>	79
8	LSS personkrets	81
8.1	LSS personkrets.....	81
8.2	LSS personkrets – första gruppen	82
8.3	LSS personkrets – andra gruppen	83
8.4	LSS personkrets – tredje gruppen	83
8.4.1	<i>Tredje gruppen och små barn</i>	87
9	Bedömning av rätten till assistansersättning	88
9.1	Behovsbedömning.....	89
9.2	Behovet av personlig assistans för den dagliga livsföringen	89
9.3	Grundläggande behov.....	92
9.3.1	<i>Personlig hygien, måltider och av- och påklädning</i>	95
9.3.2	<i>Kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade</i>	98
9.3.3	<i>Omfattning och beräkning av tid</i>	104
9.3.4	<i>Förflyttning</i>	105
9.3.5	<i>Beräkning av de grundläggande behoven</i>	105
9.4	Andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt.....	109
9.5	Totala behovet av assistansersättning.....	113
9.6	Olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömning av behovet av personlig assistans.....	115
9.6.1	<i>Dygnsvila</i>	115
9.6.2	<i>Behov som tillgodoses på något annat sätt</i>	116
9.6.3	<i>Barn med funktionsnedsättning</i>	117
9.6.4	<i>Grundläggande behov vid vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet</i>	119
9.6.5	<i>Makars gemensamma ansvar</i>	120
9.6.6	<i>Föräldrar med funktionshinder</i>	121
9.6.7	<i>Dubbel assistans</i>	121
9.6.8	<i>Tillfälligt utökat behov eller regelbundet återkommande behov?</i>	124
9.6.9	<i>Behovsbedömning före flytt från föräldrahemmet, en gruppbostad eller en institution</i>	126
10	Tid då assistansersättning inte betalas ut	127
10.1	Tid då assistansersättning inte betalas ut.....	127
10.2	Vård på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting	128
10.2.1	<i>Kortare sjukhusvistelse</i>	128
10.3	Gruppbostad.....	130
10.4	Barnomsorg, skola och daglig verksamhet	130
10.4.1	<i>Övrig skolgång och utbildning</i>	133
10.5	Sjukvårdande insatser.....	133
11	SFB och andra stödformer	135
11.1	Bostad med särskild service enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra.....	135
11.2	Begreppet omvårdnad – vad innebär det?.....	136
11.2.1	<i>Omvårdnad enligt LSS</i>	136
11.2.2	<i>Omvårdnad enligt SoL</i>	138

11.3	SFB och LSS	138
11.3.1	Råd och stöd	139
11.3.2	Personlig assistans eller ekonomiskt stöd	139
11.3.3	Ledsagarservice	139
11.3.4	Kontaktperson	140
11.3.5	Avlösarservice i hemmet	140
11.3.6	Korttidsvistelse utanför det egna hemmet.....	140
11.3.7	Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov.....	141
11.3.8	Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet.....	141
11.3.9	Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna.....	143
11.3.10	Daglig verksamhet.....	145
11.4	SFB och SoL	145
11.4.1	Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL	145
11.4.2	Hemtjänst	145
11.4.3	Familjehem enligt SoL.....	146
11.5	SFB och speciella skolformer.....	146
11.5.1	Elevhem vid statliga specialskolor	146
11.5.2	Boende vid riksgymnasier	147
11.6	Vissa andra boendeformer	148
11.7	Särskilt utbildningsstöd/assistans	149
11.8	Personligt biträde till personer med arbetshandikapp.....	149
11.9	Hjälpmedel och bostadsanpassningsbidrag	150
11.9.1	Hjälpmedel	150
11.9.2	Bostadsanpassning.....	151
12	Beslut hos Försäkringskassan	152
12.1	Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare – särskild beslutsordning.....	152
12.2	Kommunicering	152
12.3	Metodstöd – Kommunikering	153
12.4	Rätten att lämna uppgifter muntligt	154
12.5	Avvikande mening	154
12.6	Beslut om assistansersättning av särskilt utsedd beslutsfattare.....	154
12.7	Beslut om assistansersättning av handläggare	155
12.8	Beslut gäller omedelbart eller vid en senare tidpunkt	156
12.8.1	Metodstöd – utredning om från och med när ett beslut om indragning ska gälla	156
12.9	Motivering av beslut	157
12.10	Underrättelse om beslut	157
12.11	Interimistiska beslut.....	158
12.12	Beslut med förbehåll.....	158
12.13	Ersättning för retroaktiv tid	159
12.14	Omprövning och överklagande	160
13	Assistansersättningens timbelopp	162
13.1	Timbeloppet.....	162
13.2	Högre timbelopp	164
13.2.1	Särskilda skäl för högre timbelopp.....	165
13.2.2	Utredning av det högre timbeloppets storlek	168
14	Kommunen och Försäkringskassan	172
14.1	Beslut till kommunen	172
14.2	Utbetalning till kommunen.....	173

14.3	Kommunens betalningsansvar	173
14.4	Sjukdom hos ordinarie assistent	176
14.5	Ändrade förhållanden m.m.	177
15	Utförande av beslut.....	178
15.1	Grund för månadsutbetalning.....	178
15.2	Tillståndskrav, anmälningsplikt, tillsyn och utbetalning för verksamhet med personlig assistans	179
15.3	Underlag inför beslut om utbetalning	181
15.3.1	<i>Kan barn själva anställa sina assistenter?</i>	<i>183</i>
15.4	Möjliga betalningsmottagare	184
15.5	Skattskyldighet	184
15.6	Olika bolagsformer	185
15.7	När är det möjligt att köpa assistans av sitt eget bolag eller sin egen enskilda firma?	187
15.8	Hushållsgemenskap	189
15.9	Arbetstid	191
15.10	Minderåriga arbetstagare – assistenter.....	192
15.11	Möjligheter för Försäkringskassan att lämna information till Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket	193
15.11.1	<i>Metodstöd – informera Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket.....</i>	<i>193</i>
15.12	Tid som jämställs med lämnad assistans.....	195
15.13	Förverkande, utmätning och överlåtelse	197
16	Redovisning och avräkning	198
16.1	Tidredovisning	198
16.1.1	<i>Uppgifter saknas</i>	<i>199</i>
16.2	Räkning för assistansersättning	199
16.3	Inlämningsdag	200
16.4	Månatlig avräkning	201
16.4.1	<i>Färre timmar</i>	<i>201</i>
16.4.2	<i>Fler timmar</i>	<i>202</i>
16.4.3	<i>Ifrågasatta timmar</i>	<i>203</i>
16.5	Slutavräkning.....	204
16.5.1	<i>Särskilda skäl för utbetalning efter slutavräkning.....</i>	<i>205</i>
16.5.2	<i>Kostnadsredovisning vid högre timbelopp</i>	<i>206</i>
16.5.3	<i>Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen.....</i>	<i>207</i>
16.6	Metodstöd – registrering av räkningar och reglering av återbetalning efter redovisning av köp av assistans och kostnader för personlig assistans	209
16.6.1	<i>Registrera räkning vid köp av assistans för en person med schablonbelopp</i>	<i>209</i>
16.6.2	<i>Registrera räkning vid beviljat högre timbelopp samt för den som är arbetsgivare till sina assistenter.....</i>	<i>210</i>
16.6.3	<i>Registrera en räkning för någon som både köper assistans och är arbetsgivare för sina assistenter</i>	<i>211</i>
16.7	Slutavräkning vid interimistiska beslut	213
16.8	Slutavräkning före periodens slut.....	213
17	Ändrade förhållanden och omprövning.....	215
17.1	Anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt minskning/indragning.....	215
17.2	Omprövning.....	215
17.3	Metodstöd – handläggning av tvåårsomprövningar	218

18	Återbetalning av assistansersättning	221
18.1	Regeländringen den 1 juli 2008 om återbetalning	221
18.1.1	<i>Den som köper assistans</i>	221
18.1.2	<i>Den som själv anställer personliga assistenter</i>	222
18.2	Övrigt om återbetalning	223
18.2.1	<i>Beslutet riktas till den försäkrade</i>	223
18.2.2	<i>Återbetalning om den försäkrade avlider</i>	223
18.2.3	<i>Ränta</i>	223
18.3	Eftergift	224
18.4	Kvittning	224
18.5	Interimistiskt beslut	224
	Källförteckning	225
	Sakregister	232

Förkortningar

Bet.	Betänkanden
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
FKDN	Försäkringskassans Domsnytt
FKRS	Försäkringskassans rättsliga ställningstagande
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HSL	Lagen (1982:763) om hälso- och sjukvård
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRNSU	Kammarrätten i Sundsvall
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen
Prop.	Proposition
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RegR	Regeringsrätten
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RGD	Riksgymnasiet för döva
RGH	Riksgymnasiet för hörselskadade
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
Skoll	Skollagen
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SoS	Socialstyrelsen
SoU	Socialutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
WHO	Världshälsoorganisationen

Sammanfattning

Denna vägledning är avsedd att vara ett stöd i det dagliga arbetet hos Försäkringskassan. Den ska bidra till att socialförsäkringsbalken, förordningen (1993:1091) om assistansersättning och tillhörande författningar tillämpas på ett riktigt sätt.

För att beviljas assistansersättning måste den sökande anses vara bosatt i Sverige och därmed omfattas av svensk socialförsäkring. Socialförsäkringsbalken reglerar om en person omfattas av den svenska socialförsäkringen.

I och med att Sverige är med i Europeiska Unionen (EU) kan den sökande också komma att omfattas av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (förordning 883/2004) eller Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av system för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.

Vägledningen behandlar framför allt frågor som rör rätten till assistansersättning. Det finns exempel inlagda för att göra det lättare att förstå bestämmelserna.

En person har rätt att få assistansersättning från Försäkringskassan om hon eller han

- tillhör den personkrets som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan
- inte bor i en gruppbostad eller vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- inte har fyllt 65 år. Den försäkrade kan få behålla ersättningen efter sin 65-årsdag. Antalet assistanstimmar får dock inte utökas efter det att hon eller han har fyllt 65 år.

Med personlig assistans menas ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Personlig assistans enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken har samma betydelse som i LSS.

Assistansersättningen ger den försäkrade mycket stort inflytande över hur stödet ska ges. Hon eller han kan själv anställa en eller flera personliga assistenter (kostnader för personliga assistenter) eller anlita assistenter som kommunen, kooperativ, ett företag eller annan organisation är arbetsgivare för (köp av personlig assistans).

Assistansersättningen betalas ut månadsvis med ett preliminärt belopp. Varje beviljad assistanstimme ersätts med ett schablonbelopp. Det preliminära beloppet motsvarar schablonbeloppet multiplicerat med antalet beviljade assistanstimmar i genomsnitt per månad för varje tidsperiod som assi-

stansersättning beviljats. I vissa fall kan Försäkringskassan bevilja ett högre timbelopp, men det får inte överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett hjälpmedel för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av Försäkringskassans personal.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis samt för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar, föreskrifter, allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden och interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Hänvisningen finns antingen angiven i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

I en bilaga till vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar etc. som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör hur en regel ska tillämpas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I en bilaga till vägledningen finns en historikbilaga. Den innehåller en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får man en överblick över de viktigaste nyheterna i denna version av vägledningen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning och ett alfabetiskt sakregister. Innehållsförteckningen är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt.

Sakregistret finns sist i vägledningen och innehåller sökord med sidhänvisningar.

1 Inledning

Detta kapitel ger en övergripande bild av

- handikapp, funktionshinder eller funktionsnedsättning – vad är rätt?
- funktionshinderspolitiken
- strategiska myndigheter och delmål
- barnkonventionen

1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder

Under hösten 2007 har Socialstyrelsen kommit med nya rekommendationer kring terminologin inom det funktionshinderspolitiska området. Funktionsnedsättning beskriver nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur.

Ett funktionshinder beskriver den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Funktionshinder är således en beteckning för de konsekvenser som följer av en funktionsnedsättning. Det är alltid något relativt och uppstår först i samspelet mellan en individ och den omgivande miljön. En person med funktionsnedsättning kan alltså vara funktionshindrad i en viss miljö eller i en viss situation utan att för den skull vara det i andra. Det är därmed inte riktigt att säga att en person är funktionshindrad eftersom det är miljön som är funktionshindrande. Denna miljörelaterade synen på funktionshinder har integrerats i svensk lagstiftning. (Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade, s. 53).

Tidigare användes termen handikapp, som en beskrivning över förhållandet mellan en individ och omgivningen. Begreppet avråds som synonym till såväl funktionsnedsättning som funktionshinder. Begreppet handikapp förekommer i vissa sammansatta ord som till exempel handikappforskning. Det finns även kvar som begrepp i äldre material och lagstiftning. I denna vägledning används begreppet handikappreform och handikapputredning, då det är äldre material.

Försäkringskassan ska använda Socialstyrelsens definitioner av begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder.

1.2 Funktionshinderspolitiken

Den grundläggande principen för funktionshinderspolitiken är att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjlighet som andra att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

De nationella målen för funktionshinderspolitiken slogs fast år 2000. Målen är ständigt aktuella och har ingen bortre gräns.

De nationella funktionshinderspolitiska målen är:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund
- att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Inriktningen på arbetet är

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning
- att förebygga och bekämpa diskriminering
- att skapa förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Regeringen har presenterat en strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken i Sverige under 2011–2016. Strategin beskriver konkreta mål för samhällets insatser och hur de ska följas upp.

Grunden för funktionshinderspolitiken finns i den nationella handlingsplanen *Från patient till medborgare en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79). Med handlingsplanen som grund beslutade riksdagen dels om målen för funktionshinderspolitiken, dels om inriktningen för arbetet inom funktionshinderspolitiken. (En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, s. 4, Regeringskansliet)

Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, ansvarar för uppföljningen av strategins mål och insatser, samt för att utveckla ett sammanhållet system för att beskriva och analysera utvecklingen. Läs mer om funktionshinderspolitiken på regeringens webbplats www.regeringen.se och på Handisams webbplats www.handisam.se

1.2.1 FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

År 2006 antogs konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning av FN:s generalförsamling. Konventionen tar upp de åtgärder som är nödvändiga för att säkra rättigheterna för människor med funktionsnedsättning.

Sverige undertecknade konventionen 2007 och ratificerade den året efter. Konventionen är vägledande i strategin för att genomföra funktionshinderspolitiken. Hela den offentliga sektorn ska arbeta med konventionen som grund. Läs mer på regeringens webbplats www.regeringen.se och se prop. 2008/09:28 *Mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder*.

1.2.2 Strategiska myndigheter och delmål

Enligt den nationella handlingsplanen ska frågor om funktionshinder finnas med som en naturlig del av verksamheten i alla sektorer i samhället. Alla myndigheter har ett ansvar för att leva upp till målen för funktionshinderspolitiken och att integrera funktionshindersperspektivet i den ordinarie verksamheten.

I genomförandestrategin för funktionshinderspolitiken för åren 2011–2016 har ett flertal myndigheter fått ett särskilt ansvar. Dessa kallas strategiska myndigheter. Det finns en eller flera strategiska myndigheter för varje politikområde.

De strategiska myndigheterna ska formulera delmål utifrån de mer övergripande inriktningsmålen för sina respektive politikområden. Den 15 mars varje år ska de lämna en rapport till regeringen och Handisam. Rapporten ska innehålla en redovisning av hur myndigheten har arbetat för att uppnå sina delmål, resultat och effekter av arbetet samt en lägesbedömning. Rapporten ska även redovisa de samråd som myndigheten har med funktionshindersorganisationerna och andra berörda aktörer i arbetet med att genomföra och följa upp delmålen inom myndighetens verksamhetsområde.

Försäkringskassan är en av 22 strategiska myndigheter och har fått i uppdrag att under åren 2012–2015 arbeta med delmål som rör delaktighet, likformighet och tillgänglighet.

1.3 FN-konvention om barnets rättigheter- barnkonventionen

Den 20 november 1989 antog konventionen om barnets rättigheter i FN:s generalförsamling, oftast kallad barnkonventionen. Barnkonventionen syftar till att ge alla barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och få komma till tals. Barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Konventionen definierar barn som varje människa under 18 år.

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990. Konventionen är en del av den internationella folkrätten, vilket innebär att de stater som ratificerat den är skyldiga att göra sitt yttersta för att följa konventionens artiklar. Barnkonventionen innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn och är rättsligt bindande för de stater som ratificerat den.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer. De ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men har också en självständig betydelse:

- Inget barn får diskrimineras på grund av härkomst, kön, religion, funktionshinder eller andra liknande skäl (artikel 2).
- Barnets bästa ska vara vägledande vid allt beslutsfattande och vid alla åtgärder som rör barn och unga (artikel 3).
- Barn och unga ska tillåtas att utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar (artikel 6).
- Barn och unga ska ges möjlighet att framföra och få respekt för sina åsikter i frågor som berör dem (artikel 12).

Läs mer på regeringens webbplats www.regeringen.se

1.4 Tillgänglighet

Tillgänglighet är en viktig del i funktionshinderperspektivet. Ofta används ordet för att beskriva den fysiska miljön. Men begreppet är betydligt vidare än så och det är viktigt att hänsyn tas till alla perspektiv.

Begreppet kan delas in i fyra grupper:

1. Fysisk tillgänglighet innebär att inom- och utomhusmiljöer ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det innebär bland annat att det ska gå att ta sig in i och ut ur lokaler och att det ska gå att orientera sig. Det innebär också att man ska kunna vara där även som allergiker och alla ska kunna använda eventuella toaletter.
2. Kommunikativ tillgänglighet innebär att alla ska kunna ta emot information och interagera med andra. Därför måste det finnas tolkar, fungerande teleslingor, god akustik och belysning. Webbplatser på Internet måste vara utformade så att de är tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning.
3. Informativ tillgänglighet innebär att alla ska kunna ta del av information. Därför måste tryckt och digital information vara tydligt utformad och vid behov gå att få på punktskrift, lättläst, kassett eller Daisy. Talad information bör kunna kompletteras med visuell tillgänglighet.
4. Psykosocial tillgänglighet innebär att attityder, kunskap och bemötande påverkar mötet mellan människor. Vikten av att kunna planera och förstå en persons behov eller situation är en förutsättning för ett bra bemötande. Det är viktigt att veta om att både osynliga och synliga funktionsnedsättningar påverkar om ett möte ska bli bra eller dåligt. En person med dyslexi kräver tid och stöd för att läsa och tolka en text på samma sätt som en person som är synskadad eller blind.

Läs mer om tillgänglighet på www.handisam.se

1.5 Männsliga rättigheter i Försäkringskassan

Försäkringskassan ska bemöta personal och kunder professionellt på lika villkor oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller trostillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. (Policy för likabehandling 2010:01)

Arbete för likabehandling innebär att Försäkringskassan ska motverka all form av diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567). Det finns ett förbud mot att diskriminera i handläggningen och bemötande av försäkrade (2 kap. 14 § diskrimineringslagen [2008:567]).

- Personens kön

Kvinnor och män, flickor och pojkar har samma behov av ett bra bemötande. Samtidigt är bemötandet från myndigheten i regel olika. Detta sker ofta undermedvetet. Därför är det viktigt att öka kunskapen om hur våra föreställningar kring genus och mer specifikt den rådande genusordningen påverkar kvinnors och mäns, flickors och pojkars livssituation. Det är exempelvis inte personens kön och traditionella roller i ett hushåll som ska styra om hon eller han kan beviljas assistansersättning eller inte, utan behovet av hjälp och stöd kopplat till funktionsnedsättningen.

- Barn och unga

Barn och unga människor med funktionsnedsättning är i första hand barn och unga människor och inte människor med funktionsnedsättning. När man är ung förändras livssituationen hela tiden. Då lägger man grunden till sin identitet, självbild och självkänsla. Därför har unga ofta ett annat behov av stöd än vuxna. Barns rätt till utveckling handlar inte enbart om utveckling mot att bli vuxen utan om rätten till barndomens egen utveckling med lek, fritid och kultur.

- Etnisk bakgrund

Den som inte har svenskt ursprung kan ha svårt att bli delaktiga i det svenska samhället. Det kan handla om kulturella skillnader som ställningen i samhället för personen med funktionsnedsättning, familjens ansvar och individens rättigheter. Därför är förmågan och verktygen för att förmedla socialförsäkringens intentioner viktiga. Rätten till en förmån bedöms med utgångspunkt av försäkringstillhörighet, inte nationalitet.

- Sexualitet

Oavsett om en person är homo-, bi-, trans- eller heterosexuell ska bemötande och handläggning ske på samma sätt och med samma utgångspunkter. Det är därför viktigt att inte blanda ihop en persons sexualitet med personen levnadsförhållanden (gift, sambo, partner, förälder, etc.) så att det påverkar ett eventuellt beslut.

Förutsättningar för bra möten och handläggning påverkas av personernas kunskaper, inlevelse, förväntningar, förhållningssätt och maktpositioner. Det är viktigt att ha inlevelse och respekt i mötet. Det är också viktigt att tänka på att den person som har behov av en offentlig tjänst befinner sig i en beroendesituation. Personen behöver inte alltid befinna sig i en beroende-

situation men just i den här situationen är personen beroende av den som beslutar om stödet. Att i sitt arbete ha uppgiften att ge stöd till andra innebär att ha makt över andra. (Riksförsäkringsverket, De handikappolitiska målen och socialförsäkringsadministrationen, 2003)

2 Handikappreformen och rättighetslagstiftning

Detta kapitel ger en övergripande bild av

- handikappreformen och rättighetslagstiftningen
- anmälningssplikt enligt LSS
- anmälningssupplemaning enligt SoL
- förändringar i lagstiftningen

2.1 Handikappreformen och rättighetslagstiftningen

År 1989 tillsattes en handikapputredning som skulle utreda kommunernas och landstingens insatser för personer med stora funktionshinder. En viktig utgångspunkt var att personer med stora funktionshinder skulle tillförsäkras ett väl fungerande stöd. Handikapputredningen lämnade flera betänkanden med förslag om förbättringar av det individuella stödet till personer med stora funktionshinder. Förslagen är tillsammans med andra utredningar det huvudsakliga underlaget för handikappreformen och bidrog till en ny rättighetslagstiftning. (Grunewald och Leczinsky, 1993)

Modellen för den nya rättighetslagstiftningen var omsorgslagen som började gälla i juli 1986. Den innehöll ett antal preciserade insatser, som landstinget ansvarade för. Lagen riktade sig mot två grupper. Den ena var psykiskt utvecklingsstörda och personer med barndomspsykos. Den andra var personer som efter utvecklingsperioden fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter sjukdom eller skada. De två grupperna kom även att ingå i den nya rättighetslagstiftningen då dessa personer bedömdes ha sådana svårigheter att de behövde särskilda insatser för att få sina behov tillgodosedda. I den nya lagen ersattes psykiskt utvecklingsstörd med utvecklingsstörd och barndomspsykos med autism. Det innebar ingen skillnad i sak utan var en anpassning till rådande språkbruk. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.1–3.1.4, s. 48–53)

Handikapputredningen slog fast att även andra personer med funktionshinder än de som omfattades av omsorgslagens personkrets var beroende av olika insatser för att kunna leva ett liv så likt andra som möjligt (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53 och 54). Den nya rättighetslagstiftningen utvidgade därför den gamla lagens personkrets med en tredje grupp; personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Den nya lagen, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) trädde i kraft den 1 januari 1994. LSS är en rättighetslag. Med rättighetslag menas bl.a. att rättigheten ska preciseras i lag och att det finns en möjlighet att överklaga ett beslut samt att det kan förekomma

sanktioner om ett beslut inte kan verkställas. Personer som omfattas av lagens personkrets har rätt till vissa angivna insatser om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Insatserna regleras i 9 § LSS och omfattar tio olika insatser. Landstinget ansvarar i de flesta fall, för en av insatserna, nämligen rådgivning och annat personligt stöd, medan kommunen ansvarar för de övriga.

Lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS) trädde i kraft samtidigt som LSS. Assistansersättning är ett statligt bidrag till kostnader för personlig assistans. Frågor om assistansersättning handläggs av Försäkringskassan (48 kap. 5 § SFB). Den 1 januari 2011 trädde socialförsäkringsbalken i kraft och ersatte då bland annat lagen om assistansersättning (LASS).

En av insatserna enligt LSS är biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för assistans, till den del behovet inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (9 § 2 LSS). Bedömningen om rätten till *personlig assistans* enligt LSS handlar om individens behov berättigar till insatsen personlig assistans genom kommunens försorg eller till ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för att kunna ordna insatsen på annat sätt. Bedömningen av rätten till *assistansersättning* handlar om individens behov av personlig assistans berättigar till ersättning för assistans.

Begreppet personlig assistans har samma betydelse i LSS och i bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

2.1.1 Grundläggande principer i handikappreformen

Det övergripande syftet med handikappreformen var att åstadkomma så jämlika villkor som möjligt mellan människor med omfattande funktionshinder och andra människor. Handikapputredningens kartläggning visade att personer med omfattande funktionshinder hade mycket begränsade möjligheter att bestämma över sin egen situation och påverka utformningen av service- och stödinsatser. (prop. 1992/93:159, avsnitt 2, s. 42 och 43)

Handikapputredningen slog fast olika grundläggande etiska principer om människans lika värde från den humanistiska människosynen, dvs. respekt för människovärdet. Den innebär att människan alltid är en individ med ett värde i sig och att detta inte förändras av funktionshinder. De grundläggande principerna i handikapputredningen var självbestämmande och inflytande, tillgänglighet, delaktighet, kontinuitet och helhetssyn (SOU 1991:46). Principerna skulle vara bärande i alla insatser och verksamheter som rör personer med omfattande funktionshinder:

- Inflytande på alla nivåer för enskilda med omfattande funktionshinder medför en möjlighet att utöva ett aktivt medborgarskap.
- Tillgänglighet har en vidsträckt betydelse i fysisk, social, psykologisk, ekonomisk och organisatorisk bemärkelse. Livsvillkoren för personer med omfattande funktionshinder påverkas av var och en av dessa aspekter på tillgänglighet och den samverkan som finns mellan dem. Alla aspekter är viktiga i en samhällsgemenskap som omfattar alla.

- Begreppet delaktighet avser ett aktivt deltagande i samhällslivet där människor med omfattande funktionshinder har medborgerliga rättigheter och skyldigheter.
- Kontinuiteten i stödet är en viktig del eftersom det förmedlar trygghet. Man ska kunna hysa tilltro till att insatserna varar och att tillvaron är överblickbar både i ett kortare och i ett längre perspektiv.
- Helhetssynen innebär att personlig integritet och individualitet respekteras. Helhetssynen medför också att stödet ska planeras och ges med utgångspunkt från den enskildes hela tillvaro för att den ska fungera.

Frågor om självbestämmande blir särskilt viktiga när den försäkrade till följd av ett omfattande funktionshinder har ett stort behov av olika stödinsatser. Självbestämmande och rätten till integritet hör ihop. Respekt för individens integritet ska finnas i alla situationer och är oberoende av den enskildes förmåga eller hjälpbehov.

Målet för verksamheten enligt LSS och bestämmelserna i socialförsäkringsbalken är att människor med omfattande funktionshinder ska kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors som möjligt och i gemenskap med andra människor. På så sätt främjas människors jämlikhet i levnadsvillkoren och fulla delaktighet i samhällslivet. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmande och integritet. (Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU19 Stöd och service till vissa funktionshindrade, s. 8)

En av grundtankarna är därmed att tillförsäkra personer med omfattande funktionshinder goda levnadsvillkor och att göra det möjligt för dem att leva som andra i motsvarande ålder.

2.1.2 Insatser enligt LSS

Personer som tillhör personkretsen enligt LSS har rätt till insatser i form av stöd och service enligt 9 § LSS om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Insatserna för särskilt stöd och service är:

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder
2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken
3. ledsagarservice
4. biträde av kontaktperson
5. avlösarservice i hemmet
6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet

7. korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov
8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet
9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna
10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.

Personer som tillhör personkrets 1 och 2 enligt 1 § LSS har rätt till daglig verksamhet enligt LSS om de har behov av det och behovet inte tillgodoses på annat sätt.

2.1.3 Personlig assistans – en ny insats

Vid tiden för handikapputredningen hade personer med omfattande funktionshinder som inte omfattades av omsorgslagens personkrets stöd utifrån socialtjänstlagen (SoL). Stödet gavs ofta i form av hemtjänst. Hur stödet såg ut varierade från kommun till kommun. Många var mycket beroende av sin omgivning. Möjligheten till inflytande och en självständig tillvaro var ofta begränsade.

Handikapputredningens kartläggning visade att personer med omfattande funktionshinder som fick hemtjänst för att tillgodose sina behov hade mycket små möjligheter att bestämma vem som skulle ge hjälpen och när den skulle ges. Förslaget om personlig assistans eller ekonomiskt stöd till sådan assistans var ett sätt att ge personer med omfattande funktionshinder ett verkligt inflytande över sin egen livssituation. Personlig assistans blev således ett medel för att uppnå målet med handikappolitiken, att leva som andra, för människor med omfattande funktionshinder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 62 och 63)

Med personlig assistans avsågs ett personligt utformat stöd som skulle ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Stödet skulle vara knutet till personen och inte till någon viss verksamhet. Personer som dagligen var mycket beroende av omfattande hjälp skulle ha ett avgörande inflytande på vem som skulle ge hjälpen. Antalet personer som gav sådan hjälp skulle kunna begränsas och den enskilde skulle själv kunna avgöra på vilket sätt och i vilka situationer som hjälpen skulle ges. Assistansen skulle vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Om stöd och hjälp kunde lämnas i form av personlig assistans och anordnas på det sätt som den enskilde finner bäst, skulle personen med funktionshinder ges mycket goda möjligheter till självbestämmande och inflytande över sin livssituation. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 62–64)

Begreppet personlig assistans ska ses i sitt rätta sammanhang, dvs. som en insats som ger personen inflytande över sin egen situation. På så sätt blir det också en motvikt till att vara beroende av till exempel en hemtjänstgrupp

som planerar arbetet utifrån alla hjälptagare. Personlig assistans förutsätter ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer (9 a § LSS). Personlig assistans skiljer sig därför från en hemtjänstinsats vilket också var syftet. Inflytande och självbestämmande över sin egen livssituation är viktiga grundläggande principer för utformandet av insatsen personlig assistans. Ett personligt utformat stöd förutsätter assistenter som personen själv har valt och som är knutna till individen. En personlig assistent kan inte tillgodose flera personers behov samtidigt under en och samma tidsperiod. Regeringsrätten fann i en dom att en person inte hade rätt till assistansersättning för det stöd hon fick av en grupp personliga assistenter som fanns knuten till hennes arbetsplats (s.k. assistanspool) och som hjälpte flera av de anställda. Stödet ansågs inte vara av sådan personlig karaktär att det utgjorde personlig assistans. (RÅ 2004 ref. 31) Assistenten kan förvisso arbeta som personlig assistent åt flera individer men då avskilt från varandra. Det går inte att säga hur många personer som är ett begränsat antal i varje enskilt fall. Antalet assistenter beror bland annat på antalet timmar. Många timmar kan som regel medföra fler assistenter.

Socialstyrelsen har tillsynsansvaret över verksamhet enligt LSS och får då även inspektera verksamheten (26 § LSS).

2.1.4 LSS – Kommunens ansvar

Kommunen har enligt LSS ett basansvar för insatsen personlig assistans. Med det avses bland annat att kommunen alltid ska stå beredd att ge personlig assistans eller ett ekonomiskt bidrag till skäligen kostnader för att enskilda ska kunna ordna insatsen på annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 73). Kommunen har därmed en skyldighet att på den enskildes begäran utreda behoven och efter bedömning besluta om någon har rätt till personlig assistans.

Av 9 § 2 LSS framgår att insatsen för särskilt stöd och service är biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till särskilda kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. Detta gäller till exempel vid tillfälligt utökat behov av personlig assistans där assistansersättning inte kan beviljas. Se även avsnitt 9.6.9.

För att ha rätt till personlig assistans enligt 9 § 2 LSS ska personen ha behov av hjälp för att klara sin hygien, för att klä på sig och klä av sig, för att äta, för att kommunicera med andra eller behöva någon annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om personen (9 a § LSS). Dessa hjälpbehov samlas i begreppet grundläggande behov. Personen kan behöva hjälp med ett, flera eller samtliga grundläggande behov.

En person kan ha rätt till personlig assistans eller ekonomiskt stöd för sådan assistans enligt 9 § 2 LSS men behöver för den skull inte uppfylla kravet för att få assistansersättning. Om behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven understiger i genomsnitt 20 timmar per vecka avslår Försäkringskassan ansökan utan att ta ställning till andra behov. Den enskilde har möjlighet att vända sig till kommunen för att ansöka om insatser enligt LSS.

Att det totala behovet av personlig assistans i sig överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka är inte detsamma som att behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Exempel

Esat ansöker om assistansersättning med 35 timmar i veckan. Försäkringskassan bedömer hans behov av personlig assistans för de grundläggande behoven till 15 timmar per vecka. Eftersom behovet av hjälp med de grundläggande behoven inte överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka avslår Försäkringskassan ansökan om assistansersättning.

Om personen inte behöver hjälp med de grundläggande behoven utan i stället behöver hjälp med att delta i fritidsaktiviteter, besöka vänner, delta i samhällslivet eller liknande kan till exempel ledsagning enligt 9 § 3 LSS vara aktuellt.

2.1.5 Assistansersättning – Statens ansvar

Assistansersättning är en statlig ersättning av allmänna medel som betalas ut till vissa funktionshindrade för kostnader för personlig assistans (51 kap. 2 § SFB). Den som tillhör personkretsen enligt LSS och behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning. Försäkringskassan betalar ut hela det beviljade beloppet till personen. Kommunen ersätter därefter kostnaderna för de 20 första timmarna per vecka till Försäkringskassan (51 kap. 22 § SFB). Detta betyder att staten bekostar de timmar som överstiger 20 timmar i veckan. Detta gäller oavsett hur personen väljer att anordna sin assistans.

Assistansersättningen betalas ut till den försäkrade. Hon eller han kan själv anställa personliga assistenter eller mot ersättning anlita en kommun eller annan som arbetsgivare för dessa. Assistansersättningen ska användas till assistenternas lönekostnader eller till de avgifter som kommunen eller någon annan som svarar för insatsen debiterar.

Försäkringskassans roll är bland annat att bedöma rätten till assistansersättning för att därefter administrera och betala ut ersättning. I rollen ingår inte att anordna personlig assistans eller att fungera som arbetsgivare för personliga assistenter. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 69)

2.2 Rapporteringsskyldighet enligt LSS

Den 1 juli 2005 skrevs en anmälningsplikt in i LSS. Ändringen gällde för alla som arbetade med insatser enligt LSS och för de som handlade ärenden enligt LSS eller enligt bestämmelserna om assistansersättning i socialförsäkringsbalken (prop. 2004/05:39, avsnitt 8.1, s. 59).

Den 1 juli 2011 tillkom nya bestämmelser om lex Sarah i socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) och LSS i kraft. De nya bestämmelserna innebär bland

annat att anmälningsskyldigheten ersätts med en rapporteringsskyldighet (prop. 2009/10:131 Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar, avsnitt 5.3.2, s. 28). Den skyldigheten gäller inte som tidigare enbart vid allvarliga missförhållanden utan också vid ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande. Bestämmelserna om rapporteringsskyldighet ska tillämpas både vid handläggning av ärenden och vid genomförande av insatser.

Genom att rapporteringsskyldigheten i 24 b § LSS omfattar verksamhet enligt LSS gäller den även för till exempel den som handlägger ärenden om assistansersättning enligt 51 kap. SFB (prop. 2009/10:131, avsnitt 7.2, s.53).

2.2.1 Rapportering om missförhållanden enligt 24 b § LSS

Var och en som fullgör uppgifter enligt LSS ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet (24 a § LSS). Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande som rör en enskild som får en insats enligt LSS ska genast rapportera detta till den eller de nämnder som avses i 22 § LSS (24 b § andra stycket LSS).

Rapporteringsskyldigheten gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Rapportering ska göras till den som är ansvarig för verksamheten (24 b § andra stycket LSS).

Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål utreda, dokumentera och avhjälpa eller undanröja missförhållandet eller risken för ett missförhållande (14 kap. 6 § SoL och 24 e § LSS).

Den som bedriver yrkesmässigt enskild verksamhet ska även informera berörd nämnd om de rapporter han eller hon har tagit emot (14 kap. 5 § SoL och 24 d § LSS) och informera om att en anmälan har gjorts till Socialstyrelsen (14 kap.7 § andra stycket SoL och 24 f § andra stycket LSS).

Med yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet menas verksamheter som inte drivs direkt av en kommunal nämnd utan av t.ex. ett aktiebolag, en stiftelse, en förening, ett kooperativ eller en enskild firma.

Den som bedriver verksamheten är också skyldig att snarast anmäla till Socialstyrelsen om ett rapporterat missförhållande är allvarligt eller om det finns en påtaglig risk för att ett missförhållande är allvarligt (14 kap.7 § andra stycket SoL och 24 f § andra stycket LSS). Skyldigheterna gäller i både kommunal och yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet samt vid Statens institutionsstyrelse. En utredning behöver inte vara avslutad när anmälan till Socialstyrelsen skickas in. Det är viktigt att en anmälan om allvarliga missförhållanden görs snarast. Om utredningen inte har kunnat avslutas kan den avslutade utredningen lämnas in vid ett senare tillfälle. (Prop. 2009/10:131, avsnitt 5.4, s. 41)

I LSS finns en påminnelse om skyldigheten att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd enligt 14 kap. 1 § SoL. Påminnelsen

syftar till att öka kunskapen om anmälningsskyldigheten inom LSS-verksamheterna. (24 g § LSS) Se även avsnitt 2.3.

Skyldigheten att rapportera missförhållanden eller påtagliga risker för missförhållanden betraktas som ett led i kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling i verksamheten (prop. 2009/10:131, avsnitt 5.3, s.23). Rapporteringsskyldigheten är därför oberoende av den försäkrades uppfattning. Fullgörandet av rapporteringsskyldigheten måste dock, i likhet med andra åtgärder enligt LSS, göras på ett sådant sätt att respekten för den försäkrades integritet i möjligaste mån upprätthålls. (Prop. 2004/05:39, avsnitt 5.3, s. 48)

2.2.2 Missförhållanden och påtaglig risk för missförhållanden

Med missförhållanden som ska rapporteras avses såväl utförda handlingar som handlingar som någon av försummelse eller av annat skäl inte har utfört och som innebär eller har inneburit ett hot mot eller har medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa. (SOSFS 2011:5 2 kap. 3 § första stycket)

En påtaglig risk för missförhållande ska också rapporteras. Med påtaglig risk för ett missförhållande menas att det är fråga om en uppenbar och konkret risk för ett missförhållande. (SOSFS 2011:5 2 kap. 3 § andra stycket)

2.2.3 Verksamheter och insatser där rapporteringsskyldigheten gäller

Rapporteringsskyldigheten gäller för följande verksamheter:

- Offentlig verksamhet inom kommuner och landsting som tillhandahåller insatser enligt 9 § 1–10 LSS. Rapportering ska göras till ansvarig nämnd enligt 22 § LSS.
- Ett landsting eller en kommun som enligt 17 § andra stycket LSS har överlåtit till annan kommun eller annat landsting att tillhandahålla insatser genom avtal enligt 9 § 1–10 LSS. Rapportering ska göras till ansvarig nämnd eller nämnd enligt 22 § LSS.
- Yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som har tillstånd från Socialstyrelsen enligt 23 § första stycket LSS att bedriva verksamheter enligt 9 § 6–10 LSS. Rapportering ska göras till den som är ansvarig för verksamheten.
- Annan yrkesmässigt bedriven verksamhet som har tillstånd från Socialstyrelsen, till exempel där personlig assistans enligt 9 § 2 LSS anordnas av någon annan enskild eller juridisk person. Rapportering ska göras till den som är ansvarig för verksamheten.

- Yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som inte är tillståndspliktig, 9 § 1 samt 9 § 3–5. Rapportering ska göras till den som är ansvarig för verksamheten.

2.2.4 Sekretess

- Rapportering till en nämnd

En rapporteringsplikt är en särskild form av uppgiftsskyldighet som omfattas av 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL). Sekretessen hindrar inte att uppgifter lämnas till någon annan myndighet, om uppgiftsskyldigheten följer av en lag eller en förordning. Det betyder att om förutsättningarna för anmälan är uppfyllda, alltså att ett missförhållande eller påtaglig risk för ett missförhållande har uppmärksamats eller kommit till kännedom, ska uppgiften lämnas till den ansvariga nämnden trots sekretess. Men det är endast sådana uppgifter som är nödvändiga för att informera om missförhållandet som ska överlämnas.

- Rapportering till en yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet

Enligt 24 b § LSS gäller rapporteringsplikten även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Det finns dock inget motsvarande lagstöd enligt 10 kap. 28 § OSL när det gäller att lämna uppgifter till en enskild verksamhet. Försäkringskassan måste pröva om uppgiften kan lämnas ut enligt 28 kap. 1 § OSL, alltså göra en menprövning.

Mer information om menprövning finns att läsa i vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*

Även om Försäkringskassan bedömer att det är till men för den försäkrade att rapportera missförhållanden till den som bedriver en yrkesmässig enskild verksamhet, och någon rapportering därför inte görs, kan Försäkringskassan ändå vilja rapportera ärendet till socialnämnden eller Socialstyrelsen.

Eftersom det inte finns någon sekretessbrytande uppgiftsskyldighet i fall som rör assistans som bedrivs i en yrkesmässig enskild verksamhet, kan Försäkringskassan endast anmäla till en nämnd efter en bedömning enligt generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. Enligt den har Försäkringskassan möjlighet att lämna ut uppgifter till en annan myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. För att man ska kunna lämna uppgifter med stöd av generalklausulen i de här fallen ska det vara fråga om ett *allvarligt* missförhållande. Det kan även vara aktuellt att lämna uppgifter till Socialstyrelsen i dessa fall eftersom de har ansvaret för tillstånd och tillsyn när det gäller dessa verksamheter. En bedömning enligt generalklausulen måste göras även här.

Mer information om generalklausulens tillämpningsområde finns i vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*

2.2.5 Tillvägagångssätt för rapportering inom Försäkringskassan

Handläggare på Försäkringskassan som arbetar med ärenden om assistansersättning och uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller påtaglig risk för ett missförhållande som rör en person som får insats enligt LSS är som sagt skyldiga att rapportera detta om det gäller en försäkrad som får en insats inom kommunalt bedriven verksamhet.

Utifrån de uppgifter som Försäkringskassan får in av anmälaren ska handläggaren bedöma om uppgifterna visar att det finns ett missförhållande eller påtaglig risk för ett missförhållande. Det kan även vara aktuellt att fråga den försäkrade själv. Handläggaren tar ställning till vad som är bäst att göra i det enskilda fallet.

Handläggaren antecknar och redogör för missförhållandet eller risken för ett missförhållande i en rapport. Det bör ske i form av en journal eller motsvarande. Handläggaren lämnar sedan över rapporten till närmaste verksamhetsansvarig, vanligtvis till enhetschefen. I rapporten ska det stå vem som har lämnat uppgifterna, handläggarens namn och att ärendet rör en anmälan enligt 24 b § LSS. Denna rapport ska diarieföras. Diarieföringen innebär att ett särskilt ärende skapas i Diabas. Ärendet handläggs i pappersform på den aktuella funktionen, till exempel ett LFC.

Den verksamhetsansvarige ansvarar för att den skriftliga rapporten lämnas till den ansvariga nämnden.

Försäkringskassan kan inte följa upp en lämnad rapport eftersom hanteringen av rapporten omfattas av sekretess eller tystnadsplikt.

Hanteringen av en rapport är skild från den övriga handläggningen om rätten till assistansersättning. Det gäller dock inte om uppgiften har betydelse för bedömningen av rätten till assistansersättning.

2.2.6 Att rapportera anonymt

Det är viktigt att var och en vågar påtala missförhållanden eller risk för sådana utan rädsla för påföljder. Men de som arbetar i en verksamhet som regleras av LSS kan hamna i svåra situationer på grund av lojalitet och befogad eller obefogad oro för repressalier från arbetsgivaren. Därför ska det vara möjligt att rapportera missförhållanden anonymt. (prop. 2009/10:131, avsnitt 5.5, s. 42)

En anställd i en verksamhet som regleras i LSS kan alltså anonymt rapportera missförhållanden eller risker för sådana till socialnämnden, till den som bedriver yrkesmässig enskild verksamhet eller direkt till Socialstyrelsen. Denna typ av rapportering innebär dock inte att personen har fullgjort sin rapporteringsskyldighet, eftersom det inte går att avgöra om den som rapporterat är skyldig att göra detta. (prop. 2009/10:131, avsnitt 5.5, s. 44)

En anställd kan använda sig av denna möjlighet exempelvis när en verksamhetsansvarig inte fullgör sina skyldigheter att utreda eller åtgärda, eller

om det finns skäl att tro att så inte skulle vara fallet, eller när missförhållanden upptäcks utanför den egna verksamheten.

2.2.7 Ingen sanktion

Rapporteringskyldigheten är inte förenad med någon bestämmelse om sanktion för den som inte fullgör sin rapporteringskyldighet. Anledningen är att syftet i första hand är att komma till rätta med missförhållanden. En rapporteringskyldighet ska vara ett stöd för personal och andra verksamma att göra en anmälan utan rädsla för repressalier (prop. 2004/05:39, avsnitt 5.3, s. 48).

2.3 Är Försäkringskassan skyldig att anmäla missförhållanden som rör barn?

Kommunen har ett allmänt ansvar för att barn och ungdomar ska kunna växa upp under goda och trygga förhållanden. En kommun ska ingripa om föräldrar inte kan tillgodose behovet av omvårdnad, skydd eller stöd (5 kap. 1 § socialtjänstlagen [SoL]). För att kunna agera fordras att kommunen blir uppmärksam på ett visst missförhållande.

Alla har ett ansvar för att barn inte ska behöva fara illa eller riskera att utvecklas ogynnsamt. Det finns krav på att anmäla missförhållanden till socialnämnden. Kraven varierar beroende på vem eller vilken aktör det handlar om. Större krav vilar på myndigheter. I SoL finns en uppmaning till var och en att anmäla missförhållanden till socialnämnden (14 kap. 1 § första stycket SoL). Det finns också en skyldighet för vissa myndigheter att göra en sådan anmälan. (14 kap. 1 § andra stycket SoL)

Med var och en avses allmänheten, till exempel grannar, släktingar eller idrottsledare. Anmälningsuppmaningen till var och en avser också sådana myndigheter som inte omfattas av anmälningskyldigheten enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. Försäkringskassan har ingen anmälningskyldighet men omfattas däremot av anmälningsuppmaningen (Anmälningskyldighet om missförhållande som rör barn, Socialstyrelsen 2004, s. 28).

Frågan kan då uppkomma hur Försäkringskassan ska agera i en sådan situation. Av Socialstyrelsens allmänna råd följer att myndigheter och anställda som inte omfattas av denna anmälningskyldighet bör anmäla till socialnämnden, om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn kan behöva skydd av nämnden. Detta förutsätter att det är möjligt med hänsyn till bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt (Socialstyrelsens författningssamling SOSFS 2003:16). Försäkringskassan bör därför pröva om uppgifter kan lämnas ut med stöd av den s.k. generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. I detta fall måste en intresseavvägning göras (se vidare vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*).

2.4 Förändringar i lagstiftningen

LSS och LASS trädde i kraft den 1 januari 1994. Sedan dess har flera olika ändringar i lagarna genomförts. Nedan nämns regeländringarna sedan införandet 1994.

2.4.1 1995 – ej längre möjligt att betala ut ersättning till sammanboende

Den 1 februari 1995 infördes en bestämmelse som innebar att assistansersättning inte kan betalas ut om den försäkrade som arbetsgivare anlitar någon som hon eller han lever i hushållsgemenskap med. Orsaken till ändringen var bland annat att vissa skattemyndigheter ansåg att ersättning som betalas ut inom en hushållsgemenskap inte är beskattningsbar inkomst.

2.4.2 1996 – ändringar för bättre kostnadskontroll

Den 1 juli 1996 skedde flera förändringar för att uppnå en bättre kostnadskontroll och vissa besparingar inom den statliga assistansersättningen. Ändringarna medförde dock ingen förändring av principerna för personlig assistans.

Tidsramen för beslut om assistansersättning ändrades från att tidigare omfatta som längst tolv månader till att omfatta som längst sex månader.

- Kravet på att de grundläggande behoven ska uppgå till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för att berättiga till assistansersättning infördes. Om den försäkrade bedöms uppfylla det kravet prövas i ett andra steg behov av assistansersättning i andra situationer för vilka ersättning kan betalas ut om behoven inte tillgodoses på annat sätt. LSS kompletterades även med en bestämmelse som klargör innebörden av insatsen personlig assistans. För att vara berättigad till personlig assistans enligt LSS ska personen ha behov av hjälp med de grundläggande behoven. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.1, s. 13 och 14)
- Avgränsningar mot viss kommunal verksamhet infördes också. Assistansersättning ska inte betalas ut för tid då den funktionshindrade vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt LSS. Om det finns särskilda skäl, kan assistansersättning ändå betalas ut även för tid då den funktionshindrade vårdas för kortare tid på sjukhus eller deltar i verksamheter barnomsorg, skola och daglig verksamhet. Assistansersättning betalas ut inte för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen. Regeringen fann det viktigt både av principiella och finansiella skäl att gränsdragningen mellan personlig assistans, finansierad genom statlig assistansersättning, och närallgande primärkommunala och landstingskommunala verksamheter tydliggjordes och beaktades. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 14 och 15)

2.4.3 1997 – ersättningen schabloniseras och kommunerna involveras

Den 1 september 1997 schabloniserades assistansersättningen vilket medförde att ett av regeringen fastställt timbelopp betalas ut per beviljad assistanstimme. Om det finns särskilda skäl kan Försäkringskassan efter ansökan medge ett högre belopp. Det högre timbeloppet får inte överstiga schablonbeloppet med mer än tolv procent. (prop. 1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138)

Den 1 november 1997 infördes ett kommunalt finansieringsansvar för delar av assistansersättningen. Kommunerna fick finansieringsansvaret för de första 20 assistanstimmarna per vecka för alla personer som har assistansersättning. (prop. 1996/ 97:150, avsnitt B.1, s. 138)

2.4.4 2001– assistans även efter 65 års-dagen

Den 1 januari 2001 genomfördes en ändring som gällde 65-årsgränsen. Ändringen medförde att personer som före fyllda 65 år haft personlig assistans enligt LSS och assistansersättning enligt LASS, eller lämnat in en ansökan senast dagen före 65-årsdagen och därefter blivit beviljad, kan få assistansen och ersättningen även efter fyllda 65 år. Insatserna får dock inte utökas efter det att den försäkrade fyllt 65 år. Den som före den 1 januari 2001 hade assistansersättning men som ersättningen hade upphört för på grund av hon eller han hade fyllt 65 år hade rätt att efter ansökan senast den 31 december 2002 återfå ersättningen (p. 2 övergångsbestämmelserna till SFS 2000:1031).

Samtidigt blev det möjligt för socialförsäkringsnämnden hos Försäkringskassan att överlämna till en tjänsteman vid Försäkringskassan att fatta gynnande interimistiska beslut om assistansersättning.

2.4.5 2004 – inskränkt möjlighet till retroaktiv ersättning

Den 1 juli 2004 genomfördes en ändring som medförde att assistansersättning inte fick betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts. Tidigare fanns det möjlighet till tre månaders retroaktivitet. I samband med att den nya myndigheten Försäkringskassan bildades den 1 januari 2005 genomfördes flera ändringar i lagtexter där myndighetsnamnet Riksförsäkringsverket byttes till Försäkringskassan. Vid arbetet uppstod en felaktighet i lagtexterna som medförde ändring tillbaka till den tidigare lydelsen. Från och med 1 januari 2005 gällde således åter igen att assistansersättning får betalas ut för som längst tre månader före månad då ansökan eller anmälan gjorts. Misstaget rättades till, och från och med 1 juli 2005 gäller att assistansersättning inte får betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts.

2.4.6 2008 – tydligare regler för hur ersättningen får användas

Den 1 juli 2008 genomfördes en ändring som tydliggjorde att assistansersättningen endast får användas till att köpa personlig assistans eller – om man är egen arbetsgivare – till att betala kostnader för personliga assistenter som den ersättningsberättigade själv anställer. Assistansersättning som inte använts på detta sätt ska utan uppmaning betalas tillbaka till Försäkringskassan. Syftet med lagändringarna var att säkerställa att de ersättningsberättigade väljer assistansanordnare utifrån kvalitet och service och inte utifrån pris.

Eftersom assistansersättningen betalas ut under förutsättning att den används för köp av assistans, eller för att betala lön med mera till egna personliga assistenter, kan inte den ersättningsberättigade använda assistansersättningen för andra utgifter för än för sådana som gäller personlig assistans (prop. 2007/08:61 Kostnader för personlig assistans s. 18–20). Bestämmelsen om köp innebär att den ersättningsberättigade köper tjänsten av assistansanordnaren. Betalningen för den tjänsten är en intäkt i assistansanordnarens näringsverksamhet och ska redovisas och beskattas som en sådan.

En effekt av denna lagändring var att möjligheten för assistansanordnare att upprätta klientmedelskonton för assistansersättning upphörde. Det är alltså inte längre möjligt att ha obeskattade medel på ett särskilt konto som tillhör den försäkrade. Det är heller inte möjligt att använda medlen till annat än betalning för assistans, till exempel genom att betala ett lägre pris än schablonersättningen. Det är inte heller möjligt att som försäkrad ta emot gåvor från en anordnare som inte utgör assistansomkostnader, eftersom den försäkrade då inte kan anses ha köpt för hela beloppet och blir återbetalningsskyldig till Försäkringskassan.

Det är dock fortfarande möjligt att särredovisa klienterna hos en anordnare i en intern redovisning om de så önskar. För ersättningsberättigade som själva är arbetsgivare för sina personliga assistenter ska det ingå sådana kostnader som normalt har samband med anställningen och arbetsgivaransvaret.

2.4.7 2011 – barnkonventionen skrivs in i LSS och LASS ersätts av socialförsäkringsbalken

Tillägg till LSS på grund av barnkonventionen

Den 1 januari 2011 infördes en rad tillägg i LSS. De citeras här ordagrant och kommenteras i anslutning till varje citat. Citaten är markerade genom kursivering.

När åtgärder rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. (6 a §)

Paragrafen motsvarar kravet i artikel 3 i barnkonventionen, där det betonas att barnets bästa ska sättas i förgrunden vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ.

I förarbetena till lagen anges att barnets bästa dock inte ska anges som ett kriterium för rätten till insatser enligt LSS. Anledningen till detta är att det skulle kunna innebära en försvagning av den starka rätt till en viss insats som LSS ger enskilda i dag (prop. 2009/10:176 s. 31–33). Bestämmelsen om barnets bästa i LSS får större betydelse vid andra åtgärder, till exempel vid utförandet av insatserna, vid planeringen och vid tillståndsgivning och tillsyn.

När en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (8 § andra stycket)

Paragrafen reglerar barns rätt till information och rätten att komma till tals. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 3 kap. 5 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453), men har formulerats på ett annat sätt för att bättre överensstämma med formuleringarna i art. 12 i FN:s barnkonvention.

Vid tillämpningen av bestämmelsen ska barnets bästa särskilt beaktas enligt 6 a §. Vilken information barnet ska få och hur ska anpassas till det enskilda barnets förutsättningar att ta till sig informationen. Det kan ibland innebära att barnet inte ska informeras, eller bara delvis informeras, beroende på vad som är bäst beroende på barnets ålder, mognad och tidigare kunskaper.

Även när barnet ska få möjlighet att framföra åsikter ska barnets bästa beaktas. Det kan innebära att det inte alltid är lämpligt att fråga efter barnets åsikt. Artikel 12 i barnkonventionen uttrycker det som att det barn som är i stånd att bilda egna åsikter ska få rätt att uttrycka dessa.

Om barnet inte uppnått tillräcklig ålder och mognad för att själv kunna ta ställning, måste vårdnadshavaren samtycka till att barnet framför sina åsikter. Det är således även vårdnadshavarens ansvar att bevaka att barnet inte får möjlighet att uttrycka sina åsikter om det skulle vara olämpligt för just det barnet.

Barnet är aldrig skyldigt att redogöra för sin inställning, utan ska bara få möjlighet att framföra åsikter (prop. 2009/10:176 s. 74)

Tillägg till LSS dubbelassistans, tillstånd, anmälan och tillsyn

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheten att få bidrag enligt lagen (1992:1574) om bostadsanpassning m.m., eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), har utretts. (9 a § fjärde stycket)

Läs om dubbelassistans under avsnitt 9.6.7 samt hjälpmedel och bostadsanpassning under avsnitt 11.9

En enskild person får inte utan tillstånd av Socialstyrelsen yrkesmässigt bedriva verksamhet med personlig assistans som avses i 9 § 2 eller sådan verksamhet som avses i 9 § 6–10.

Kommun och landsting som driver verksamhet som avses i 9 § 6–10 ska anmäla denna verksamhet till Socialstyrelsen innan verksamheten påbörjas.

Den som har beviljats ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 eller assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken, och som har anställt någon för sådan personlig assistans, ska göra en anmälan till Socialstyrelsen innan assistenten påbörjar sitt arbete. (23 §)

Den som bedriver verksamhet med personlig assistans måste ha tillstånd av Socialstyrelsen. Det gäller både fysiska och juridiska personer. Tillståndsplikten gäller inte den som får assistansersättning och anställer egna personliga assistenter, eftersom denne inte bedriver yrkesmässig verksamhet. En person som anställer sina egna personliga assistenter ska i stället göra en anmälan till Socialstyrelsen enligt paragrafens tredje stycke. (prop. 2009/10:176 s. 76).

Kommunernas anmälningsplikt i andra stycket omfattar inte personlig assistans. Detta innebär dock inte att de är undantagna från Socialstyrelsens tillsynsansvar.

Kommunen ska anmäla till Försäkringskassan när någon som har ansökt om biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till sådan assistans enligt 9 § 2 kan antas ha rätt till assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken. (15 § 8)

Tidigare reglerades detta i LASS.

Socialstyrelsen har tillsyn över all verksamhet enligt denna lag. (25 §)

All enskild och kommunal verksamhet enligt lagen står under Socialstyrelsens tillsyn. Det gäller både tillståndspliktig och anmälningspliktig verksamhet och sådan verksamhet som varken är tillstånds- eller anmälningspliktig. Tillsynen omfattar även personlig assistans till den som beviljats assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken samt personliga assistenter som anställts direkt av den assistansberättigade. (prop. 2009/10:176 s. 76–77).

Socialförsäkringsbalken ersätter LASS

Socialförsäkringsbalken (SFB) trädde i kraft den 1 januari 2011 och ersatte då ungefär 30 av de tidigare gällande socialförsäkringsförfattningarna, däribland lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS). De övergripande bestämmelserna om bosättnings- och arbetsbaserad försäkring finns i avdelning A. Gemensamma och vissa specifika handläggningsregler för samtliga eller vissa förmånsslag finns i avdelning H, framför allt i kap. 110. I övrigt finns bestämmelserna om assistansersättning huvudsakligen i avdelning D i kapitel 51.

Syftet med att införa SFB var inte att genomföra några ändringar i sak – så kallade materiella ändringar – utan tidigare lagstiftning har i princip oförändrad förts över till SFB. SFB innehåller alltså samma bestämmelser som tidigare lagstiftning när det gäller förutsättningarna för att få en förmån. Ersättningsnivåerna är också oförändrade.

För assistansersättning innebär SFB att:

- begreppet den försäkrade används i stället för den ersättningsberättigade. Vidare används termen schablonbelopp i stället för det fastställda timbeloppet.
- begreppet provisoriskt beslut har bytts ut till interimistiskt beslut. Detta är endast en språklig ändring och ingen ändring av juridisk betydelse.
- viss rättspraxis från Regeringsrätten och tidigare Försäkringsöverdomstolen nu har blivit inskriven i lagtexten. För assistansersättning har följande praxis blivit inskriven i lagtexten: I 51 kap. 6 § anges att Försäkringskassan, vid bedömningen av rätten till assistansersättning, ska bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.
- reglerna om anmälningsskyldighet för de olika förmånerna har samlats i den gemensamma avdelningen H. Enligt 9 § LASS gällde att anmälan om ändrade förhållanden skulle ske utan oskäligt dröjsmål. Kriteriet ”utan oskäligt dröjsmål” har i 110 kap. 47 § SFB ersatts med att en anmälan ska göras ”så snart som möjligt och senast fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen”.
- om någon enligt Försäkringskassans beslut är skyldig att betala tillbaka ersättning enligt socialförsäkringsbalken eller någon annan författning (med undantag för ersättning enligt lagen [2008:145] om statligt tandvårdsstöd) får Försäkringskassan vid en senare utbetalning av assistansersättning till denne hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket, så kallad kvittning (108 kap. 22 § SFB). Tidigare kunde Försäkringskassan vid en utbetalning av assistansersättning endast göra avdrag på en skuld som den försäkrade hade inom tidigare utbetalad assistansersättning (enligt tidigare 16 § andra stycket LASS). Bestämmelsen enligt 108 kap. 22 § SFB innebär alltså en materiell ändring inom assistansersättning.

Den 1 januari 2011 infördes också ett nytt andra stycke i 51 kap. 2 § i den redan beslutade SFB. Där anges att de bestämmelser i LSS som gäller utförandet av personlig assistans också ska tillämpas på personlig assistans enligt 51 kap. SFB. Där anges även att lagen om registerkontroll av personer som utför vissa insatser åt barn med funktionshinder ska tillämpas även för barn som får personlig assistans.

En följd av att en anordnare inte har tillstånd blir att varken den försäkrade eller dennes anordnare har rätt att få assistansersättningen utbetald (51 kap. 2 § SFB jämförd med 23 § LSS).

Ansvar för LSS insatser

Den 1 maj 2011 infördes kompletterande bestämmelser till 16 § LSS (16 a–d §§ LSS) som handlar om kommunens ansvar för insatser enligt 9 § 2–10 i LSS. Som en följd av detta ändrades även 51 kap. 21 § SFB.

3 Ansökan

Detta kapitel behandlar

- ansökan om assistansersättning
- anmälan från kommunen
- lagstadgad retroaktiv tid

3.1 Ansökan om assistansersättning

Assistans i form av biträde av personlig assistans eller ekonomiskt stöd för sådan assistans ska endast ges om den försäkrade begär det. Om ansökan gäller ett barn som är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare begära insatser för henne eller honom (8 § LSS). Ansökan om assistansersättning ska göras skriftligen hos Försäkringskassan (110 kap. 4 § SFB).

Det finns inget krav på att använda en speciell blankett. Den sökande kan använda blanketten, FK 3062, för ansökan om assistansersättning. Om någon skriftligt meddelar Försäkringskassan att hon eller han önskar få assistansersättning ska detta anses som en ansökan. Den dag meddelandet kom till Försäkringskassan ska betraktas som ansökningsdag. Detta framgår av 10 § FL.

Om Försäkringskassan får reda på omständigheter som tyder på att en försäkrad har rätt till assistansersättning är det lämpligt att lämna information om de bestämmelser som gäller och om möjligheten att ansöka om assistansersättning.

Det kan förekomma att utredningen visar att den sökande bedöms ha behov av personlig assistans med fler timmar än de hon eller han ansökt om. Det är då lämpligt att Försäkringskassan kontaktar sökanden och informerar om att hon eller han kan ansöka om fler timmar. Detta beror på att det är den försäkrade som måste begära ersättning. Sökandens svar noteras i journalen. En helt ny ansökan behöver inte lämnas in även om sökande begär fler timmar.

Försäkringskassan bör informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar om behovet skulle öka efter det att Försäkringskassan fattat beslut om ersättningen.

Tidredovisningen från den försäkrade kan vara en impuls till Försäkringskassan att informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar.

3.1.1 Undertecknande

Den sökande ska underteckna ansökan (110 kap. 4 § andra stycket SFB). Om sökanden eller god man/förvaltare inte kan underteckna ansökan får Försäkringskassan bedöma om ansökan ändå kan anses vara riktigt undertecknad. Om någon oegentlighet skulle förekomma är det den sökande som är ansvarig.

Ett barn som själv har förmåga och som är 15 år kan själv ansöka om insatser enligt lagen om stöd och service (8 § LSS). Det innebär att barnet själv kan ansöka om assistansersättning. Om barnet inte har förmåga att själv ansöka om ersättning kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare ansöka om insats åt honom eller henne.

När föräldrar har gemensam vårdnad kan en förälder i vissa fall ensam fatta beslut om barnet. Det gäller dock inte ansökan om assistansersättning, eftersom det är ett beslut av ingripande betydelse för barnets framtid. (6 kap. 1 och 13 §§ föräldrabalken).

När föräldrar som har gemensam vårdnad ansöker om assistansersättning för ett barn under 18 år krävs därför att ansökan är underskriven av båda föräldrarna. Om ansökan inte är undertecknad av båda föräldrarna ska ansökan avvisas (110 kap. 10 § andra stycket SFB). Avvisning får dock enbart ske efter att föräldrarna har fått möjlighet att komplettera ansökan, samt blivit underrättade om att ansökan kan komma att avvisas om den inte kompletteras (110 kap. 11 § SFB). Försäkringskassan bör därför kontakta den förälder som ansökt och informera om ovanstående. Se vidare avsnitt 3.4 Avvisa ansökan.

Avtal med en assistansanordnare om personlig assistans till ett barn bör undertecknas av båda föräldrarna, förutsatt att de har gemensam vårdnad. Men även en förälder som inte undertecknat ett sådant avtal kan anses stå bakom det om han eller hon har undertecknat ansökan om assistansersättning och begäran om utbetalning till anordnaren.

Försäkringskassan bör ändå uppmärksamma föräldrarna på att avtalet bör vara underskrivet av båda föräldrarna. Annars kan den ena föräldern vid en eventuell framtida tvist dem emellan hävda att avtalet inte är giltigt.

Om föräldrarna vill byta anordnare och därför begär att utbetalningen ska göras till den nya anordnaren (51 kap. 19 § SFB) ska den begäran också vara underskriven av båda föräldrarna. En ansökan om högre timbelopp anses däremot inte vara ett beslut av ingripande betydelse för barnets framtid. Därför räcker det med en förälders underskrift i detta fall. Detsamma gäller underskrift av en räkning för assistansersättning.

Uppgifter om faktiska förhållanden angivna på ansökan om assistansersättning ska lämnas på heder och samvete, om inte särskilda skäl talar emot det (110 kap. 4 § SFB, se även avsnitt 7.2.2)

Att uppgifter lämnas på heder och samvete understryker hos uppgiftslämnaren vikten av att uppgifterna är fullständiga och sanningsenliga. Detta bör i sig verka avhållande på den försäkrade från att medvetet eller på grund

av slarv lämna felaktiga uppgifter. Dessutom innebär det förhållandet att uppgifter lämnas på heder och samvete att straffansvar kan komma i fråga. (prop. 1996/97:121, avsnitt 8, s. 37)

En försäkrad som lämnar oriktiga eller ofullständiga uppgifter kan vara skyldig till brott enligt brottsbalken eller bidragsbrottslagen (2007:612). Se vägledning 2004:1 Kontrollutredning. När det gäller andra som kan bistå den försäkrade med ansökan finns utförligare beskrivning om ombud, god man m.m. i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

3.1.2 Ansökan av dödsbo för den avlidnas räkning

Om en ansökan om assistansersättning gäller tiden före ett dödsfall kan den undertecknas av företrädare för dödsboet eftersom ett dödsbo generellt träder in i en avliden persons ställe. Handläggning och bedömning görs på samma sätt som om den lämnats in av den person som ansökan avser.

3.2 Anmälan från kommun

Om någon har ansökt om personlig assistans enligt LSS hos en kommun ska kommunen anmäla det till Försäkringskassan, om den försäkrade kan antas ha rätt till assistansersättning (15 § 8 LSS). Försäkringskassan ska då pröva om den försäkrade har rätt till assistansersättning, även om han eller hon inte har skickat in en ansökan till Försäkringskassan (110 kap. 6 § SFB). Kommunens anmälan bör vara skriftlig. Det finns en speciell blankett för ändamålet, *Anmälan från kommunen – behov av personlig assistans* (FK 3078).

Det kan förekomma att Försäkringskassan deltar vid ett personligt möte eller ett hembesök på initiativ från kommunen när någon har ansökt om personlig assistans enligt LSS. Om kommunen avslår ansökan och inte heller anmäler behov av assistansersättning bör Försäkringskassan kontakta personen och upplysa om att hon eller han kan ansöka om assistansersättning.

En myndighet ska hjälpa enskilda personer att ta tillvara sin rätt i förvaltningsrättsliga ärenden (14 § FL). Det kan vara upplysningar om hur man gör en ansökan eller råd om vilka handlingar som bör bifogas. När det är lämpligt ska myndigheten också vägleda den försäkrade att till exempel ta initiativ till ytterligare utredning.

3.3 Lagstadgad retroaktiv tid

Assistansersättning får inte betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts (51 kap. 7 § SFB).

Exempel

Robin ansöker om assistansersättning i mars månad. Robin yrkar assistansersättning från och med oktober månad året före. Utredningen visar att Robin uppfyller de förutsättningar som anges för att kunna beviljas assistansersättning. Försäkringskassan beviljar därför assistansersättning från och med februari månad men avslår för tiden oktober– januari därför att assistansersättning inte kan betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före det att ansökan gjorts.

3.4 Avvisa ansökan

När en ansökan är så ofullständig att ärendet inte kan prövas ska Försäkringskassan avvisa ansökan. Detta framgår av 110 kap. 10 § första stycket SFB. Försäkringskassan ska även avvisa en ansökan vid formella brister enligt 110 kap. 10 § andra stycket SFB. Det kan handla om att en ansökan saknar egenhändig underskrift. Det kan också handla om att en handling som enligt lagen måste bifogas en ansökan inte kommer in.

Innan Försäkringskassan kan avvisa ett ärende ska den försäkrade informeras om vad som behövs för att ett beslut ska kunna fattas. Den försäkrade måste också informeras om att ärendet kommer att avvisas om inte Försäkringskassan får in det som saknas. Det här är ett krav enligt 110 kap. 11 § SFB.

En ansökan om assistansersättning kan dock inte avvisas enbart av det skälet att en begärd handling inte kommit in, eftersom det inte finns något uttryckligt krav i bestämmelserna om assistansersättning på att den försäkrade måste bifoga några handlingar i samband med ansökan. Om begärda handlingar inte kommer in ska ansökan i stället avslås av det skälet att det inte finns tillräckligt med underlag för att kunna bevilja ansökan.

Mer om avvisning går att läsa i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*, avsnitt 5.4

4 Försäkringstillhörighet

I detta avsnitt beskrivs översiktligt vad bestämmelserna i de olika regelverken innebär för tillhörigheten till svensk försäkring. I vägledningarna 2004:11, *Tillämplig lagstiftning, EU, socialförsäkringskonventioner, m.m.* samt 2000:2, *Försäkrad i Sverige genom bosättning eller arbete* finns bestämmelserna närmare presenterade.

4.1 Allmänt om försäkringstillhörighet

Försäkringstillhörigheten baseras på var personen bor eller arbetar. Bestämmelser om vem som är försäkrad finns i nationell lagstiftning, EU:s samordningsbestämmelser, socialförsäkringskonventioner och övriga internationella överenskommelser.

Förutsättningarna för att en person ska kunna få en förmån eller tjäna in en pensionsrättighet i Sverige är att han eller hon omfattas av svensk socialförsäkring och är försäkrad för motsvarande förmån i Sverige.

Försäkringskassan ska med utgångspunkt i socialförsäkringsbalken (SFB), EU:s förordningar samt socialförsäkringskonventioner bedöma om en person omfattas av svensk socialförsäkring. Både EU:s förordningar och konventioner som Sverige har ingått med andra länder har företräde framför SFB i sådana bedömningar.

4.2 EU:s samordningsbestämmelser

Bestämmelserna om samordning av medlemsstaternas nationella system för social trygghet har sin grund i rätten till fri rörlighet för personer. Denna rätt regleras i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).

EU:s samordningsbestämmelser inom socialförsäkringsområdet finns i två förordningar:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (förordning 883/2004).
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (tillämpningsförordning 987/2009).

Förordningarna tillämpas från och med den 1 maj 2010. Det finns dock vissa situationer där tidigare förordningar fortfarande ska tillämpas. Det gäller bland annat för tredjelandsmedborgare. De tidigare förordningarna är:

- Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (förordning 1408/71).
- Rådets förordning (EEG) nr 574/72 om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (förordning 574/72).

4.2.1 Länder som omfattas av bestämmelserna

De länder som omfattas av förordning 883/2004 och 987/2009 är medlemsländerna i EU. För en aktuell förteckning, se vägledning 2004:11.

Förordningarna 1408/71 och 574/72 gäller i förhållande till och emellan EES-länderna (Island, Liechtenstein, Norge) och Schweiz. Det pågår arbete med att skriva nya avtal så att även dessa länder ska omfattas av 883/2004 och 987/2009.

4.2.2 Personkrets

Förordning 883/2004 omfattar samtliga medborgare, statslösa och flyktingar som är bosatta i ett medlemsland och som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i ett eller flera medlemsländer, samt deras familjemedlemmar eller efterlevande (artikel 2.1 i förordning 883/2004). Personkretsen i förordning 883/2004 har utvidgats till att omfatta fler personer i förhållande till personkretsen i förordning 1408/71 (artikel 2.1 i förordning 1408/71).

Förordningen omfattar även efterlevande till personer som har omfattats av lagstiftningen i något medlemsland, oberoende av dessa personers medborgarskap. Detta förutsätter att den efterlevande är medborgare i ett medlemsland, är statslös eller flykting och är bosatt i ett medlemsland (artikel 2.2 i förordning 883/2004).

För bestämmelser avseende tredjelandsmedborgare se vägledning 2004:11.

4.2.3 Sakområden

Förordning 883/2004 ska tillämpas på alla allmänna och särskilda sociala trygghetssystem oberoende av om de är avgiftsfinansierade eller inte. Den tillämpas också på system som reglerar arbetsgivares eller redares skyldigheter.

Förordning 883/2004 ska också tillämpas på särskilda kontantförmåner som inte är avgiftsfinansierade. Det gäller sådana förmåner som betalas ut enligt en lagstiftning som har drag av både social trygghet och socialt stöd.

Av artikel 3.1 i förordning 883/2004 framgår vilka sakområden som förordningen gäller. Motsvarande uppgifter i förordning 1408/71 finns i artikel 4.1. Skrivningen i förordning 883/2004 innebär ett förtydligande jämfört med tidigare.

4.2.4 Likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser

Ett medlemsland ska ta hänsyn till likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser som inträffat i ett annat medlemsland. Det innebär att förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser som har rättsverkningar enligt ett medlemslands lagstiftning ska beaktas även om de förvärvats eller inträffat i ett annat medlemsland. En tillämpning av bestämmelsen får dock inte leda till att ett medlemsland blir behörig eller att dess lagstiftning blir tillämplig. (Beaktandeskäl 9–12 samt artikel 5 i förordning 883/2004)

Detta är en ny bestämmelse som inte har någon motsvarighet i förordning 1408/71. Den bygger på uttalanden från EU-domstolen i ett antal avgöranden.

4.2.5 Sammanläggning av försäkringsperioder

Både i förordning 883/2004 och i förordning 1408/71 finns bestämmelser om sammanläggning av försäkringsperioder för att garantera att de personer som rör sig inom gemenskapen ska få behålla rättigheter och förmåner de har eller håller på att förvärva. Om lagstiftningen i ett medlemsland innehåller bestämmelser som kräver att försäkrings- anställnings- eller bosättningsperioder har fullgjorts för rätt till ersättning ska perioder fullgjorda enligt ett annat medlemslands lagstiftning räknas med. (Beaktandeskäl 13 och 14 samt artikel 6 i förordning 883/2004 och bland annat artiklarna 18 och 45 i förordning 1408/71)

4.2.6 Bestämmelser om tillämplig lagstiftning

Förordningarna 883/2004 och 987/2009 innehåller bestämmelser som reglerar vilket medlemslands lagstiftning som ska tillämpas när personer flyttar inom EU eller arbetar i ett annat EU-land. För EES-länder och tredjelandsmedborgare finns motsvarande regelverk i förordning 1408/71.

Att förordningen pekar ut ett medlemslands lagstiftning innebär inte att en person faktiskt kommer att omfattas av landets försäkring eller att den personen kommer att ha rätt till förmåner. Det är alltid medlemslandets nationella lagstiftning som avgör vem som uppfyller villkoren för att omfattas av försäkringen och ha rätt till förmåner.

En grundläggande princip för fastställandet av tillämplig lagstiftning är att en person ska omfattas av lagstiftningen i endast ett medlemsland (artikel 11.1 i förordning 883/2004 och artikel 13.1 i förordning 1408/71). De så kallade lagvalsreglerna bestämmer vilket detta medlemsland är (artiklarna 11–16 i förordning 883/2004 och artiklarna 13–17 i förordning 1408/71).

Huvudregeln är att personen ska omfattas av arbetslandets lagstiftning, vilket innebär att en person som är anställd eller egenföretagare i ett medlemsland ska omfattas av lagstiftningen i det medlemslandet (artikel 11.3 a i förordning 883/2004 samt artikel 13.2 a–b i förordning 1408/71).

I vissa situationer är det lämpligare att en person omfattas av ett annat lands lagstiftning än där han eller hon faktiskt arbetar. Det finns därför en rad undantag från principen om arbetslandets lagstiftning. Det gäller bland annat då en anställd är utsänd av sin arbetsgivare och när en egenföretagare tillfälligt utför verksamhet i ett annat medlemsland samt då en person normalt arbetar i två eller flera medlemsländer (artiklarna 1–16 i förordning 883/2004 och artiklarna 14–17 i förordning 1408/71).

Det finns dock ett antal särskilda bestämmelser för offentligt anställda, personer som får arbetslöshetsersättning från sitt bosättningsland efter att ha omfattats av ett annat medlemslands lagstiftning, den som är inkallad eller återinkallad till militärtjänstgöring eller civil tjänstgöring i en medlemstat samt för den som inte förvärvsarbetar.

4.3 Socialförsäkringskonventioner

Förutom EU:s förordningar om samordning av systemen för social trygghet kan de konventioner om social trygghet som Sverige ingått med andra länder reglera en persons försäkringstillhörighet. Konventionerna innehåller också regler om bland annat samordning av och rätten till förmåner.

Konventioner om social trygghet har på samma sätt som EU:s förordningar till syfte att samordna och reglera tillämpningen av ländernas socialförsäkringssystem i olika försäkringssituationer. De är uppbyggda enligt liknande principer som förordning 1408/71 och innehåller i huvudsak motsvarande bestämmelser om likabehandling, sammanläggning av försäkrings- och bosättningsperioder samt om export av vissa förmåner.

Det finns både bilaterala och multilaterala konventioner. De bilaterala konventionerna är avtal mellan två länder medan multilaterala konventioner ingås mellan flera länder. Av de konventioner Sverige har ingått är nästan alla bilaterala.

En annan sorts konvention är de sjukvårdsöverenskommelser som Sverige ingått med andra länder. En sådan överenskommelse behandlar endast sjukvård.

Sverige har också ingått andra internationella överenskommelser för personal vid internationella organisationer.

För en förteckning av vilka länder Sverige har socialförsäkringskonventioner med, se vägledning 2004:11.

4.4 Socialförsäkringsbalken

SFB innehåller bestämmelser om

- vem som är försäkrad enligt svensk lagstiftning,
- under vilken tid en person är försäkrad
- hur länge en förmån kan betalas ut till en försäkrad som vistas utomlands.

Socialförsäkringen är indelad i en bosättningsbaserad och en arbetsbaserad del. Det innebär att vissa förmåner grundas på bosättning i Sverige medan andra kräver arbete här. (5 kap. 9 § och 6 kap. 6 § SFB)

Reglerna om tillhörighet till svensk försäkring enligt SFB finns närmare beskrivna i vägledning 2000:2.

4.4.1 Bosättningsbaserad försäkring

Den som anses bosatt i Sverige omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen. Även familjemedlemmar till den som är försäkrad kan i vissa fall omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen (5 kap. 8 § SFB).

Till den bosättningsbaserade försäkringen hör sådana förmåner som utgör bidrag, t.ex. barnbidrag, samt förmåner som betalas med garantibelopp, t.ex. föräldrapenning på lägstanivån och grundnivå. De förmåner som är bosättningsbaserade finns i 5 kap. 9 och 10 §§ SFB.

För att kunna få en förmån krävs givetvis att personen uppfyller kraven enligt den aktuella förmånens lagstiftning och inte endast kraven för att omfattas av försäkringen.

Bosättning i Sverige

Den som har sin egentliga hemvist i Sverige ska anses som bosatt här (5 kap. 2 § SFB). Den som kommer till Sverige och har för avsikt att vistas här under längre tid än ett år ska också anses bosatt här. Omvänt gäller att en person som lämnar landet fortfarande ska anses bosatt här om utlandsvistelsen kan antas vara längst ett år. (5 kap. 3 § SFB)

Det finns särskilda bestämmelser om undantag från dessa huvudprinciper för vissa grupper. Det gäller utsända, statsanställda, personer som tillhör en annan stats beskickning, studerande och biståndsarbetare.

4.4.2 Den arbetsbaserade försäkringen

En person som arbetar i Sverige omfattas av den arbetsbaserade försäkringen. Med arbete avses både anställning, uppdrag och arbete i egen verksamhet (6 kap. 2 § SFB).

Till den arbetsbaserade försäkringen hör sådana förmåner som kan sägas utgöra rena inkomstbortfallsförsäkringar. Det är alltså fråga om förmåner som betalas i relation till förlorad arbetsinkomst, t.ex. sjukpenning och föräldrapenning över lägstanivån (6 kap. 6 § SFB).

Arbete i Sverige

Den som arbetar i verksamhet här i landet anses arbeta i Sverige. För att arbete som en egen företagare utför ska räknas som arbete i Sverige ska företagaren bedriva näringsverksamhet som går att hänföra till ett fast driftställe i Sverige. (6 kap. 2 § SFB och 2 kap. 29 § inkomstskattelagen [1999:1229] [IL]).

Det finns vissa situationer där arbete som faktiskt utförs utanför Sverige ska räknas som arbete här. Omvänt gäller också att visst arbete i Sverige inte ska räknas som arbete här.

4.4.3 Försäkringstid

En person är försäkrad för bosättningsbaserade förmåner så länge han eller hon kan anses bosatt i Sverige (5 kap. 9 och 10 §§ SFB).

För arbetstagare gäller den arbetsbaserade försäkringen från och med den dag då anställningen börjar. För andra än anställda gäller försäkringen från den dag arbetet har påbörjats. (6 kap. 8 § första stycket SFB)

Den arbetsbaserade försäkringen gäller för den tid då personen arbetar i Sverige. Det finns också ett generellt efterskydd i tre månader efter det att en person slutat att arbeta av annan anledning än ledighet för semester, ferier eller motsvarande. För inkomstrelaterad sjukersättning och inkomstrelaterad aktivitetsersättning är efterskyddet ett år. Efterskyddet upphör dock om personen börjar arbeta i ett annat land och då omfattas av motsvarande försäkring i det landet, eller om det finns andra särskilda skäl. (6 kap. 8 § andra stycket SFB)

I vissa fall kan den arbetsbaserade försäkringen gälla under längre tid. För den som till exempel får en arbetsbaserad förmån gäller försäkringen så länge förmånen betalas ut (6 kap. 9 § SFB).

Arbetskadeförsäkringen, försäkringen för inkomstgrundad ålderspension och försäkringen för efterlevande och efterlevandestöd till barn ska gälla när rätten till förmånen kan härledas från ett arbete i Sverige. Detsamma gäller försäkringen för föräldrapenning på grundnivå eller över grundnivå. Försäkringen för pensioner ska också gälla om rätten till förmånen kan härledas från någon av de speciella försäkringssituationer som avses i 6 kap. 19 och 20 §§ SFB. (6 kap. 11 § SFB)

För en biståndsarbetare som ansetts bosatt i Sverige under utlandsarbetet börjar efterskyddet att löpa efter återkomsten till Sverige (6 kap. 12 § SFB).

En person som omfattas av ett skydd för den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI-skydd) enligt 26 kap. 11–16 §§ SFB är också fortsatt försäkrad för arbetsbaserade förmåner (6 kap. 10 § SFB).

4.4.4 Speciella försäkringssituationer

SFB anger också speciella situationer som innebär att en person är försäkrad för en viss eller vissa förmåner. Dessa bestämmelser finns i 6 kap. 19–22 §§ SFB.

Om en person på grund av EU:s samordningsbestämmelser i förordningarna nr 1408/71 och 883/2004 ska omfattas av en annan medlemsstats lagstiftning är personen inte försäkrad enligt SFB för sådana förmåner som omfattas av förordningarna (4 kap. 5 § SFB).

5 Vilka personer omfattas av lagen?

Detta kapitel behandlar

- det svenska socialförsäkringsskyddet
- förordningarna 883/2004 och 1408/71
- bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land
- arbetar i Sverige men bosatt i annat EU-land
- när en person lämnar landet
- när en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse
- anmälan till Försäkringskassan.

5.1 Det svenska socialförsäkringsskyddet

Assistansersättning är en bosättningsbaserad försäkring (5 kap. 9 § SFB).

Handläggaren ska bedöma om en person som ansöker om assistansersättning omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen. Denna bedömning ska dokumenteras.

Om handläggaren bedömer att den sökande inte omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen ska ansökan avslås. Handläggaren fattar detta beslut (se avsnitt 12.6).

Exempel

Priscilla som är amerikansk medborgare ansöker om assistansersättning. Hon har nyligen kommit till Sverige från USA för att flytta ihop med Hans. Priscilla har uppehållstillstånd och hon har också fått ett arbete. Försäkringskassan bedömer att Priscilla kommer att stanna i Sverige i minst ett år och att hon därför är bosatt i landet. Beslutet om att hon tillhör den svenska socialförsäkringen ingår i beslutet om rätt till assistansersättning.

Försäkringskassan kan betala ut assistansersättning från och med den tidpunkt då en person anses bosatt i Sverige. För personer som behöver ha uppehållstillstånd i Sverige får assistansersättning betalas ut tidigast från och med den dag uppehållstillståndet börjar gälla men inte för längre tid än tre månader före att tillståndet beviljades. (5 kap. 12 § SFB) Se även avsnitt 3.3.

5.2 Förordningarna EG 883/2004 och EEG 1408/71

Assistansersättning är en vårdförmån vid tillämpning av förordning 883/2004 och förordning 1408/71. En person har rätt till vårdförmåner i det

land han eller hon arbetar och i det land personen är bosatt. Vård i bosättningslandet betalas ut utifrån bosättningslandets lagstiftning. Kostnaderna för vården ersätts av det land han eller hon är försäkrad. En person har också rätt till vårdförmåner under en vistelse i behörig medlemsstat. Se även vägledning 2001:10 *Vårdförmåner i internationella förhållanden*.

Exempel

Rosita som är spansk medborgare kommer till Sverige från Spanien för att arbeta och bo här under tio månader för ett svenskt företag. Hon är inte utsänd av något spanskt företag. Rosita ansöker om assistansersättning.

Rosita kommer hit från en annan medlemsstat för att arbeta och omfattas därför av förordning 883/2004. Rositas ansökan utreds och hennes rätt till assistansersättning prövas.

5.3 Bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land

Assistansersättning är en vårdförmån enligt förordningarna 883/2004 och 1408/71. Enligt förordningarna kan en person ha rätt till vårdförmån både i det land han eller hon arbetar och i det land han eller hon är bosatt. Vårdförmåner beviljas i bosättningslandet enligt den lagstiftning som gäller där. Det innebär att anställda, egenföretagare och gränsarbetare som arbetar i ett annat EU-land och är bosatta i Sverige ändå kan ha rätt till assistansersättning. Det gäller då endast för den tid personen är i Sverige.

Exempel

Peter som är svensk medborgare är bosatt i Haparanda men arbetar i Kemi i Finland. Han ansöker om assistansersättning under den tid han är i Sverige. Eftersom vårdförmåner kan beviljas i det land en person är bosatt även om han eller hon arbetar i en annan medlemsstat kan assistansersättning beviljas.

Försäkringskassan utreder Peters ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.4 Arbetar i Sverige, men bosatt i annat EU-land

Assistansersättning är en vårdförmån enligt förordning 883/2004 och förordning 1408/71. Enligt förordningarna kan en person ha rätt till vårdförmån både i det land han eller hon arbetar och i det land han eller hon är bosatt. Vårdförmåner beviljas i bosättningslandet enligt den lagstiftning som gäller där. Det innebär att anställda, egenföretagare och gränsarbetare som arbetar i Sverige utan att vara bosatta här ändå kan ha rätt till assistansersättning. Det gäller då endast för den tid personen är i Sverige.

Även familjemedlemmar till anställda och egenföretagare som är bosatta i annan medlemsstat kan ha rätt till assistansersättning när de vistas i Sverige. Familjemedlemmar till gränsarbetare kan i vissa fall ha denna rätt.

Exempel

Gabriella bor i Köpenhamn men arbetar i Malmö. Hon ansöker om assistansersättning under den tid hon arbetar i Malmö. Eftersom vårdförmåner kan beviljas i det land som en person arbetar, även om hon eller han bor i annan medlemsstat, kan assistansersättning beviljas.

Försäkringskassan utreder Gabriellas ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.5 När en person lämnar landet

Om en person flyttar från Sverige upphör den bosättningsbaserade försäkringen från och med den dag personen inte längre bedöms vara bosatt i Sverige (5 kap. 3 § SFB).

Exempel

Göran är bosatt i Sverige och får assistansersättning. Göran meddelar Försäkringskassan att han ska åka till USA den 1 januari 2012 för att resa runt på kontinenten. Han planerar att vistas i USA i 13 månader.

Hans vistelse i USA kommer att pågå i mer än ett år. Därför upphör den bosättningsbaserade försäkringen att gälla direkt när han reser till USA, det vill säga från 1 januari 2012.

Försäkringskassan beslutar att Göran inte har rätt till assistansersättning med hänvisning till att han inte längre uppfyller kraven för bosättning.

När en person som är bosatt här lämnar landet kan personen dock ha rätt till assistansersättning om hon eller han vistas i ett annat land EU/EES och vistelsen där antas pågå i längst ett år. Med vistelse menas att personen inte kommer att arbeta i det andra landet. När en person arbetar i ett annat EU-land omfattas personen av arbetslandets lagstiftning. Om personen vistas i ett land utanför EU/EES kan assistansersättning betalas ut om vistelsen antas pågå i längst sex månader. (5 kap. 13 och 14 §§ SFB)

Det finns särskilda bestämmelser bl.a. för studerande och statsanställda.

Exempel

Jocke är beviljad assistansersättning. Han åker till Tyskland för att besöka släktingar och avser att vara borta i nio månader. Under tiden i Tyskland kommer han inte att arbeta.

Jocke kan få assistansersättning under hela utlandsvistelsen trots att denna pågår mer än sex månader. Det beror på att Jocke vistas i ett land inom EU/EES där han inte ska arbeta.

Exempel

Elina är bosatt i Sverige och är beviljad assistansersättning. Elina meddelar Försäkringskassan att hon ska åka till USA den 1 januari 2012 för att resa runt på kontinenten. Hon planerar att vistas i USA i sju månader. Elina anses fortfarande som bosatt i Sverige, men har inte rätt till fortsatt assistansersättning eftersom hon ska vistas utomlands mer än sex månader. Försäkringskassan beslutar att inte längre betala ut assistansersättning med hänvisning till att Elina inte har rätt till bosättningsbaserade förmåner under utlandsvistelsen.

5.6 När en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse

Den som tidigare varit beviljad assistansersättning och kommer tillbaka till Sverige kan ansöka om assistansersättning igen. Ansökan handläggs på samma sätt som andra ansökningar. Ett första led i handläggningen blir att bedöma om personen uppfyller kravet för bosättning efter utlandsvistelsen.

Exempel

Göran kontaktar Försäkringskassan i februari 2012 efter 13 månaders vistelse i USA och berättar att han nu kommit tillbaka till Sverige. Han kommer att bo i Sverige tills vidare. Göran uppmanas att lämna in en ansökan för att få sin rätt till assistansersättning prövad.

Med anledning av att Görans vistelse i Sverige beräknas vara i minst ett år framåt anses han åter som bosatt här.

Försäkringskassan utreder Görans ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.7 Anmälan till Försäkringskassan

Den som bosätter sig i Sverige utan att vara folkbokförd här ska anmäla till Försäkringskassan att hon eller han har bosatt sig i Sverige. Likaså ska en person som avser att bosätta sig i ett annat land anmäla detta till Försäkringskassan, eftersom det kan påverka rätten till assistansersättning (110 kap. 43 och 45 §§ SFB).

Den som har assistansersättning är skyldig att anmäla om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas (110 kap. 46 § SFB). Anmälan ska göras så snart som möjligt och senast inom fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen (110 kap. 47 § SFB).

6 Förutsättningar för rätt till assistansersättning

Detta kapitel behandlar

- bestämmelser om assistansersättning
- förutsättningar för rätten till assistansersättning
- viktiga bedömningsmoment

6.1 Bestämmelser och rekommendationer om assistansersättning

Assistansersättning är en ersättning av allmänna medel till vissa personer med funktionsnedsättning för kostnader för personlig assistans. Bestämmelserna om assistansersättning finns förutom i socialförsäkringsbalken och LSS även i

- förordningen (1993:1091) om assistansersättning och i
- Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1993:24) om assistansersättning.

Rekommendationer om tillämpningen av bestämmelserna om assistansersättning finns i

- Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning.

Försäkringskassan har även tagit ställning till tillämpningen av vissa bestämmelser i

- Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden (FKRS 2006:04, FKRS 2006:14 och FKRS 2012:05).

6.2 Grundläggande förutsättningar för rätten till assistansersättning

En grundläggande förutsättning för att ha rätt till assistansersättning är att personen omfattas av socialförsäkringen (48 kap. 4 § SFB). Se kapitel 4.

Enligt SFB har en person rätt att för sin dagliga livsföring få assistansersättning från Försäkringskassan om hon eller han

- tillhör den personkrets som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- behöver personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan

- inte bor i en gruppbostad eller vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- inte har fyllt 65 år. Den försäkrade kan få behålla ersättningen efter sin 65-årsdag men antalet assistanstimmar får inte utökas när hon eller han har fyllt 65 år.

Se vidare kapitel 7, kapitel 8, kapitel 9 och kapitel 10.

6.3 Viktiga bedömningsmoment

Nedan beskrivs de moment som ingår i bedömningen av rätten till assistansersättning enligt SFB i kronologisk ordning. Den kronologiska ordningen medför att utredningen kan avslutas om kraven i det aktuella momentet inte är uppfyllt. Om någon till exempel tillhör personkretsen men inte behöver personlig assistans för de grundläggande behoven under i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka behövs ingen utredning i de efterföljande momenten.

Ta alltid ställning till försäkringstillhörighet innan rätten till assistansersättning prövas (48 kap. 4 § SFB). Se kapitel 4.

De väsentliga bedömningsmomenten sammanfattas på följande sätt:

- 65 års ålder
- personkretstillhörighet enligt 1 § LSS
- boende- och vistelsesituationer samt särskilda skäl
- behov av personlig assistans för de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka
- behovet av personlig assistans för andra behov som inte tillgodoses på annat sätt
- omfattningen av det totala behovet av personlig assistans, per vecka och tidsperiod om högst sex månader.

I de följande avsnitten beskrivs 65 års ålder samt boende- och vistelsesituationen. Kapitel 8 redogör för personkretstillhörigheten och kapitel 9 redogör för grundläggande behov, andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt och den totala omfattningen av behovet av personlig assistans.

6.3.1 65 års ålder

Den som fyllt 65 år kan endast få assistansersättning om hon eller han haft ersättningen tidigare eller om ansökan har lämnats till Försäkringskassan senast dagen före 65 årsdagen och därefter beviljats. Antalet timmar får inte utökas när personen fyllt 65 år (51 kap. 8 § SFB).

Kommer det in en ansökan från någon som aldrig tidigare haft assistansersättning och som har fyllt 65 år kan ansökan avslås utan att personkretstillhörigheten prövas. Däremot kan en ansökan om högre timbelopp prövas för den som fyllt 65 år.

Den som beviljats assistansersättning kan vara inlagd på sjukhus eller av någon annan anledning, till exempel korttidsboende, rent faktiskt inte ha någon assistans eller få någon assistansersättning vid det tillfälle då han eller hon fyller 65 år. En person kan också ha beviljats rätt till förmånen innan 65-årsdagen, men ännu inte hunnit ta förmånen i anspråk. Ett sådant mer tillfälligt avbrott eller en fördröjning ska inte fränta den försäkrade rätten till assistans efter 65-årsdagen. (prop. 2000/01:5, s. 11 Personlig assistans till personer över 65 år)

Gränsen för ansökningstidpunkten bör lämpligen sättas vid dagen före 65-årsdagen eftersom personen, om han eller hon kommer in med ansökan senast då, måste anses ha varit funktionshindrad åtminstone innan hon eller han har uppnått den sedvanliga tidpunkten för ålderspension. Sådana behov som för första gången uppkommer efter 65 år får lösas inom ramen för äldreomsorgen och ska inte lösas med personlig assistans enligt LSS eller med assistansersättning enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.1, s. 11)

Ersättningens omfattning får inte utökas efter 65-årsdagen. Det innebär att för att assistansersättning ska kunna beviljas ska personen ha behövt personlig assistans i motsvarande omfattning innan hon eller han fyllde 65 år. Däremot kan Försäkringskassan, efter ansökan, bevilja en försäkrad över 65 år ersättning med högre timbelopp (51 kap. 11 § SFB).

Exempel

Kurt ansöker om assistansersättning i juni 2003, en vecka innan han fyller 65 år. Efter utredning bedöms hans behov av personlig assistans ha varit 54 timmar per vecka innan han fyllde 65 år. Försäkringskassan beviljar därför assistansersättning med 1 409 timmar för en sexmånadersperiod (ca 54 timmar per vecka). Han får assistansersättning från den 15 september 2003 eftersom han får personlig assistans från den tidpunkten.

Någon tvåårsomprövning av rätten till assistansersättning ska inte göras för den som fyllt 65 år. Omprövning får då endast ske vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB). Detta innebär att en utredning som påbörjats med anledning av en tvåårsomprövning måste resultera i ett beslut innan den försäkrade har fyllt 65 år.

En försäkrad som efter fyllda 65 år väljer bort assistansersättningen för att till exempel flytta till en gruppboende ska efter ansökan kunna återfå ersättningen med högst det antal timmar som gällde vid 65-årsdagen. Det behövs då inte någon ny prövning av assistansbehovet. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.4, s. 14)

Om Försäkringskassan dragit in eller minskat assistansersättningen till följd av väsentligt ändrade förhållanden bör det finnas en möjlighet för den försäkrade att återfå eller öka assistansen framöver om förhållandena på nytt förändras väsentligt. Försäkringskassan ska då bedöma behovet men den

försäkrade kan inte beviljas fler timmar än vad som gällde vid 65-årsdagen. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.4, s. 14)

6.3.2 Boende- och vistelsesituation

Målet med handikappolitiken är att personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att leva och bo så likt andra människor som möjligt. Det innebär en fullvärdig bostad som är den enskildes privata hem. Huvudregeln bör vara att de generella byggbestämmelser som gäller för bostäder i allmänhet också ska gälla för en bostad med särskild service. I en fullvärdig bostad ska det, enligt Boverkets byggregler, finnas rum med inredning och utrustning för personlig hygien, ett rum eller en avskiljbar del av ett rum för samvaro, sömn och vila, ett rum eller del av ett rum för matlagning etc. Samhället har enligt SoL en skyldighet att ordna lämplig bostad och service för människor med funktionshinder. För personer med omfattande funktionshinder regleras rätten till sådan bostad även i LSS. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 25–26 och 28)

Lagstiftningarna, SoL och LSS, rymmer olika former av boende och vistelsesituationer. Det är viktigt att utreda vilken form av bostad personen bor i eller om personen vistas inom ramen för olika verksamheter eftersom det kan påverka om assistansersättning kan beviljas eller inte.

Assistansersättning beviljas inte för en person som bor i en gruppboende enligt 9 § 9 LSS.

Assistansersättning beviljas inte heller för den tid då personen vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting. Den som har assistansersättning och som för en kortare tid vistas på sjukhus kan få behålla assistansersättningen om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB).

Den som vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt LSS inte rätt till assistansersättning under denna tid. Om det finns särskilda skäl kan dock assistansersättning beviljas (106 kap. 25 § SFB).

Se även kapitel 10 och kapitel 11.

7 Utredning och dokumentation

Detta kapitel behandlar

- utredning och handläggning
- att inhämta uppgifter
- andra samhällsstöd

7.1 Utredning och handläggning

Försäkringskassan har en serviceskyldighet och ska lämna upplysningar, vägledning, råd och annan hjälp till enskilda som kontaktar myndigheten (4 § förvaltningslagen [FL]). I detta ingår även att informera om andra socialförsäkringsförmåner som en person kan ha rätt till.

Det som kommer fram vid utredningen och som ska ligga till grund för ett beslut ska dokumenteras och kommuniceras den försäkrade före beslut (15 och 17 §§ FL). Utredningen sammanfattas i ett föredragningsmissiv som tillsammans med bilagor bildar underlaget för Försäkringskassans beslut. Se även kapitel 12.

Försäkringskassan ska se till att ärendena blir tillräckligt utredda för att ett riktigt beslut ska kunna fattas. Detta innebär att Försäkringskassan ska utreda ärendena i den omfattning som deras beskaffenhet kräver (110 kap. 13 § första stycket SFB och officialprincipen). Av detta följer att Försäkringskassan ska leda utredningen i ärendet och se till att nödvändigt material kommer in. Det innebär inte att Försäkringskassan i varje ärende själv måste ombesörja utredningen i ärendet och se till att nödvändigt material kommer in. Även den enskilde har ett ansvar. (prop. 2008/09:200, avd. H, s. 554–555). Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för ärendet. Uppgifter om faktiska förhållanden lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar mot det (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om det redan finns en utredning hos Försäkringskassan eller på annat håll ska den givetvis användas.

All handläggning av assistansersättning är myndighetsutövning. Den som vänder sig till Försäkringskassan för att få besked eller ett beslut i en fråga befinner sig ofta i en beroendeställning eller ett underläge eftersom Försäkringskassan har befogenheter att bestämma i frågan om ersättning. Denna befogenhet kallas för myndighetsutövning. I FL finns ett antal bestämmelser som på olika sätt värnar om den försäkrades rättssäkerhet vid myndighetsutövning.

Bestämmelserna i FL ska tillgodose de enskildas krav på opartiskhet, omsorgsfull handläggning och en enhetlig bedömning av ärendena. Meningen med FL:s regler om hur ett ärende ska handläggas är att ge ett så korrekt underlag som möjligt för besluten och att de på det sättet blir riktiga (prop. 1985/86:80, avsnitt 2.1 och 2.3, s. 11 och 22).

En handläggare på Försäkringskassan måste även ta hänsyn till en rad olika bestämmelser om offentlighet och sekretess. Försäkringskassan är som myndighet skyldig att leva upp till den grundlagsfästa offentlighetsprincipen. En stor del av de handlingar och uppgifter som hör till individärenden är emellertid sekretessbelagda. Bestämmelserna om sekretess begränsar i vissa fall handläggarens möjlighet att lämna ut eller begära in handlingar och uppgifter.

Se även vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen* och Vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*

Förvaltningslagens regler ska inte bara tillämpas när det gäller beslut om rätten till assistansersättning. Det finns även en rad ställningstaganden och beslut under ärendets gång där lagens bestämmelser är tillämpliga.

7.1.1 Metodstöd – den särskilda beslutsordningen utredning, föredragning och beslut

Allmän del

I ärenden som följer den särskilda beslutsordningen fattar en särskilt utsedd beslutsfattare beslutet efter föredragning av handläggaren. Föredragningen innebär att handläggaren utreder ärendet och sammanfattar utredningen i ett föredragningsmissiv, som tillsammans med förslag till beslut utgör underlaget för beslut. Handläggaren lämnar beslutsunderlaget till beslutsfattaren som kvalitetssäkrar ärendet innan han eller hon fattar beslut. Vid behov kan handläggaren föredra ärendet muntligt för beslutsfattaren.

De yrkesroller som berörs av den särskilda beslutsordningen är:

Handläggaren har helhetsansvaret för ärendet, utreder det samt informerar och håller den sökande uppdaterad om handläggningen. Handläggaren ansvarar för kvaliteten i utredningen.

Beslutsfattaren ansvarar för beslutet och att det skickas till den försäkrade.

Här följer fyra metodstöd som beskriver hur ärendet förbereds inför föredragning och beslut. *Metodstöd – föredragningsmissiv* och *Metodstöd – egenkontroll* riktar sig till personliga handläggare handikappförmåner. *Metodstöd – kvalitetssäkring* riktar sig till beslutsfattaren. Det sista, *Metodstöd – beslut* riktar sig till både personliga handläggare och beslutsfattare.

Metodstöd – föredragningsmissiv

Du som handläggare påbörjar ett föredragningsmissiv tidigt i arbetsprocessen. I ett första skede skriver du in personuppgifter och vad prövningen gäller. Fortsätt därefter att beskriva ärendet allteftersom nya uppgifter tillkommer.

Du kan använda föredragningsmissivet för stödanteckningar under utredningens gång. Det kan vara noteringar om uppgifter som behöver utredas vidare, från vem de ska efterfrågas, vid vilken tidpunkt etc. Stödanteckningarna ska inte röra sådant som behöver dokumenteras i journalen, utan enbart

syfta till att stödja handläggningen. Det innebär att anteckningarna rensas bort efter hand och kanske ersätts av nya. Att sammanfatta längre utredningar eller utlåtanden i stödanteckningar i missivet kan vara bra för att undvika att behöva läsa in sådana dokument flera gånger.

Det slutliga föredragningsmissivet ska innehålla vissa grundläggande uppgifter och de uppgifter som behövs för att kunna föredra och fatta beslut i ärendet, ingenting mer. Innan du lämnar ärendet till beslutsfattaren ska du därför gå igenom föredragningsmissivet och ta bort stödanteckningar och annan information som inte är nödvändig för att fatta beslut i ärendet. Föredragningsmissivet får inte innehålla sakuppgifter som inte finns dokumenterade någon annanstans i ärendet.

Om prövningen av rätten till assistansersättning gäller ett barn ska det framgå av föredragningsmissivet om handläggaren har träffat barnet eller inte. Om barnet har uttryckt egna åsikter ska även dessa framgå.

Det finns en mall för föredragningsmissiv assistansersättning (Wimi 11182). Mallen har följande rubriker och underrubriker. Underrubrikerna ska ses som ett stöd. Vissa rubriker och underrubriker ska tas bort innan missivet upphör att vara ett arbetsdokument och det slutliga missivet blir en upprättad handling i akten.

Prövningen gäller

Under rubriken *Prövningen gäller* redogör du kortfattat för vad som ska prövas. Vid ansökan ska det framgå när ansökan kom in och eventuellt yrkande. Vid anmälan från kommunen ska framgå när anmälan inkom. När prövningen gäller omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden eller tvåårsomprövning anger du detta.

Beskrivning av ärendet

Under rubriken *Beskrivning av ärendet* beskriver du ärendet och förutsättningarna för bedömningen av rätten till ersättning. Följande underrubriker ger stöd för vad som ska finnas med:

Försäkringshistorik

Här redovisar du den försäkringshistorik som är relevant för prövningen. Det kan t.ex. vara tidigare perioder med handikappersättning, assistansersättning, sjukpenning, aktivitetsersättning, sjukersättning eller bilstöd. Redovisa också eventuella avgöranden i domstol som är relevanta för den aktuella prövningen.

Sjukdom/funktionsnedsättning

Här beskriver du den sökandes sjukdom eller funktionsnedsättning och vilket hjälpbehov det medför utifrån vad som framgår av det medicinska underlaget. Du sammanfattar alltid det medicinska underlaget, utifrån din bedömning och värdering av vilka av uppgifterna som är relevanta för förslaget till beslut.

Det ska framgå från vilket medicinskt underlag du hämtat beskrivningen. Om du konsulterat en försäkringsmedicinsk rådgivare ska du även redovisa det och yttrandet som han eller hon lämnat. Detta gäller bara om den försäkringsmedicinske rådgivaren lämnat ett yttrande, inte om ärendet diskuterats vid gruppkonsultation.

Sociala förhållanden och samhällsstöd

Här beskriver du den sökandes familje- och bostadsförhållanden.

Tabellen visar vad du ska ange i olika situationer

Om den sökande så
är ett barn som går i förskola, skola, fritids, etc.	redovisar du vilka tider som han eller hon vistas där.
är vuxen	anger du sysselsättning, t.ex. arbete, skola, daglig verksamhet och vilka tider den sökande arbetar eller studerar.
arbetar	anger du arbetsgivare och var denne har sitt säte för att kunna ta ställning till om den sökande omfattas av de EU-rättsliga samordningsreglerna, och i vilket land han eller hon i så fall ska vara försäkrad.
får något annat samhällsstöd, exempelvis korttidsvistelse, vistelse på institution eller sjukvårdande insatser enligt HSL.	beskriver du omfattningen av stödet.

Vid ansökan eller anmälan från kommunen ska det framgå hur den sökandes behov tillgodoses före beslut om assistansersättning. Redogör för kontakterna med kommunen i ärendet, t.ex. om kommunen har fattat beslut om personlig assistent enligt LSS. Beskriv om den sökande har anlitat en anordnare och från vilken tidpunkt som den försäkrade får assistans.

Lämnade uppgifter om behov av assistans; grundläggande behov och andra personliga behov

Här beskriver du den sökandes uppgifter om sitt hjälpbehov. Redogör för den sökandes uppfattning om sitt behov av assistans för vart och ett av de grundläggande behoven och andra personliga behov. Om du har hämtat in uppgifter från t.ex. skola eller daglig verksamhet om behovet av assistans beskriver du det här.

Följande handlingar ligger till grund för bedömningen

Här anger du vilka handlingar som ligger till grund för bedömningen i föredragningsmissivet. Detta ska göras i form av en punktlista, och kan exempelvis handla om ansökan, medicinska underlag, utredning med sökande (behovsbedömningsstödet) och eventuellt yttrande av försäkringsmedicinsk rådgivare.

Kommunicering

Här redogör du för vilken kommunikering som skett med den sökande, vilka handlingar som kommunicerats, och om den sökande har eller inte har lämnat synpunkter med anledning av kommunikeringen. Skriv också om den sökande samtidigt har blivit informerad om vilket beslut som Försäkringskassan överväger att fatta. Ange det senaste datumet för den försäkrade att svara på kommunikeringen.

I de fall den sökande har lämnat synpunkter eller kommit in med handlingar under kommunikeringstiden ska du bedöma om de tillförda uppgifterna ändrar förutsättningarna för det kommunicerade förslaget till beslut. Dokumentera detta under rubriken *Bedömning*.

Om den sökande kommer in med nya uppgifter i ärendet efter att du har lämnat över föredragningsmissivet till beslutsfattaren ska du meddela detta till beslutsfattaren snarast. Se vidare under avsnitt 12.3 Information om tänkt beslut.

Bedömning

Hur mycket som behöver skrivas under denna rubrik beror på om förslaget till beslut är positivt eller negativt. Vid negativa beslut behövs oftast inte någon längre text i missivet, eftersom det då alltid ska finnas en motivering i själva beslutsbrevet.

Här redovisar och förklarar du ditt förslag till beslut för beslutsfattaren. Det innebär att du ska redogöra för dina bedömningar och skälen till dem. Det gäller alla förutsättningarna för att få ersättning. Oavsett om förutsättningarna är uppfyllda eller inte ska det framgå på vilket sätt förutsättningarna är uppfyllda eller inte. Om din bedömning styrks av rättspraxis kan du beskriva detta.

Vid beviljande av assistansersättning ska det framgå att den sökande är försäkrad för assistansersättning. Du ska med utgångspunkt i 5 kap. SFB, EU:s förordningar samt socialförsäkringskonventioner bedöma om personen omfattas av svensk socialförsäkring.

Du tar ställning till vilken personkrets den försäkrade tillhör. Om du bedömer att den försäkrade tillhör personkretsen tar du ställning till hur många timmar den försäkrade behöver hjälp för sina grundläggande behov. Du ska alltid redovisa bedömning och skäl för vart och ett av de grundläggande behoven. Det är viktigt att du specificerar de grundläggande behoven i moment och tid, framför allt för att den försäkrade ska kunna förstå hur Försäkringskassan har kommit fram till sin bedömning.

Om behov av assistans för grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka tar du ställning till andra personliga behov. Även dessa ska du redovisa i moment och tid. Tidsåtgången kan redovisas i en beräkningsbilaga som läggs in i beslutsbrevet.

Den preliminära bedömningen ska i det här skedet inte noteras i journalen, eftersom en journalanteckning som innehåller en preliminär bedömning skulle kunna uppfattas som ett beslut och positiva beslut kan Försäkringskassan, under vissa omständigheter, inte senare ändra till den försäkrades nackdel. (Se vidare JO:s beslut, dnr 4367-2005) Läs mer om detta i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

I samband med bedömningen ska du också påbörja ditt förslag till beslut. Förslaget till beslut ska utformas i enlighet med riktlinjerna (2005:14) *Att skriva beslut i Försäkringskassan*. Använd mallen för beslutsbrev.

I förslaget till beslut redovisar du kortfattat den sökandes beskrivning av assistansbehovet, under beskrivning av ärendet. Negativa beslut ska motiveras. Enligt förvaltningslagen behövs däremot inte någon motivering till beslut när den sökande beviljas den ersättning som han eller hon ansökt om. För att den sökande ska veta på vilka grunder denne får ersättning och därmed kunna meddela förändringar, ska du trots detta utforma förslaget till beslut så att det framgår vilket assistansbehov som ligger till grund för beslutet. Det ska också framgå hur assistansbehovet har beräknats. Detta kan ske i en beräkningsbilaga som läggs in i beslutsbrevet.

Frågor att diskutera

Här anger du om du har frågor som du vill diskutera med beslutsfattaren. Här kan du också ange andra omständigheter och skäl som kan vara viktiga för beslutsfattaren att känna till. Exempelvis kan det vara relevant att hänvisa till domar om rättsläget är otydligt. Det kan också vara aktuellt att ställa en tolkningsfråga kring någon vetenskaplig källa. Frågor som rör utredningen ska däremot inte ställas under denna rubrik, eftersom det kan ge intryck av att ärendet är ofullständigt utrett.

Rubriken och uppgifterna under denna tas bort från missivet när missivet blir en upprättad handling i ÄHS, senast i samband med beslutstillfället.

Metodstöd – Egenkontroll

Egenkontrollen ska göras fortlöpande under utredningens gång, men innan du lämnar ärendet till beslutsfattaren ska du göra en sista egenkontroll av ärendet. Du ansvarar för att ärendet som lämnas för kvalitetssäkring är korrekt handlagt samt att beslutsunderlag och bedömning är väl dokumenterat i föredragningsmissivet och beslutsbrev. Beslutsfattaren ska kunna säkra kvaliteten på utredningen utifrån dessa handlingar.

Sist i missivmallen finns en checklista som stöd för egenkontrollen. Den tar upp vilka uppgifter som ska finnas med i föredragningsmissivet och hur uppgifterna och beslutsunderlagen ska presenteras i missivet inför kvalitetssäkringen. Checklistan är bara ett arbetsmaterial och ska tas bort innan ärendet lämnas till beslutsfattaren.

Metodstöd – kvalitetssäkring

Du som beslutsfattare ansvarar för att kvalitetssäkra beslutet. Syftet med kvalitetssäkringen är att säkerställa att

- bedömningen är korrekt utifrån lagens krav och att för beslutet irrelevanta skäl inte vägts in
- bedömningen bygger på ett tillräckligt beslutsunderlag, det vill säga att det finns tillräckligt med uppgifter för att det ska vara möjligt att ta ställning till rätten till ersättning
- förslaget till beslut är utformat i enlighet med riktlinjerna *Att skriva beslut i Försäkringskassan* och *Språket i Försäkringskassan*
- beräkningen av ersättningen är riktig.

När ärendet lämnas till kvalitetssäkring har handläggaren genomfört en egenkontroll av sin utredning, beslutsunderlaget, bedömningen och föredragningsmissivet. Din kvalitetssäkring ska begränsas till att säkra kvaliteten på utredningen, underlaget och bedömningen utifrån uppgifterna i föredragningsmissivet och de handlingar som missivet hänvisar till. Du behöver normalt inte kontrollera uppgifternas riktighet.

I och med att handläggaren lämnar över ärendet till dig som beslutsfattare är det du som "äger" förslaget till beslut. Du kan ändra såväl bedömningen som formuleringarna i förslaget till beslut. Du ska givetvis diskutera större ändringar med handläggaren.

Om du bedömer att underlaget är tillräckligt och den sökande inte behöver kommuniceras kan du fatta beslut i direkt samband med kvalitetssäkringen. Om det finns uppgifter som ska kommuniceras lämnar du efter kvalitetssäkringen tillbaka ärendet till handläggaren som i sin tur ansvarar för kommunikeringen. Du noterar också i journalen att kvalitetssäkringen är genomförd.

Handläggaren behöver vara införstådd med din bedömning och dina skäl. Om du är oenig med handläggaren om bedömningen och den sökande ska kommuniceras ska han eller hon inte informeras i kommunikeringen om handläggarens förslag till beslut.

Om du anser att underlaget är otillräckligt och måste kompletteras ska ärendet gå tillbaka till handläggaren. Du som beslutsfattare ska inte själv komplettera underlaget. Ange vad som ska utredas och varför. Dokumentera detta i missivet. Givetvis ska du bara be handläggaren om ytterligare komplettering om det har betydelse för utgången av ärendet.

Checklista för kvalitetssäkring

Till stöd för kvalitetssäkringen finns en checklista där du ska svara *Ja*, *Nej* eller *Inte aktuellt* på ett antal frågor. Checklistan är ett arbetsmaterial och ska tas bort från ÄHS innan ärendet avslutas.

Metodstöd – beslut

Inför beslut

Innan föredragning går du som beslutsfattare igenom föredragningsmissiv och förslag till beslut i respektive ärende på nytt för att uppdatera dina kunskaper om ärendet. Detta blir inte aktuellt om du har föredragning och fattar beslut i samband med kvalitetssäkringen.

Föredragning

Föredragningsmissiv och förslag till beslut ska vara utformade så att beslutsfattaren i normala fall kan fatta beslut utifrån dessa underlag.

Det är i första hand beslutsfattaren som ansvarar för att påtala behov av muntlig föredragning. Men även du som handläggare har möjlighet att göra det. Vid en muntlig föredragning ska du vara så väl förberedd så att du kan redogöra utförligt för ärendet och skälen för det förslag till beslut som läggs fram samt svara på frågor från beslutsfattaren.

Beslut

Inför föredragningen har du som beslutsfattare läst in dig på föredragningsmissiv och förslag till beslut. Om du delar handläggarens bedömning av ärendet och förslaget till beslut är fullständigt och korrekt utformat i enlighet med riktlinjerna (2005:14) *Att skriva beslut i Försäkringskassan* kan du fatta beslut direkt.

Du skriver i journalen att du har fattat beslut i ärendet. Det förberedda beslutsbrevet som innehåller förslaget till beslut blir sedan själva beslutet. Skicka därefter beslutet till den försäkrade och upprätta dokumentet i ÄHS.

7.1.2 Jäv

Den som ska handlägga ett ärende anses i vissa fall jävig och får då inte handlägga ärendet.

Jävsituationen innefattar alla som är med i handläggningen av ett ärende. Med handläggning avses såväl att vidta förberedande åtgärder i ärendet som att delta när ärendet avgörs. Av 11 § FL framgår vad som anses som jäv. Mer information finns i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

FÖD fann i ett mål att en läkare som varit behandlande och intygsskrivande läkare ansågs vara jävig att som förtroendeläkare handlägga ärendet (FÖD 1983:25).

7.2 Hämta in uppgifter

Den som är försäkrad eller som på någon annan grund har rätt till ersättning är skyldig att lämna uppgifter till Försäkringskassan. För den som är omyndig eller har en god man eller en förvaltare enligt föräldrabalken har förmyndaren eller, om det kan anses följa av uppdraget, den gode mannen

eller förvaltaren skyldighet att lämna uppgifterna (Detta följer av 12 kap. föräldrabalken prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk s. 473).

Försäkringskassan har rätt att fråga den försäkrade eller annan som kan antas ha möjlighet att lämna nödvändiga uppgifter. Men Försäkringskassan kan inte tvinga någon att svara. Försäkringskassan får inte ställa eller skicka frågor slentrianmässigt eller på måfå. Det måste finnas skäl att anta att någon annan än den försäkrade kan lämna nödvändiga uppgifter. Om Försäkringskassan frågar någon annan ska Försäkringskassan aldrig avslöja fler uppgifter än vad som behövs för utredningen. Det är tillåtet att röja någon enstaka uppgift om det krävs för att Försäkringskassan över huvud taget ska kunna göra en förfrågan. (10 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400], OSL, och prop. 1996/97:121, s. 31)

Se även vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?* I den finns information om vilka som är skyldiga att lämna uppgifter till Försäkringskassan.

Andra myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar

Försäkringskassan kan också behöva uppgifter från andra myndigheter. Statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar är skyldiga att på begäran lämna uppgifter om en namngiven person till Försäkringskassan som är av betydelse för tillämpning av SFB (110 kap. 31 § SFB). Begreppet kommunala myndigheter omfattar landstingskommunala myndigheter.

Allmänna och privata sjukvården

Försäkringskassan har enligt 110 kap. 14 § SFB rätt att fråga eller begära uppgifter från sjukvården när det behövs för att bedöma rätten till ersättning. Det gäller både den allmänna och privata vården.

Den allmänna sjukvården är skyldig att svara på Försäkringskassans begäran om uppgifter enligt 110 kap. 31 § SFB.

Besök och möte med den försäkrade

Försäkringskassan får besöka den försäkrade. Detta gäller även om den försäkrade har lämnat fullmakt till annan person att företräda honom eller henne i ärenden om assistansersättning. Ett ombud har dock alltid rätt att få vara med vid besöket (se däremot avsnitt 7.2.6 om möjligheterna att begränsa antalet ombud och andra personer vid ett besök). Rätten att göra besök framgår bland annat av 110 kap. 14 § SFB. Det är viktigt att Försäkringskassan är medveten om att det kan upplevas som integritetskänsligt att ta emot myndighetspersoner i sitt hem. Inför ett besök är det därför lämpligt att Försäkringskassan tar ställning till bland annat syftet med besöket och vilka frågor man kan få besvarade genom besöket. Handläggaren ska ta ställning till om det personliga sammanträffandet bör ske i hemmet eller på annan plats. Vid utredning av assistansersättning är det dock oftast lämpligast för utredningen att den sker i den försäkrades hem eftersom den försäkrades behov av hjälp i hemmet lättast kan bedömas om handläggaren får möjlighet att se den försäkrades hemmiljö. Inför mötet med den försäkrade är det

viktigt att handläggaren läser på om den försäkrades funktionsnedsättning och de handlingar som sedan tidigare finns hos Försäkringskassan.

Om mötet gäller ett barn måste handläggaren skaffa sig en bild av barnet och dess behov när han eller hon utreder barnets behov av insatser (prop. 2009/10:176 sidan 34). Innan utredningen bör handläggaren informera barnets vårdnadshavare om innehållet i andra stycket, 8 § LSS, dvs. att barnet ska få relevant information, ha möjlighet att framföra sina åsikter och att dessa ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Ett barn som har fyllt 15 år kan själv ansöka om en insats enligt LSS, t.ex. personlig assistans. Om barnet ansöker om assistansersättning kan det vara lämpligt att Försäkringskassan ber om att få träffa barnet. Men oavsett om barnet är över eller under 15 år bör handläggaren fråga vårdnadshavaren om det är möjligt att få träffa barnet. Handläggaren får efter samråd med vårdnadshavaren ta ställning till om barnet är moget nog för att få information och komma till tals i sitt ärende. Att beakta barnets bästa kan innebära att barnet inte ska informeras alls, eller bara få viss information.

Handläggaren måste också tänka på att det är frivilligt för barnet att framföra sina åsikter. Det är inte alltid lämpligt att fråga efter barnets åsikt. Det är även viktigt att tänka på att det kan vara svårt för ett barn att vara med på ett möte som fokuserar på barnets begränsningar.

Om den försäkrade inte kan svenska eller är allvarligt hörsel- eller talskadad är det mest lämpligt att Försäkringskassan anlitar en auktoriserad tolk. Utgångspunkten är att den försäkrade ska kunna lämna uppgifter om sitt behov av assistansersättning samt att Försäkringskassan informerar på den försäkrades eget språk. Läs mer om tolk i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

Läs mer om besök i vägledning 2004:1 *Kontrollutredning*

Vägran att lämna uppgifter

Om den som har assistansersättning låter bli att lämna uppgifter eller vägrar att ta emot besök får ersättningen dras in eller sätts ned om omständigheterna motiverar det. (110 kap. 52-53 §§ SFB)

I situationer då Försäkringskassan har bedömt att den försäkrade själv ska komma in med ett nytt medicinskt underlag och den försäkrade inte skickar in något medicinskt underlag trots tre påminnelser så kan det bli aktuellt att dra in assistansersättningen tillfälligt enligt 110 kap. 52-53 §§ SFB. Detta får dock endast ske om Försäkringskassan har bedömt att ett medicinskt underlag är nödvändigt för att kunna bedöma rätten till ersättning.

Om det medicinska underlaget inte kommer in på grund av omständigheter som den försäkrade inte kan påverka finns det inte tillräckliga skäl att dra in ersättningen tillfälligt. Sådana omständigheter kan till exempel vara långa väntetider inom vården. Om sådana omständigheter inte finns, så dras ersättningen in till dess att den försäkrade skickar in underlaget eller gör sannolikt att ett sådant underlag kommer att inkomma snarast. Det kan dock inte bli aktuellt att dra in ersättningen om Försäkringskassan inte först har

informerat den försäkrade skriftligt om att detta kan bli följderna om han eller hon inte kommer in med ett medicinskt underlag.

Om den försäkrade inte medverkar till att ett personligt sammanträffande blir av kan det på samma sätt bli aktuellt att dra in assistansersättningen tillfälligt enligt 110 kap. 52-53 §§ SFB. Detta får dock endast ske om Försäkringskassan har bedömt att ett personligt sammanträffande är nödvändigt för att kunna bedöma rätten till ersättning. Ersättningen dras in tillfälligt till dess att den försäkrade medverkar till att ett personligt sammanträffande blir av. För att en indragning ska kunna bli aktuell måste Försäkringskassan först ha informerats skriftligt om att detta kan bli följderna om han eller hon inte medverkar till utredningen.

Vikten av korrekta uppgifter

De största vinsterna när det gäller att förebygga missbruk inom socialförsäkringssystemen kan uppnås genom att rätt beslut fattas från början. Förutsättningarna för detta är att beslutsunderlaget är så korrekt som möjligt. Det är också viktigt att den enskilde får information både om sin rätt till en förmån och om sin skyldighet att lämna rätt uppgifter när han eller hon ansöker om en förmån. Den enskilde bör också informeras om sin skyldighet att anmäla ändrade förhållanden till Försäkringskassan och om de följder som hon eller han kan drabbas av om inte riktiga uppgifter lämnas eller om anmälnings-skyldigheten inte iakttas. (prop. 1996/97:121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen, avsnitt 8, s. 36–37)

Vid oklarheter eller då Försäkringskassan behöver mer information om funktionshindret kan det vara lämpligt att fråga den sökande om var Försäkringskassan kan få tilläggsinformation. Det kan vara en läkare, en arbetsterapeut, en sjukgymnast, en psykolog eller någon annan som den sökande hänvisar till.

En central del i utredningen utgörs av intyg och utlåtanden från personal inom hälso- och sjukvården och som har aktualitet i ärendet. Sådana intyg tillsammans med annat underlag är viktiga vid bedömningen om den försäkrade tillhör personkretsen (grupperna 1, 2 eller 3) och för prövning i nästa steg, dvs. om de grundläggande behoven bedöms över- eller understiga i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Den försäkrade eller dennes ombud lämnar ofta själv in redogörelser, intyg och utlåtanden om funktionsförmåga och hjälpbehov. I många fall finns också medicinska underlag hämtade från ärenden om t.ex. vårdbidrag, handikappersättning och sjuk- och aktivitetsersättning. Försäkringskassan bör ta ställning till om det finns anledning att utöver nämnda intyg själv begära intyg och utredning från någon profession inom hälso- och sjukvården. Detta kan vara fallet om det t.ex. finns motstridiga uppgifter i ärendet eller om intygen inte grundas på aktuella observationer och utredningar.

Intyg och utlåtanden från till exempel läkare, sjukgymnast eller arbetsterapeut innebär inte automatiskt att en viss funktionsnedsättning eller grad av funktionsnedsättning är styrkt och därmed kan ingå i den stegvisa be-

dömningen. Försäkringskassan ska ha ett kritiskt och prövande förhållningssätt till uppgifterna och fråga sig vilka uppgifter som t.ex. en intygsskrivande läkare grundat sin bedömning på. Det är viktigt att den försäkringsmedicinska rådgivaren konsulteras i dessa ärenden.

(se avsnitt 7.2.3 Metodstöd – hämta in uppgifter).

7.2.1 Betalning av utlåtan

Den allmänna sjukvården får ersättning för arbetet med att utfärda läkarutlåtan.

Särskilt statsbidrag lämnas till hälso- och sjukvården i enlighet med vad regeringen särskilt beslutar. Detta gäller läkare som är anställda av landstinget eller arbetar hos en privat vårdgivare som har vårdavtal med landstinget eller ingår i vårdvalssystemet (Förordningen [1984:908] om vissa statsbidrag för sjukvården m.m.).

Enligt 2 § 3 förordningen (1984:908) innefattar det särskilda statsbidraget ersättning för läkarundersökningar och utlåtan som behövs för Försäkringskassans handläggning av försäkringsärenden. Det särskilda statsbidraget ska alltså täcka kostnader för intyg och utlåtan som utfärdas inom den allmänna sjukvården.

Förordningen (1984:908) omfattar inte de som arbetar på privata vårdenheter som har samverkansavtal med landstinget enligt lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning (den så kallade nationella taxan) eller som står helt utanför den offentligt finansierade hälso- och sjukvården.

Försäkringskassan kan inte betala ersättning för läkarutlåtan från den allmänna sjukvården, det vill säga läkare som är anställda av landstinget eller arbetar på privata vårdenheter som har vårdavtal med landstinget eller ingår i vårdvalssystemet. Detta framgår av 4 § förordningen (1975:1157) om ersättning för vissa läkarutlåtan m.m. som säger att Försäkringskassan endast får föreskriva om ersättning för annan än sjukvårdshuvudmannen.

De läkare som kan få ersättning för läkarutlåtan är de som arbetar på privata vårdenheter som har samverkansavtal med landstinget enligt lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning eller som står helt utanför den offentligt finansierade hälso- och sjukvården.

Försäkringskassans bemyndigande att föreskriva om ersättning för läkarutlåtan är begränsat till de förmåner som omfattas av de tidigare bestämmelserna i lagen (1962:381) om allmän försäkring och lagen (1998:703) om handikappersättning och vårdbidrag enligt 1 § i förordningen (1975:1157). Assistansersättning omfattas inte av förordningen. Försäkringskassan har valt att ersätta läkarutlåtan från förvaltningsanslaget till dess att det blir en förändring i förordningen så att även dessa omfattas.

För att Försäkringskassan ska kunna ersätta ett läkarutlåtan så måste Försäkringskassan ha begärt ett läkarutlåtan enligt 110 kap. 14 § SFB på grund av att det behövs i utredningen om rätten till ersättning. Antingen begär Försäkringskassan det från den försäkrade själv, eller så har vi känne-

dom om vilken läkare den försäkrade går till och begär själva direkt från läkaren.

Försäkringskassan har med stöd av bemyndigandet i 4 § förordningen (1975:1157) utfärdat föreskrifter om ersättning för läkarutlåtanden i Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1977:27) om ersättning för vissa läkarutlåtanden m.m. Dessa föreskrifter talar än så länge enbart om ersättning för "läkarutlåtanden" och "särskilda läkarutlåtanden". Därför är det enbart dessa som kan ersättas i de fall som utlåtanden är skrivna av någon som arbetar på en privat vårdenhets som har samverkansavtal med landstinget enligt lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning eller som står helt utanför den offentligt finansierade hälso- och sjukvården och som begär ersättning. En bedömning av om beloppet är skäligt med hänsyn till materialets omfattning måste göras. Viss vägledning kring beloppet kan hämtas genom de belopp som finns angivna i RFFS 1977:27 om ersättning för vissa läkarutlåtanden m m.

Betalning av intyg och utlåtanden ska bokföras på konto 57817 *Läkarutlåtanden assistansersättning, utomstatliga*.

7.2.2 Medicinska underlag

För att bedöma rätten till assistansersättning behövs medicinska underlag. Men det finns inget speciellt läkarutlåtande för assistansersättning. De medicinska underlagen kan bestå av läkarintyg, underlag från psykolog, sjukgymnast eller arbetsterapeut. Läkarintyget bör innehålla:

- Diagnos samt diagnoskod enligt ICD-10/sjukdomstillstånd
- Funktionsnedsättning (observationer, undersökningsfynd, utredningsresultat)
- Aktivitetsbegränsning (tydliga exempel på konkreta vardagsaktiviteter som den försäkrade bara kan utföra med svårighet, med hjälp av en annan person, med hjälpmedel eller avsevärt långsammare än en person utan begränsningar)
- Det logiska sambandet mellan diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning.

Identifieringen av funktionsbegränsning och aktivitetsbegränsning kan göras av arbetsterapeut, psykolog, sjukgymnast och/eller logoped. Relationen till sjukdomstillståndet eller diagnosen bör styrkas av läkare som har träffat och undersökt personen. Av det medicinska underlaget ska det även framgå på vilka underlag som utlåtandet har utfärdats, om det har skett genom undersökningar, muntlig information m.m.

De medicinska underlagen ligger till grund för bedömningen av personkrets-tillhörighet enligt LSS och ska kunna förklara sambandet mellan funktionsnedsättningen och aktivitetsbegränsningen.

Kompletterande medicinska underlag kan behövas i samband med en tvåårsomprövning eller ansökan om fler timmar. En bedömning måste alltid göras i varje situation.

Om det medicinska underlaget är oklart eller har brister ska kompletteringar göras till den som har skrivit underlaget. FMR kan hjälpa till med att formulera frågor.

Se även avsnitt 7.2, 7.2.1, 7.2.3 och 7.3.

7.2.3 Metodstöd – hämta in uppgifter

Här följer åtgärder som är viktiga för dig att vidta när det gäller att hämta in uppgifter i ditt ärende.

- Du behöver sätta dig in i den försäkrades levnadsförhållanden för att kunna utreda hans eller hennes behov av assistans i hela livssituationen. Ett personligt möte är nödvändigt för att du ska få en bild av honom eller henne och kunna värdera den bilden. Mötet kan ske i den försäkrades hem eller på annan plats, exempelvis i Försäkringskassans lokaler.
- Är den försäkrade ett barn (under 18 år) ska du innan mötet med barnet kontakta barnets vårdnadshavare för att diskutera om barnet ska vara med på mötet och i så fall hur det ska utformas. Vilken miljö är lämpligast? Ska barnet vara med på hela mötet eller bara en del av det? Gör barnets funktionsnedsättning att det har särskilda svårigheter med sociala kontakter och kommunikation?
- Ta ställning till om du behöver hämta in uppgifter från barnomsorg, skola, daglig verksamhet eller korttidsvistelse. Du kan ringa eller besöka verksamheten för att hämta in uppgifterna. Om verksamheten drivs av en privat anordnare kan det hända att de inte vill lämna ut uppgifterna därför att de till skillnad från en kommunalt bedriven verksamhet inte är uppgiftsskyldiga gentemot Försäkringskassan enligt 110 kap. 31 § SFB. Du kan då behöva få ett skriftligt samtycke från den försäkrade eller vårdnadshavarna som du bifogar din begäran eller att den försäkrade eller vårdnadshavarna lämnar detta samtycke direkt till verksamheten.
- Du bör fråga den försäkrade om de kontakter som han eller hon har eller har haft med hälso- och sjukvården som är relevanta för utredningen om rätten till assistansersättning, om uppgifterna inte redan finns dokumenterade i ärendet.
- Du ska överväga om du ska begära intyg eller utlåtande från den eller de personer som den försäkrade har eller har haft kontakt med inom hälso- och sjukvården. Du bör i så fall ställa konkreta frågor.
- Du ska överväga att begära ADL-bedömning och bedömning enligt observationsinstrumentet AMPS (Bedömning av motoriska färdigheter och processfärdigheter) eller motsvarande observationsinstrument från en arbetsterapeut som den försäkrade har kontakt med. Av bedömningen bör den försäkrades funktionsförmåga och den tidsmässiga omfattningen av hjälpbehoven framgå.
- Du ska överväga om det finns behov av att begära in journalkopior från hälso- och sjukvården.
- Om det bedöms nödvändigt kan du uppmana den försäkrade att begära intyg från den eller de företrädare för hälso- och sjukvården som han eller hon haft kontakt med, till exempel läkare eller arbetsterapeut.

- Efter konsultation med den försäkringsmedicinska rådgivaren ska du överväga om den försäkrade behöver utredas närmare av specialistläkare/-klinik. Om så är fallet ska du uppmana den försäkrade att begära en sådan utredning.
- Du ska i ärendet ha en klar bild av den försäkrades sjukhistorik och vara klar över att det framgår på vilka grunder läkaren eller annan intygs-skrivare gör sin bedömning. Det medicinska underlaget och gjord bedömning bör grunda sig på undersökningsfynd och inte på en återbeskrivning av funktionsnedsättning som den försäkrade själv angett.
- Du ska fråga den försäkrade om han eller hon har eller har haft ett ersättningsärende hos ett försäkringsbolag. Om så är fallet ska du vid behov begära in försäkringsinrättningens medicinska handlingar.
- Inför prövning om den försäkrade tillhör grupp 3 i personkretsen enligt 1 § LSS ska du konsultera (gruppkonsultation) den försäkringsmedicinska rådgivaren. Detta gäller vid förstagsprövningar och vid tvåårsomprövningar. Bedömer du att det inte är aktuellt med någon försäkringsmedicinsk gruppkonsultation ska du dokumentera det i ärendet. Vid andra prövningar, t.ex. ansökan om fler timmar, ska du ta ställning till om rådgivaren behöver konsulteras. Du ska begära ett skriftligt yttrande av försäkringsmedicinska rådgivaren om du bedömer att det finns behov av det.
- Du ska höra kommunen om förhållanden som kan påverka Försäkringskassans prövning. Du ska begära in de handlingar som finns hos kommunen som kan vara relevanta för den aktuella prövningen.
- Vid utredningssamtalet med den försäkrade ska du använda behovsbedömningsstödet. Syftet med att använda behovsbedömningsstödet vid utredningen är att alla försäkrade ska få samma frågor och att inga områden ska förbises.

Vid valet av sätt att skaffa in kompletterande uppgifter (den försäkrade eller Försäkringskassan) är en viktig utgångspunkt kravet i 7 § förvaltningslagen (1986:223) på snabb handläggning. Du ska ta hänsyn till vad som är det smidigaste och säkraste sättet.

7.2.4 Heder och samvete

För att få ersättning är den försäkrade skyldig att lämna sådana uppgifter som är av betydelse för prövningen. Uppgifter om faktiska förhållanden ska lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar mot det. Särskilda skäl som talar mot ett krav att uppgifter lämnas på heder och samvete kan finnas i ärenden som rör återbetalning av ersättningar. (110 kap. 4, 13 och 46 §§ och prop. 1996/97:121, avsnitt 10, s. 39)

Syftet med att införa ett krav på att uppgifter ska lämnas på heder och samvete var att hos den försäkrade inskräpa vikten av att de uppgifter som hon eller han lämnar är fullständiga och sanningsenliga. Att uppgifter lämnas på heder och samvete innebär dessutom att straffansvar för osann försäkran enligt 15 kap. 10 § brottsbalken kan bli aktuellt. (prop. 1996/97:121, avsnitt 8, s. 36–37)

7.2.5 God man, förvaltare, ombud och fullmakt

Av 12 kap. FB följer att uppgifter ska lämnas på heder och samvete av en förmyndare, en god man eller en förvaltare (prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk s. 473). En försäkran på heder och samvete kan däremot inte lämnas av ett ombud, det vill säga någon som har fullmakt, för den försäkrades räkning. Se även vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

Den som ansöker om assistansersättning kan genom att skriva en fullmakt låta ett ombud föra talan i sitt ärende. Ett ombud är någon som personen har förtroende för. Det kan till exempel vara en god vän, en anhörig eller någon som arbetar hos en assistansanordnare. Även om man har ett ombud ska den sökande personligen lämna de uppgifter som Försäkringskassan begär. Om ett ombud visar oskicklighet eller oförstånd eller är olämplig på något annat sätt får Försäkringskassan besluta om att avvisa henne eller honom som ombud i ärendet (9 § FL).

Det är lämpligt att ta kontakt med överförmyndaren i kommunen när det uppkommer frågor som rör god man eller förvaltare. Det är länsstyrelsen som har tillsynsansvar över verksamheten med gode män och förvaltare.

7.2.6 God man, förvaltare och ombud vid besök

I samband med kontakt med den försäkrade, god man, ombud eller anordnare som agerar ombud ska Försäkringskassan ta reda på hur många personer som planerar att komma till ett inbokat besök. Frågorna som behöver utredas tar upp känsliga och privata omständigheter. Därför är det lämpligt att begränsa antalet personer som deltar vid utredningen, både av omtanke om den försäkrade och för att utredningen i ärendet ska bli så bra som möjligt.

En försäkrad har rätt att ta med sig andra personer på möten med Försäkringskassan, till exempel ombud, god man eller biträden. Det ingår i Försäkringskassans serviceskyldighet att tillmötesgå den försäkrades önskemål i möjligaste mån. Men det är Försäkringskassans handläggare som leder och styr utredningen, och därför är det även han eller hon som i de enskilda ärendena tar ställning till hur många personer som ska delta på mötet för att utredningen ska bli så bra som möjligt.

Ett ombud och *en* god man ska alltid få möjlighet att delta, likaså ska *ett* biträde ges möjlighet att delta. Om en försäkrad har flera ombud, personliga assistenter eller biträden som han eller hon vill ska delta, får handläggaren avgöra om det är lämpligt eller inte om alla eller ett begränsat antal deltar.

Om det finns flera ombud som var och en har separata intressen att bevaka i saken bör man tillåta även dessa ombud att delta. Finns det däremot flera ombud med samma mandat får Försäkringskassans handläggare avgöra om det är lämpligt eller inte att flera deltar. Handläggaren ska meddela den försäkrade eller dennes ombud om vilka personer som kan delta.

Det finns mer att läsa om god man, förvaltare, ombud och biträde i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*, avsnitt 3.3 och 3.4.

7.2.7 Hörande av kommun

När en försäkrad ansöker om eller beviljas assistansersättning ska Försäkringskassan höra den kommun som enligt 16, 16 c eller 16 d §§ i LSS har ansvar för insatser åt den försäkrade, om det inte är obehövligt. (51 kap. 21 § SFB).

En kommuns ansvar enligt LSS gäller gentemot dem som är bosatta i kommunen. Det finns dock vissa undantag från denna regel det gäller dem som efter beslut av en annan kommun bor i vissa angivna boendeformer som anges i 16 c och 16 d §§ LSS.

Samrådet med kommunen vid bedömning av enskildas assistansbehov är viktigt eftersom kommunerna har kostnadsansvaret för de 20 första assistanstimmarna per vecka (bet. 1997/98:SoU4 s. 6–7).

Kommunens ansvar enligt LSS för personlig assistans gör att uppgifter från kommunen nästan alltid måste inhämtas i ärenden om assistansersättning. I vissa fall behövs det inte, till exempel om den försäkrade har sagt nej till hjälp från kommunen och själv organiserar sin service på annat sätt. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.3, s. 198)

Försäkringskassan bör fråga kommunen om förhållanden som är värdefulla för bedömningen av rätten till assistansersättning. Det handlar exempelvis om personen bor i en kommunal boendeform, kommunens beslut om insatser enligt SoL eller LSS och om kommunens bedömning av behovet av personlig assistans.

Uppgifter från kommunen kommer ofta fram vid ett personligt sammanträffande med personen tillsammans med en tjänsteman från kommunen. Detsamma kan gälla när kommunen genom att sända över handlingar anmäler ett ärende till Försäkringskassan för prövning av rätten till assistansersättning.

Försäkringskassan bör också, senast inför den första utbetalningen i ett nybeviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning.

7.2.8 Information om funktionsnedsättningar

Det finns flera olika möjligheter för att få vägledande information om olika funktionsnedsättningar och dess konsekvenser.

På webbplatsen www.1177.se som ägs av alla landsting och regioner i Sverige finns information om olika sjukdomar.

Information om ovanliga diagnoser finns i Socialstyrelsens kunskapsdatabas, www.sos.se/ovanligadiagnoser. Där finns information om sjukdomar eller skador som finns hos högst 100 personer per miljoner invånare som leder till omfattande funktionsnedsättning. Det finns dessutom en samling länkar till andra webbplatser med ytterligare information.

Information finns även hos de olika funktionshindersförbunden. På webbplatserna www.hso.se och www.likaunika.org finns länkar till en del förbund.

Information om olika funktionsnedsättningar och hjälpmedel kan du hitta på Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se

Olika funktionsnedsättningar eller diagnoser i kombination kan ge helt andra konsekvenser än vad de ger var för sig.

Inom Försäkringskassan finns försäkringsmedicinska rådgivare som kan ge information om funktionsnedsättningar och diagnoser, bland annat genom försäkringsmedicinska konsultationer. Se mer om detta i avsnitt 7.3.

7.2.9 Samarbete med funktionshindersorganisationer

Ett samarbete mellan Försäkringskassan och funktionshindersorganisationer kan ge ökade kunskaper om olika funktionsnedsättningar och sjukdomar och hur de påverkar livsföringen. Ökade kontakter kan också skapa bättre förståelse för Försäkringskassans sätt att handlägga ärenden om assistansersättning.

Funktionshindersorganisationer ger ut informationsskrifter med olika beskrivningar av funktionsnedsättningar eller sjukdomar. De ger även ut tidskrifter som innehåller information som kan öka förståelsen inom dessa områden.

7.3 Försäkringsmedicinsk konsultation

I det här kapitlet beskrivs den försäkringsmedicinska rådgivarens roll som stöd till handläggarna i ärenden om assistansersättning. Kapitlet beskriver även hur specialister, försäkringsmedicinsk rådgivare och handläggare ska samarbeta kring försäkringsmedicinska konsultationer.

Syftet med försäkringsmedicinska konsultationer

Försäkringsmedicinska gruppkonsultationer är ett stöd för handläggarens bedömningar i det enskilda ärendet. Men de är också ett verktyg för generell kunskapsutveckling som ska bidra till de olika yrkesrollernas professionalisering. Konsultationerna ska öka handläggarnas försäkringsmedicinska kompetens och skapa förutsättningar för mer självständigt beslutsfattande med tydliga motiveringar.

När ska försäkringsmedicinsk konsultation ske?

En försäkringsmedicinsk gruppkonsultation ska alltid genomföras

- i ärenden med försäkrade som tillhör personkrets 3
- i ärenden där det framgår av utredningen att den försäkrade får insatser som skulle kunna betraktas som sjukvårdande, och du som handläggare behöver stöd med att ställa kompletterande frågor till den legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården
- i ärenden då de medicinska underlagen inte är aktuella och du som handläggare bedömer att det behövs.
- i ärenden där det finns flera olika medicinska underlag som kan vara utfärdade under olika tidpunkter eller av olika kompetenser, för att få en sammanfattande aktuell bedömning.

Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska konsulteras om handläggaren är tveksam till vad som kan utläsas av det medicinska underlaget eller osäker på om det medicinska underlaget behöver kompletteras. Om den personliga handläggaren bedömer att det inte är aktuellt med försäkringsmedicinsk gruppkonsultation i ett ärende där den försäkrade tillhör personkrets 3, ska det ställningstagandet dokumenteras i ärendet.

Hur ska den försäkringsmedicinska gruppkonsultationen göras?

Konsultationen görs muntligt vid en ärendediskussion i grupp. Gruppen består av flera handläggare och en försäkringsmedicinsk rådgivare. Ibland deltar även enhetschefen. Gruppen leds av en specialist.

I detta sammanhang behövs inga detaljerade personuppgifter om den försäkrade, så de ärenden som diskuteras ska alltid vara avidentifierade.

Om konsultationen leder till att handläggaren bedömer att det behövs ett skriftligt yttrande från den försäkringsmedicinska rådgivaren ska denne utfärda ett sådant. I vissa situationer kan det behövas ett skriftligt yttrande från den försäkringsmedicinska rådgivaren utan att ärendet först diskuteras muntligt. Handläggaren gör då direkt en skriftlig förfrågan till den försäkringsmedicinska rådgivaren. Mallen för försäkringsmedicinskt yttrande (Wimimall 11135) ska användas. Om handläggaren är osäker på om det behövs ett skriftligt yttrande ska ärendet diskuteras vid en grupp-konsultation.

7.3.1 De olika rollerna

Den försäkringsmedicinska rådgivarens roll

Den försäkringsmedicinska rådgivarens roll är att hjälpa Försäkringskassan med bland annat medicinsk kunskap och att verka för ett gott samarbete mellan Försäkringskassan och de läkare som är verksamma inom deras område.

Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska fungera som ett försäkringsmedicinskt stöd i handläggningen och vid behov hjälpa handläggaren att förstå och analysera den information om den försäkrades medicinska tillstånd, funktion och förmåga till aktivitet, som finns i de medicinska underlagen. Han eller hon ska också stödja en generell kompetensutveckling hos handläggarna i medicinska frågor.

Den försäkringsmedicinska rådgivaren kan alltså hjälpa handläggaren att analysera sambandet mellan de aktivitetsbegränsningar, den sjukdom och de funktionsnedsättningar som anges i underlaget. Eftersom den försäkringsmedicinska rådgivaren inte själv ska undersöka eller behandla den försäkrade kan hans eller hennes yttrande endast grundas på de skriftliga uppgifter i intyget som undersökande och behandlande läkare har skrivit.

Specialistens roll

Specialistens roll är att leda mötet och driva processen framåt. Han eller hon hjälper handläggaren att hitta relevanta frågeställningar i ärendet. Specialisten bidrar med sin försäkringskompetens och utgör tillsammans med den försäkringsmedicinska rådgivaren ett försäkringsmedicinskt stöd till handläggarna.

Specialisten ska ha ett konsultativt förhållningssätt och guida handläggaren till relevanta källor så att han eller hon själv kan hitta svar på sina frågor. Genom att ställa frågor och motfrågor till handläggaren kan specialisten hjälpa handläggaren till rätt svar eller en rimlig bedömning.

Specialisten har också en roll i att identifiera övergripande kompetensutvecklingsområden. Han eller hon kan identifiera situationer som ofta aktualiseras i handläggningen och med hjälp av den försäkringsmedicinska rådgivaren se till att en fördjupning görs på dessa områden i samband med grupphandledningen.

Specialisten ska även hjälpa handläggaren att bedöma om det behövs ett skriftligt yttrande eller inte.

Handläggarens roll

Det är handläggarens uppgift att pröva den försäkrades aktivitetsbegränsningar mot det behov av hjälp som kan uppstå på grund av det. Handläggaren ska väga samman all den information som finns i ärendet och den försäkringsmedicinska rådgivarens skriftliga yttrande är en del av det totala beslutsunderlaget.

7.3.2 Inför konsultationen

Handläggaren ansvarar för att boka in ärendet till gruppdiskussion. För att kunna få stöd i sin bedömning utan att lämna över ansvaret för den måste handläggaren ha en tydlig fråga som diskussionen kan utgå ifrån. Vid gruppdiskussionen ska handläggaren ange vad han eller hon tycker är oklart och beskriva de omständigheter i ärendet som eventuellt har betydelse för frågan. Handläggaren behöver alltså inte föredra ärendet i sin helhet.

Handläggaren kan till exempel fråga vad en medicinsk term som finns i ett medicinskt underlag betyder eller hur en viss sjukdom eller en viss behandling vanligtvis påverkar funktionstillståndet. Handläggaren kan också vilja ha hjälp att sortera den information som finns i ett medicinskt underlag och analysera hur det hänger samman. En sådan hjälp kan vara värdefull när handläggaren är osäker på vilka uppgifter i det medicinska underlaget som beskriver aktivitetsbegränsningarna, eller hur de beskrivna aktivitetsbegränsningarna hänger samman med den sjukdom och de funktionsnedsättningar som anges.

Det är handläggaren som fattar de försäkringsmässiga besluten. Han eller hon ska inte fråga den försäkringsmedicinska rådgivaren om hjälpbehovets omfattning eller om vilken personkrets den försäkrade tillhör. Bedömningen av hjälpbehovet och tillhörigheten till personkrets är en försäkringsjuridisk bedömning som handläggaren ska göra.

7.3.3 Under konsultationen

Vid muntlig konsultation diskuteras ärendet alltid oidentifierat.

Specialisten och den försäkringsmedicinska rådgivaren ska under konsultationen ha ett konsultativt förhållningssätt och guida handläggaren till relevanta källor för att i möjligaste mån själv hitta sina svar. Genom att ställa frågor och motfrågor till handläggaren kan den försäkringsmedicinska rådgivaren stödja handläggaren i detta.

Gruppkonsultationen bygger på att samtliga medlemmar i gruppen aktivt deltar i diskussionen i alla ärenden som föredras under konsultationen. När handläggaren har redogjort för sitt ärende och sin frågeställning får övriga medlemmar i gruppen möjlighet att ställa klarläggande frågor. Under den diskussion som följer bidrar gruppmedlemmarna med sin kunskap och delar med sig av sina erfarenheter. Kopplingar görs till andra ärenden m.m. När det behövs bidrar den försäkringsmedicinska rådgivaren och specialisten med sin kunskap och sina bedömningar. De olika synpunkter, tankar och reflektioner som tillförs ärendet tillsammans med den nya försäkringsmedicinska information som kommer leder i bästa fall till att handläggaren i ärendet leds närmare ett ställningstagande eller ett beslut.

7.3.4 DFA-H-analys

För att få en tydlig försäkringsmedicinsk bild av ärendet finns det fyra områden som är av central betydelse: sjukdom, funktionsnedsättning, aktivitetsbegränsning och hjälpbehov. Utifrån dessa fyra områden ska handläggaren bedöma om uppgifterna som finns i ärendet är tillräckliga eller om det behövs ytterligare uppgifter för att kunna bedöma den försäkrades rätt till assistansersättning.

När handläggaren använder DFA-H-analysen förs resonemang kring om den försäkrade:

- har en **D**iagnos eller ett medicinskt tillstånd, som ger en
- påverkan eller **F**unktionsnedsättning i det sjuka eller skadade organet eller kroppssystemet, som i sin tur
- påverkar individen i så stor utsträckning att det medför en **A**ktivitetsbegränsning hos honom eller henne och ett **H**jälpbehov.

Identifieringen av funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning kan göras av arbetsterapeut, psykolog, sjukgymnast och/eller logoped. Relationen till sjukdomstillstånd eller diagnos bör styrkas av läkare som har träffat och undersökt den försäkrade.

7.3.5 Komplettering

Om det saknas nödvändiga uppgifter i ett läkarutlåtande ska handläggaren alltid begära komplettering från läkaren som har utfärdat utlåtandet. När det gäller uppgifter om den försäkrades funktionsnedsättning, aktivitetsbegränsning eller hjälpbehov kan dessa kompletteras av andra specialister, t.ex. arbetsterapeut, psykolog, sjukgymnast och logoped. Den försäkringsmedicinska rådgivaren kan inte tillföra några faktauppgifter om det enskilda fallet. Även efter komplettering kan det dock ibland vara svårt att bedöma uppgifterna i underlaget.

7.3.6 Dokumentation

Den försäkringsmedicinska rådgivarens roll som sakkunnig på det medicinska området medför att han eller hon i gruppdiskussionen ibland lämnar uppgifter som tillför ärendet något nytt. Försäkringskassan ska alltid dokumentera uppgifter som tillförts ärendet om de kan ha betydelse för bedömningen och beslutet. Det framgår av 15 § FL.

Dokumentationsskyldigheten fyller flera viktiga funktioner. Den är en förutsättning för att den försäkrade ska kunna ha insyn i sitt ärende (16 § FL). Den är också en förutsättning för att Försäkringskassan ska kunna uppfylla sin skyldighet att kommunicera uppgifter i ärendet till den försäkrade (17 § FL). Om omprövning begärs, överklagande görs eller om JO granskar ett ärende är dokumentationen nödvändig för att få en fullständig bild av handläggningen och grunderna för beslutet. Även ur internt perspektiv är det naturligtvis viktigt att alla uppgifter som har betydelse i ärendet dokumenteras. Kravet på dokumentation gäller oavsett om beslutet i ärendet är positivt eller negativt för den försäkrade. Även i de fall där kommunikering inte behöver ske ska alltså uppgifter som tillför ärendet något nytt dokumenteras.

Ibland kan det vara svårt att avgöra om det tillförts något nytt i ärendet. Då är det viktigt att komma ihåg att dokumentationsskyldigheten, partsinsynen och kommunikationsskyldigheten är grundläggande rättssäkerhetsprinciper. Handläggningen får inte ske över den försäkrades huvud. Han eller hon ska ha insyn i vad som görs i ärendet och vad som ligger till grund för beslutet.

Det är viktigt för den försäkrade i det enskilda ärendet, men också för förtroendet för myndigheten i stort. Handläggaren ska inte hänvisa till vad som sagts vid gruppdiskussionen, vare sig i journalen, beslutet eller i samtal med den försäkrade. Om konsultationen har tillfört något nytt i ärendet som behöver dokumenteras, ska det ske genom att den försäkringsmedicinska rådgivaren upprättar ett skriftligt yttrande. Beslutet ska alltid motiveras utifrån uppgifter som finns i ärendet.

Den försäkringsmedicinska rådgivaren har inte själv undersökt den försäkrade och kan därför inte tillföra några nya undersökningsfynd eller liknande. Han eller hon kan däremot dela med sig av sin generella kunskap om sjukdomar och funktionsnedsättningar samt vilka konsekvenser och vilket förlopp de vanligtvis har. Med nya uppgifter i ärendet menas inte bara rena faktauppgifter om det enskilda ärendet. Även generell kunskap som tillförs ärendet av den försäkringsmedicinska rådgivaren, och som har betydelse i ärendet, är nya uppgifter i ärendet. Det gäller dock inte kunskap som är allmänt känd och som inte är av relevans för det enskilda ärendet. Uppgifter som är allmänt kända behöver alltså inte dokumenteras. Om den försäkringsmedicinska rådgivaren endast hänvisar handläggaren till en källa som han eller hon själv kan använda sig av behöver det inte heller dokumenteras.

Dokumentation efter konsultationen

Efter konsultationen ska handläggaren dokumentera vad han eller hon beslutar sig för att göra, det vill säga vad som blir nästa steg i handläggningen. Om det inte behövs något skriftligt yttrande dokumenterar handläggaren alltså bara sin bedömning och planering, inte vad som sagts under gruppdiskussionen.

7.3.7 Skriftligt yttrande

Det är alltid handläggaren som avgör när det behövs ett skriftligt yttrande. Specialisten kan stödja handläggaren i denna bedömning. Handläggaren kan antingen komma fram till att ett skriftligt yttrande är nödvändigt efter en muntlig konsultation. Han eller hon kan också avgöra att det behövs ett skriftligt yttrande utifrån handlingarna i ärendet, dvs. utan föregående muntlig konsultation. Om handläggaren begär det ska den försäkringsmedicinska rådgivaren utfärda ett skriftligt yttrande.

Förberedelser

Inför begäran om ett skriftligt yttrande ska handläggaren dokumentera vissa uppgifter i mallen för yttrande av försäkringsmedicinsk rådgivare (Wimi-mall 11135). Handläggaren skriver in den försäkrades namn och personnummer så att det framgår vem yttrandet gäller.

Om handläggarens fråga utgår ifrån ett visst underlag, till exempel ett läkarutlåtande, behöver den försäkringsmedicinska rådgivaren få tillgång till underlaget. Handläggaren ska alltid dokumentera vilken eller vilka handlingar som den försäkringsmedicinska rådgivaren har tillgång till och som ligger till grund för yttrandet.

Handläggaren ska formulera sin fråga på ett tydligt sätt. Det är bara frågor av medicinsk art som kan ställas till den försäkringsmedicinska rådgivaren. Frågorna ska alltså inte handla om rätten till ersättning.

Ett yttrande av försäkringsmedicinsk rådgivare får aldrig ersätta nödvändiga kompletteringar av medicinskt underlag från den intygsskrivande läkaren. Om handläggaren bedömer att det medicinska underlaget är ofullständigt ska det alltid kompletteras innan handläggaren begär ett yttrande av den försäkringsmedicinska rådgivaren.

Yttrandet

Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska kontakta handläggaren om han eller hon tycker att frågan inte är av medicinsk art eller att den är oklar. Detsamma gäller om frågan utgår från ett eller flera medicinska underlag och de inte innehåller den information som behövs för att kunna svara på frågan. Handläggaren kanske har ytterligare information tillgänglig. Annars behöver han eller hon ta ställning till hur informationen ska hämtas in.

Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska yttra sig över de frågor som handläggaren ställt. Det är dock handläggarens uppgift att bedöma om den försäkrade har rätt till assistansersättning.

Språket i yttrandet ska alltid vara sådant att handläggaren och den försäkrade kan förstå innehållet. Latinska ord och andra medicinska termer ska därför alltid översättas eller förklaras med enkla ord. Omfattningen och dispositionen av yttrandet beror på vilka frågor handläggaren har ställt.

Yttrandet ska dateras och undertecknas med namn och titel, dvs. försäkringsmedicinsk rådgivare. Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska inte ange sin medicinska specialkompetens i yttrandet.

I komplexa ärenden kan det vara lämpligt att den försäkringsmedicinska rådgivaren går igenom yttrandet med handläggaren för att förvissa sig om att det inte finns några oklarheter. Det ska då ske innan yttrandet upprättas.

7.3.8 Bedömningen

När handläggaren har tagit del av yttrandet ska han eller hon självständigt väga samman all den information som finns i ärendet och fatta ett beslut. Den försäkringsmedicinska rådgivarens yttrande är då en del av beslutsunderlaget tillsammans med det medicinska underlaget från behandlande läkare, ansökan och utredning om hjälpbehovet. Handläggaren får aldrig motivera ett beslut enbart genom att hänvisa till den försäkringsmedicinska rådgivarens yttrande. Motiveringen till beslutet är alla uppgifter i sak som finns i ärendet och det är dessa som ska lyftas fram i beslutet.

7.4 Andra samhällsstöd

Om den som ansöker om assistansersättning har vårdbidrag eller handikappersersättning är det viktigt att utreda vilka vårdinsatser som ersätts genom dessa förmåner. Det bör även utredas hur rätten till dessa förmåner kommer

att påverkas genom beslutet om assistansersättning. En beskrivning av hur assistansersättning kan påverka insatser enligt LSS eller SoL finns i kapitel 11.

7.4.1 Handikappersättning

Rätt till handikappersättning har en försäkrad från och med juli månad det år hon eller han fyller 19 år och som innan hon eller han har fyllt 65 år har fått sin funktionsförmåga nedsatt för avsevärd tid i viss omfattning. Alltefter hjälpbehovets omfattning eller merkostnadernas storlek utgör handikappersättningen 36, 53 eller 69 procent av prisbasbeloppet. (50 kap. 4, 5 och 11 §§ SFB).

Den som är blind eller gravt hörselskadad är garanterad viss handikappersättning om blindheten eller den grava hörselskadan inträtt före 65 års ålder (50 kap. 12 och 13 §§ SFB).

Det behov av personlig assistans som den försäkrade har i sin dagliga livsföring är i de allra flesta fall samma hjälpbehov som låg till grund för bedömningen av rätten till handikappersättning. Det innebär att den del av handikappersättningen som kompenserar den försäkrades behov av hjälp av annan i stället kan kompenseras med assistansersättning.

Den som har en sådan funktionsnedsättning att hon eller han är berättigad till assistansersättning har sannolikt även andra merkostnader på grund av sitt funktionshinder. Även om man vid prövning av handikappersättningens storlek skulle bortse från det hjälpbehov som gav rätt till assistansersättning, skulle det därför i många fall ändå ge underlag för fortsatt handikappersättning på någon nivå. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 71)

Försäkringskassan ska ompröva rätten till handikappersättning i samband med att assistansersättning beviljas (50 kap. 14 § SFB).

Se vidare vägledning 2012:2 *Handikappersättning*.

7.4.2 Vårdbidrag

En förälder har rätt till vårdbidrag för vård av barn till och med juni månad det år barnet fyller 19 år om barnet på grund av sjukdom, utvecklingsstörning eller annat funktionshinder behöver särskild tillsyn och vård under minst sex månader, eller om det på grund av barnets sjukdom eller funktionshinder uppkommer merkostnader (22 kap. 3 § SFB).

Vårdbidrag beviljas som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån beroende på tillsyns- och vårdbehovets omfattning och merkostnadernas storlek. Vårdbidrag som beviljas enbart med hänsyn till merkostnader får bestämmas till 36 eller 62,5 procent av prisbasbeloppet om merkostnaderna uppgår till minst respektive belopp.

Om barnet får personlig assistans kan detta givetvis påverka rätten till vårdbidrag, framför allt när det gäller vårdbidragets storlek (prop. 1992/93:159,

avsnitt 3.2.2, s. 66). Merkostnadsvårdbidrag kan beviljas även om barnet inte har behov av särskild tillsyn och vård (22 kap. 3 och 13 § SFB).

När behovet av personlig assistans bedöms för ett barn ska det bortses från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt FB med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Om vårdbidrag lämnas får det inte påverka bedömningen av barnets rätt till ersättning för personlig assistans enligt 51 kap. 3 § SFB (51 kap. 6 § SFB). Försäkringskassan ska ompröva rätten till vårdbidrag i samband med att assistansersättning beviljas (22 kap. 17 § SFB).

Vårdbidraget kompenserar den särskilda vård och tillsyn som ett barn med funktionshinder behöver och/eller de eventuella merkostnader som finns på grund av funktionshindret. Det är därför viktigt att utreda vilket vård- och tillsynsbehov som ligger till grund för vårdbidraget vid den omprövning som ska göras när barnet beviljas assistansersättning. Hänsyn ska tas till vårdbehov i den mån det kommer att kompenseras med assistansersättning.

Se vidare vägledning 2012:1 *Vårdbidrag*.

8 LSS personkrets

Detta kapitel beskriver personkretsen enligt LSS.

8.1 LSS personkrets

Den som omfattas av personkretsen enligt LSS har rätt till assistansersättning om övriga förutsättningar är uppfyllda (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Personkretsen enligt 1 § LSS är personer med:

- utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
- betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom
- andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och orsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Den första och andra gruppen täcker in samma personkrets som ingick i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl., omsorgslagen, som ersattes av LSS 1994. Den tredje gruppen är en utökning av personkretsen i förhållande till omsorgslagen. Se avsnitt 2.1.

Personkretstillhörigheten enligt grupp 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser. De kriterier som anges i grupp 3 ska inte prövas för grupp 1 och 2. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 167)

Personkretstillhörighet enligt grupp 3 bygger på en funktionsbedömning utifrån vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar inte fasta på någon speciell diagnos.

Personer som på grund av funktionshinder möter svårigheter i sin livsföring, men som inte bedöms ingå i lagens personkrets, har rätt att få sina behov av stöd och service tillgodosedda genom till exempel socialtjänsten eller hälso- och sjukvården (prop.1992/93:159, avsnitt 3.1.4 s. 55).

Vid personkretsbedömningen för ett barn ska inte någon bedömning av föräldraansvaret göras. Någon värdering ska inte heller göras av om barnet är på förskola eller inte (se KRNG 5273-10, FKDN 2011:79).

Underlag och bedömning av personkretstillhörighet

Många gånger kan den enskilde själv visa intyg etc. som visar att hon eller han tillhör personkretsen. I andra fall bör yttrande inhämtas från personal inom till exempel habiliterings- eller rehabiliteringsorganisationen, sjukvården, barnhälsovården, barnomsorgen, skolhälsovården, socialtjänsten m.fl. Kompletterande undersökningar kan i vissa fall vara nödvändiga innan man kan ta slutlig ställning till personkretstillhörighet. För barn kan till

exempel ofta en pedagogisk utredning behöva göras. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 57)

Eftersom grupperna 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser ska det finnas medicinska underlag som styrker personkretstillhörigheten. Det är viktigt att det i underlaget är redogjort för vilka utredningar som ligger till grund vid ställningstagandet av den medicinska diagnosen. Grupp 3 bygger på vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar inte fasta på någon speciell diagnos. Vid bedömning av tillhörigheten enligt grupp 3 är de medicinska underlagen en del av underlaget för bedömningen tillsammans med en funktionsbedömning. Bedömningen görs utifrån de kriterier som anges i grupp 3.

En person kan uppfylla kriterierna i såväl grupp 1 som grupp 3 eller grupp 2 och grupp 3. Grupperna 1 och 2 har företräde framför grupp 3. När det finns ett medicinskt underlag som styrker tillhörighet enligt grupp 1 eller 2 är det alltså någon av dessa som ska fastslås även om kriterierna för grupp 3 också uppfylls. Personkretstillhörighet enligt grupp 1 och 2 nämns särskilt för att det inte ska råda någon tvekan om att de tillhör LSS personkrets. Många av dem som tillhör grupp 1 och grupp 2 har på grund av intellektuella funktionshinder svårare än andra att hävda sina behov av samhällets insatser. Grupperna 1 och 2 har till skillnad från grupp 3 rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53)

Vid ansökan eller anmälan om assistansersättning ska Försäkringskassan alltid fatta beslut om personkretstillhörighet oavsett om personen beviljas assistansersättning eller inte. Detta gäller även om kommunen också beslutat eller bedömt personkretstillhörigheten. Försäkringskassan är inte beroende av kommunens bedömning av personkretstillhörighet.

8.2 LSS personkrets – första gruppen

Den första gruppen omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd (1 § 1 LSS).

Utvecklingsstörning

Med utvecklingsstörning avses en intellektuell funktionsnedsättning som uppkommit under personens utvecklingsperiod, och som är så betydande att han eller hon behöver särskilt stöd och särskild hjälp i sin livsföring. Med utvecklingsperiod avses vanligen åren före 16 års ålder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53–54)

Autism eller autismliknande tillstånd

Begreppen autism eller autismliknande tillstånd ersätter i LSS begreppet barndomspsykos i den tidigare omsorgslagen. Med autism eller autismliknande tillstånd avses en djupgående personlighetsstörning som debuterar under barndomen, i regel före sju års ålder. De djupgående störningarna påverkar bland annat social förmåga, kommunikation och beteende. Dessa

tillstånd ger nästan alltid allvarliga psykiska funktionshinder under hela livet. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4 och 14.1, s. 54 och 167)

8.3 LSS personkrets – andra gruppen

Den andra gruppen gäller personer som fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom (1 § 2 LSS).

Däremot avses inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demens, och inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Dessa personer kan endast omfattas av lagen om de uppfyller kriterierna enligt den tredje gruppen (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168). Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd kan dock omfattas av lagen enligt kriterierna i den andra gruppen om deras tillstånd kan anses vara en hjärnskada som föranletts av en kroppslig sjukdom. Regeringsrätten har i en dom gjort bedömningen att en person med Alzheimers sjukdom uppfyller kriterierna för tillhörighet till personkrets 2 enligt 1 § LSS. Av utredningen i målet framgår att Alzheimers sjukdom är en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom. Domstolen ansåg att den medicinska utredningen i målet fick anses visa att personen ådragit sig en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom och att han på grund härav hade ett betydande och bestående funktionshinder. (RR 7020-06)

Begåvningsmässigt funktionshinder

Det är fråga om personer som efter utvecklingsåren har fått en hjärnskada och till följd av det ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder. Orsaken ska vara kroppsliga sjukdomar som tumörer, hjärnblödningar och inflammationer eller skador som föranletts av yttre våld, till exempel trafikskador. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 167–168)

I förarbetena används begreppet begåvningsmässigt funktionshinder vilket speglar det språkbruk som var gällande då förarbetena skrevs. I dag används begreppet intellektuellt funktionshinder för samma sak.

8.4 LSS personkrets – tredje gruppen

Den tredje gruppen (1 § 3 LSS) omfattar personer som har:

- andra **varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder** som uppenbart inte beror på normalt åldrande
- om de är **stora** och
- orsakar **betydande svårigheter i den dagliga livsföringen** och
- därmed ett **omfattande behov av stöd eller service**.

Alla angivna kriterier ska vara uppfyllda för att lagen ska vara tillämplig. Kriterierna går dock inte att helt självständigt bedöma var för sig, eftersom de påverkar varandra (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168).

Den tredje gruppen omfattar barn, ungdomar och vuxna med långvariga habiliterings- och rehabiliteringsbehov. Det gäller personer som på grund av sitt funktionshinder har ett i flera avseenden likartat behov som de som omfattas av den första och den andra gruppen. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

Orsaken till eller arten av funktionshinder är inte avgörande, inte heller den medicinska diagnosen. Inom kretsen finns personer med fysiska, psykiska och begåvningsmässiga funktionshinder. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demenser, och personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel ingår i gruppen under förutsättning att alla kriterier är uppfyllda. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

För personer med flera funktionshinder måste den samlade effekten bedömas. Små men flera funktionshinder kan i samverkan verka multiplicerande och därför sammantaget orsaka betydande svårigheter. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

RegR fann i en dom att en man med en grav synskada inte ansågs tillhöra personkretsen enligt LSS eftersom inte samtliga krav enligt bestämmelsen varit uppfyllda. Mannen ansågs ha ett stort och varaktigt funktionshinder. Funktionshindret ansågs dock inte orsaka sådana betydande svårigheter i hans dagliga livsföring som förutsätts i bestämmelsen. Det därmed sammanhängande behovet av stöd och service ansågs inte heller omfattande. (RÅ 1999 ref. 54)

HFD fann i en dom att det faktum att en person i viss utsträckning behöver hjälp med sina grundläggande behov inte nödvändigtvis också innebär att han eller hon tillhör personkretsen enligt 1 § 3 LSS. HFD ansåg att det var klarlagt att kvinnans funktionsnedsättning var varaktig och inte berodde på normalt åldrande. Hon behövde i viss utsträckning hjälp för att klara den dagliga livsföringen. Men hennes funktionsnedsättning kunde trots det inte anses vara så stor och förorsaka sådana betydande svårigheter i den dagliga livsföringen att den medförde ett så omfattande behov av stöd och service som förutsätts för tillhörighet till personkretsen enligt 1 § 3 LSS. (HFD 2012 ref. 8, FKDN 2012:32)

Varaktigt funktionshinder

Funktionshindren ska vara varaktiga, dvs. inte vara av tillfällig eller mer övergående natur (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169). Lagen syftar i första hand till att tillförsäkra personer med livslånga eller mycket långvariga funktionshinder det särskilda stöd som de behöver för att bygga upp och bibehålla levnadsvillkor som är likvärdiga med andra människors (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56).

Ett behov av stöd och service kan variera över tid men funktionshindret ska vara varaktigt. Personer med till exempel varaktiga psykiska funktions-

hinder kan ha ett varierat behov av stöd och service med anledning av symtomen från funktionshindret. Det varierade behovet får bedömas mot de övriga kriterierna i personkrets 3.

Begreppet varaktighet har ingen relation till tidsangivelsen två år i tvåårsomprövningen. Det är en annan sak att rätten till assistansersättning ska omprövas efter två år. Vid en tvåårsomprövning ska Försäkringskassan ta ställning till alla de förutsättningar som gäller för att ge rätt till assistansersättning. Ställningstagande till personkretstillhörigheten är en av dessa förutsättningar. Se även avsnitt 17.2 och avsnitt 17.3.

Det ska vara uppenbart att en persons funktionsnedsättning inte beror på normalt åldrande för att hon eller han ska omfattas av grupp 3 i LSS. En funktionsförlust av den omfattning som lagen förutsätter, som naturligt hänger samman med åldern inträffar i realiteten enbart hos äldre. Som äldre betraktas med vanligt språkbruk personer över 65 år. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

Stora funktionshinder

Funktionshindret ska ha en sådan karaktär eller omfattning att det starkt påverkar flera viktiga livsområden samtidigt, till exempel boende, fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Det gäller till exempel om en person till följd av funktionshinder dagligen är mycket beroende av hjälpmedel. Det gäller också när någon har återkommande behov av en annan persons hjälp för den dagliga livsföringen i boendet, i utbildningssituationen, på arbetet eller på fritiden. Behovet av hjälp kan finnas för att förflytta sig, för att meddela sig med andra eller för att ta emot information. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55)

Personer med uttalade rörelsehinder, med grava syn- eller hörselskador eller med svårartade och invalidiserande effekter av sjukdomar som till exempel diabetes eller hjärt- och lungsjukdomar kan vara exempel på personer med sådana funktionshinder (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55).

Också funktionshinder som för en utomstående kan verka ha mindre konsekvenser, kan för den enskilde orsaka betydande inskränkningar i det dagliga livet och medföra behov av särskilda stödinsatser. Vissa mag- och tarmsjukdomar kan till exempel medföra behov av täta tarmtömningar. Vissa typer av hjärnskador kan innebära mindre uttalade intellektuella störningar i vissa avseenden men omfattande störningar i andra. Även vissa psykiska störningar kan medföra stora och varaktiga funktionshinder. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55)

Kombinationer av skador vars sammantagna följder är speciellt svåra eller komplicerade medför ofta att den enskilde har särskilt stora svårigheter i den dagliga livsföringen. Det kan gälla till exempel personer med dövblindhet, med kombinationer av rörelsehinder eller med tal- och språkstörning i kombination med utvecklingsstörning. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Betydande svårigheter i den dagliga livsföringen

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen menas att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som till exempel hygien, toalettbestyr, påklädning, mathållning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning eller att utföra nödvändig träning eller behandling. Det kan också innebära att en person inte kan förstå eller klara sin ekonomi. Andra svårigheter kan vara att kommunicera med andra. Det gäller både svårigheter att ta emot och att ge information och att samtala med andra direkt eller per telefon. Begreppet bör även kunna användas om en person som på grund av funktionshinder löper risk att bli isolerad från andra människor. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Ovan nämns att svårigheten med att kommunicera med andra kan medföra att personen har betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Ett av de grundläggande behoven är behov av personlig assistans för att kommunicera med andra. Se avsnitt 9.3.

Svårigheter att kommunicera, som avses i ställningstagande till betydande svårigheter i den dagliga livsföringen när det gäller bedömningen av personkretstillhörighet enligt tredje gruppen skiljer sig från ställningstagandet vid bedömningen av grundläggande behov. Att ha behov av personlig assistans för att kunna kommunicera, som avses i ställningstagande till de grundläggande behoven, innebär bland annat att personen behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att kommunikation över huvud taget ska vara möjligt. Svårigheter att kommunicera med andra, som avses i ställningstagandet i bedömningen av personkretstillhörighet, behöver inte medföra att personen har behov av en personlig assistent för att kommunikation över huvudtaget ska vara möjlig.

Omfattande behov av stöd eller service

Med omfattande behov av stöd eller service avses både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Den enskilde ska i allmänhet ha ett återkommande behov av särskilt stöd för att klara funktioner som andra kan klara på egen hand. Med återkommande menas att stödbehovet vanligen finns dagligen och i olika situationer och miljöer. Behov av stöd bör uppfattas i vid bemärkelse och avse stöd av olika karaktär. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Ibland kan det behövas stödinsatser som är så speciella att de trots mindre tidsåtgång kan betraktas som omfattande. Ett behov av omfattande stöd eller service som medför en mycket specifik utbildning eller kompetens kan tala för att ett omfattande behov av stöd och service finns (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56) Däremot är det en senare fråga om assistansersättning kan beviljas för ändamålet. Assistansersättning kan inte beviljas för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen, HSL (51 kap. 5 § SFB). Det finns inget som hindrar att det är samma person, den personliga assistenten, som tillgodoser behovet även om olika huvudmän har det finansiella ansvaret.

Behov av hjälp med toalettbesök, påklädning, matlagning, skrivning, läsning, kommunikation, förflyttning, sysselsättning och rekreation med mera kan vara exempel på omfattande behov av stöd eller service (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169).

Bedömningen av en persons behov av stöd eller service måste alltid ske utifrån en sammanvägning av medicinska, sociala och psykologiska faktorer (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169).

8.4.1 Tredje gruppen och små barn

Hos små barn med funktionshinder kan det, på grund av barnets låga ålder, vara svårt att bedöma de betydande svårigheterna i den dagliga livsföringen eftersom alla små barn behöver hjälp med att äta, kommunicera och förflytta sig m.m. I dessa fall får man bedöma om barnet med stigande ålder kan antas komma att få betydande stora svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

Avsikten med att göra en prognos om barnets framtida svårigheter och därmed sammanhängande stödbehov är att redan för mycket små barn kunna bedöma om barnet tillhör LSS personkrets. Personkretsens grupp-tillhörighet kan ändras allt eftersom barnet utvecklas och möjligheterna att ställa diagnos enligt grupp 1 blir säkrare.

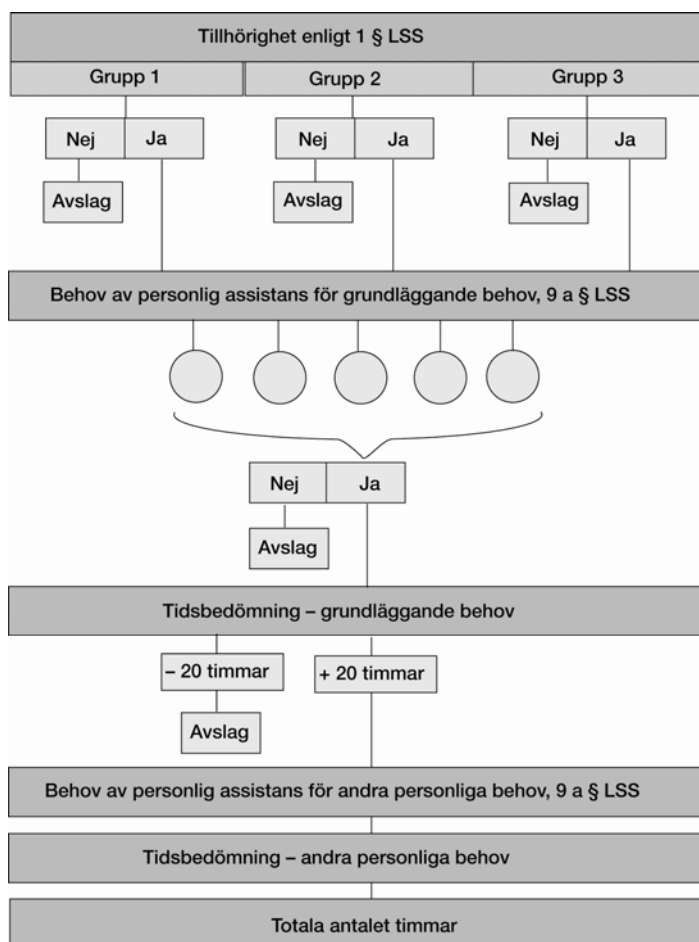
Bedömningen av barns rätt till personlig assistans behandlas i avsnitt 9.6.4.

9 Bedömning av rätten till assistansersättning

Detta kapitel beskriver de regler som gäller för att bedöma rätten till assistansersättning. I bedömningen av rätten till assistansersättning ska man ta ställning till om personens behov av personlig assistans berättigar till ersättningen assistansersättning. Kapitlet handlar i huvudsak om

- behovsbedömning
- begreppen personlig assistans och daglig livsföring
- grundläggande behov
- andra personliga behov som inte tillgodoses på något annat sätt
- det totala behovet av assistansersättning
- olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömningen av behovet av personlig assistans.

I nedanstående bild åskådliggörs vilka steg i bedömningen som ska göras enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB.

9.1 Behovsbedömning

I arbetet med att bedöma rätten till assistansersättning bör flera faktorer vägas in. Det är viktigt att hela tiden ta hänsyn till intentionerna i den nationella handlingsplanen för funktionshinderspolitiken, de grundläggande principerna i handikappreformen och de olika perspektiven, se kapitel 1 och kapitel 2.

Bedömningen av rätten till assistansersättning innebär myndighetsutövning. Att utreda rätten till assistansersättning är en uppgift som ska utföras med respekt för den försäkrades integritet. Vid bedömningen krävs stor lyhördhet för personen och hans eller hennes personliga behov. Det är viktigt att göra en individuell bedömning och ta hänsyn till hela livssituationen.

I behovsbedömningen ingår att utreda den sökandes uppfattning av sitt behov av personlig assistans och dess omfattning. I utredningen tar Försäkringskassan ställning till behovet och i vilken omfattning behovet berättigar till assistansersättning.

Det är viktigt att känna till vilka konsekvenser en funktionsnedsättning får i det dagliga livet. Man gör en allsidig bedömning utifrån medicinska, pedagogiska, psykologiska och sociala aspekter. Behovsbedömning är en process där en rad olika faktorer vägs samman till en så allsidig bedömning som möjligt. Ett praktiskt sätt att göra bedömningar mer allsidiga är att använda konkreta beskrivningar av vad personen har för behov under ett dygn eller en vecka. Man måste ta hänsyn till att behoven kan variera.

Frågor att ta ställning till vid behovsbedömningen

- På vilket sätt gör funktionsnedsättningen att den försäkrade behöver ett personligt utformat stöd av ett begränsat antal personer?
- Behöver den försäkrade hjälpen i sin dagliga livsföring?
- Tillgodoses hjälpbehovet på annat sätt? (Behovet ska faktiskt vara tillgodosett på annat sätt)
- Make/makaansvar: Tillgodoses hjälpbehovet av någon som den försäkrade stadigvarande bor tillsammans med i ett parförhållande och har gemensamt hushåll med? (Gift, sambo, registrerad partner)
- Består hjälpbehovet av sådana behov som en vårdnadshavare enligt föräldrabalken normalt ska tillgodose med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter?
- Karaktären av hjälpbehovet: Är hjälpbehovet av mycket personlig karaktär? Uppfattas det som mycket privat och känslig för den privata integriteten? Eller hör hjälpbehovet till andra personliga behov?

9.2 Behovet av personlig assistans för den dagliga livsföringen

Detta avsnitt beskriver begreppen personlig assistans och daglig livsföring.

Personlig assistans och dess målsättning

Med personlig assistans avses ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om personen med funktionsnedsättning, så kallade grundläggande behov. (9 a § LSS)

Begreppet personlig assistans har samma betydelse i LSS som bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (51 kap. 2 och 3 §§ SFB). Det innebär att behovet av personlig assistans utreds och bedöms enligt samma principer. Grundläggande principer enligt LSS är att verksamheten ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas av lagen. Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra (5 § LSS). Den enskilde ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade och anpassas till mottagarens individuella behov. Insatserna ska utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärka förmågan att leva ett självständigt liv (7 § LSS).

I begreppet personlig assistans ligger att det ska vara fråga om ett personligt stöd som ger personen med funktionshinder ökade möjligheter till ett självständigt liv. Det ska alltså vara fråga om hjälp och stöd som knyts till den enskilde och finns tillgänglig för henne eller honom i olika verksamheter och under olika tider på dygnet. Den enskildes behov av stöd och hjälp ska kunna tillgodoses av ett begränsat antal personer – personliga assistenter. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 174, se även avsnitt 2.1)

Den enskilde bör ha ett avgörande eller mycket stort inflytande över vem som anställs som assistent. Den enskilde ska också ha ett stort inflytande över när och hur hjälpen ska ges, det vill säga kunna bestämma över sin livssituation. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 174 och prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20)

Med personlig assistans kan den enskilde få frihet att själv bestämma i vilka situationer och vid vilka tillfällen som hon eller han ska få hjälpen. Personlig assistans kan för vissa personer vara en viktig förutsättning för att de ska kunna arbeta eller studera. Andra behöver ett fåtal medhjälpare som de känner väl för att kunna göra sig förstådda och för att själva kunna ta emot information. För många är en samlad hjälp i olika situationer och verksamheter ett viktigt medel för att undvika isolering och passivitet och för att kunna delta i både planerade och spontana aktiviteter. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Personlig assistans stärker den enskildes möjlighet att leva ett självständigt och oberoende liv. Det bör alltid övervägas som ett alternativ för barn och ungdomar till att bo utanför föräldrahemmet och för vuxna till att bo på en institution. Det stärker svårt funktionshindrade ungdomars möjlighet att flytta hemifrån när de blivit vuxna. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Förutsättningarna och möjligheten att delta i olika göromål i den dagliga livsföringen kan variera utifrån funktionshinder. Syftet med personlig

assistans är bland annat att möjliggöra ett liv så likt andras som möjligt. Kontinuitet, både när det gäller insatsen och vilka som utför insatsen, är också en viktig del av insatsen personlig assistans.

I handläggningen förekommer begreppet personlig assistans på olika sätt. I behovsbedömningen avses behovet av ett personligt utformat stöd av ett begränsat antal personer. När den försäkrade är beviljad assistansersättning händer det att Försäkringskassan måste ta ställning till om behovet som tillgodosetts ligger inom ramen för vad som bedöms vara personlig assistans. Till exempel, har behovet tillgodosetts av personliga assistenter eller har det tillgodosetts på ett sätt som inte är att betrakta som personlig assistans.

Vad är inte personlig assistans?

Den tid de personliga assistenterna använder för gemensamma träffar för genomgång och information bör inte räknas med när Försäkringskassan beviljar assistanstimmar (RAR 2002:6 till 51 kap. 3 § SFB). Assistansersättningens timbelopp bör i stället täcka kostnader för personalsamråd (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB).

Städning, inköp eller liknande, som assistenten inte gör tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet till personen ska inte tas med i beräkningen av personlig assistans (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 176).

Personlig assistans förutsätter ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer (9 a § LSS). Personlig assistans skiljer sig därför från en hemtjänstinsats vilket också var syftet. Inflytande och självbestämmande över sin egen livssituation är viktiga grundläggande principer för utformandet av insatsen personlig assistans. Ett personligt utformat stöd förutsätter assistenter som är knutna till individen och att den försäkrade varit delaktig vid valet av de personliga assistenterna.

RÅ 2004 ref. 31 har slagit fast att en assistanspool hos en arbetsgivare (där assistenterna hade ansvar för att tillgodose flera personers hjälpbehov under samma tid) inte heller likställs med personlig assistans. Assistenten kan förvisso arbeta som personlig assistent åt flera individer men då avskilt från varandra. Det går inte att säga hur många personer som är ett begränsat antal i varje enskilt fall. Antalet assistenter beror bland annat på antalet timmar. Många timmar kan som regel medföra fler assistenter.

Daglig livsföring

Vid beräkningen av antalet assistanstimmar beaktas all den tid som avser uppgifter som assistenten utför som ett led i det personliga stödet i den dagliga livsföringen till den enskilde (3 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Med daglig livsföring menas förutsebara, kontinuerliga, dagliga eller ofta återkommande aktiviteter eller situationer av vardagligt slag (prop.1992/93:159, avsnitt 14.3, s. 195).

Att ha betydande svårigheter i den dagliga livsföringen innebär bland annat att personen med funktionshinder inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som toalettbestyr och hygien, påklädning, mathållning, kommunikation (till exempel direkt samtal med andra och telefoning), förflyttning inomhus eller utomhus, sysselsättning och nödvändig träning eller behandling. Det kan också handla om att kunna göra sig förstådd eller sköta sin ekonomi. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

När man bedömer om en person med funktionsnedsättning behöver en viss insats i sin dagliga livsföring måste man jämföra med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172). Bedömningen ska med andra ord vara åldersadekvat.

9.3 Grundläggande behov

En försäkrad som omfattas av 1 § LSS har, utom i fall som anges i 106 kap. 24 § SFB, rätt att för sin dagliga livsföring få assistansersättning om han eller hon har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Personlig assistans ska vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket privat karaktär (prop. 1992/93:159 s. 64). Bedömningen av grundläggande behov handlar inte om att bedöma om en person behöver hjälp, utan om att ta ställning till vad han eller hon behöver hjälp med. Hjälpen ska vara av en viss karaktär.

Regeringsrättens dom RÅ 2009 ref.57 gällde rätten till personlig assistans enligt 9 a § LSS för en 49-årig man med totalförlamning i vänster arm och ben efter en hjärninfarkt samt bruten lårbenshals efter en klämolycka:

Av utredningen i målet framgick att mannen hade behov av hjälp med samtliga göromål i vardagen, såsom matsituation, att sköta personlig hygien, av- och påklädning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning, nödvändig träning och behandling. Därutöver behövde han hjälp vid fritidsintressen, bank- och postärenden, inköp, sköta räkningar, träffa bekanta, städa och sköta hemmet. Han behövde alltid någon vid sin sida för att klara sig och uppleva trygghet.

Regeringsrätten fann att mannen tillhörde personkretsen och menade att efter personkretsbedömningen ska en prövning göras enligt 9 a § LSS. Vidare framhöll domstolen att det gällande insatsen personlig assistans har betonats i förarbetena att hjälpen och stödet ska vara av en *mycket privat karaktär* och att insatsen ska vara förbehållen situationer av *krävande och komplicerad natur*, i regel av *mycket personlig karaktär* (prop. 1992/93:159 s. 64). Regeringsrätten fann att det därmed inte torde vara alla praktiska hjälpbehov med t.ex. påklädning eller måltider som avses, utan snarast sådana hjälpbehov som uppfattas som *mycket privata och känsliga för den personliga integriteten*. Regeringsrätten menade att aktiverings- och motiveringsinsatser normalt sett inte räknas till de grundläggande behoven. Undantag kan göras om den enskilde, huvudsakligen på grund av sitt psykiska tillstånd, behöver sådan aktiv tillsyn som har karaktären av övervakning.

Regeringsrätten konstaterade vidare att i bedömningen av behovet av hjälp har tidsfaktorn betydelse, även om det inte är möjligt att fastställa någon undre gräns. En samlad bedömning behöver göras där såväl kvantitativa som kvalitativa aspekter måste beaktas. Även hur ofta hjälpen behövs är en viktig faktor. Regeringsrätten menade i det aktuella fallet att mannens behov av hjälp vid *måltider*; att tillreda, att plocka fram och undan mat och att dela mat som är seg eller där det krävdes kniv och gaffel inte var av ett sådant personligt och integritetskänsligt slag att det skulle beaktas vid bedömningen av hans rätt till personlig assistans. Avseende behov av hjälp med att *sköta hygien*, för toalettbesök och *av- och påklädning* menade Regeringsrätten att den hjälp mannen behövde enbart till mycket begränsad del rörde sådan hjälp som kunde anses vara av det mycket privata och känsliga slag som förutsattes för personlig assistans. Därutöver framhöll domstolen att mannen uppenbarligen hade en egen kapacitet – han kunde exempelvis själv klara att schamponera håret och borsta tänderna. Även det faktum att han kunde arbeta som forskare 30 timmar/vecka talade mot att hans behov av kvalificerad hjälp skulle vara av mer än marginell omfattning. Regeringsrätten fann att mannens behov av hjälp för att tillgodose sina grundläggande behov inte kunde anses vara av den *karaktär och omfattning* som förutsätts för rätten till personlig assistans. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2011:1)

Rent allmänt ska den omständigheten att någon förmår arbeta inte inverka på bedömningen av behovet av hjälp med de grundläggande behoven. I förarbetena framhålls att personlig assistans kan vara en viktig förutsättning för att den försäkrade ska kunna arbeta eller studera (se avsnitt 9.2).

Försäkringskassans tolkning av RÅ 2009 ref. 57 leder till ett antal slutsatser som bör beaktas vid bedömningen av rätt till personlig assistans, både när det gäller LSS och assistansersättning:

1. Personkretsbedömningen och bedömningen av rätten till personlig assistans är två olika prövningar som inte behöver sammanfalla. En person kan omfattas av 1 § LSS utan att för den skull uppfylla förutsättningarna för personlig assistans.
2. Behoven av hjälp med de grundläggande behoven ska vara av en särskild karaktär. Enligt Regeringsrätten tyder propositionsuttalandena närmast på att vad lagstiftaren har åsyftat är sådana hjälpbehov som uppfattas som mycket privata och känsliga för den privata integriteten, där den funktionshindrade måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges. All hjälp med t.ex. måltider eller påklädning är inte av ett sådant kvalificerat slag.
3. Om det enbart finns ett mycket begränsat behov av hjälp med de grundläggande behoven så finns ingen självklar rätt till personlig assistans, trots att behoven är av en privat och känslig karaktär. En samlad bedömning måste göras bl.a. med hänsyn till om det stöd som behövs är av mycket privat och integritetsnära karaktär eller om det förutsätter specifik kompetens och såväl kvantitativa som kvalitativa aspekter måste beaktas. RÅ 2009 ref. 57 gäller en kommuns prövning av personlig assistans enligt LSS där det inte finns något 20-timmarskrav per vecka för de grundläggande behov-

en. För Försäkringskassans del är det dock nödvändigt att beräkna tiden för att tillgodose varje behov som, utifrån behovets karaktär, bedöms vara ett grundläggande behov.

4. Aktiverings- och motiveringsinsatser ingår normalt inte i de grundläggande behoven. Undantag görs om det rör sig om aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Påminnelser, praktiska instruktioner och liknande kan inte räknas till sådan kvalificerad tillsyn. Det har Regeringsrätten fastställt redan tidigare (RÅ 2003 ref. 33 och där angivna rättsfall).

Av Regeringsrättens dom följer vidare att 9 a § LSS är en särskild bedömning. Den ska inte blandas ihop med en helhetsbedömning av personens funktionsnedsättning och hur många timmar den sökande behöver hjälp.

Rätten till assistansersättning prövas i flera steg. Ett viktigt första steg är att bedöma om den försäkrade tillhör personkretsen enligt 1 § LSS (se kap. 8). Om den försäkrade bedöms tillhöra personkretsen utreder Försäkringskassan i nästa steg vilka behov som ska anses ingå i respektive grundläggande behov (9 a § LSS). I steget därefter bedöms omfattningen av behovet av personlig assistans för vart och ett av de grundläggande behoven. I detta steg beräknas inte tid för grundläggande behov som blir tillgodosedda i verksamheter enligt 106 kap. 24 § 4 SFB, det vill säga i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet, om det inte finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB och prop. 1995/96:146 s. 15). Tid beräknas inte heller för grundläggande behov som tillgodoses på annat sätt genom andra samhällsinsatser än de som framgår av 106 kap. 24 §. Detta följer av 7 § första stycket lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och prop. 1992/93:159 avsnitt 14.1 s. 172 där det framgår att personer har rätt till insatsen personlig assistans om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Av 51 kap. 2 § andra stycket SFB framgår att de bestämmelser i LSS som avser utförandet av insatsen personlig assistans tillämpas också på personlig assistans enligt SFB. Behoven kan tillgodoses på annat sätt exempelvis genom insatser där det enligt SoL, LVU eller 9 c § LSS ingår omvårdnad (exempelvis familjehem eller korttidsvistelse). I dessa fall blir det en bedömning från fall till fall om behoven är tillgodosedda. För att personlig assistans ska kunna nekas den funktionshindrade på grund av att behovet tillgodoses på annat sätt, ska behovet också faktiskt tillgodoses på annat sätt (prop. 1992/93:159 s. 172). Se avsnitt 9.6 om barn och föräldra-/makeansvar.

När man bedömer om de grundläggande behoven uppgår till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka ska man inte ta hänsyn till andra behov i den dagliga livsföringen än just de grundläggande behoven. Om personen uppfyller 20-timmarskravet bedöms, i nästa steg, behovet av personlig assistans för andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt (prop. 1995/96:146, avsnitt 6.1, s. 13 och 14). Se avsnitt 9.4.

De grundläggande behoven är behov av hjälp med

1. personlig hygien
2. måltider
3. att klä av och på sig
4. att kommunicera med andra
5. behov av annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (9 a § LSS).

De tre första behoven är praktiska och integritetsnära, medan de övriga ställer krav på ingående kunskap om den försäkrade. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

I utredningen är det viktigt att ta ställning till alla grundläggande behov. Av utredningen bör det därför framgå om något av de grundläggande behoven inte varit aktuellt att bedöma och av vilken anledning, till exempel att personen inte behöver hjälp med att kommunicera. Personen kan behöva hjälp med ett, flera eller samtliga grundläggande behov.

Ett grundläggande behov är ett grundläggande behov oavsett orsaken till behovet. På samma sätt som att behov av hjälp med att klä av och på sig är ett grundläggande behov vid morgonrutinen så är det ett grundläggande behov före och efter ett träningstillfälle.

Behov av hjälp med personlig hygien, måltider, av- och påklädning, kommunikation och tillsyn kan bedömas antingen som grundläggande eller som annat personligt hjälpbehov. Avgörande är vilken karaktär hjälpbehovet har. Det finns inte något krav på att tid ska beviljas för det specifika grundläggande behovet för att få det beviljat som andra personliga behov. Det är exempelvis möjligt att bevilja tid för hjälp med personlig hygien eller tillsyn som andra personliga behov, även om det inte har beviljats tid för det som grundläggande hjälpbehov. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

9.3.1 Personlig hygien, måltider och av- och påklädning

I Rättsfallsöversikt – personlig assistans (Anser 2011:1) behandlar Försäkringskassan Regeringsrättens dom RÅ 2009 ref. 57 och 38 efterföljande domar från kammarrätterna. Översikten behandlar enbart de tre grundläggande behoven personlig hygien, måltider och av- och påklädning. De kammarrättsdomar som nämns i detta avsnitt behandlas i denna rättsfallsöversikt. Avsikten med rättsfallsöversikten var att inkludera samtliga kammarrättsdomar under perioden juli 2009 till och med september 2010 som avsåg något av de tre första grundläggande behoven, även om någon eller några av dem kan ha förbisetts.

Regeringsrätten framhöll i domen RÅ 2009 ref. 57 att behovet av hjälp ska vara av en särskild karaktär och omfattning för att betraktas som ett grundläggande behov. Försäkringskassan tolkar domen så att, för att hjälp med personlig hygien, måltider och av- och påklädning ska betraktas som ett grundläggande behov, förutsätts att en annan person måste vara fysiskt nära

och att den fysiska närheten ses som personlig och integritetsnära. Det räcker inte att det finns ett behov av att ha en annan person närvarande för att aktivera och motivera eller påminna och ge instruktioner utan det ska röra sig om praktisk hjälp när det gäller dessa tre grundläggande behov.

Undantag kan dock göras om den enskilde, huvudsakligen på grund av sitt psykiska tillstånd, behöver sådan aktiv tillsyn som har karaktären av övervakning. Det kan också vara så att en enskild på grund av sin funktionsnedsättning kan vara helt ur stånd att till exempel själv klara sin hygien eller få i sig mat (bet. 1995/96:SoU15, s. 12). I dessa fall är det fråga om en sådan kvalificerad aktivering och motivering att det krävs specifika eller ingående kunskaper om den försäkrade för att förmå den försäkrade att klara de praktiska hjälpbehoven. Dessa behov ses då som behov av hjälp med de grundläggande behoven personlig hygien, måltider eller av- och påklädning. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2).

Rättsfallsöversikten (Anser 2011:1) innehåller ingen uttömmande lista på vilka behov som är att betrakta som grundläggande behov, utan ska ses som exempel på situationer som är att betrakta som grundläggande behov. För att kunna bedöma om behovet av hjälp med personlig hygien, hjälp med måltider eller av- och påklädning är grundläggande behov ska man som handläggare tänka utifrån vad som är fysiskt nära och om närheten kan ses som personlig och integritetsnära. En individuell bedömning ska alltid göras i det enskilda ärendet av vilka behov den enskilde har. Även om till exempel insmörjning är att betrakta som fysiskt nära och närheten ses som personlig och integritetsnära så har inte alla personer behov av insmörjning.

Personlig hygien

Utgångspunkten i domen RÅ 2009 ref. 57 är att behovet av hjälp ska vara av en särskild karaktär för att ingå i de grundläggande behoven. Även av förarbetena framgår att hjälp med personlig hygien ska handla om situationer av mycket privat karaktär (1992/93:159, s. 64). Det innebär att det grundläggande behovet personlig hygien innefattar ett antal moment som kan betraktas som fysiskt nära, exempelvis hjälp med toalettbesök, att hålla sig ren och kroppsvård.

När det gäller kroppsvård, oavsett kön, är till exempel hjälp med insmörjning av sådan privat karaktär. Det gäller oberoende av om det beror på att den försäkrade har en normal torrhet eller har medicinska behov av insmörjning. Även att raka sig är ett grundläggande behov eftersom det är fysiskt nära och av personlig karaktär. Samma sak gäller behov av hjälp med att sminka sig liksom hjälp med rituell tvagning samt hjälp med att ta av och på protes för att kunna rengöra den.

Hjälp med måltider

En person kan behöva mycket stöd och hjälp runt en måltid. Det kan gälla allt från att bestämma vilken mat han eller hon önskar äta, handla, tillaga, duka och dela maten till att inta måltiden. Det är dock inte alla moment runt en måltid som kan betraktas som grundläggande behov (RÅ 2009 ref. 57). Hjälp med att laga mat, duka fram och av mat, att få mat på tallriken, att

skära och dela mat anses inte vara av den personliga karaktär som krävs (RÅ 2009 ref. 57). Av flera kammarrättsdomar i den nämnda rättsfallsöversikten framgår att sådana aktiviteter som att skala potatis, bre smörgåsar och hålla upp dryck inte heller räknas till de grundläggande behoven.

För att hjälp med måltiden ska beaktas i bedömningen av de grundläggande behoven krävs att den försäkrade behöver hjälp med intagandet av måltiden. Med det menas att den försäkrade behöver hjälp med att föra maten till munnen eller behöver hjälp med att få maten till munnen. Med hjälp att få maten till munnen avses att den försäkrade behöver en annan person som hjälper till genom att till exempel stödja hans eller hennes arm. Det kan exempelvis vara så att personen på grund av skakningar har svårt att föra maten till munnen eller lätt sticker sig på gaffeln.

Intagande av måltid kan också avse situationer när den försäkrade inte är fysiskt förhindrad att föra maten till munnen, men inte förstår att han eller hon ska göra det och därför måste matas (KRNJ 3650-10). Det kan exempelvis gälla personer med kognitiva funktionsnedsättningar och demenssjukdomar. I intagande av måltid ingår även att tugga och svälja maten och att hjälpa en person som har satt i halsen.

Vissa personer kan inte ta in föda genom munnen. Det kan röra sig om förlamningstillstånd som gör att personen alltid måste få i sig näring i en slang direkt till magen genom näsan eller genom s.k. PEG på magen (sondmatning). Kammarrätten fann i en dom att den hjälp personen behövde med sin nutrition inte var av den karaktären att den i LSS mening kunde likställas med personlig hjälp för att inta måltider. Personen behövde hjälp med övervakning vid pågående nutrition, för att motverka stopp i närings-tillförseln, påminnelser och påputtning (KRNS 348-10).

Även om kammarrätten i det enskilda ärendet hade denna uppfattning får den hjälp som behövs med att starta upp och avsluta en sondmatning normalt sett anses kräva fysisk närhet av en annan person och därför ingå i det grundläggande behovet måltider. Samma sak gäller justering av slangar och annan utrustning i de fall det krävs en fysisk närhet. Sådan hantering som inte kräver fysisk närhet, som kan vara fallet vid byte av näringspåse, är enligt Försäkringskassan inte att betrakta som ett grundläggande behov. I de fall det är visat att den försäkrade behöver aktiv tillsyn av övervakande karaktär under sondmatningen kan detta behov ingå i det grundläggande behovet annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade.

Kammarrätten konstaterade i en dom att en kvinna med gastroesofagal refluxsjukdom led av diafragmabräck och att hon hade betydande symptomatologi i samband med födointag. Hon hade inga problem med själva intagande av föda. Domstolen hänvisade till RÅ 2009 ref. 57 och menade att behov av hjälp med att bland annat dela mat och sväljsvårigheter, inte anses vara av det personliga och integritetskänsliga slag att det bör beaktas vid bedömningen av rätt till personlig assistans (KRNG 6524-09). Av kammarrättens dom följer, enligt Försäkringskassan, att för att sväljsvårigheter ska anses ingå i det grundläggande behovet måltider ska det också finnas ett problem med intagandet av föda.

Om den försäkrade behöver hjälp med andra moment runt måltiden kan dessa behov ingå i andra personliga behov utöver de grundläggande behoven. Det kan till exempel gälla att laga och dela maten, ställa i ordning före och efter måltiden, hjälp med uppvärmning och att diska.

Klä av och på sig

Liksom för de övriga grundläggande behoven måste ett hjälpbehov av mycket personlig karaktär finnas för att på- och avklädning ska ses som ett grundläggande behov. Detta grundläggande behov är avgränsat till den konkreta situationen att få kläderna på och av sig. Det gäller oavsett när det sker på dygnet och oavsett sammanhanget. Den som exempelvis behöver personlig assistans vid träningstillfällen kan således behöva hjälp med på- och avklädning flera gånger per dag (KRNSU 3718-08).

För att hjälp med av- och påklädning ska beaktas i bedömningen av de grundläggande behoven krävs att det finns ett behov av hjälp med det som är fysiskt nära och av privat och känslig karaktär. Det innebär behov av hjälp med själva av- och påklädningen av de kläder som är närmast kroppen som till exempel underkläder, byxor, kjol, tröja, stödstrumpor men också proteser. Hit räknas alla inomhuskläder. Det får till följd att till exempel hjälp med ytterkläder och ytterskor inte anses som grundläggande behov eftersom sådan hjälp som regel inte kräver en fysiskt nära kontakt in på bara kroppen.

När det gäller personer med allvarlig smärtproblematik eller svårartad benskörhet kan behov av hjälp med ytterkläder betraktas som fysiskt nära eftersom hjälpen kan kännas som en kontakt in på bara kroppen.

Behov av hjälp med till exempel klädvård och att plocka fram eller undan kläder anses inte som grundläggande behov. Sådan hjälp kan räknas in under andra personliga behov vid bedömningen som följer efter det att behovet av hjälp med de grundläggande behoven är utredda.

9.3.2 Kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade

I detta avsnitt behandlas de två grundläggande behoven att kommunicera med andra och annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade.

I Rättsfallsöversikt – personlig assistans (Anser 2012:2) behandlar Försäkringskassan samtliga domar från Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten) som gäller behov av hjälp med kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den försäkrade, samt kammarrättsdomar från 2010 och 2011 som gäller samma sak. Beskrivningen i rättsfallsöversikten inkluderar enbart de domar som gäller bedömningen av rätten till personlig assistans för dessa behov.

För att den försäkrade ska beviljas assistansersättning ska det finnas underlag i ärendet som visar att den försäkrade behöver hjälp med kommunikation eller behöver annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper. Det kan

vara underlag från till exempel logoped, läkare, psykolog, specialpedagog, förskola eller skola. Det räcker alltså inte med en diagnos.

Kommunicera med andra

Kommunikation har i rättspraxis endast beviljats som ett grundläggande behov (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2). Detta innebär dock inte att kommunikation inte kan beviljas som andra personliga behov.

Ett grundläggande behov av assistans för att kunna kommunicera med andra innebär att personen med funktionsnedsättning behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att en kommunikation över huvud taget ska vara möjlig.

För att kommunikation ska bedömas som ett grundläggande hjälpbehov krävs att tre förutsättningar är uppfyllda. En annan person (den personliga assistenten) ska behöva:

- kunskap om den försäkrade
- funktionsnedsättningen och
- sättet att kommunicera.

Den försäkrade ska ha sådana svårigheter att förmedla och ta emot budskap att den som ger assistans behöver ingående kunskap om den försäkrade. Det innebär att det måste finnas en svårighet för andra personer att förstå vad den försäkrade vill. Det krävs en nära kännedom om personens uttryckssätt och förmåga att förstå och uppfatta andra. Av detta följer att om det enbart krävs kunskaper om ett alternativt kommunikationssätt, men inte specifika kunskaper om personen eller funktionsnedsättningen så bedöms hjälpbehovet inte som ett grundläggande hjälpbehov. Däremot kan hjälpbehovet i de fallen beviljas som ett annat personligt behov. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2) Se närmare under kommunikation som andra personliga behov i avsnitt 9.4.

Syftet med det grundläggande hjälpbehovet kommunicera med andra är att möjliggöra för den försäkrade att både upprätthålla och skapa sociala kontakter med andra människor. Det behöver alltså inte vara visat att den försäkrade i dag har många sociala relationer, men man behöver ändå göra en bedömning av sannolikheten utifrån den försäkrades önskan att upprätthålla sociala relationer. En bedömning behöver alltså göras av den försäkrades behov av hjälp med kommunikation.

För att utreda behovet av hjälp med kommunikation är det viktigt att utreda följande frågor:

- Vilken specifik kunskap behövs om personen? Kan vem som helst förstå personen enbart genom att ha kunskap om funktionsnedsättningen och kommunikationssättet eller behövs specifik kunskap om personen?
- Vilken specifik kunskap behövs om funktionsnedsättningen?
- Vilken specifik kunskap behövs om kommunikationssättet?
- I vilka situationer finns ett behov av hjälp med kommunikation?

Kommunikation är en förutsättning för interaktion, det vill säga ett samspel med omgivningen. Interaktion är alltid en tvåvägsprocess: att kunna ge och ta emot ett budskap. Det är ett samspel mellan människor för att de ska förstå varandra.

Det finns olika sätt att överbygga kommunikationssvårigheter som kan uppstå mellan individer. Att kommunicera med andra människor kan ske såväl verbalt som icke verbalt. Ofta blandas olika kommunikationssätt, till exempel verbal och icke verbal kommunikation, för att om möjligt tillsammans kunna förmedla vad man tänker eller önskar till omgivningen. Det samma gäller för att personen själv ska kunna ta emot information. Detta innebär att omgivningen måste bestå av personer som känner en sådan person väl för att han eller hon över huvud taget ska kunna förmedla något budskap som går fram respektive själv ska kunna tillgodogöra sig information från någon annan.

Det kräver tid och utbildning för att lära sig att kommunicera på ett nytt sätt. I dessa fall är det viktigt att den personliga assistenten följer personen i vardagen. Ofta behöver man hjälp med att bearbeta upplevelser och information för att kunna förstå sin omgivning. Detta gäller i synnerhet när personen kommunicerar med alternativa kommunikationsmetoder eller med uttrycks-sätt som kan förstås endast av den som har ingående kännedom om honom eller henne.

Behovet av personlig assistans för att kommunicera är liksom de övriga grundläggande behoven i lagtexten formulerat som ett eget fristående behov. I bedömningen av behov av personlig assistans för att kommunicera är det viktigt att utreda i vilka situationer behovet av hjälp med att kommunicera uppstår för att nå delaktighet i den avsedda situationen. Bedömningen måste därför ske utifrån personens individuella förutsättningar. Personens individuella förutsättningar för att lämna respektive ta emot ett budskap måste beaktas såväl som mottagarens möjlighet att förstå och svara upp på budskapet.

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap

Personer som ingår i LSS personkrets kan i vissa fall ha behov av annan hjälp än rent faktisk hjälp för att få sina grundläggande behov tillgodosedda.

Det kan behövas kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser för att förmå en sådan person att över huvud taget klä sig, äta, sköta sin hygien eller kommunicera. För att sådan annan hjälp ska anses vara ett grundläggande hjälpbehov måste det behövas en person med ingående kunskaper om personen med funktionsnedsättning för att tillgodose behovet.

Personer med enbart psykiska funktionshinder bör vara berättigade till personlig assistans i vissa speciella fall, nämligen där karaktären och omfattningen av det psykiska funktionshindret medför behov av hjälp med de grundläggande behoven. En person kan till exempel på grund av sitt psykiska funktionshinder vara helt ur stånd att själv klara sin hygien eller att få i sig mat. (Bet. 1995/96:SoU15, s. 12)

Även om det krävs specifika eller ingående kunskaper om den försäkrade i dessa fall ses dessa behov som behov av hjälp med de grundläggande behoven personlig hygien och måltider. Samma gäller när en enskild är helt ur stånd att klara av- och påklädning (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2). Se närmare om detta under avsnitt 9.3.1.

RegR fann i en dom att en person med psykiskt funktionshinder, som bland annat medförde behov av daglig hjälp med aktiveringsinsatser för att äta, klä sig och sköta sin hygien, inte hade rätt till personlig assistans. Av domen följer att allmänna insatser av aktiveringskaraktär inte kan anses ingå i den hjälp som krävs för att tillgodose de grundläggande behoven. (RÅ 1997 ref. 28)

RegR fann vidare i en dom att en kvinna med schizofreni hade rätt till assistansersättning. Hon kunde, rent tekniskt, sköta sina basala behov men hon kunde inte fullfölja påbörjade aktiviteter utan hjälp. Hon agerade oberäkneligt och irrationellt och behövde någon i sin närhet som förstod hur hon fungerade och som kunde avvärja faror. Regeringsrätten konstaterade att kvinnan hade stort behov av praktisk hjälp i den dagliga livsföringen. Regeringsrätten ansåg vidare att kvinnans behov av hjälp i huvudsak inte kunde anses bestå av sådana motivations- och aktiveringsinsatser som, enligt förarbetena till LASS, inte borde ge rätt till assistansersättning. Hon behövde också i viss omfattning sådan aktiv tillsyn som i praxis gav rätt till assistansersättning. Vidare fick det anses visat att den hjälp hon behövde förutsatte ingående kunskaper om henne. Regeringsrätten beviljade därför kvinnan assistansersättning (RÅ 2000 not 97).

Även personer med förvärvade hjärnskador som lett till att de tappat initiativförmågan eller förlorat minnet eller talet kan behöva annan hjälp än rent faktisk hjälp för att få sina grundläggande behov tillgodosedda.

RegR fann i en dom att en man med bristande minnesfunktioner och orientering inte hade rätt till assistansersättning. Mannens behov av hjälp och vägledning var av relativt kontinuerlig art, eftersom han mycket snabbt glömde vad som sagts till honom och vad han gjort. Det kunde dock inte anses vara fråga om ett behov av sådan aktiv tillsyn som var av övervakande karaktär. Även om det med hänsyn till hans bristande minnesfunktioner var påkallat med en personalkontinuitet i den hjälp han erhöll och en kännedom om hans funktionshinder, kunde det ändå inte anses att hjälpen var tvungen att ges av ett begränsat antal personer och att den förutsatte ingående kunskaper om honom. RegR fann att behovet av personlig assistans inte översteg i genomsnitt 20 timmar per vecka. (RÅ 2003 ref.33)

Vissa personer med svåra funktionsnedsättningar, framför allt barn och ungdomar, med medicinska skäl som shunt, epilepsi och astma kan vara beroende av någon som har ingående kunskaper om personen och funktionshindret och som kan tillgodose behovet av annan hjälp i form av omvårdnad vid andningssvårigheter, anfall etc. Om det däremot är frågan om sjukvårdande insatser lämnas inte assistansersättning (51 kap. 5 § SFB). Insatserna ges då inom ramen för hälso- och sjukvården enligt lagen (1982:763) om hälso- och sjukvård (HSL).

RegR har funnit att ett tolvårigt barn hade behov av annan hjälp som förutsatte ingående kunskaper om honom. Utredningen i målet visade att barnet, som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behövde hjälp med sina grundläggande behov, även hade behov av andra aktiva insatser för att hindra att barnet förstörde inredning eller föremål eller skadade sig självt eller andra. En sådan aktiv tillsyn förutsatte – bland annat med hänsyn till barnets svårigheter att kommunicera – ingående kunskaper om barnet och föll enligt RegR inom ramen för dess grundläggande behov. (RÅ 1997 ref. 23 I)

RegR fann i en dom att en nioårig pojke med autism, XYY-syndrom och utvecklingsstörning hade rätt till personlig assistans enligt LSS. Pojken behövde aktiva hjälpinsatser vid personlig hygien, påklädning, fram- och bortplockning av mat. Han behövde också hjälp med kommunikation och hjälp under fritiden med ledsagning och aktivering. Pojken behövde dessutom ständig tillsyn. Han kunde vara utåtagerande både mot sig själv och mot andra. Han förstod inte faror och var impulsstyrd. Det gick inte att lämna honom ensam utan det krävdes ständiga ingripanden.

RegR ansåg att det krävdes kunskap om pojken, hans funktionshinder och hans kommunikationssätt för att kunna förstå vad han ville säga och hjälpa honom att uppfatta budskap som andra ville förmedla till honom. RegR fann därför att pojken behövde hjälp för att kommunicera med andra. Rätten konstaterade att pojken behövde ständig tillsyn under den tid han var vaken och att han saknade insikt i vad som var farligt, han kunde t.ex. springa rakt ut i trafiken. Han blev lätt frustrerad och reagerade då ofta med att bli aggressiv och destruktiv. Det gjorde att ständiga ingripanden krävdes för att hindra att hans reaktioner vändes mot honom själv, mot andra människor eller mot egendom.

RegR fann därför att den aktiva tillsynen som pojken behövde förutsatte goda kunskaper om honom, bl.a. på grund av hans kommunikationssvårigheter. Den utgjorde därför ett grundläggande behov. Med hänvisning till att pojken hade rätt till personlig assistans på grund av sitt behov av aktiv tillsyn och kommunikation kunde hänsyn tas också till pojkens behov av hjälp med andra personliga behov. Han hade därför rätt till personlig assistans för t.ex. personlig hygien, av- och påklädning, och sådan tillsyn som inte kunde räknas som aktiv. (RÅ 2010 ref.17 och Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

Aktiv tillsyn på grund av psykiskt tillstånd

Enligt praxis räcker det inte med enbart en psykisk funktionsnedsättning för att en försäkrad ska behöva aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Det krävs även ett utåtagerande aggressivt beteende, samt en risk för allvarliga konsekvenser. Det betyder en risk att föremål skadas eller att personen skadar sig själv eller andra. Det krävs dessutom enligt praxis antingen att

- denna risk uppstår med viss frekvens, det vill säga att någon ofta behöver ingripa för att hindra att det händer något
- att aggressiviteten är mycket lättväckt, oförutsägbar och våldsam.

En psykisk funktionsnedsättning i kombination med kommunikationssvårigheter och ett utåtagerande beteende där det finns risk att personen skadar föremål, sig själv eller andra kan skapa ett behov av aktiv tillsyn av övervakande karaktär.

Avsaknad av insikt om vad som är farligt, oförutsägbarhet i beteendet, impulsstyrighet, avsaknad av konsekvenstänkande och rymningsbenägenhet kan ha betydelse i bedömningen. För att hjälpbehovet ska bedömas som ett grundläggande hjälpbehov ska det finnas ett behov av kännedom om personens funktionshinder och ingående kunskaper om den enskilde och att hjälpen måste ges av ett begränsat antal personer.

Passivitet, icke-aktivitet, medför inte i sig rätt till personlig assistans, trots att även det kan innebära en risk för negativa konsekvenser för den försäkrade. Sådana behov klassificeras som aktiverings- och motivationsinsatser och bedöms som ett annat personligt behov. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

Aktiv tillsyn på grund av medicinsk problematik

Personlig assistans för aktiv tillsyn av övervakande karaktär kan också beviljas på grund av medicinsk problematik. För att det ska vara möjligt krävs dock att det rör sig om egenvård, eftersom assistansersättning inte får lämnas för sjukvårdande insatser enligt 51 kap. 5 § SFB. Det kan röra sig om vård av teknisk karaktär i den mening att behovet i mycket stor omfattning handlar om egenvård som inte personen själv kan hantera eller där brister i tillsyn kan medföra risker för personens hälsa.

Aktiv tillsyn kan även bli aktuellt i situationer där ett tillstånd kan inträffa som kräver akut vård. Det krävs då att personen inte själv kan uppmärksamma när detta tillstånd uppstår och att han eller hon inte självständigt kan hantera situationen om den inträffar. Tillsynen förutsätter kännedom om sjukdomen som sådan, om personen och hur den yttrar sig hos honom eller henne. Det ska även finnas en viss frekvens och allvarlighetsgrad i den medicinska problematiken. (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

Behov av personlig assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap är liksom de övriga grundläggande behoven i lagtexten formulerat som ett eget fristående behov. Det är viktigt att utreda vad det är som gör att personen har behov som förutsätter ingående kunskap och vad denna kunskap består av.

För att utreda behovet av annan hjälp som förutsätter ingående kunskap är det viktigt att utreda:

- Vilken specifik kunskap krävs om den försäkrade?
- Vilken specifik kunskap krävs om funktionsnedsättningen eller sjukdomen?
- På vilket sätt reagerar den försäkrade i nya miljöer?
- På vilket sätt reagerar den försäkrade i nya sociala sammanhang, med nya människor?
- Kan den försäkrade lämnas ensam kortare stunder?
- Vad är orsaken till att den försäkrade inte kan lämnas ensam?
- Vad blir konsekvensen om den försäkrade lämnas ensam?
- På vilket sätt förutser den försäkrade själv att skadliga eller hälsofarliga situationer kommer att ske? Hur förmedlas detta till en annan person?
- På vilket sätt kan man förutse att den försäkrade kommer att hamna i en skadlig eller hälsofarlig situation?
- Hur ofta händer det att den försäkrade hamnar i en skadlig eller hälsofarlig situation?
- Finns det situationer eller tidpunkter under dygnet när det finns större eller mindre risk för att skadliga eller hälsofarliga situationer inträffar?
- Beträktas insatsen som sjukvårdande insats enligt HSL?
- I vilka situationer krävs aktiv tillsyn av övervakande karaktär av en person som har ingående kunskap om den försäkrade och dennes funktionsnedsättning?

9.3.3 Omfattning och beräkning av tid

Ett behov ska vara av särskild karaktär och omfattning för att anses som ett grundläggande behov (RÅ 2009 ref. 57). Det innebär att om det enbart finns ett mycket begränsat behov av hjälp med de grundläggande behoven så finns ingen självklar rätt till personlig assistans, även om behoven är av en privat och känslig karaktär.

RÅ 2009 ref. 57 gäller en kommuns prövning av personlig assistans enligt LSS där det inte finns något 20-timmarskrav per vecka för de grundläggande behoven. För Försäkringskassans del är det dock nödvändigt att beräkna tiden för att tillgodose varje behov som, utifrån behovets karaktär, bedöms vara ett grundläggande behov. Därigenom kan det klargöras om de grundläggande behoven är tillräckligt omfattande eller inte. Tidsberäkningen är viktig för att det i varje ärende ska vara tydligt hur Försäkringskassan har kommit fram till ett visst antal timmar som den försäkrade är i behov av hjälp.

Det är enbart tiden för det moment som ses som ett grundläggande behov som ska räknas in i de i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan som krävs för att assistansersättning ska kunna beviljas (51 kap. 3 § SFB).

För det grundläggande behovet måltider är det den tid det tar att inta måltiden som ska ingå i beräkningen.

Personlig hygien kan innefatta ett flertal olika moment. Det innebär att viss kortare väntetid kan uppstå mellan dessa, som till exempel mellan toalettbesök och att tvätta sig. Om momenten utförs i ett sammanhang och en annan person måste närvara och hjälpa i badrummet när den försäkrade sköter sin personliga hygien är hela situationen av en sådan personlig och integritetsnära karaktär att den betraktas som grundläggande behov. Samma gäller rengöring av protes. Om själva rengöringen utförs i direkt samband med att protes tas av kan även tiden för rengöringen räknas med.

När Försäkringskassan bedömer om en försäkrad behöver personlig assistans i sin dagliga livsföring måste jämförelse göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, s. 172, 5 § LSS). Det innebär att tidsberäkningen ska utgå dels ifrån vad som kan anses vara rimliga och normala aktiviteter för personer i samma ålder som den försäkrade och dels utifrån de behov som finns på grund av funktionsnedsättningen.

Den försäkrade får ofta hjälp med att kommunicera samtidigt med annan hjälp. Om den försäkrade samtidigt får hjälp med något av de andra grundläggande hjälpbehoven ska inte någon tid beräknas för kommunikationen. Om den försäkrade i stället får hjälp med kommunikation samtidigt som ett annat personligt behov, t.ex. en fritidsaktivitet, ska däremot tid för kommunikationen som ett grundläggande hjälpbehov beräknas. Om tid har beviljats för kommunikation som ett grundläggande behov och den försäkrade bedöms ha rätt till personlig assistans, dvs. de grundläggande behoven överstiger 20 timmar i veckan, behöver man dock dra av den tiden då man beräknar tiden för andra personliga behov. Då beviljas den tid som den försäkrade behöver för att fullfölja aktiviteten, men den tid som har beräknats för just kommunikationen under aktiviteten dras av eftersom den redan har beräknats under det grundläggande hjälpbehovet kommunikation.

9.3.4 Förflyttning

Hjälp med förflyttning anses inte ingå i de grundläggande behoven (KRNJ 3361-09 och KRSU 1789-09). Om den försäkrade behöver hjälp med att ta sig mellan säng och badrum i samband med den huvudsakliga hygiensituationen (som att duscha) och i samband med av- och påklädning - som ofta inträffar vid morgon och kvällsrutiner - kan hjälp med förflyttningen ingå i beräkningen av de grundläggande behoven personlig hygien eller av- och påklädning. Det som avgör om tid beräknas som grundläggande hjälpbehov är om själva förflyttningen ses som ett integritetsnära behov i samband med de grundläggande hjälpbehoven personlig hygien och av- och påklädning.

Behov av hjälp med förflyttningar i övriga situationer kan ingå i andra personliga behov.

9.3.5 Beräkning av de grundläggande behoven

För att den försäkrade ska ha rätt till assistansersättning krävs att han eller hon bedöms behöva hjälp med de grundläggande behoven mer än i genomsnitt 20 timmar i veckan.

Kammarrätten har i två domar funnit att den rimligaste tolkningen av dåvarande 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB), är att beräkningen av de grundläggande behoven avser en längre period och att beslutet om assistansersättning ska grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka under perioden. Kammarrätten ansåg att personerna hade rätt till assistansersättning under samtliga veckor, dvs. även under de veckor som deras behov av hjälp med de grundläggande behoven inte översteg 20 timmar, eftersom behovet av assistans för de grundläggande behoven var återkommande och i genomsnitt översteg 20 timmar per vecka. (KRNG 6235-07 och 1312-07)

Metodstöd – Beräkning av de grundläggande behoven

Detta metodstöd visar hur man kan beräkna tid för de grundläggande behoven när behoven inte är lika varje vecka. Ibland kan det vara lämpligt att utreda likartade veckor var för sig. Det kan till exempel gälla när behoven av assistans är olika beroende på om behoven är tillgodosedda i någon verksamhet. För främst barn och unga som går i skola och har skolbarnomsorg och kanske vistas på fritidshem är det lämpligt att utreda alla veckor under året. Så här utreder du om en persons grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan.

1. Utred om det finns särskilda skäl för assistansersättning i skola, barnomsorg och daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB).
2. Om det finns särskilda skäl ska du utreda och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor med vistelse i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet (skolveckor, arbetsveckor). Om det inte finns särskilda skäl beräknas inte någon tid för grundläggande behov i skola, barnomsorg och daglig verksamhet (106 kap. 24 § SFB).
3. Utred om de grundläggande behoven är tillgodosedda i andra verksamheter än skola, barnomsorg och daglig verksamhet, till exempel på korttidshem (jfr 7 och 9 §§ LSS).
4. Utred och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor då personen vistas i andra verksamheter än skola, barnomsorg eller daglig verksamhet. Det kan till exempel vara vistelse i korttidshem. Om de grundläggande behoven är tillgodosedda i andra verksamheter räknas ingen tid för dessa behov med i bedömningen av de grundläggande behoven. Om de grundläggande behoven inte är tillgodosedda (helt eller delvis) i andra verksamheter ska tiden för de grundläggande behoven ingå i beräkningen.
5. Utred och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor där personen inte vistas i skola, barnomsorg, daglig verksamhet eller andra verksamheter (lovveckor, semesterveckor, hemmaveckor).
6. Utred och beräkna tiden för de grundläggande behoven för enstaka dagar som inte täcks upp av veckoberäkningarna. Det kan till exempel handla om återkommande lov dagar eller helgdagar som infaller på vardagar.
7. Lägg samman den beräknade tiden för de olika veckorna och eventuella dagar som beskrivits under punkt 1–6. Dela summan av den beräknade tiden med det antal veckor som behövs för att beräkna hur många timmar grund-

läggande behov personen har i genomsnitt. För barn och unga som går i skolan är det oftast lämpligt att beräkna genomsnittet för hela året, dvs. 52 veckor.

Exempel A: Skolveckor utan korttids + skolveckor med korttids + lovveckor + enstaka dagar/52 veckor

Exempel B: hemmavecka + vårdhemsvecka/2 (växelvård)

Andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt kan beräknas på liknande sätt.

Nedanstående exempel belyser hur de grundläggande behoven i genomsnitt per vecka kan beräknas beroende på personernas olika boende- och vistelseförhållanden.

Exempel

Kajsa bor hemma varannan vecka. Utredningen visar att hon dessa veckor behöver hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 23 timmar per vecka. Varannan vecka vistas Kajsa fyra dagar på ett korttidsboende. Där får hon sina grundläggande behov tillgodosedda. Den tid Kajsa bor hemma under dessa veckor behöver hon hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 10 timmar per vecka.

Kajsa bedöms ha grundläggande behov med i genomsnitt 16,5 timmar per vecka, dvs. $(23 + 10)/2$. Försäkringskassan beslutar att Kajsa inte har rätt till assistansersättning eftersom hennes grundläggande behov i genomsnitt understiger 20 timmar i veckan.

Exempel

Tony bor hemma två veckor och vistas på korttidsboende under fyra dagar var tredje vecka. De veckor han bor hemma behöver han hjälp med grundläggande behov (måltider, hygien och på- och avklädning) i genomsnitt 23 timmar per vecka. Var tredje vecka, när han är på korttidsboende fyra dagar, bor han hemma tre dagar och behöver då hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 10 timmar per vecka. De grundläggande behoven täcks inte helt på korttidsboendet eftersom personalen inte klarar av de speciella behov Tony har vid måltiderna. Detta gör att Tony bedöms behöva hjälp i genomsnitt 8 timmar under dessa fyra dagar, dvs. i genomsnitt 2 timmar per dag.

Försäkringskassan bedömer att Tony behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt 21,3 timmar per vecka, dvs. $(23 \text{ timmar} \times 2 \text{ veckor}) + (10 + 8 \text{ timmar} \times 1 \text{ vecka}) = 64 \text{ timmar}/3 \text{ veckor}$. Eftersom Tony behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan har han rätt till assistansersättning. Om Tony inte har några andra personliga behov skulle hans totala behov av assistansersättning per dag bli $64 \text{ timmar}/21 \text{ dagar} = 3,04762 \text{ timmar per dag}$. För att beräkna det totala behovet av assistans under pe-

rioden, beräkna timmar per dag (med fem decimaler) gånger antalet dagar i perioden utifrån almanackan.

Exempel

Anwar bor hemma och går i skolan under 37 veckor per år. En del av veckorna har han studiedagar eller lov dagar inlagda. Anwar vistas på ett korttidsboende varannan helg, från fredag kl. 18.00 till söndag kl. 18.00 och två veckor på sommaren. Det finns inte några särskilda skäl för att bevilja assistansersättning i skolan. De grundläggande behoven tillgodoses på korttidsboendet.

Utredningen visar att Anwar under 13 lovveckor behöver hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 28,0 timmar per vecka, dvs. 364,0 timmar per år (13 veckor x 28,0 timmar). De grundläggande behoven bedöms uppgå till i genomsnitt 25,5 timmar per vecka under de 16 veckor Anwar går i skolan, dvs. 408,0 timmar per år (16 veckor x 25,5 timmar). Under de 21 veckor han både går i skola och vistas på korttidsboendet bedöms de grundläggande behoven uppgå till i genomsnitt 15,75 timmar per vecka, dvs. 330,75 timmar per år (21 veckor x 15,75 timmar). Under två korttidsveckor per år bedöms de grundläggande behoven till 0 timmar per vecka.

Sammantaget bedöms de grundläggande behoven per år vara i genomsnitt 21,2 timmar per vecka, dvs. (364,0 timmar + 408,0 timmar + 330,75 timmar = 1 102,75 timmar/52 veckor). Försäkringskassan bedömer att Anwar har rätt till assistansersättning därför att hans grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka. Assistansersättning för andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt ska därför utredas.

I anslutning till de hjälpsituationer som ingår i de grundläggande behoven kan det finnas andra personliga behov av hjälp. Det gäller till exempel hjälp med att laga mat eller att ta fram och välja ut kläder. De moment som finns före respektive efter själva det grundläggande behovet kan vara andra personliga hjälpbehov i personens dagliga livsföring och ingår inte i beräkningen av de grundläggande behoven. Behov av insatser för att förmå en person att klä på sig, äta och så vidare berättigar inte till personlig assistans (prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20).

Behov som är av tillsynskaraktär anses inte som ett grundläggande behov om det inte handlar om aktiv tillsyn av övervakande karaktär (RÅ 2009 ref. 57 och RÅ 2010 ref. 17). Behov av tillsynsinsatser kan ingå i andra personliga behov utöver de grundläggande behoven.

Om en person med funktionsnedsättning kan sköta sina grundläggande behov på egen hand men till exempel inte klarar av att på egen hand göra inköp eller sköta sin ekonomi, har han eller hon inte rätt till personlig assistans. Denna typ av stödbehov hos en person med funktionshinder ska tillgodoses genom andra insatser enligt LSS eller SoL. (bet. 1995/96:SoU15 s. 12). De insatser som kan ges enligt LSS innebär inte någon inskränkning i

de rättigheter som den enskilde kan ha enligt någon annan lag (4 § LSS). När en prövning av behovet av insatser görs enligt LSS är det ofta nödvändigt att samtidigt pröva om det därutöver behövs insatser enligt socialtjänstlagen (prop. 1992/93:159, s. 171). Detta innebär att den försäkrade kan behöva mer stöd och hjälp från kommun och landsting än vad t.ex. insatsen personlig assistans kan bidra med. Behov av hjälp enligt socialtjänstlagen bedöms av kommunen.

Om den försäkrade bedöms ha behov av hjälp av två personer samtidigt för sina grundläggande behov bör sådan hjälp ingå i beräkningen av grundläggande behov. Se avsnittet 9.6.8

En ansökan om assistansersättning kan avse en viss tid av dygnet under en vecka. Då uppstår frågan om utredningen av de grundläggande behoven ska begränsas till enbart den ansökta tiden eller om utredningen ska avse hela dygnet under veckans alla dagar. Det är lämpligt att Försäkringskassan frågar sökanden om de grundläggande behoven är tillgodosedda under den tid som ansökan inte omfattar. Därefter tar Försäkringskassan ställning till om de grundläggande behoven ska beräknas enbart utifrån viss tid av dygnet under en vecka eller utifrån hela dygnet under veckan.

Exempel

Laleh ansöker om assistansersättning för tiden mellan klockan 22.00 och 06.00. Försäkringskassans bedömer efter utredning att Laleh under övrig tid av dygnet får sina grundläggande behov tillgodosedda på annat sätt än genom personlig assistans. Försäkringskassan utreder därför de grundläggande behoven under den ansökta tiden. Om behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven under den ansökta tiden överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan har Laleh rätt till assistansersättning.

9.4 Andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt

Om man bedömer behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning. I nästa steg bedöms behovet av personlig assistans för andra personliga behov som inte tillgodoses på något annat sätt (9 a § andra stycket LSS). För att en viss insats ska kunna nekas på grund av att behovet tillgodoses på annat sätt, ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172).

Det är viktigt att uppmärksamma om behovet varierar utifrån tid på dygnet, vardag och helg eller någon annan ledighet. Behovet kan även se olika ut från dag till dag. I utredningen ska man ta ställning även till andra samhällsinsatser.

Andra personliga behov kan till exempel vara behov av hjälp med att träna, arbeta eller studera. Det kan också vara behov av hjälp med att sköta sitt hem, utföra sina fritidsintressen eller annat som leder till att personen kan

leva ett liv så likt andra som möjligt. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Många personer med funktionsnedsättning behöver hjälp med träning för att uppehålla och förstärka funktionsförmågan. Förutsättningen är ofta att en eller ett par personer instrueras av till exempel habiliterings- eller rehabiliteringspersonal i att hjälpa till med träningen. Den personliga assistenten ska, i vissa fall efter att ha fått särskilda instruktioner, kunna utföra enklare insatser av detta slag. Men personlig assistans ska inte ersätta det expertstöd eller den behandling som en funktionshindrad person kan behöva. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 64 och 175) Se även avsnitt 9.5.

Av 3 § förordningen (1993:1091) om assistansersättning framgår att all tid som assistenten utför som ett led i det personliga stödet i den dagliga livsföringen till den försäkrade ska beaktas vid beräkningen av antalet assistanstimmar enligt 51 kap. SFB. Hjälp med sysslor i hemmet, som städning och liknande uppgifter ska inte tas med i beräkningen av behovet av personlig assistans om de inte görs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet till honom eller henne (prop. 1992/93:159 s. 176 och RÅ 1997 not 165).

Detta innebär att all tid som den enskilde och assistenten tillsammans utför vid preciserade hjälpbehov kan räknas in i andra personliga behov. Tid beviljas alltså inte för tid mellan hjälpbehov i hemmet (eller på annan plats där den försäkrade regelbundet vistas) om det inte av utredningen framgår att den försäkrades funktionsnedsättning medför ett behov av ständig och omfattande assistans.

Tid för tillsyn kan enligt rättspraxis ingå i andra personliga behov (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2). Se närmare nedan under rubriken Tillsyn som andra personliga behov om när tid för ett sådant hjälpbehov kan beviljas.

Annat som kan ingå i andra personliga behov är hjälp med handräckning (t.ex. hjälp att hämta saker eller plocka upp saker från golvet) påminnelser, instruktioner, aktivering och motivering, (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2). För att tid ska beviljas för dessa behov krävs att det framgår av utredningen att den försäkrades funktionsnedsättning innebär att denna hjälp behövs.

Väntetid

Om den försäkrade under sin dygnsvila behöver ha en personlig assistent tillgänglig under dygnsvilan i väntan på att ett hjälpbehov ska uppstå - utan att det är fråga om tillsyn i form av grundläggande eller andra personliga behov - kan en fjärdedels tid beviljas för ett sådant behov. Vid bestämmande av assistansersättning ska en timmes väntetid (tidigare jour) motsvara en fjärdedels assistanstimme (6 § RFV:s föreskrifter [RFFS 1993:24] om assistansersättning).

Det handlar då om sådan tillgänglighet att den personlige assistenten finns i den försäkrade hem eller på annan plats där den försäkrade vistas under sin dygnsvila.

Beredskap

Om den försäkrade under sin dygnsvila behöver ha en personlig assistent till förfogande på annan plats i väntan på att ett hjälpbehov uppstår kan en sjundedels tid beviljas för ett sådant behov (6 § RFV:s föreskrifter [RFFS 1993:24] om assistansersättning).

Det handlar då om sådana fall där det räcker att den andra personen befinner sig på annan plats än där den försäkrade är. Det kan till exempel vara frågan om att behovet av hjälp förekommer med låg frekvens samt att den försäkrade kan larma själv och den försäkrade kan vänta en stund på att få hjälpen.

Aktiviteter utanför hemmet

Vid aktiviteter utanför den plats där den försäkrade regelbundet vistas (vanligen sitt hem), som vid utövandet av olika träningsaktiviteter, besök på bio, konserter eller under sammanträden kan assistansersättning beviljas för hela aktiviteten inklusive tid mellan preciserade hjälpbehov (grundläggande och andra personliga behov) om det annars inte skulle vara möjligt för den försäkrade att utöva aktiviteten.

En förutsättning för detta är att den personliga assistenten är närvarande under hela aktiviteten på grund av att hjälpbehov, som inte tillgodoses av annan, kan förväntas uppstå under aktiviteten (FKRS 2012:05).

Med närvarande innebär i detta sammanhang inte nödvändigtvis i den försäkrades omedelbara närhet. Vid till exempel ett sammanträde kan den personliga assistenten ibland av sekretesskäl inte vara i samma rum som den försäkrade. Det är då tillräckligt att assistenten befinner sig strax utanför rummet så att den försäkrade snabbt kan kalla på hjälp vid behov.

Tillsyn som andra personliga behov

Tid för aktiv tillsyn av övervakande karaktär som kräver ingående kunskaper om den försäkrade ingår i beräkningen av grundläggande behov. Av Högsta förvaltningsdomstolens dom i RÅ 2010 ref. 17 och efterföljande kammarrättsdomar framgår att tillsyn även kan ingå i beräkningen av andra personliga behov. I dessa domar har det varit fråga om tillsyn som andra personliga behov när den försäkrades funktionsnedsättning inneburit att någon behöver ha tillsyn över den försäkrade därför att skadliga situationer kan uppstå för den försäkrade själv eller andra (RÅ 2010 ref. 17, KRNS 4203-09, KRNG 422-10, 6340-10, KRNG 2753-10, KRNJ 3237-10 och Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2).

Det har även i ett fall bedömts vara fråga om sådan tillsyn när den försäkrades funktionsnedsättning inneburit att någon ständigt måste vara inom hörhåll beredd att ingripa (KRNJ 11-11 och Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2)

Det som skiljer tillsyn som andra personliga behov från tillsyn som grundläggande behov är intensiteten i tillsyn och att det inte krävs ingående kunskap om den försäkrade för att utöva tillsynen. Tillsynsbehovet för samma individ kan räknas in i grundläggande behov i vissa situationer och i andra personliga behov vid andra situationer.

Av domarna följer att för att assistansersättning ska kunna beviljas för tillsyn i form av andra personliga behov behöver funktionsnedsättningen också vara sådan att det finns behov av att den personliga assistenten kan se den försäkrade eller i vart fall befinna sig på hörbart avstånd.

För att utreda behovet av tillsyn som andra personliga behov är det viktigt att utreda:

- Kan den försäkrade lämnas ensam kortare stunder?
- Vad är orsaken till att den försäkrade inte kan lämnas ensam?
- Vad blir konsekvensen om den försäkrade lämnas ensam?
- På vilket sätt kan man förutse att den försäkrade kommer att hamna i en skadlig eller hälsofarlig situation?
- Hur ofta händer det att den försäkrade hamnar i en skadlig eller hälsofarlig situation?
- Finns det situationer eller tidpunkter under dygnet när det finns större eller mindre risk för att skadliga eller hälsofarliga situationer inträffar?
- Beträktas insatsen som sjukvårdande insats enligt HSL?
- Behöver assistenten vara uppmärksam på den försäkrades tillstånd genom att se den försäkrade eller i vart fall befinna sig på hörbart avstånd beredd att snabbt bistå den försäkrade?

Tillsyn som andra personliga behov kan beviljas oavsett om det är dag eller natt eller om den försäkrade sover eller är vaken.

Kommunikation som andra personliga behov

Kommunikation som andra personliga behov kan beviljas i de situationer då det krävs kunskaper om funktionsnedsättningen och sättet att kommunicera och den försäkrade behöver en annan person för att kommunikationen ska vara möjlig. Det som skiljer kommunikation som andra personliga behov från kommunikation som grundläggande hjälpbehov är att det inte krävs specifika kunskaper om den försäkrade. Se närmare under avsnitt 9.3.2.

För att utreda behovet av hjälp med kommunikation som andra personliga behov är det viktigt att utreda:

- Vilken specifik kunskap behövs om funktionsnedsättningen?
- Vilken specifik kunskap behövs om kommunikationssättet?
- I vilka situationer finns ett behov av hjälp med kommunikation?

Tid för kommunikation som andra personliga behov ska inte beräknas om det samtidigt behövs hjälp med andra personliga behov, t.ex. vid utövandet

av en fritidsaktivitet. I de situationer som kommunikation som andra personliga behov sker parallellt med ett annat personligt behov beräknas alltså tiden inom ramen för aktiviteten. Det skiljer sig alltså åt från hur beräkningen görs när det gäller kommunikation som ett grundläggande hjälpbehov som sker vid till exempel utövandet av fritidsaktiviteter, se närmare under avsnitt 9.3.3.

9.5 Totala behovet av assistansersättning

Efter bedömningen av grundläggande behov och andra personliga behov bedömer man slutligen det totala behovet av personlig assistans och det antal assistanstimmar som behövs för att tillgodose behovet. Det totala behovet beräknas till ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, då personen har behov av personlig assistans i sin dagliga livsföring. (51 kap. 9 § SFB)

Vid fastställandet av periodens längd kan faktorer som om den försäkrade går i skolan, arbetar eller har daglig verksamhet ha betydelse. Periodens längd och förläggning beror på från och med när den försäkrade har rätt till assistansersättning. Periodens förläggning kan påverkas av nya beslut om rätten till assistansersättning.

Exempel

Alfredos behov av personlig assistans för grundläggande behov infaller vid olika tider under dagen. Försäkringskassan beräknar behovet till 3,5 timmar per dag. Han behöver därutöver personlig assistans för andra personliga behov, så som sin del av hemmets sysslor, matlagning, städning, tvätt, när han ska träna, genomföra sociala aktiviteter och liknande. Utöver detta har han inget behov av personlig assistans. Hans behov av hjälp med andra personliga behov infaller vid olika tidpunkter och bedöms vara 5 timmar per dag. Alfredos totala behov av assistans uppgår alltså till i genomsnitt 8.5 timmar per dag.

I bedömningen av det totala antalet timmar utgår Försäkringskassan från den försäkrades behov. Behov som uppstår på grund av andra skäl som till exempel kan hänföras till de personliga assistenterna, schemaläggning eller liknande beaktas inte. Det är den försäkrades behov av personlig assistans i den dagliga livsföringen som är avgörande för hur många timmar som kan beviljas (51 kap. 2 och 3 §§ SFB och 3 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Försäkringskassan ska inte väga in om de beviljade timmarna medför eventuella problem vid schemaläggningen för assistenterna eller om antalet beviljade timmar i sig gör det svårt för en anordnare att ordna assistansen.

Det totala antalet assistanstimmar ska motsvara behovet av personlig assistans under en speciell tidsperiod, oavsett hur många dagar perioden innehåller. För att säkerställa att rätt antal timmar betalas ut ska assistansersättning beviljas för exakt antal dagar.

Behovet av personlig assistans fastställs och beräknas till ett genomsnittligt antal timmar per vecka som sedan divideras med sju varvid ett heltal och fem decimaler används (beräknas per dag). Antalet timmar per dag multipliceras med antalet dagar i den period då beslutet börjar gälla.

Här nedan följer några exempel på hur assistansersättning kan beräknas.

Exempel

Anuk bedöms ha rätt till assistansersättning med 54 timmar per vecka. Beslutet ska börja gälla i januari 2013, och perioderna ska vara under sex månader. Följande beräkning gäller: $54 \text{ veckotimmar} / 7 \text{ dagar} = 7,71429 \text{ timmar per dag}$.

Den första perioden januari – juni:
 $7,71429 \text{ timmar/dag} \times 181 \text{ dagar} = 1\,396 \text{ timmar}$

Den andra perioden juli – december
 $7,71429 \text{ timmar/dag} \times 184 \text{ dagar} = 1\,419 \text{ timmar}$

Exempel

Försäkringskassan prövar frågan om assistansersättning för Kim som går i skolan på hemorten. Kims föräldrar ansöker om assistansersättning även under skoltid. Försäkringskassan bedömer dock att Kim inte har särskilda skäl för att få assistansersättning under skoltid. Under en normal vecka går Kim i skolan måndag till fredag kl. 8.00 till 15.00 och får sitt assistansbehov tillgodosett där.

Försäkringskassan bedömer att Kims behov av hjälp med de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan.

Innan Försäkringskassan beslutar om Kims assistansersättning under perioden gör handläggaren följande bedömning:

Kim behöver personlig assistans med fyra timmar per skoldag och med åtta timmar för övriga dagar. Beslutet ska börja gälla från och med juli månad och perioderna ska bestå av sex månader.

Juli–december har 85 skoldagar och 99 skolfria dagar

Januari–juni har 93 skoldagar och 88 skolfria dagar

Totalt bedömer handläggaren att Kim behöver personlig assistans med $1\,132 \text{ timmar}$ för perioden juli–december ($85 \text{ skoldagar} \times 4 \text{ timmar} [=340 \text{ timmar}] + 99 \text{ skolfria dagar} \times 8 \text{ timmar} [=792 \text{ timmar}]$)

$1\,076 \text{ timmar}$ för perioden januari–juni ($93 \text{ skoldagar} \times 4 \text{ timmar} [=372 \text{ timmar}] + 88 \text{ skolfria dagar} \times 8 \text{ timmar} [=704 \text{ timmar}]$)

Försäkringskassan beslutar att Kim har rätt till assistansersättning med 36 timmar per vecka för tid då Kim går i skolan (51 kap. 3 § och 106 kap. 25 § SFB). Försäkringskassan beviljar Kim att högst använda

1 132 timmar under perioden juli–december och 1 076 timmar för perioden januari–juni (51 kap. 9 § SFB).

Perioderna kan förläggas så att antalet beviljade timmar fördelas mellan terminer och lov. Ett annat alternativ kan vara att bevilja timmar per kvartal eller annan tidsperiod. Varje period kan då anpassas till de förutsättningar som ges vad gäller lovdagar och helger m.m.

Tidigare kunde Försäkringskassan utgå från att antalet dagar under en sexmånadersperiod var 184 dagar. Denna beräkning ska inte användas längre.

Vid tvåårsomprövningar där 184 dagar tidigare har använts vid beräkningen, ska Försäkringskassan vid omprövningen i stället beräkna antalet dagar utifrån det exakta antalet dagar i perioden. Det är lämpligt att den första perioden startar från och med månaden efter den då beslutet fattades, om den försäkrade inte själv vill behålla sina tidigare avräkningsperioder. Om tvåårsomprövningen innebär ett minskat antal timmar jämfört med tidigare beslut, och den försäkrade vill behålla tidigare avräkningsperioder kan det i vissa situationer krävas en kortare period som startar månaden efter beslutet för att komma i fas med de tidigare avräkningsperioderna.

Vid en ansökan om utökning där det även sker en tvåårsomprövning och där 184 dagar tidigare har använts vid beräkningen, ska Försäkringskassan vid den nya beräkningen i stället beräkna antalet dagar utifrån det exakta antalet dagar i perioden. Om den försäkrades ansökan om ökning beviljas styrs periodens förläggning av ansökan. Om den försäkrade vill behålla sin tidigare avräkningsperiod kan det i vissa situationer innebära att en kortare period startar från och med den tidpunkt rätten till ökad rätt till assistansersättning finns, för att sedan komma i fas med de tidigare avräkningsperioderna.

Vid avslag på en ansökan om utökning där inte två år har gått sedan senaste prövningen, och där 184 dagar har använts vid beräkningen, ska inte det nya beräkningssättet tillämpas om det blir till nackdel för den försäkrade.

9.6 Olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömning av behovet av personlig assistans

Detta avsnitt beskriver olika förhållanden att ta hänsyn till vid bedömningen av rätten till assistansersättning.

9.6.1 Dygnsvila

Assistansersättning kan beviljas under dygnsvila, om den hjälp som behövs är av mycket privat karaktär och därför bör ges av en person som den försäkrade har valt och har förtroende för (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64 och 70). Det handlar om situationer när det är angeläget att begränsa antalet personer som hjälper den försäkrade. Insatserna under dygnsvilan kan vara i form av såväl aktiva insatser som insatser i form av väntetid eller

beredskap. Med dygnsvila avses en sammanhållen sömn under ett dygn, vilket vanligtvis infaller under natten.

I bedömningen av behovet av personlig assistans under dygnsvilan ingår flera viktiga bedömningsmoment. Det är viktigt att utreda hur behovet ser ut för att därefter ta ställning till om det ska tillgodoses genom assistansersättning och då i form av aktiva insatser, väntetid eller beredskap.

Exempel

Maja behöver personlig assistans under natten. Maja behöver hjälp med att gå på toaletten 2 gånger per natt och behöver även hjälp med att rätta till täcket som brukar glida av ca 4 gånger per natt. Försäkringskassan bedömer att Maja inte behöver tillsyn under natten utan att Majas behov kan tillgodoses via väntetid och aktiva insatser för hjälp att besöka toaletten och hjälp med att rätta till täcket.

9.6.2 Behov som tillgodoses på något annat sätt

I bedömningen av rätten till assistansersättning ingår att ta ställning till om behovet av personlig assistans för andra personliga behov tillgodoses på något annat sätt. (9 a § LSS)

För att personen ska kunna nekas en viss insats, till exempel assistansersättning, med motivering att behovet tillgodoses på något annat sätt ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172). Detta ska ställas mot kraven inom socialtjänsten, där den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på något annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt på särskilt angivna villkor. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. (4 kap. 1 § SoL)

Behovet tillgodoses på annat sätt till exempel när en nära anhörig frivilligt svarar för insatsen som ett led i familjerelationen. Ett behov kan också, helt eller delvis, tillgodoses genom en förälders ansvar enligt föräldrabalken för den normala vårdsnaden av ett barn. (Prop.1992/93:159 avsnitt 14.1, s 172)

Vårdnadshavare till barn med funktionshinder har liksom andra vårdnadshavare ansvar enligt föräldrabalken för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren ska också svara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Allmänt kan sägas att föräldrar till barn med funktionshinder ofta gör betydligt större insatser för sina barn än föräldrar till barn utan funktionshinder. (Prop. 1992/93:159 avsnitt 3.2.2, s. 65)

Bestämmelserna om en förälders ansvar för ett barn finns i 6 kap. 1-2 §§ föräldrabalken.

Hjälpbehoven kan tillgodoses till exempel genom att personen får andra insatser från samhället. Det kan vara omvårdnad i en bostad med särskild

service, genom insatser som ges av personal knuten till barnomsorg, skola eller daglig verksamhet eller genom vad som normalt faller under makars ansvar för varandra eller föräldrars ansvar för vårdnad och tillsyn enligt föräldrabalken. (prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20)

När Försäkringskassan bedömer behovet av personlig assistans för ett barn ska man bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare enligt föräldrabalken normalt ska tillgodose med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Om vårdbidrag betalas ut för barnet får det dock inte påverka bedömningen av rätten till assistansersättning. (51 kap. 6 § SFB och RÅ 1997 ref. 23 I)

Om barnet beviljas personlig assistans kan detta däremot påverka rätten till vårdbidrag, eftersom vårdbidraget bland annat ska kompensera den särskilda vård och tillsyn som ett barn med funktionsnedsättning behöver (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 66).

9.6.3 Barn med funktionsnedsättning

Barns rätt till personlig assistans och assistansersättning diskuterades bland annat vid införandet av LSS och LASS. I förarbetena ansågs personlig assistans vara av grundläggande betydelse för barn som hade ett omfattande omvårdnadsbehov under hela dygnet eller stor del av dygnet. Det ansvar en förälder har som vårdnadshavare enligt föräldrabalken, att ansvara för barnets personliga förhållande och se till att barnets behov blir tillgodosedda med hänsyn till ålder, utveckling och övriga omständigheter, är detsamma oavsett om barnet har ett funktionshinder eller inte. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 65 och 66)

När regeringen tillsatte en särskild utredare i april 1995 för att se över finansiering och regelsystemet för assistansen var ett förslag att barn under 16 år inte skulle ha rätt till personlig assistans eller assistansersättning. Regeringen var dock inte beredd att utesluta barn från personlig assistans och assistansersättning. Regeringen föreslog i stället att i klargörande syfte komplettera lagstiftningen med en bestämmelse som angav att vårdnadshavarens ansvar för barnets behov av omvårdnad, trygghet, fostran, utveckling och tillsyn enligt föräldrabalken särskilt ska beaktas i bedömningen av barns behov av personlig assistans. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.3, s. 16–17)

Socialutskottet satte sig emot regeringens förslag, och menade att det redan fanns en vedertagen princip på handikappområdet att kompensation ska lämnas för extra omvårdnadsbehov, merarbete och merkostnader till följd av funktionshinder. Denna princip tillämpades av försäkringskassorna i bedömningen av vårdbidrag och handikappersättning. Utskottet ansåg att principen skulle gälla även vid bedömningen av rätten till assistansersättning. Vid bedömning av barns rätt till personlig assistans/assistansersättning och omfattningen av insatsen ska hänsyn tas till det som normalt kan anses falla inom ramen för föräldraansvaret. Det är behovet av extra tillsyn och omvårdnad med anledning av funktionshindret som ska ligga till grund för bedömningen om rätten till personlig assistans. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 16 och 18)

Principerna för personlig assistans för barn är de samma som för vuxna. Personlig assistans är ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Den personliga assistenten är ett medel för att ett barn med funktionshinder ska kunna leva ett liv så likt andra barn i samma ålder som möjligt.

När Försäkringskassan bedömer ett barns rätt till personlig assistans är huvudprincipen att ersättning endast ska betalas ut för sådan hjälp som inte ingår i det normala föräldraansvaret. Det innebär att man jämför barnets behov med de behov som ett friskt barn i samma ålder har. För små barn betyder det i flesta fall att föräldern ska svara för barnets behov under ett visst antal timmar och att assistansersättning inte betalas ut för den tiden. Ett normalt föräldraansvar innebär något helt annat än den arbetsinsats ett barn med omfattande funktionshinder kräver. Föräldraansvar kan därför sägas avse den normala vårdsnaden av ett barn som alla barn har behov av oavsett funktionshinder. Tiden och insatsen som går åt till att hjälpa ett barn med funktionshinder att äta, sköta sin hygien, klä sig, röra sig, förflytta sig, kommunicera etc., är betydligt mer omfattande och krävande än för andra barn i motsvarande ålder.

RegR har i ett avgörande bedömt att behoven av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS är av begränsad omfattning för ett barn utan funktionshinder i tolv års ålder (RÅ 1997 ref. 23 I). Det är därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodose barnets grundläggande behov.

Slutsatsen av domen är att föräldrar inte har ansvar för att tillgodose de grundläggande behoven rent praktiskt för barn i tolv års ålder.

Vid utredning om ett barns behov av personlig assistans med de grundläggande behoven är det lämpligt att utreda barnets totala behov av hjälp med samtliga grundläggande behov. Därefter ta man ställning till vad av det totala behovet av hjälpen med de grundläggande behoven som beror på funktionshindret. Jämför med vad ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder behöver hjälp med. Det är alltså det extra omvårdnadsbehovet som ska ligga till grund för rätten till assistansersättning.

Men hänsyn till domen som refereras ovan, RÅ 1997 ref. 23, gäller detta tillvägagångssätt för barn upp till tolv års ålder. För barn i tolv års ålder och därutöver bedöms behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven på samma sätt som för vuxna.

Det finns ett antal domar som klargör vad som ska anses ingå i det normala ansvar som föräldrarna har för att hjälpa sina barn. RegR har i ett avgörande bedömt att en nioåring utan funktionsnedsättning inte behöver sina föräldrars medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer. Aktiv tillsyn av övervakande karaktär har inte heller bedömts falla inom det normala föräldraansvaret för en nioårig utan funktionsnedsättning (RÅ 2010 ref. 17 och Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2).

När Försäkringskassan ska ta ställning till behovet av hjälp med andra personliga behov ska åldersadekvata behov vara vägledande utöver de

behov som beror på funktionshindret. Åldersadekvata behov är behov som är rimliga utifrån barnets ålder. Detta gäller oavsett om barnet är yngre eller äldre än tolv år. Även för barn gäller att insatserna ska göras tillsammans med barnet som ett led i det personliga stödet I förarbetena anges det att vid bedömning av om personen har behov av en insats enligt LSS måste jämförelser göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172).

Jämförelsen av vad som är normalt i motsvarande ålder är dock svår, eftersom det finns en stor normalvariation mellan olika barn. Kammarrätten har även angett att en sjuåring (KRNG 4994-09) och en sexåring (KRNG 3753-10) inte behöver sina föräldrars medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer. Däremot har kammarrätten angett att samtal med myndigheter, skolpersonal etc. faller inom ramen för föräldraansvaret (KRNJ 809-08). En fyraåring utan funktionsnedsättning har av domstolen ansetts behöva sina föräldrars medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer (KRNJ 3090-10). För tillsyn som andra personliga behov har kammarrätten bedömt att det inte finns något föräldraansvar för ett barn i fjorton års ålder (KRNJ 11-11) Se närmare i rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2.

I vissa fall ska Försäkringskassan gå ifrån huvudprincipen att beakta föräldraansvaret vid bedömningen av ett barns rätt till assistansersättning. Det kan bli aktuellt då barnets behov av hjälp är så speciellt och omfattande att det inte ryms inom det normala föräldraansvaret för ett barn i aktuell ålder. Vid bedömningen bör hänsyn tas till karaktären av vårdbehovet och hur resurskrävande vården är. (RÅ 2008 ref. 17, HFD 5472-10, FKDN 2012:03)

I en regeringsrättsdom framkommer att ett 6-årigt barn med funktionshinder som har arbetsledaransvar för sina assistenter inte ansågs berättigad till högre timbelopp för den arbetsledande uppgiften. Den arbetsledande uppgiften utfördes av barnets mor. Arbetsledningen ansågs inte vara av den omfattningen att den gick utöver det ansvar som en förälder har enligt föräldrabalken för ett barn i den åldern (RÅ 2004 ref. 16).

9.6.4 Grundläggande behov vid vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet

Huvudregeln i socialförsäkringsbalkens bestämmelser om assistansersättning är att ersättning inte beviljas för tid då personen med funktionsnedsättning vistas i eller deltar i förskola, skola eller daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig. Men om det finns särskilda skäl kan assistansersättning beviljas även för dessa situationer. (106 kap. 25 § SFB.)

RegR konstaterade i en dom att av dåvarande 4 § LASS, numera 106 kap. 24 § SFB har ansetts följa att det normala är att en person med funktionsnedsättning som deltar i verksamhet som omfattas av paragrafen ska anses få sina grundläggande behov tillgodosedda inom den verksamheten. Sådan tid ska man därför inte ta hänsyn till när omfattningen av de grundläggande behoven bestäms enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB. Endast om det finns särskilda skäl ska denna regel frångås och tiden för deltagande i bland annat

daglig verksamhet således kunna ingå i timberäkningen enligt tidigare 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) (RÅ 2000 ref. 11).

Det som framkommer i domen ovan är att om en person inte bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 106 kap. 25 § SFB ska ingen hänsyn tas till behov av personlig assistans för de grundläggande behoven som infaller under den tiden personen vistas i dessa verksamheter. Om personen däremot bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid dessa verksamheter ska hänsyn tas till behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven som infaller under vistelse i dessa verksamheter. Se även avsnitt 10.4.

9.6.5 Makars gemensamma ansvar

Med makars ansvar för varandra avses normalt det gemensamma ansvar för hem och hushåll som finns makar emellan (1 kap. 2 § äktenskapsbalken). Två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (sambor) ska likställas med personer som är gifta och registrerade partner vid prövningen av rätten till assistansersättning (FKRS 2006:14).

RegR har i två domar berört frågan om hur rätten till assistansersättning påverkas av det ansvar som makar har gentemot varandra. Målen rörde två kvinnor med omfattande funktionshinder och som därför var beroende av hjälp för att klara sina grundläggande behov. Regeringsrätten framhöll att det behov av jour och beredskap som fanns i allt väsentligt fick anses vara tillgodosett av de hemmavarande makarna. Vidare fastslog Regeringsrätten att makar har ett gemensamt ansvar för hushållet, och detta medförde att kvinnornas makar kunde anses böra stå för en stor del av göromålen i detta hänseende. Däremot skulle – med tanke på syftet med assistansreformen att funktionshindrade ska kunna leva som andra – en del av behovet som avsåg skötseln av hushållet tillgodoses genom personlig assistans. (RÅ 1997 not. 165, jfr prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176)

Kammarrätten har i ett mål som gällde i vilken utsträckning makars ansvar för varandra omfattar aktiva insatser som sker under natten. Ärendet gällde en kvinna som behövde hjälp med toalettbesök under natten. Kammarrätten bedömde att aktiva insatser som är regelbundet återkommande och som inte är av obetydande omfattning i regel inte bör anses falla under makars ansvar för varandra. Insatsens karaktär bör också beaktas med hänsyn till vilka uppgifter makar normalt kan förväntas utföra åt varandra. (KRNG 437-11)

Kammarrätten har även behandlat hur rätten till assistansersättning påverkas av det ansvar som makar har gentemot varandra. Ärendet gällde om en man hade rätt till assistansersättning för jour (numera kallat väntetid) nattetid under en del av natten då han inte hade beviljats aktiv assistans. Rätten hade att ta ställning till om detta behov i stället kunde tillgodoses genom makarnas ansvar för varandra. I ärendet hade mannens fru som också var personlig assistent själv hälsoproblem, och behövde regelbunden och ostörd nattsömn. Att ansvara för maken under natten försämrade hennes hälsa. (KRNG 2086-11)

Kammarrätten fann att en individuell bedömning måste göras i varje enskilt fall. Hustrun skulle inte behöva riskera sin egen hälsa för att tillgodose sin makes behov inom ramen för det ansvar som makar har gentemot varandra. Rätten fann att mannen hade rätt till assistansersättning i form av jour (väntetid) under natten.

Försäkringskassan måste i varje enskilt fall bedöma om den försäkrades behov av väntetid väsentligt kan anses vara tillgodosett av dennes make/maka eller sambo. I bedömningen ska man väga in makens eller sambons eget hälsotillstånd, hans eller hennes sömnbehov på grund av förvärvsarbete och den försäkrades hälsotillstånd. Den försäkrade typ och omfattning av hjälpbehov som sker under natten är även omständigheter som påverkar bedömningen av makars ansvar för varandra. Det gäller både vid aktiva insatser eller vid väntetid (tidigare kallat jour) För att ett behov ska kunna anses omfattas av make/makaansvar måste behovet också faktiskt kunna tillgodoses av make/maka (Se KRNG 437-11, KRNG 2086-11, FKDN 2012:109).

9.6.6 Föräldrar med funktionshinder

Ett barns behov av omvårdnad är principiellt inte en uppgift för föräldrarnas personliga assistent. Under den allra första tiden av ett barns liv är dock barnet känslomässigt och praktiskt totalt beroende av någon vuxen, oftast en förälder. Först gradvis kan barnet utveckla en uppfattning om sig självt och relatera till andra personer. Det är därför viktigt för barnets utveckling att det under denna tid kan få sina grundläggande behov tillgodosedda av bara ett fåtal vuxna personer. Om en förälder med funktionsnedsättning har en personlig assistent är det naturligt att assistenten under barnets första tid även hjälper föräldern med den praktiska omvårdnad om barnet som han eller hon inte kan ge själv. Det kan gälla till exempel vid amning och blöjbyten. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 66 och 176)

Barnets behov kan självfallet motivera andra eller ytterligare stödinsatser. Ansvaret för detta ligger hos kommunen. Personlig assistans till föräldern ersätter inte barnomsorg och annat stöd som barnet självt kan behöva. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 66 och 176)

Behovet av personlig assistans i föräldrarollen varierar efterhand som barnet växer och utvecklas och är störst under de första åren i barnets liv. Bedömningen av hur länge viss omvårdnad av barnet bör anses ingå i föräldrarnas personliga assistans måste avgöras i varje enskilt fall. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 66)

För en person med funktionshinder kan den personliga assistansen vara en viktig förutsättning för att kunna utöva ett föräldraskap.

9.6.7 Dubbel assistans

Det kan ibland behövas hjälp av flera assistenter samtidigt. När en person vistas i miljöer där det är nödvändigt med mänsklig lyfthjälp, kan två personer behövas för att ge assistans. Detta kan inträffa under resor, när man bor utanför hemmet, vid deltagande i fritids- och träningsaktiviteter etc.

Ytterligare exempel på situationer som kan kräva dubbel assistans är rörelseträning för personer med stora rörelsehinder.

Från den 1 januari 2011 gäller att en försäkrad som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m., eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), har utretts (9 a § fjärde stycket LSS).

Behovet av hjälp av en extra assistent bör vid t.ex. skötsel av hygien och vid av- och påklädning i vissa fall kunna underlättas genom att en lyft installeras i bostaden. Det bör kunna krävas av den enskilde att denne undersökt och övervägt alternativa lösningar för behoven av dubbel assistans. Även om han eller hon finner att behovet kan tillgodoses exempelvis genom bostadsanpassning, bör det även fortsättningsvis stå fritt för honom eller henne att välja att ansöka om dubbel assistans i stället. Det bör alltså räcka med att de alternativa lösningarna har utretts. (Prop. 2009/10:176, s. 57)

Att möjligheterna ska ha utretts innebär att beslut om bostadsanpassning och en bedömning av en arbetsterapeut eller motsvarande utredning ska bifogas en ansökan om dubbel assistans. Så snart en utredning har presenterats av den enskilde ska han eller hon ha rätt till dubbel assistans om övriga villkor är uppfyllda, även om det finns möjlighet att tillgodose behovet på annat sätt, t.ex. genom beviljade hjälpmedel så länge hjälpmedlen inte rent faktiskt är installerade. Den som redan tagit reda på sina möjligheter i dessa avseenden behöver inte på nytt undersöka förutsättningarna, utan kan bifoga de beslut eller den utredning som redan finns. Om bostadsanpassningsbidrag över huvud taget inte är aktuellt får möjligheterna anses utredda redan med ett sådant konstaterande. (Prop. 2009/10:176, s. 75)

Om den försäkrade fått tillgång till hjälpmedel eller bostadsanpassning och får sina behov tillgodosedda på så sätt, har han eller hon inte rätt till dubbel-assistans. (51 kap. 2 § SFB och 7 § LSS)

Läs mer om bostadsanpassning och hjälpmedel under avsnitt 11.9.

Behovet av dubbel assistans kan uppstå både i situationer som gäller grundläggande behov och andra personliga behov. Det är individens behov av dubbel assistans som är avgörande för om dubbla timmar kan beviljas. Försäkringskassan måste göra en individuell bedömning i varje enskilt fall. Behov som kan härledas till assistenten eller anordnaren ingår inte i bedömningen av rätten till assistansersättning. Försäkringskassan ska inte heller ta hänsyn till assistenternas schema eller behov för att kunna lägga ett schema.

Försäkringskassan är skyldig att informera och vägleda den försäkrade om vilken utredning som krävs och möjligheter han eller hon har att få sina hjälpbehov tillgodosedda genom hjälpmedel, bostadsanpassning eller rätt till två eller fler assistenter. Det är viktigt att det sker redan när utredningen börjar.

Ett specialfall gäller omprövning av rätten till assistansersättning enligt 51 kap. § 12 SFB för försäkrade som beviljats dubbelassistans innan det nya fjärde stycket i 9 a § LSS trädde i kraft. I dessa fall är det viktigt att den

försäkrade får information om den förändrade lagstiftningen och vilka konsekvenser den har för kraven på underlag vid prövning av den fortsatta rätten till ersättning.

Av utredningen ska det framgå:

- Har möjligheten att anpassa sökandes bostad utretts (gäller ordinarie bostad och eventuellt fritidsboende)?
- Har möjligheten att anpassa sökandes arbetsplats utretts?
- Vilken bostadsanpassning har eller kommer den sökande att få?
- Har möjligheten till hjälpmedel utretts?
- Vilka hjälpmedel har eller kommer den sökande att få?

För att utreda behovet av dubbel assistans är det viktigt att ta ställning till:

- i vilka situationer den försäkrade behöver dubbel assistans
- varför den försäkrade behöver dubbel assistans
- när den försäkrade behöver dubbel assistans
- i vilken omfattning den försäkrade behöver dubbel assistans.

Behovet av dubbel assistans kan infalla både vid vissa avgränsade moment och under längre perioder. En given förutsättning i utredningen av dubbel assistans är att det redan finns en assistent. Beräkningen av den dubbla assistansen avser därför i normalfallet endast de moment där den dubbla assistansen behövs. Momenten däremellan ingår som regel inte i beräkningen av den dubbla assistansen. Det är således huvudsakligen endast tiden för den andra assistentens faktiska insatser som beaktas. Undantag kan göras vid allvarliga hälsorisker, se KRNS 2398-08 nedan.

Exempel

Judith behöver på grund av sin funktionsnedsättning dubbel assistans när hon ska duscha och utföra den dagliga träning som hon behöver för att bibehålla funktionsförmågan. Judith duschar en gång om dagen. Utredningen visar att det tar cirka 30 minuter per gång. Hon tränar varje dag och det tar cirka en timme per gång. Av den totala tiden, 1 timme och 30 minuter, framkommer det att det dubbla behovet vid duschning är begränsat till 15 minuter och vid träning till 20 minuter. Försäkringskassan beviljar dubbel assistans med totalt 35 minuter per dag.

Regeringsrätten har i en dom om dubbel assistans gjort samma bedömning som kammarrätten. Kammarrätten fann med åberopande av bl.a. förarbetsuttalanden att det vid fastställande av assistansersättning kan tas hänsyn till dubbel bemanning. Därför saknas enligt kammarrätten skäl för att inte tillämpa motsvarande synsätt även vid uträknande av om de grundläggande behoven uppgår till 20 timmar (RR 3143-09). I och med Regeringsrättens dom är det klarlagt att vid beräkningen av tid för de grundläggande behoven ska hänsyn tas till behov av dubbel bemanning.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna inte kunde beviljas mer än de 7,5 timmes dubbel assistans under dagtid som Försäkringskassan beviljat. Hon menade att hennes behov inträffade slumpvis under den vakna delen av dygnet. Av intyg framgick även att hon lätt kunde drabbas av stressutlösta epilepsianfall där hon behövde hjälp av två personer. Kvinnan hade yrkat 15 timmar per dag. Kammarrätten anförde att beräkningen av tid för dubbel assistans i normalfallet ska utgå från den tid det tar att utföra en aktiv insats, utan att hänsyn tas till omständigheter som hänför sig till assistenten, schemalägningsproblem och liknande. Domstolen anförde vidare att undantag kunde göras i fall då hjälpbehovet var av sådan art att det var förenat med allvarliga hälsorisker att medge dubbel assistans endast för den tid det tog att utföra aktiva insatser. Utredningen i målet gav enlig kammarrättens mening inte stöd för att sådana allvarliga hälsorisker förelåg i kvinnans fall. Prövningen skulle därför göras utifrån den faktiska tid som det tog att utföra de aktiva insatser som kvinnan var i behov av. I domskälen jämförde kammarrätten med KRNS 3219-08. I den domen instämde kammarrätten med länsrättens bedömning. Länsrätten fann att en man var i behov av dubbel assistans under all vaken tid samt två timmar under natten. Detta med hänsyn till att hans epilepsi var av kontinuerligt, omfattande och samtidigt helt oförutsägbart slag och att han vid anfall krävde snabba insatser för att inte skadas. (KRNS 2398-08)

Nedanstående dom ger exempel på särskilda omständigheter, livräddande insatser, som domstolen tagit hänsyn till för att bevilja dubbel assistans.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna behövde hjälp av två assistenter under hela tiden vid måltider eftersom kvinnan hade mycket lätt för att sätta i halsen. Det behövdes också två assistenter under en timme efter måltidens slut eftersom kvinnan fick upp mat under denna tid och kunde sätta i halsen. När så skedde hade man en till två minuter på sig för livräddande insatser. Man måste vara två personer eftersom kvinnan då reflexmässigt kastade sig på ryggen. Kvinnan vägde 75 kg och var stark. En person måste hålla henne upprätt och en person frilägga hennes luftvägar från de mycket stora mängderna segt slem som snabbt bildades. Kammarrätten godtog tre timmars dubbel assistans i samband med måltider på grund av kvävningens risk. (KRNG 4738-01)

9.6.8 Tillfälligt utökat behov eller regelbundet återkommande behov?

Assistansersättningen ska bara täcka kontinuerliga behov. Men ibland behöver en person med funktionsnedsättning tillfälligt särskild eller utökad hjälp under till exempel en semesterresa. Då bör behovet av utökad assistans prövas av kommunen inom ramen för LSS. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 70)

Behov av personlig assistans för aktiviteter som är inplanerade och regelbundet återkommande ska ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning medan behov som bedöms vara av mer tillfällig natur inte ingår i bedömningen.

Med regelbundet återkommande avses till exempel behov som uppstår med anledning av

- semesteruppehåll eller lov inom barnomsorg, skola och daglig verksamhet
- lov för studerande i eftergymnasial utbildning och
- den försäkrades semesterledighet.

Om verksamheten däremot är stängd av andra skäl t.ex. akut på grund av sjukdom, strejk eller liknande är behovet av personlig assistans under motsvarande tid tillfälligt och ska inte ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning.

För att behov, som bedöms som regelbundet återkommande, ska ingå i bedömningen gäller att förutsättningarna för rätten till assistansersättning i övrigt är uppfyllda. (FKRS 2006:04)

Med tillfälligt utökat behov av personlig assistans menas i första hand en utökning av assistansen som beror på en tillfällig förändring i personens tillvaro och som gör att det behövs mer assistans eller fler personer för att tillgodose behovet. En semesterresa kan medföra ett tillfälligt utökat behov likvärdigt som deltagande i en verksamhet för en kortare period. Rör det sig om en mer varaktig förändring ska man ta ställning till om personen har rätt till assistansersättning.

Kommunen kan alltså bara tillgodose det utökade behovet av assistans i situationer av tillfällig karaktär. Med tillfällig karaktär menas sådant som inte ingår i bedömningen av rätten till assistansersättning. Däremot kan den som har assistansersättning resa på semester och utnyttja sina redan beviljade assistanstimmar. Detta gäller semesterresor både inom Sverige och utomlands.

Exempel

Lisa har assistansersättning med 100 timmar per vecka. Hon varken arbetar eller deltar i någon daglig verksamhet enligt LSS. Hon ska följa med sin pojkvän till England en vecka. Hon behöver 20 timmar mer för att kunna åka. Försäkringskassan bedömer att behovet inte är regelbundet återkommande och att timmarna därför är ett tillfälligt utökat behov som hon inte kan få assistansersättning för.

Exempel

Emanuel har assistansersättning med 70 timmar i veckan. Han vistas på sin dagliga verksamhet 20 timmar i veckan och har inte assistansersättning under den tiden. Den dagliga verksamheten är stängd sammanlagt sex veckor per år. Emanuel behöver assistansersättning under motsvarande tid när den dagliga verksamheten är stängd. I beräkningen av antalet timmar under en period av högst sex månader ingår den tid då verksamheten är stängd.

Exempel

Lisbeth har assistansersättning med 120 timmar per vecka. När Lisbeth arbetar har hon inget behov av assistans. På sin semester åker hon bland annat regelbundet till England. Hon behöver fler timmar, dels på grund av att hon har semester och inte är på jobbet och dels på grund av att hon inte är hemma. Vid beräkning av antalet assistanstimmar beaktar Försäkringskassan de extra timmar som motsvarar den tid Lisbeth vanligen arbetar. De extra timmarna som uppkommer på grund av att Lisbeth under sin semester vistas i England ingår i bedömningen av rätten till assistansersättningen eftersom behovet bedöms vara regelbundet återkommande.

9.6.9 Behovsbedömning före flytt från föräldrahemmet, en gruppbostad eller en institution

För att den som har en funktionsnedsättning ska kunna planera att flytta hemifrån eller från en gruppbostad eller en institution är det viktigt att han eller hon före flyttningen kan få ett beslut från Försäkringskassan om rätt till assistansersättning. Försäkringskassan ska utreda behovet av personlig assistans efter flyttningen och besluta om assistansersättning. Se även kapitel 12.

10 Tid då assistansersättning inte betalas ut

Detta kapitel behandlar

- tid då assistansersättning inte betalas ut
- vård på en institution som tillhör eller drivs med medel från staten, en kommun eller ett landsting
- gruppboestad
- barnomsorg, skola och daglig verksamhet
- sjukvårdande insatser

10.1 Tid då assistansersättning inte betalas ut

De grundläggande förutsättningarna för att en person ska ha rätt till assistansersättning är att hon eller han omfattas av socialförsäkringsskyddet, ingår i personkretsen enligt LSS och har behov av hjälp med de grundläggande behoven under i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka (48 kap. 4 § och 51 kap. 2 och 3 §§ SFB)

106 kap. 24 § och 51 kap. 5 § SFB anger den tid och de situationer när en person inte kan få assistansersättning. Bestämmelserna behandlar olika boende-, vistelse- och vårdformer. Bestämmelserna anger vad som är huvudregeln och i 106 kap. 25 § SFB anges i vilka fall det finns undantag. Nedan lämnas en redogörelse för bestämmelserna. Därefter följer en redogörelse av de olika delarna i bestämmelserna.

Enligt 106 kap. 24 § och 51 kap. 5 § SFB kan en person inte få assistansersättning för tid då han eller hon

- vårdas på en institution som tillhör staten, en kommun eller ett landsting
- vårdas på en institution som drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- bor i en gruppboestad
- vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS.

Om det finns särskilda skäl, kan man få assistansersättning även när man vårdas för en kortare tid på sjukhus eller deltar i verksamheter enligt 106 kap. 24 § SFB (106 kap. 25 § SFB). Man kan inte få assistansersättning för sjukvårdande insatser enligt HSL (51 kap. 5 § SFB).

10.2 Vård på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting

En försäkrad kan inte få assistansersättning när han eller hon vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting (106 kap. 24 § 1 och 2 SFB).

Vistelse eller vård på hospice är inte att betrakta som institution utan som sjukhusvistelse. Ersättning kan därför beviljas för kortare tid på hospice om det finns särskilda skäl. Se avsnittet nedan om kortare sjukhusvistelse.

Däremot kan en person som vårdas på en institution få assistansersättning under permissioner i hemmet eller någon annanstans om övriga förutsättningar är uppfyllda. Se även avsnitt 10.2.1.

10.2.1 Kortare sjukhusvistelse

Enligt huvudregeln kan man inte få assistansersättning när man vårdas på sjukhus. Man kan dock få assistansersättning vid en kortare sjukhusvistelse om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB)

Det innebär att för en försäkrad som befinner sig på sjukhus eller hospice kan de särskilda skälen tillämpas.

Enligt förarbetena bör den personliga assistenten följa med och bistå den försäkrade vid kortare sjukhusvистер om det finns särskilda skäl. Detta kan till exempel gälla vid akut intagning på sjukhus när den försäkrades funktionsnedsättning gör det särskilt angeläget för den personliga assistenten att finnas till hands.

Avsikten är emellertid inte att personlig assistans ska ersätta den omvårdnad som sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge (prop. 1995/96:146 s 15). Av författningskommentaren till bestämmelsen framgår dessutom att tanken med bestämmelsen främst är att assistansersättning ska kunna betalas ut under ett kort inledande skede vid akut intagning på sjukhus även om sjukhusvistelsen förväntas bli långvarig (prop.1995/96:146 s.21). Vad är då ett kort inledande skede? Försäkringskassan har tolkat det som normalt några dagar eller veckor, och högst fyra veckor. Det är därför som de allmänna råden betonar tidsgränsen på högst fyra veckor. (Se FKDN 2012:31).

Som kortare tid för vård på sjukhus bör räknas en tid på högst fyra veckor (RAR 2002:6 till 106 kap. 25 § SFB).

Särskilda skäl kan exempelvis anses finnas i situationer där

- karaktären av funktionsnedsättningen gör det särskilt angeläget att den personliga assistenten finns till hands
- hälsotillståndet kräver att ett starkt begränsat antal personer, med ingående kunskap om personen med funktionsnedsättningen, finns till hands
- personens begränsade möjligheter att kommunicera kräver att en eller ett starkt begränsat antal personer med ingående kunskaper om personen finns till hands. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 15 och bet. 1995/96: SoU15, s. 16)

I samband med utredningen av rätten till assistansersättning ska Försäkringskassan dessutom alltid utreda om den försäkrade har särskilda skäl för att få assistansersättning i samband med kortare sjukhusvistelser. Försäkringskassans ställningstagande ska framgå av beslutet om assistansersättning. Vid bedömningen av detta har det ingen betydelse om den försäkrade är ett barn eller vuxen. Det är behovet som avgör.

Den försäkrade kan även själv begära assistansersättning vid sjukhusvistelse. Begäran kan göras på olika sätt, till exempel genom ett telefonsamtal eller skriftligt, exempelvis på räkningen. Om det i grundbeslutet inte framgår att den försäkrade har särskilda skäl för att få assistansersättning vid sjukhusvistelse måste ett separat beslut fattas. Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade har särskilda skäl för att få assistansersättning vid sjukhusvistelse ska beslutet gälla fram till nästa omprövning.

För att få ersättningen utbetalad för tiden på sjukhus måste sedan den försäkrade också skicka in blanketten *Räkning – Assistansersättning* (FK 3057). Blanketten ska lämnas senast den 5 i månaden efter redovisningsmånaden (13 § andra stycket RFFS 1993:24).

Den som får assistansersättning ska genast anmäla till Försäkringskassan om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas. Om personen har en legal ställföreträdare enligt föräldrabalken gäller upplysningsskyldigheten i stället denne. Detta följer av 12 kap. FB (prop. 2008/09:200 s. 473). I denna skyldighet ingår att anmäla vistelse på sjukhus som påverkar rätten till assistansersättning.

I nära samband med att anmälan om sjukhusvistelse kommer in bör Försäkringskassan besluta om personen kan få assistansersättning under sjukhusvistelsen eller inte. Det är lämpligt att ett beslut om att bevilja assistansersättning inte innehåller några begränsningar av det redan beslutade antalet timmar, såvida det inte finns uppenbara skäl för en sådan begränsning. Den försäkrade får själv avgöra hur många assistanstimmar han eller hon behöver använda på sjukhuset.

Ett beslut om assistansersättning under kortare sjukhusvistelse bör vara skriftligt. Om Försäkringskassan beviljar assistansersättning under en kortare sjukhusvistelse enligt den sökandes önskemål kan beslutet dock noteras i journalen och den sökande underrättas om beslutet genom utbetalningen av ersättningen.

10.3 Gruppbostad

Den som bor i en gruppbostad kan inte få assistansersättning (106 kap. 24 § SFB). Det förutsätts att den anställda personalen på gruppboistaden ska klara den personliga hjälp som personen behöver i det normala vardagslivet och tillgodose behov av stöd och omvårdnad (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 70 och bet. 1992/93:SoU19 s. 26). Det finns inget undantag från denna bestämmelse.

Den som bor i en gruppbostad kan inte heller få assistansersättning när han eller hon deltar i daglig verksamhet, även om det skulle finnas särskilda skäl. (RÅ 2004 ref. 90)

Se även kapitel 11.

10.4 Barnomsorg, skola och daglig verksamhet

Huvudregeln säger att man inte kan få assistansersättning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS (106 kap. 24 § 4 SFB). Assistansersättning kan dock beviljas om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB).

Ett barn med funktionsnedsättning har ofta särskilda behov av stöd i barnomsorgen, skolan och under fritiden. Om barnets behov av särskilt stöd i till exempel förskolan och skolan inte tillgodoses inom ramen för den ordinarie verksamheten bör det vara huvudmannens uppgift att se till att resurser tillförs med hänsyn till barnets behov. Det kan till exempel innebära att personaltätheten höjs eller att elevassistans tillförs. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 65)

Barn med funktionshinder och vuxnas behov av särskilt stöd i till exempel barnomsorg, skola och daglig verksamhet bör i princip tillgodoses inom ramen för den kommunala verksamheten. Personlig assistans ska därmed inte ersätta den personal som behövs för att bedriva verksamheten. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

Kommunen är skyldigt enligt annan lagstiftning – socialtjänstlagen, skollagen och LSS – att ge det stöd som behövs för att personerna i fråga ska kunna delta i verksamheterna. Det bör vara huvudmannens uppgift att se till att de resurser som krävs med hänsyn till den enskildes behov tillförs verksamheten, till exempel genom höjd personaltäthet, specialpedagogiskt stöd eller elevassistans. Denna avgränsning kan i många fall vara viktig ur kvalitativ synvinkel med hänsyn till de särskilda kvalifikationer och den yrkeskunskap som personalen inom de berörda verksamheterna besitter. (Bet. 1995/96:SoU15, s. 13 och 15)

I skollagen (2010:800) (SkolL) finns grundläggande bestämmelser om skolväsendet samt om vissa särskilda utbildningsformer och annan pedagogisk verksamhet. I skollagen regleras vilka rättigheter och skyldigheter barn, elever och deras vårdnadshavare har samt de krav som ställs på huvudmannen för verksamheten.

Skolväsendet omfattar skolformerna förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. I skolväsendet ingår också fritidshem som kompletterar förskoleklassen, grundskolan, grundsärskola, sameskolan och vissa särskilda utbildningsformer. (1 kap. 1 § SkoL)

Förskola ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Barn som är bosatta i Sverige och inte har börjat förskoleklass eller någon utbildning för fullgörande av skolplikten ska erbjudas förskola från ett års ålder i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrars förvärvsarbete eller studier eller om barnet har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Barnet ska även erbjudas förskola, om de av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av förskola. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling ska ges det stöd som deras speciella behov kräver. Det är hemkommunen som ansvarar för att erbjuda förskola till barn vars vårdnadshavare önskar det. (8 kap. 2, 3,5, 7, 9 och 12 §§ SkoL)

Förskoleklass ska stimulera elevers utveckling och lärande och förbereda dem för fortsatt utbildning. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Förskoleklassen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap. Barn som är bosatta i Sverige ska erbjudas förskoleklass från och med höstterminen det år de fyller sex år, men de får tas emot tidigare. Hemkommunen ansvarar för att utbildning i förskoleklass kommer till stånd för alla barn i kommunen som önskar sådan utbildning. Staten är huvudman för förskoleklass vid en skolenhet med specialskola eller sameskola. Skyldigheten ska fullgöras genom att kommunen anordnar förskoleklass i den omfattning som krävs för att bereda utbildning för samtliga i kommunen som är berörda. (9 kap. 2, 5 och 12 §§ SkoL)

Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt, skolplikten inträder höstterminen det kalenderår barnet fyller sju år. Skolplikten kan senareläggas till höstterminen det kalenderår då barnet fyller åtta eller tidigareläggas om vårdnadshavarna begär det och efter prövning av kommunen (7 kap. 2, 10–11 §§ SkoL)

Skolplikt ska fullgöras i grundskolan. Barn som inte bedöms kunna nå upp till grundskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning, ska tas emot i grundsärskolan. Frågan om mottagande i grundsärskolan prövas av barnets hemkommun. Ett beslut om mottagande i grundsärskolan ska föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Samråd med barnets vårdnadshavare ska ske när utredningen genomförs. Barn som på grund av sin funktionsnedsättning eller andra särskilda skäl inte kan gå i grundskolan eller grundsärskolan ska tas emot i specialskolan om de är dövblinda eller annars är synskadade och har ytterligare funktionsnedsättning, döva eller hörselskadade, eller har en grav språkstörning. Frågan om mottagande i specialskolan prövas av Specialpedagogiska skolmyndigheten. Ett beslut om mottagande i specialskolan

ska föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. (7 kap. 4–6 §§ SkoL)

Fritidshemmet kompletterar utbildningen i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och särskilda utbildningsformer som skolplikt kan fullgöras i. Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation.

Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov.

Varje kommun ska erbjuda utbildning i fritidshem för elever i kommunens förskoleklass, grundskola och grundsärskola. Staten ska erbjuda utbildning i fritidshem för elever i specialskola och sameskola. Fritidshem ska erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Fritidshem ska erbjudas till och med vårterminen det år då eleven fyller 13 år. Från och med höstterminen det år eleven fyller 10 år får öppen fritidsverksamhet erbjudas i stället för fritidshem, om eleven inte på grund av fysiska, psykiska eller andra skäl är i behov av sådant särskilt stöd i sin utveckling som endast kan erbjudas i fritidshem. (14 kap. 1, 3, 5, 7 §§ SkoL)

Med skola enligt 51 kap. SFB bör avses sådan utbildning som ingår i det allmänna skolväsendet. Däremot bör inte till exempel folkhögskola, Statens skola för vuxna samt universitet räknas som skola (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB).

Undantaget innebär att assistansersättning kan beviljas även i samband med vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB). Detta kan gälla exempelvis

- i situationer där den försäkrades funktionshinder skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än med sin eller sina personliga assistenter
- när det med hänsyn till personens hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands
- i situationer där funktionshindret gör det särskilt angeläget att den assistansberättigade har ett starkt begränsat antal personer knutna till sig
- om funktionsnedsättningen är sådan att personen behöver tillgång till någon som har ingående kunskap om honom eller henne och hälsotillståndet. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 15 och bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

RegR fann i en dom att till de grundläggande behoven hör också att kommunicera med andra och att därmed kunna upprätthålla sociala kontakter. I rättsfallet var mannens språkliga förmåga begränsad till enstaka ord och korta fraser och han uttryckte sig främst genom signaler i beteende och ansiktsuttryck. Det var svårt för utomstående att tolka dessa signaler. När han kände sig oförstådd blev han frustrerad och kunde då också bli aggressiv. Han hade svårt att vänja sig vid nya miljöer och främmande människor. RegR ansåg därför att han hade särskilda svårigheter att kommunicera med andra och behövde ha tillgång till en person med ingående kunskaper om

honom. I hans fall ansågs det finnas sådana särskilda skäl som avses i 106 kap. 25 § SFB. (RÅ 2000 ref. 11)

10.4.1 Övrig skolgång och utbildning

När det gäller övrig skolgång eller utbildning som inte ingår i det allmänna skolväsendet kan assistansersättning beviljas om personen i övrigt uppfyller förutsättningarna för rätten till assistansersättning enligt 51 kap. SFB och skolgången eller utbildningen i övrigt inte omfattas av bestämmelserna i 106 kap. 24 § SFB.

Den som studerar vid folkhögskola kan få assistansersättning både under vistelsen där och under de perioder som han eller hon bor hemma, om förutsättningarna för rätt till assistansersättning är uppfyllda. Assistansersättning kan beviljas till den som bor i studenthem eller en liknande boendeform där omvårdnad inte ingår. Se även kapitel 11.

Exempel

Estrid har assistansersättning under hela dygnet. Hon har tidigare arbetat men planerar nu att börja studera vid ett universitet. Estrid behöver personlig assistans för att kunna genomföra studierna. Hon vill ha sin vanliga assistans även under studierna. Det finns inget hinder för att hon ska få den redan beviljade assistansersättningen vid studierna.

Exempel

Else är beviljad assistansersättning. Hon tänker läsa en ettårig skrivarkurs på en folkhögskola. Under kurstiden kommer hon att bo på folkhögskolans internat. I internatet ingår ingen form av vård eller omvårdnad. Else behöver personlig assistans för att kunna genomföra studierna. Hon vill ha sin vanliga assistans även under studierna. Det finns inget hinder för att hon ska få den redan beviljade assistansersättningen under studietiden.

10.5 Sjukvårdande insatser

Assistansersättning beviljas inte för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL (51 kap. 5 § SFB). Personlig assistans ska därmed inte ersätta den omvårdnad, som sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge. Det finns inget undantag från bestämmelsen.

Vid gränsdragningen mellan personlig assistans och sjukvårdsuppgifter är det viktigt att skilja på insatser som är att betrakta som egenvård på den försäkrades ansvar och på insatser enligt HSL under medicinskt yrkesansvar.

Socialstyrelsen har nya föreskrifter kring egenvård som gäller från och med den 15 juli 2009. Syftet med föreskrifterna är att stärka patientsäkerheten och klargöra hur hälso- och sjukvården ska gå till väga när man bedömer att

en åtgärd kan utföras som egenvård. Den egenvård som patienten ansvarar för själv faller inte under hälso- och sjukvårdens ansvar. Däremot har hälso- och sjukvården ett ansvar för bedömningen, uppföljningen och planeringen av egenvården. Det är den legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som ska bedöma om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. I bedömningen ingår om egenvård är lämpligt i det enskilda fallet och de risker som kan finnas med egenvård ska analyseras (Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2009:6 om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård).

Socialstyrelsens föreskrifter om bedömning av egenvård från juni 2009 beskriver bakgrunden till de nya föreskrifterna.

Vem som är legitimerad yrkesutövare framgår av patientsäkerhetslagen (2010:659). Den legitimerade yrkesutövaren som har det medicinska ansvaret för insatsen kan alltså ha olika yrkesroll, beroende på vad det handlar om för insats. Det kan till exempel vara en läkare, sjuksköterska, sjukgymnast eller arbetsterapeut.

Om insatsen som den försäkrade behöver hjälp med är delegerad till den personlige assistenten är den redan bedömd som en hälso- och sjukvårdsåtgärd av den legitimerade yrkesutövaren som ansvarar för delegeringen. Nedan följer exempel på sådant som Försäkringskassan kan behöva utreda med den medicinskt ansvarige närmare för att fastställa hur insatsen ska betraktas.

- Sondmatning
- Läkemedelshantering
- Såromläggning
- Hjälp med teknisk utrustning för till exempel andning
- Slemsugning, sugning av munhåla och övre del av trakealkanyl
- KAD spolning, omkuffning, byte av uribag vid urostomi, ren intermitterande kateterisering, stomiskötsel, byte av stomiplatta och stomipåse.

För att ta reda på om insatsen är sjukvård eller egenvård ska konkreta frågor ställas till den legitimerade yrkesutövaren. Här följer förslag på frågor som du kan ställa till den legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som den försäkrade har kontakt med. För att få stöd kan du också vända dig till en försäkringsmedicinsk rådgivare.

- Har du utifrån Socialstyrelsens föreskrifter tagit ställning till om de insatser som den försäkrade får är att betrakta som egenvård?
- Räknas någon insats som den försäkrade får som hälso- och sjukvård?
- Om någon insats bedöms som sjukvårdande, hur lång tid tar den att utföra? Hur ofta behöver den utföras?
- Kan bedömningen av om en insats ska betraktas som sjukvårdande bero på vem som utför den? Om, så är fallet, vilka insatser gäller det och i vilka situationer?

11 SFB och andra stödformer

Detta kapitel behandlar de avgränsningar som behöver göras mot andra stödformer för personer med funktionshinder. Redogörelsen är inte uttömmande. Det kan finnas andra avgränsningar som kan vara aktuella i enskilda ärenden hos Försäkringskassan.

Detta kapitel behandlar

- bostad med särskild service enligt LSS och SoL
- begreppet omvårdnad
- SFB och LSS
- SFB och SoL
- SFB och speciella skolformer
- vissa andra boendeformer
- särskilt utbildningsstöd/assistans
- personligt biträde till arbetshandikappad
- hjälpmedel och bostadsanpassning

11.1 Bostad med särskild service enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra

Personer med funktionshinder har under stora delar av 1900-talet varit hänvisade till att bo på institutioner såsom mentalsjukhus, anstalter, vårdhem och sjukhus. Under 1960-talet började institutionerna att avskaffas. I stället eftersträvades mindre och mer hemlika boendeformer. På 1970-talet genomfördes en rad åtgärder för att personer med funktionshinder skulle kunna bo i en egen bostad. LSS med dess olika specificerade insatser har än mer bidragit till att personer med funktionshinder kan bo och leva som andra. Det innebär att bo i en fullvärdig bostad som är personens privata och permanenta hem, och som inte har en institutionell prägel. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 3 och 25)

Samhället har enligt SoL en skyldighet att ordna lämplig bostad och service för personer med funktionshinder. Personer med omfattande funktionshinder har dessutom rätt till bostad enligt LSS. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Syftet med LSS är att verksamhet och insatser enligt lagen ska främja jämlikhet i levnadsvillkoren och full delaktighet i samhällslivet för de personer som lagen omfattar. Målet är att personer med funktionshinder ska få möjlighet att leva som andra. (5 § LSS)

Av SoL framgår att socialnämnden ska verka för att personer som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra (5 kap. 7 §). Detta kan innebära att personen får bo på ett sätt som är anpassat efter behov av särskilt stöd. Insatsen ”bostad med särskild service” är enligt SoL en rättighet för den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt. Insatsen ska tillförsäkra personen en skälig levnadsnivå och förutsätter en individuell behovsbedömning där hänsyn tas till personens helhetsituation. SoL är en ramlag utan specificerade insatser och ger inte personen en ovillkorlig rätt till en viss typ av insats. Det är alltså fullt möjligt att kommunen föreslår en alternativ insats så länge den tillgodoser behovet och medför en skälig levnadsnivå. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Boendeformernas benämningar och innehåll, både vad avser SoL och LSS, kan variera från kommun till kommun. Det kan vara svårt att klart avgränsa och skilja de olika boendeformerna från varandra. Under senare år har en rad mellanformer utvecklats utifrån strävan att tillgodose olika individuella behov och lokala förutsättningar. Det är därför lämpligt att Försäkringskassan hämtar in dokumentation och beslut från kommunen som styrker vilken slags boendeinsats enligt LSS eller SoL som personen med funktionsnedsättning som söker assistansersättning har blivit beviljad. Se även kapitel 7 och kapitel 10.

11.2 Begreppet omvårdnad – vad innebär det?

Vid utredning om rätten till assistansersättning och dess omfattning är det viktigt att utreda boende- och vistelseformerna eftersom det är avgörande för om personen kan få assistansersättning eller inte. Det har också betydelse för omfattningen av antalet assistanstimmar. Försäkringskassan måste ta ställning till om en annan insats enligt till exempel LSS och SoL påverkar rätten till assistansersättning. Huvudmannen för insatser enligt LSS och SoL är kommunen.

Begreppet omvårdnad finns i såväl LSS och SoL. Gemensamt är att det inte finns någon allmänt vedertagen definition av begreppet, men däremot kan dess syfte och innehåll beskrivas.

11.2.1 Omvårdnad enligt LSS

Alla verksamheter enligt LSS ska vara grundade på respekt för personens självbestämmande och integritet. Personen ska i största möjliga utsträckning ges inflytande över de insatser som ges. I verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. (6 § LSS)

Vidare gäller även att insatser enligt LSS ska anpassas till personens individuella behov och utformas på ett sätt så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv (7 § LSS).

I insatserna enligt 9 § 5–8 och 10 samt insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår omvårdnad (9 c § LSS). Hit hör bland annat insatserna korttidsvistelse utanför det egna hemmet, boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet och bostad med särskild service för vuxna eller annan anpassad bostad för vuxna (9 § 6,8 och 9 LSS).

Det finns inte någon allmänt vedertagen definition av omvårdnad enligt LSS. Begreppet fanns även i omsorgslagen. Av förarbetena framkommer det att i begreppet ingår en skyldighet att stödja och hjälpa personen med dagliga behov som hon eller han har svårigheter att klara själv. Det kan till exempel vara hjälp med att sköta hygien, att äta, klä sig, att gå och förflytta sig liksom hjälp med att klara till exempel personliga inköp. Omvårdnaden ska ges utifrån personens behov. I ansvaret för omvårdnaden ligger också att hjälpa personen så att hon eller han får den hjälp som behövs från sjukvården, tandvården och de hjälpmedel som behövs. I begreppet ingår även att se till att misstankar om övergrepp och andra brott polisanmäls så att de blir utredda och föremål för åtgärd. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182)

Omvårdnad kan ses som ett samlingsbegrepp för allt som en person behöver hjälp med i sin dagliga livsföring. Det innebär att omvårdnad innehåller både stöd och service som ska tillgodose personens individuella, psykiska, fysiska och sociala behov. Omvårdnaden kan bestå av såväl praktisk hjälp som av mer vägledande natur, allt beroende på personens behov och förutsättningar. Omvårdnaden syftar till att underlätta för personen att leva som andra. Oavsett innehåll ska omvårdnaden ges på ett sådant sätt att den stärker personens tilltro till sin egen förmåga. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 39)

Omvårdnad kan konkret innebära hjälp med att:

- äta, dricka och förflytta sig
- sköta personlig hygien och att klä sig
- sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp
- kommunicera, upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering
- göra tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg samt hjälp med att planera framåt
- göra hälso- och sjukvård, inklusive rehabilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och tandvård tillgänglig
- se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot personen polisanmäls. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, s. 39)

Behovet av omvårdnad varierar mellan olika personer. Det kan också variera över tid för en och samma person till exempel på grund av att personen blir äldre eller att behovet förändras. Omvårdnaden ska därför kontinuerligt anpassas efter de omständigheter som råder och hela tiden svara mot personens aktuella situation och behov. (Bostad med särskild

service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 42)

Det ska finnas den personal som behövs för att ge ett gott stöd, en god service och omvårdnad i verksamheter enligt LSS (6 § LSS). Personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som kan krävas för varje specifik uppgift (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 171).

I kombination med vissa vistelseformer kan det förekomma att personen är beviljad personlig assistans enligt LSS eller SFB. Kontinuiteten i det personliga stödet är inte alltid samma sak som att staten ska stå för kostnaden via assistansersättningen. Det kan i stället betyda att den personliga assistenten kan komma att få en annan uppdragsgivare under denna tid. Se även avsnitt 10.4.

11.2.2 Omvårdnad enligt SoL

I SoL finns det särskilda bestämmelser för olika grupper. Personer med funktionshinder är en av dessa grupper. Insatser för personer med funktionshinder kallas i SoL omsorger om funktionshindrade. Med omsorger avses insatser i form av service och omvårdnad som omfattas av socialtjänstlagen. Med service avses bland annat:

- praktisk hjälp med hemmets skötsel, till exempel städning och tvätt
- hjälp med inköp
- hjälp med ärenden på post och bank
- tillredning av måltider eller distribution av färdiglagad mat.

Med omvårdnad avses vad som mer behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov, bland annat:

- hjälp med att dricka, klä sig och förflytta sig
- hjälp med att sköta personlig hygien
- insatser för att bryta isolering
- insatser för att känna trygghet och säkerhet.

(SOSFS 2000:5 och SOSFS 2005:8)

11.3 SFB och LSS

I LSS finns tio insatser angivna (9 § LSS). Personer som tillhör lagens personkrets har rätt till insatserna i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § 1–9, om de behöver sådan hjälp i sin dagliga livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Personer som tillhör lagens personkrets, första och andra gruppen, har även rätt till insatser enligt 9 § 10 (7 § LSS).

Personen ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till personens individuella behov och utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som

behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.
(7 § LSS)

En insats enligt LSS ska endast ges om personen har begärt det (8 § LSS). Det är alltså frivilligt för personen att delta i till exempel daglig verksamhet eller att använda sig av korttidstillsyn i samband med skoldagen eller under lovet. Detta gör att assistansersättning kan betalas ut under den tid personen inte deltar i sådana verksamheter om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Socialstyrelsen har ansvar för tillsyn över verksamheter enligt LSS. Socialstyrelsen har också rätt att inspektera verksamheten. Socialstyrelsen ska vidare inom ramen för sin tillsyn lämna råd och ge vägledning, kontrollera att brister och missförhållanden avhjälps, förmedla kunskap och erfarenhet som myndigheten får genom tillsynen, och informera och ge råd till allmänheten. (25 och 26 a §§ LSS)

För rätt till assistansersättning krävs att en person för sin dagliga livsföring har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB).

Nedan beskrivs de olika insatserna och hur de påverkar rätten till assistansersättning.

11.3.1 Råd och stöd

Insatsen ger rätt till stöd från personer med särskild kunskap om hur det är att leva med funktionshinder. Det kan vara kuratorer, psykologer, sjukgymnaster, arbetsterapeuter m.fl. Rådgivning och annat personligt stöd är ett komplement till rehabilitering och habilitering som ges via HSL eller SoL. Landstinget ansvarar i regel för denna insats. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s 173–174)

Assistansersättning kan beviljas vid de tillfällen personer har rådgivning och stöd om behovet av personlig assistans finns i samband med dessa tillfällen och behovet i övrigt är förenligt med bestämmelserna i SFB.

11.3.2 Personlig assistans eller ekonomiskt stöd

Biträde av personlig assistans eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans enligt LSS förutsätter att det finns behov av personlig assistans för de grundläggande behoven (9 a § LSS). Om behovet av hjälp med de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning (51 kap. 3 § SFB). Se även kapitel 3 och kapitel 9.

11.3.3 Ledsagarservice

Insatsen ledsagning ges som ett led för att underlätta för personen att ha kontakter med andra. Ledsagningen syftar till att bryta isolering som ofta kan bli följderna av ett funktionshinder. Insatsen bör ha karaktären av en personlig service och anpassas efter de individuella behoven. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 178)

Den som inte har behov av personlig assistans, alltså inte har behov av hjälp med de grundläggande behoven, utan har behov av hjälp för att till exempel delta i samhälls- och kulturlivet kan i stället ha rätt till ledsagarservice.

Assistansersättning är inte förenlig med ledsagning. Har personen behov av hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har han eller hon även rätt till assistansersättning för andra behov som inte tillgodoses på något annat sätt. I dessa behov ryms de behov som ledsagningen är tänkt att tillgodose. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om ledsagning.

11.3.4 Kontaktperson

En kontaktperson är en medmänniska som hjälper till att minska den sociala isoleringen. Kontaktpersonen kan underlätta för den enskilde så att hon eller han kan komma ut och träffa människor. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 178)

En kontaktperson ska inte tillgodose de behov som en personlig assistent hjälper till med. En kontaktperson ska inte hjälpa individen med den personliga omvårdnaden.

Assistansersättning kan beviljas under den tid personen träffar sin kontaktperson om ett behov av personlig assistans finns som i övrigt är förenligt med bestämmelserna i socialförsäkringsbalken.

11.3.5 Avlösarservice i hemmet

Avlösarservice i hemmet är till för att anhöriga, eller familjehemsförälder, ska få avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Insatsen kan både vara regelbunden och till för oförutsedda situationer. Den ska kunna beviljas när som helst på dygnet. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.5, s 76–77 och avsnitt 14.1, s. 178)

Omvårdnad ingår i insatsen (9 a § LSS).

Assistansersättning är inte förenlig med avlösarservice i hemmet. Assistansersättning kan inte beviljas för samma tid och behov som insatsen avlösarservice tillgodoser. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om avlösarservice i hemmet.

11.3.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

Genom att personen med funktionshinder får korttidsvistelse utanför det egna hemmet ska de anhöriga kunna få avlösning och utrymme för avkoppling. För personen med funktionshinder kan korttidsvistelsen både tillgodose behovet av miljöombyte och rekreation och ge möjlighet till personlig utveckling. Korttidsvistelsen kan förläggas till ett korttidshem eller i en annan familj – en stödfamilj. Sommarläger och annan lägerverksamhet kan också vara en form av korttidsvistelse. Även kortkurser vid folkhögskola

eller liknande kan beviljas under insatsen korttidsvistelse. Insatsen kan även ses som ett led i att bryta ett beroendeförhållande mellan barn och föräldrar (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.6, s. 77). Omvårdnad ingår i insatsen korttidsvistelse (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel röra sig om hjälp med att sköta hygien, klä sig, gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, 14.1, s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen är på korttidsvistelse utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

11.3.7 Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov

Kommunen ska enligt skollagen bedriva fritidsverksamhet för skolpliktiga barn till och med tolv års ålder. Insatsen enligt LSS ger barn med funktionshinder som är över tolv år ålder rätt till korttidstillsyn utanför det egna hemmet före och efter skolans slut, under lovdagar, studiedagar och längre lov. Omvårdnad ingår i denna insats (9 c § LSS). (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 178, se även avsnitt 11.2.1)

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv, till exempel hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen har korttidstillsyn utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

11.3.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet

Insatsen rymmer två olika boendeformer: familjehem och bostad med särskild service. Boendeformerna är frivilliga och ska vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö till barnets hem. Barn och ungdomar som inte kan bo hos sina föräldrar kan ha rätt att bo i en annan familj eller i en bostad med särskild service. Det kan dels vara fråga om ett komplement till föräldrahemmet för barn som bor hos sina föräldrar en del av tiden, dels en ersättning för att bo i föräldrahemmet. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8, s 79–80 och avsnitt 14.1, s. 179)

Omvårdnad ingår i denna insats. I bostad med särskild service för barn och ungdomar ingår dessutom fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1

Familjehem

Familjehem avser flera olika funktioner inom samhällets stöd till barn och ungdomar. Insatsen boende i familjehem enligt LSS innebär att ett barn bor i en annan familj än den egna (9 § 8 LSS, prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 179).

Det går inte alltid att dra en skarp gräns mellan vad som är korttidsvistelse i form av boende i en stödfamilj och vad som är boende i ett familjehem. Korttidsvård kan bland annat ges genom att som har en funktionsnedsättning under en kortare eller längre tid bor i en annan familj, en stödfamilj. Ett barn kan också behöva bo hos en annan familj under veckorna men tillbringa helger och skollov hos föräldrarna. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8 och 14.1, s. 80 och 179)

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna hur stor ersättningen bör vara beroende på hur mycket stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut som ett beskattningsbart arvode som ingår i den sjukpenninggrundande inkomsten. Se vidare www.skl.se

Omvårdnad ingår i insatsen familjehem. I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

I förarbetena framhåller man att rätten till övriga stöd- och serviceinsatser ska gälla för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i familjehem på samma sätt som för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i sina föräldrahem (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8, s. 80). Assistansersättning kan därför beviljas för de assistansbehov som inte tillgodoses genom familjehemsplaceringen. Det är lämpligt att Försäkringskassan utreder ersättningsfrågan med den kommun som ansvarar för barnets familjehemsplacering för att undvika kompensation med både assistansersättning och familjehemsersättning för samma tid (timmar). Se FKDN 2012:89.

Bostad med särskild service för barn eller ungdom

Bostad med särskild service är en insats som ska ses som ett komplement till föräldrahemmet. Orsaken kan vara både barnets eller den unges skolsituation och ett mycket omfattande omvårdnadsbehov. Bostaden kan också vara centrum för fördjupade och specialiserade habiliteringsinsatser. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8, s. 81)

Bostaden delas av ett litet antal barn. Den bör vara utformad som en vanlig bostad och ska fungera så hemligt som möjligt. Ett sådant boende kan vara föranlett av att barnet eller ungdomen på grund av funktionshinder behöver undervisning eller medicinsk eller annan vård som inte finns tillgänglig i hemkommunen. Bostäderna ska kunna användas flexibelt och efter barnets och familjens behov. Det är fråga om bostäder med mångsidiga användningsmöjligheter där olika inslag av förstärkta resurser kan erbjudas. Det är ofta fråga om att tillgodose komplicerade omvårdnadsbehov och det är i första hand omvårdnadsbehovet som föranleder valet av denna boendeform (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8 och 14.1, s. 81–82 och 179). Omvårdnad ingår i denna insats (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

I bostäder med särskild service för barn och ungdom tillhandahålls omvårdnad och service i en sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans.

Socialstyrelsens har föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdom enligt LSS.

Assistansersättning kan beviljas när barnet bor hemma under till exempel veckoslut och skolfrierier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

11.3.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

Insatsen bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna reglerar inte i detalj hur boendet för vuxna ska vara organiserat men tre huvudformer kan urskiljas:

- gruppboendestad
- serviceboendestad
- annan särskilt anpassad bostad.

Med anledning av LSS mål och grundläggande principer har lagstiftaren lämnat öppet för andra boendialternativ och för en utveckling av olika boendeformer. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 33)

Gruppboendestad och serviceboendestad är att betrakta som bostäder med särskild service. I båda bostadsformerna ingår omvårdnad (9 c § LSS). I bostad med särskild service, gruppboendestad och serviceboendestad, ingår också fritidsverksamheter och kulturella aktiviteter (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

Gruppbostad

I en gruppboende ska det finnas fast bemanning som i huvudsak ska täcka de boendes hela stödbehov vid alla tider på dygnet. En gruppboende består vanligtvis av ett litet antal lägenheter, i regel tre till fem lägenheter, som är grupperade i villor, radhus eller flerfamiljshus kring gemensamma utrymmen.

Syftet med gruppboendestäder är att vuxna personer med funktionshinder som inte klarar ett eget boende eller ett boende i serviceboende ändå ska ha möjlighet att lämna föräldrahemmet och skapa sig ett eget hem. Gruppboendestäderna ersätter också bland annat vårdhemsboende. Gruppboende är ett bostadsalternativ för personer som har ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. Bostadslägenheten i gruppboendestaden ska vara den försäkrades permanenta boende. Detta ställer särskilda krav på bostadsstandarden. Huvudregeln är att de generella byggbestämmelser som gäller för boendestäder i allmänhet, också ska gälla för bostadslägenheter i en gruppboende. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 86–87 och 180)

I en gruppboende finns det fast anställd personal som bas. Därför bör personlig assistans normalt inte beviljas för den som bor i en gruppboende. De boende ska ha inflytande och medbestämmande över vilken personal som ska hjälpa dem i boendestaden. Med det kan finnas behov av personlig assistans vid fritidsaktiviteter och andra aktiviteter utanför boendestaden. Kommunen har ansvar både för att tillhandahålla och finansiera personlig assistans för personer som bor i en gruppboende, om den försäkrade önskar sådan och det finns ett behov av assistans. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175 och 177)

Assistansersättning beviljas inte för tid då en person bor i en gruppboende (106 kap. 24 § SFB). Se även avsnitt 10.3.

Serviceboende

En serviceboende består av ett antal lägenheter som har tillgång till gemensam service och fast anställd personal. (Boende med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Serviceboende innebär att den funktionshindrade personen har en egen boende från vilken han eller hon dygnet runt kan tillkalla närbelägen servicepersonal. Lägenheterna är fullvärdiga boendestäder och ofta anpassade efter den enskildes behov. I serviceboendestaden finns ofta tillgång till annan gemensam service, till exempel restaurang, matdistribution och hobbylokaler (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 86 och 180).

Insatsen serviceboende är en mellanform mellan att bo i ett helt självständigt boende och i en lägenhet i en gruppboende. Denna mellanform kan rymma flera olika typer av boende. För samtliga gäller att lägenheterna ska vara fullvärdiga och att dygnet runt-stöd, utifrån den enskildes behov, erbjuds i den egna lägenheten av en fast personalgrupp. (Boende med särskild service

för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Assistansersättning kan beviljas för den som bor i en servicebostad för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses i boendet.

Särskilt anpassad bostad

Annan särskilt anpassad bostad för vuxna kan vara en lägenhet utan fast bemanning där den fysiska miljön anpassats efter den boendes behov (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 87 och 179).

Med en särskilt anpassad bostad för vuxna avses en bostad med en viss fysisk grundanpassning till de behov som en person med funktionsnedsättning har. Däremot ingår ingen fast bemanning. Assistansersättning kan betalas ut under förutsättning att övriga krav är uppfyllda.

11.3.10 Daglig verksamhet

Den som tillhör grupp ett och grupp två i LSS personkrets har rätt till daglig verksamhet om personen har behov av insatsen och behovet inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Rätten gäller personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och som inte utbildar sig.

Huvudregeln säger att assistansersättning inte betalas ut för tid då personen vistas eller deltar i daglig verksamhet enligt LSS (106 kap. 24 § SFB). Undantaget säger dock att om det finns särskilda skäl kan assistansersättning betalas ut (106 kap. 25 § SFB). Se kapitel 10.

11.4 SFB och SoL

11.4.1 Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL

Kommunen ska tillhandahålla olika boendeformer för personer med särskilda behov (5 kap. 5 § andra stycket och 7 § tredje stycket SoL).

Till de särskilda boendeformerna för service och omvårdnad hör ålderdomshem och andra servicehus. Dit hör även gruppboende för äldre samt sjukhem. Hit räknas dessutom bostäder med särskild service för personer som till följd av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i livsföringen.

Assistansersättning kan beviljas till den som bor i dessa boendeformer för de omvårdnads- och assistansbehov som inte omfattas av kommunens beslut om bistånd i form av särskilt boende och vård- och omsorgsinsatser.

11.4.2 Hemtjänst

Personlig assistans bör beviljas i sådan omfattning att den enskildes hela behov av personliga stödinsatser kan tillgodoses, även sådant stödbehov som sett för sig kanske inte skulle ge rätt till personlig assistans. Den

personliga assistenten ökar då möjligheterna att samordna samhällets insatser för den svårt funktionshindrade. Assistenten ska exempelvis kunna utföra arbetsuppgifter som annars utförs av den sociala hemtjänsten enligt SoL. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176)

Meningen är dock inte att assistenten för svårt funktionshindrade personer till alla delar ska ersätta hemtjänstens insatser. Städning, inköp och liknande uppgifter som inte görs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet, ska inte tas med vid beräkningen av behovet av personlig assistans (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176). Med liknande uppgifter kan avses till exempel matlagning, tvätt av kläder och övrig klädvård.

Den enskilde kan ibland vilja ha städning, inköp eller liknande uppgifter utförda under tider då han eller hon själv arbetar eller deltar i annan verksamhet och inte är hemma. I sådana fall kan personen inte få dessa uppgifter utförda som personlig assistans. Detsamma gäller om personen i övrigt väljer att få insatserna utförda av en städfirma, kommunens hemtjänst eller liknande. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

11.4.3 Familjehem enligt SoL

Familjehem enligt SoL innebär ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot personer som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna (6 kap.1 § SoL).

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna på hur stor ersättningen bör vara i förhållande till det stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut i form av ett beskattningsbart arvode som är SGI-grundande. Se vidare www.skf.se

Assistansersättning kan beviljas för de omvårdnads- och assistansbehov som inte omfattas av familjehemsplaceringen. Det är lämpligt att Försäkringskassan utreder ersättningsfrågan med den kommun som ansvarar för barnets familjehemsplacering så både assistansersättning och familjehemsersättning inte betalas ut för samma tid (timmar). Se FKDN 2012:89.

11.5 SFB och speciella skolformer

11.5.1 Elevhem vid statliga specialskolor

Den statliga specialskolan ger undervisning på grundskolenivå. Det finns sex specialskolor för döva och hörselskadade barn och ungdomar. Skolorna är samlade i en myndighet, Specialskolemyndigheten (SPM). Specialskolans läroplan är tioårig. Fem skolor är regionala och täcker sammanlagt hela landet. Det är Manillaskolan (Stockholm), Birgittaskolan (Örebro), Östervångskolan (Lund), Vänerskolan (Vänersborg) och Kristinaskolan (Härnösand). Åsbackaskolan är riksrekryterande och erbjuder anpassad utbildning

för barn och ungdomar som är födda dövblinda eller som är utvecklingsstörda och döva eller hörselskadade.

Specialpedagogiska institutet riktar sig till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning och även till föräldrar till funktionshindrade. Institutet riktar sig också till lärare och annan personal som kommer i kontakt med funktionshindrade. Specialpedagogiska institutet är huvudman för fem resurscenter, Hällsboskolan och Ekeskolan. Hällsboskolan är en skola för gravt språkstörda barn och ungdomar. Till skolan hör även resurscentret tal/språk. Ekeskolan är en skola för synskadade. Till skolan hör även resurscentret för syn. Detta resurscenter tar även emot elever för visstidsutbildning. Det finns även resurscenter för syn i Stockholm samt resurscenter för dövblindhet och döv/hörsel i Gnesta. Specialpedagogiska institutets webbplats är www.sit.se

Eleverna vid specialskolan med kunskapscenter och specialskolans resurscenter har möjligheter att vistas i elevhem under skolveckorna. Enligt skollagen (2010:800) ansvarar då staten för att eleverna utan extra kostnader får tillfredsställande förhållanden (12 kap. 10 § SkoL). Vid elevhemmen finns fast anställd personal som ansvarar för elevernas omvårdnad.

Vid boende i elevhem vid ovannämnda skolor tillhandahålls stöd och omvårdnad i sådan omfattning att elevernas personliga hjälpbehov normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 9.3.

11.5.2 Boende vid riksgymnasier

Riksgymnasieverksamheten i landet omfattar gymnasial utbildning för döva och hörselskadade samt svårt rörelsehindrade ungdomar (15 kap. 9 § SkoL).

Riksgymnasier för döva och gravt hörselskadade ungdomar

Hörselskadade ungdomar har rätt till gymnasieutbildning som är anpassad efter deras funktionshinder. Örebro kommun bedriver verksamhet vid två riksgymnasier. Vid Riksgymnasiet för döva (RGD) bedrivs utbildning för döva ungdomar från hela landet. Denna utbildning vänder sig även till dem som på grund av språkstörning behöver insatser av samma slag som döva ungdomar. Undervisningen bedrivs på teckenspråk.

För elever som behöver och önskar det ska Örebro kommun anvisa kost och logi. Kommunen ska svara för att eleverna har tillgång till den hjälp i övrigt som föranleds av funktionshindret (10 kap.11 § gymnasieförordningen). Hemkommunen svarar för kostnaderna för utbildningen (10 kap.10 § gymnasieförordningen).

För elever i RGD och RGH förekommer följande boendeformer: veckohemsfamilj och elevkollektiv. I båda boendena finns personal att tillgå. Under lov och praktik har inte eleverna tillgång till sina boenden.

Om en försäkrad ansöker om assistansersättning eller redan är beviljad ersättning behöver Försäkringskassan göra en särskild utredning angående vilken omvårdnad och service som tillgodoses genom boendeformen. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor boendeformen.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 9.3.

Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning

Svårt rörelsehindrade ungdomar har rätt till Rh-anpassad gymnasieutbildning (11 kap. gymnasieförordningen). Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning finns f.n. inom den reguljära gymnasieskolan i fyra kommuner i landet: Stockholm, Göteborg, Kristianstad och Umeå.

Eleverna har rätt till omvårdnadsinsatser i anslutning till utbildningen. Omvårdnadsinsatserna innefattar rehabilitering, boende i elevhem för elever som har sådant behov samt omvårdnad i elevhemsboendet.

De omvårdnadsinsatser i anslutning till utbildningen som svårt rörelsehindrade ungdomar har rätt till betalas av staten genom Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sibus.

De elever som bor i elevhem betalar månadsvis en avgift för kost och logi, s.k. elevavgift.

Vid boende i elevhem tillhandahålls omvårdnad och service i sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut för denna tid. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 11.3.

11.6 Vissa andra boendeformer

Gruppboende ska inte förväxlas med kollektiva boendeformer där exempelvis flera personer som har personlig assistans på eget initiativ bor tillsammans men där var och en för sig har personlig assistans.

Assistansersättning kan betalas ut till elever som studerar vid folkhögskolor både under vistelsen där och under de perioder som eleverna bor hemma, om förutsättningarna för rätt till assistansersättning är uppfyllda. Assistans-

ersättning kan betalas ut till dem som bor i studenthem eller liknande boendeformer där omvårdnad inte ingår.

11.7 Särskilt utbildningsstöd/assistans

Särskilt utbildningsstöd/assistans kan utformas som en personlig praktisk hjälp av samma karaktär som den personliga assistansen enligt LSS och SFB. Särskilt utbildningsstöd/assistans finns reglerad i förordningen (2005:1074) om statligt bidrag till särskilt utbildningsstöd. Särskilt utbildningsstöd/assistans erbjuder personer med svåra rörelsehinder eller andra funktionshinder och ges endast i vissa utbildningssammanhang. Det gäller studier vid folkhögskola, högskola och universitet.

Särskilt utbildningsstöd/assistans finansieras genom statligt bidrag, som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten. Särskilt utbildningsstöd/assistans är kostnadsfri för användaren och organiseras som regel lokalt genom utbildningsanordnaren. Inom universitet och högskola sker den undantagsvis även genom kommunen eller enskilda assistansanordnare. Den försäkrades behov styr utformningen av särskilt utbildningsstöd/assistans.

Flera folkhögskolor har byggt upp en organisation med egen assistanspersonal. Folkhögskolorna söker som regel bidrag från Specialpedagogiska skolmyndigheten samtidigt med ansökningar om andra statsbidrag som är avsedda för utbildningsinsatser för personer med funktionshinder.

Deltagare i folkhögskolekurser kan få assistans oberoende av typ av funktionshinder. Vid högskolekurser ges assistans endast till studerande med rörelsehinder.

En kombination av personlig assistans (genom LSS, SFB eller SoL) och assistans genom särskilt utbildningsstöd är möjlig, men den försäkrade kan inte få både särskilt utbildningsstöd och personlig assistans för samma timmar. Deltagaren kan även välja om han eller hon enbart vill ha assistansersättning eller enbart assistans genom särskilt utbildningsstöd.

11.8 Personligt biträde till personer med arbetshandikapp

Bestämmelserna om personligt biträde åt en person med arbetshandikapp finns i förordningen (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp.

En arbetsgivare kan få ett statligt bidrag till arbetsbiträde för en person med funktionsnedsättning som utan hjälp har svårt att få eller behålla ett arbete. Bidraget ska kompensera arbetsgivaren för de merkostnader som uppstår för att biträda personen på arbetsplatsen. Arbetsförmedlingen beslutar om bidrag till arbetsbiträde.

När den försäkrade har personlig assistans för att kunna utföra arbetsuppgifter som lönearbete, motsvarar assistansfunktionen dels insatser som ett arbetsbiträde gör, dels ytterligare personliga stödinsatser som den försäkrade har behov av i denna situation (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 176).

Om en person har rätt till assistansersättning kan därför det totala behovet av assistanstimmar i arbetssituationen medräknas. Då kommer assistansersättningen att ersätta bidraget till arbetsbiträde.

11.9 Hjälpmedel och bostadsanpassningsbidrag

Då den försäkrade behöver hjälp av mer än en personlig assistent samtidigt, ställs krav på att möjligheten till hjälpmedel och bostadsanpassning har utretts. Nedan beskrivs de viktigaste av de bestämmelser som finns när det gäller hjälpmedel och bostadsanpassning.

11.9.1 Hjälpmedel

Bestämmelserna om ansvar för hjälpmedel finns i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL.

Begreppet hjälpmedel saknar en tydlig definition. Under senare år har dessutom begreppet breddats till att omfatta mer än bara produkten. Med begreppet avses nu även metoder och ny teknik.

Hjälpmedel ska

- förebygga framtida förluster av funktion och förmåga,
- förbättra och vidmakthålla funktion och förmåga,
- kompensera för nedsatt eller förlorad funktion och förmåga och att klara det dagliga livet.

Hjälpmedel som möjliggör för en person med funktionsnedsättning att arbeta kallas arbetshjälpmedel. De hjälpmedel som en anställd behöver för att motverka att arbetsskador uppstår i arbete, är ett arbetsgivaransvar och benämns som ett arbetstekniskt hjälpmedel.

Landstinget ska erbjuda hjälpmedel för funktionshindrade till dem som är bosatta inom landstinget och till dem som är kvarskrivna enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) och stadigvarande vistas där (3 b § första stycket 2 HSL). Men landstinget kan även enligt 18 § HSL komma överens med en kommun inom landstinget om att kommunen ska ha ansvar för hjälpmedel för funktionshindrade. Landstingets ansvar innebär inte någon inskränkning i de skyldigheter som arbetsgivare eller andra kan ha enligt annan lag. (3 b § andra stycket HSL)

Landstinget ansvarar däremot inte för hjälpmedel som en kommun inom landstinget erbjuder till funktionshindrade enligt 18 b § HSL. Kommunen ansvarar för att erbjuda hjälpmedel för dem som bor i sådana boendeformer eller bostäder som avses i 5 kap. 5 och 7 §§ samt 7 kap. 1 § SoL. (18 b § HSL)

Att tillhandahålla hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning är alltså landstingets, regionens eller kommunens ansvar. Eftersom det regleras i HSL, som är en ramlag innebär det att varje landsting, region och kommun själv kan besluta om regler för hjälpmedel, till exempel vilka produkter som ska betraktas som hjälpmedel. De beslutar även om eventuella avgifter.

Möjligheten att få ett visst hjälpmedel kan därför variera beroende på var i landet man är bosatt.

Hjälpmedel som ska användas i hemmet, närmiljön och skolan för att underlätta det dagliga livet eller för vård och behandling, är ett ansvar för sjukvårdshuvudmännen, det vill säga landstinget, regionerna och kommunerna. (Vägar till hjälpmedel och samhällsstöd för personer med funktionsnedsättning, s 12-13, Hjälpmedelsinstitutet)

Hjälpmedelsinstitutet (HI) är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. En del informationsmaterial kan hämtas från HI:s webbplats www.hi.se

Information om sjukvårdshuvudmannens organisation och regelverk kan lättast inhämtas lokalt. Viss information finns på www.hinfo.se under rubriken *Hur får jag hjälpmedel*.

Som framgått delas ansvaret för hjälpmedel av olika aktörer. Det kan medföra gränsdragningsproblem mellan framför allt personliga hjälpmedel, som sjukvårdshuvudmannen ansvarar för enligt hälso- sjukvårdslagen, och arbetstekniska hjälpmedel som arbetsgivaren ansvarar för enligt arbetsmiljölagen (1977:1160). Den typ av hjälpmedel som oftast är diskussioner om är sängar, lyftar och vårdaraggregat till rullstolar som manövreras exempelvis av en personlig assistent. Hjälpmedlet kan behövas för den enskildes dagliga livsföring men även en personlig assistent kan behöva använda det som ett arbetstekniskt hjälpmedel. Frågan uppkommer då vilken huvudman som har ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedlet. Gränsdragningsproblematiken har uppmärksammats i flera utredningar och översyner och i LOKAH-rapporten har man konstaterat att arbetsgivarens ansvar avser endast sådan arbetsteknisk utrustning som krävs för att förebygga och förhindra ohälsa och olycksfall bland personalen. Regeringen har under 2011 förtydligat i förordningen (1993:1091) om assistansersättning att assistansersättningen inte ska användas till hjälpmedel som den enskilde behöver för att själv eller med hjälp av någon annan kunna tillgodose sina behov. Övriga områden är däremot ännu inte reglerade. (Förskrivningsprocessen, s 18–19, Hjälpmedelsinstitutet)

11.9.2 Bostadsanpassning

Bestämmelserna om bostadsanpassningsbidrag finns i lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m. och Boverkets föreskrifter (BFS 1992:46) till nämnd lag.

Kommunen beslutar om rätten till bostadsanpassningsbidrag och ansvarar även för att bidrag lämnas till anpassning och återställning av bostäder som behöver anpassas.

Enligt BFS 1992:46 ska den sökande kunna styrka sitt behov av de olika anpassningsåtgärderna genom ett intyg från en arbetsterapeut, en läkare eller någon annan sakkunnig.

Mer information om bostadsanpassning kan ges av varje kommun.

12 Beslut hos Försäkringskassan

Detta kapitel behandlar

- beslut av särskilt utsedd beslutsfattare och av handläggare
- kommunikering, rätten att lämna uppgifter muntligt och avvikande mening
- motivering av beslut
- underrättelse om beslut
- interimistiska beslut
- beslut med förbehåll
- ersättning för retroaktiv tid
- omprövning och överklagande

12.1 Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare – särskild beslutsordning

Beslut som har stor ekonomisk betydelse för den enskilde och innehåller ett större bedömningsutrymme ska fattas av en annan person än handläggaren. Detta kallas i Försäkringskassan för *särskild beslutsordning*. Orsaken till att använda denna är att rättssäkerheten och likformigheten antas bli större om fler än en person deltar i handläggning och bedömning av ett ärende.

I ärenden som följer den särskilda beslutsordningen fattar en särskilt utsedd beslutsfattare beslutet efter föredragning av handläggaren. Föredragningen innebär att handläggaren utreder ärendet och sammanfattar utredningen i ett föredragningsmissiv, som tillsammans med förslag till beslut utgör underlaget för beslut. Handläggaren lämnar beslutsunderlaget till beslutsfattaren som kvalitetssäkrar ärendet innan han eller hon fattar beslut. Vid behov kan handläggaren föredra ärendet muntligt för beslutsfattaren.

Du kan läsa mer om beslutsordningen i Arbetsordning för Försäkringskassan 2005:01, avsnitt Försäkrings- och bidragsärenden.

12.2 Kommunikering

Försäkringskassan får inte fatta beslut som går den försäkrade emot utan att ge honom eller henne möjlighet att yttra sig om uppgifter som har tillförts ärendet av någon annan än den försäkrade själv. Det gäller även uppgifter som har hämtats från andra ärenden, eller som lämnats på annat sätt än som bilaga till den aktuella ansökan. Detta kallas kommunikeringsskyldighet. Det finns dock vissa undantag från kommunikeringsskyldigheten, till exempel om uppgiften saknar betydelse för utgången av ärendet. Kommunikeringskyldigheten regleras i 17 § förvaltningslagen (1986:223), FL, och beskrivs i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

Inom assistansersättning går dock Försäkringskassan utöver FL:s krav på kommunikering och ger i vissa fall den försäkrade tillfälle att yttra sig över de uppgifter som hämtats in från den försäkrade själv. Se närmare om detta i metodstödet nedan.

12.3 Metodstöd – Kommunikering

Du ska kommunicera underlaget för beslutet om den försäkrade inte kommer att få fullt ut vad han eller hon har begärt. Uppgifter som har hämtats ur andra ärenden eller lämnats på annat sätt än som en bilaga till den aktuella ansökan, betraktas i detta sammanhang som att det tillförts av annan.

Kommunicering kan genomföras efter hand, så snart något nytt tillförts ärendet. Den kan också genomföras i samband med att utredningen slutförs vilket är det tillvägagångssätt som valts vid handläggning av assistansersättning. Kommunikeringen görs därför efter att ärendet har kvalitetssäkrats. Rent praktiskt går kommunikeringen till så att kopior av de handlingar som innehåller nytillkomna uppgifter skickas till den försäkrade.

Om du har fått uppgifter i ett samtal med personen själv anses uppgifterna inte ha tillförts ärendet av någon annan. Det finns därför ingen skyldighet enligt FL att kommunicera dessa uppgifter. Inom assistansersättning är det dock ofta många uppgifter som tas in från den försäkrade själv, till exempel uppgifter som hämtas in vid ett hembesök. För att du ska vara säker på att du har uppfattat den försäkrade rätt är det värdefullt att den försäkrade får möjlighet att läsa igenom och yttra sig över dessa uppgifter. Kommunikering av alla uppgifter i ärenden om assistansersättning bör därför ske i samtliga fall när du överväger att helt eller delvis avslå en ansökan om assistansersättning eller när du överväger att helt eller delvis dra in assistansersättningen. Kommunikering ska därför göras av A-delen i behovsbedömningsstödet. (Se även nedan om B-delen).

Information om tänkt beslut

Det finns inte någon skyldighet enligt FL för Försäkringskassan att upplysa en försäkrad om det beslut som Försäkringskassan överväger att fatta. Det är dock ofta lämpligt att göra det i kommunikeringsskrivelsen. På det viset får den försäkrade reda på hur Försäkringskassan uppfattar underlaget i ärendet. Informationen är en förutsättning för att den försäkrade ska kunna ta ställning till det kommunicerade materialet. Det innebär i så fall att Försäkringskassan meddelar den försäkrade vilket beslut som övervägs, om detta innebär helt eller delvis avslag, och vad som brister för att ersättning ska kunna beviljas. Detsamma gäller när Försäkringskassan överväger att besluta om indragning eller minska assistansersättningen. För assistansersättningen innebär detta att även B-delen i behovsbedömningsstödet ska kommuniceras.

Mallar

Det finns flera mallar för kommunikering inom assistansersättning. Vilken som ska användas beror på om det är en kommunikering enligt 17§ FL, en

information om tänkt beslut eller om kommunicering och information sker samtidigt. I ärenden om assistansersättning är det sista alternativet det vanligaste.

12.4 Rätten att lämna uppgifter muntligt

Om den försäkrade i samband med en kommunicering vill lämna uppgifter muntligt, ska han eller hon få göra det om det är möjligt med hänsyn till arbetets behöriga gång (14 § FL). Många är ovana att uttrycka sig skriftligt och kan därför ha svårt att lämna uppgifter på det sättet (prop. 1985/86:80 s. 25).

Bestämmelsen ger dock inte den försäkrade rätt att kräva ett formellt sammanträde. Den försäkrade har alltså inte rätt att närvara vid föredragningen för beslutsfattaren. Den försäkrade har heller inte rätt att tala med just den person som ska besluta i ärendet. I första hand ska han eller hon lämna muntliga uppgifter till handläggaren och i andra hand till beslutsfattaren. Det får avgöras från fall till fall vilket som är mest praktiskt. Det är dock svårt att vägra den försäkrade att kontakta beslutsfattaren om han eller hon kräver det. I praktiken innebär detta ingen skillnad mellan ärenden som omfattas av den nya beslutsordningen och övriga ärenden hos Försäkringskassan när det gäller rätten att lämna uppgifter muntligt.

12.5 Avvikande mening

Om beslutsfattaren och handläggaren är oeniga om ett beslut i ett ärende har handläggaren rätt att få sin avvikande mening antecknad (19 § andra stycket FL). Den avvikande meningen ska framgå av beslutet. Se Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 *Att skriva beslut i Försäkringskassan*.

12.6 Beslut om assistansersättning av särskilt utsedd beslutsfattare

När det gäller assistansersättning avgörs följande frågor av en särskilt utsedd beslutsfattare.

- I beslut om rätten till assistansersättning ingår att sökanden tillhör den svenska socialförsäkringen (5 och 6 kap. SFB) eller omfattas av svensk försäkring enligt förordning 1408/71 eller förordning 883/2004.
- Rätten till assistansersättning med ett visst antal assistanstimmar per vecka, månad eller längre tid men längst sex månader då sökanden har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring (51 kap. 9 § SFB). I beslutet anges vilken grupp i personkretsen som sökanden bedöms tillhöra. Av beslutsbrevet ska framgå storleken på det preliminärt utbetalade beloppet per månad.
- Inte rätt till assistansersättning. I beslutet anges om sökanden bedöms tillhöra eller inte tillhöra personkretsen (51 kap. 2 § SFB). Ställning ska även tas till det datum då rätten till assistansersättningen upphörde.
- Från vilken tidpunkt assistansersättning beviljas (51 kap. 9 § SFB)

- Beslut om särskilda skäl för högre timbelopp om frågan prövas i samband med rätten till assistansersättning (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Förläggning i almanackan av tidsperiod då assistansersättning beviljas (51 kap. 9 § SFB)
- Interimistiska beslut att bevilja assistansersättning (112 kap. 2 § SFB)
- Beslut om att inte bevilja assistansersättning vid vård på institution och gruppboende (106 kap. 24 § SFB)
- Beslut om särskilda skäl vid vistelse i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB)
- Rätten till assistansersättning vid tvåårsomprovning och vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB)

12.7 Beslut om assistansersättning av handläggare

Följande frågor avgörs av handläggare om frågorna inte prövats i samband med rätten till assistansersättning.

- Beslut om att assistansersättning inte beviljas eller att rätten till assistansersättning upphört på grund av att sökande inte tillhör den svenska socialförsäkringen (5 kap. SFB) eller omfattas av svensk försäkring enligt förordning 1408/71 eller förordning 883/2004.
- Beslut om avslag eller att assistansersättningen inte ska betalas ut på grund av att anordnaren inte har beviljats tillstånd eller fått tillståndet indraget av Socialstyrelsen. (51 kap 2 § SFB jämförd med 23 § LSS)
- Beslut om utbetalning (51 kap. 11 och 14–18 §§ SFB; 6, 10 och 11 §§ förordningen [1993:1091] om assistansersättning).
- Beslut om att dra in assistansersättningen tillfälligt (110 kap. 52-53 §§ SFB) se avsnitt 7.2.
- Ändring av förläggning i almanackan av tidsperioden. Den försäkrade kan framställa om att få en annan slutavräkningsperiod, så att perioden till exempel infaller per kalenderhalvår. Även om timmarna per månad inte ändras så kan ett tillmötesgående av framställan innebära att slutavräkningsperioden måste förkortas en period för att komma i fas med till exempel kalenderhalvåret (51 kap. 9 § SFB) Detta gäller under förutsättning att övriga förhållanden är de samma som vid prövningen av rätten till assistansersättning som fattats av beslutsfattaren.
- Från och med – tidpunkt och tidsperiodens förläggning, i de situationer då det vid beslutstillfället inte är fastslaget från och med när assistansen påbörjats. Under förutsättning att övriga förhållanden är de samma som vid prövningen av rätten till assistansersättning.
- Beslut om särskilda skäl för högre timbelopp. (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Beslut om särskilda skäl vid kortare sjukhusvård. (106 kap. 25 § SFB)
- Beslut om när utbetalningen ska upphöra vid indragning av assistansersättning, i de fall som utredningen om detta inte varit klarlagd vid beslutstillfället. (RAR 2002:6 till 112 kap. 5 § SFB).

- Beslut om att assistansersättning upphör när en person avlidit (51 kap. 9 § SFB)
- Preskription (107 kap. 12 § SFB)
- Utredningsåtgärder (110 kap. 14 § SFB)

12.8 Beslut gäller omedelbart eller vid en senare tidpunkt

Ett beslut i ett ärende om assistansersättning ska gälla omedelbart, om inte något annat anges i beslutet (112 kap. 5 § SFB).

I de fall som Försäkringskassan beslutar om att ersättningen ska upphöra på grund av att de grundläggande behoven inte uppgår till mer än 20 timmar i veckan eller på grund av att anordnaren inte har beviljats tillstånd, eller i de fall Försäkringskassan beslutar om att minska ersättningen därför att behoven inte uppgår till det tidigare beviljade antalet timmar gäller följande allmänna råd (så kallat rådrum):

Om den försäkrade behöver tid att ordna sitt stödbehov på annat sätt bör ett beslut om att inte längre betala ut assistansersättning gälla från en senare tidpunkt, dock senast från och med den tredje månaden efter den då beslutet fattades.

För den som själv anställer sina personliga assistenter och är skyldig att betala lön under de personliga assistenternas uppsägningstid bör ett beslut om att inte längre betala ut assistansersättning gälla från och med den tidpunkt då uppsägningstiden upphör. Detta gäller under förutsättning att uppsägningstiden följer av lag (RAR 2002:6 till 112 kap. 5 § SFB).

En ändring av assistansersättning på grund av väsentligt ändrade förhållanden ska gälla från och med den månad när anledningen till ändringen uppkom (51 kap. 13 § SFB). Om Försäkringskassan till exempel får veta att den försäkrade ska flytta till ett gruppboende där dennes hjälpbehov kommer att tillgodoses, bör ett beslut om att inte längre betala ut assistansersättning gälla från och med dagen efter det datum i månaden då den försäkrade ska flytta till gruppboendet.

12.8.1 Metodstöd – utredning om från och med när ett beslut om indragning ska gälla

Om Försäkringskassan överväger att dra in assistansersättningen ska du kontakta den försäkrade efter att ärendet har kvalitetssäkrats. Kontakten bör vara personlig. Du bör fråga den försäkrade om han eller hon vill att Försäkringskassan kontaktar kommunen med syfte att förbereda kommunen på eventuella stödinsatser från deras håll. Du bör också fråga om den försäkrade vill att du informerar assistansanordnaren. Kontakten dokumenteras i ärendet.

Om det framstår som lämpligt kan du ta upp dessa frågor med den försäkrade redan i ett tidigare skede, till exempel vid ett hembesök eller annat personligt möte. Det är dock mycket viktigt att den försäkrade då inte får uppfattningen att Försäkringskassan redan har tagit ställning i ärendet.

Exempel

Isak köper personlig assistans av ett assistansföretag. Den 17 maj beslutar Försäkringskassan att han inte längre har rätt till assistansersättning därför att de grundläggande behoven inte uppgår till mer än i genomsnitt 20 timmar i veckan. Utredningen inför beslutet i ärendet visar att Isak kommer att få stöd från kommunen från den 1 juli. Assistansersättningen dras därför in från och med juli månad. Efter tillämpning av det så kallade rådrummet.

12.9 Motivering av beslut

Ett beslut ska innehålla de skäl som bestämt utgången av ärendet. Det finns ett antal undantag från skyldigheten att motivera ett beslut (20 § FL).

Assistansersättningen ska bedömas individuellt. Det är viktigt med en individuell motivering där det framgår hur Försäkringskassan har tänkt mot bakgrund av de bestämmelser som är aktuella. Motiveringen hjälper sökanden att förstå om beslutet stämmer med hennes eller hans yrkande och är även ett stöd vid ett eventuellt överklagande.

För en närmare beskrivning av bestämmelserna om motivering av beslut se vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen* och Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 *Att skriva beslut i Försäkringskassan*.

12.10 Underrättelse om beslut

I underrättelse om beslutet kan det vara lämpligt att upplysa om att assistansersättningen ska omprövas sedan två år förflutit från det att frågan om rätten till ersättning senast prövades och att den försäkrade genast ska anmäla ändrade förhållanden. Det kan också vara lämpligt att den försäkrade informeras om storleken av schablonbeloppet och om reglerna för utbetalning och redovisning av utförd assistans. Det bör dock påpekas att utbetalning med schablonbeloppet inte är ett beslut. Beslut om timbelopp tas endast om personen har ansökt om högre timbelopp.

Det kan vara lämpligt att Försäkringskassan klargör den försäkrades yrkande. Om beslutet om utbetalning inte överensstämmer med yrkandet ska detta motiveras (20 § FL).

Ett beslut om utbetalning till annan (51 kap. 19 § SFB) ska dokumenteras i ärendet. Den försäkrade ska muntligen eller skriftligen underrättas om beslutet. Av anteckningen i ärendet ska framgå när beslutet fattas, vem som fattat beslutet och vad som beslutats.

12.11 Interimistiska beslut

Försäkringskassan kan fatta ett interimistiskt beslut om att bevilja assistansersättning om följande villkor är uppfyllda:

1. Det inte går att avgöra om den försäkrade har rätt till ersättning utan betydande dröjsmål, det vill säga att det tar längre tid än tre månader innan beslutet kan bli klart.
2. Det finns sannolika skäl för att den försäkrade har rätt till assistansersättning.
3. Det är av väsentlig betydelse för den försäkrade att han eller hon får ersättning. Om det inte finns särskilda skäl som talar emot det anses assistansersättning ha väsentlig betydelse för den försäkrade. Även om kommunen beslutat om att bevilja ersättning för personlig assistans enligt 9 § LSS i avvaktan på Försäkringskassans beslut, bör assistansersättningen anses vara av väsentlig betydelse (112 kap. 2 § och 108 kap. 10 § SFB).

Försäkringskassan ska också fatta ett interimistiskt beslut om att betala ut assistansersättning om det står klart att den försäkrade har rätt till ersättning, men det av någon anledning inte är möjligt att besluta om beloppets storlek utan betydande dröjsmål.

Utifrån tidsplaneringen i ärendet och information i ansökan eller anmälan ska handläggaren ta ställning till om Försäkringskassan ska fatta ett interimistiskt beslut.

Ett interimistiskt beslut om assistansersättning gäller till dess att nytt beslut har fattas. Det slutgiltiga beslutet om assistansersättning kan innebära att den försäkrade beviljas fler eller färre timmar än det interimistiska beslutet.

Ett interimistiskt beslut om indragning eller minskning av en beslutad ersättning får inte fattas i ärenden om assistansersättning (112 kap. 4 § SFB).

Ett interimistiskt beslut om rätt till assistansersättning kan motivera att ett interimistiskt beslut om löpande handikappersättning eller vårdbidrag fattas i avvaktan på det slutliga beslutet om assistansersättning. Detta minskar riskerna för överkompensation genom att samma hjälpbehov kan kompenseras dubbelt.

12.12 Beslut med förbehåll

Personlig assistans bör alltid övervägas som alternativ för barn och ungdomar till att bo utanför föräldrahemmet och för vuxna till att bo på en institution. Med personlig assistans kan också möjligheterna förbättras för personer som bor på vårdhem eller psykiatriska sjukhus att flytta från institutionerna (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64).

För att en flyttning ska kunna planeras är det viktigt att personen med funktionsnedsättning redan före flytten får ett beslut om antalet beviljade

assistanstimmar. Detta besked kan vara en förutsättning för att den försäkrade eller hans ställföreträdare ska kunna bestämma sig för att flytta.

Inför planerad flyttning från en institution bör Försäkringskassan fatta beslut med förbehåll att beslutet gäller under förutsättning att den försäkrade faktiskt flyttar från institutionen i fråga. På motsvarande sätt bör beslut kunna fattas vid flyttning från en gruppbostad (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB)

12.13 Ersättning för retroaktiv tid

Assistansersättning får inte beviljas för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts. Detsamma gäller ansökan om ett högre timbelopp, det vill säga ett högre timbelopp kan tidigast beviljas en månad före ansökningsmånaden (51 kap. 7 § SFB).

Det kan vara lämpligt att Försäkringskassan klargör den försäkrades yrkande. Om beslutet om utbetalning inte överensstämmer med yrkandet ska detta motiveras (20 § FL).

Ett grundläggande villkor för att assistansersättning ska betalas ut är att den sökande har beviljats rätt till assistansersättning med ett visst antal assistansstimmar. Ett annat villkor för utbetalning är att den försäkrade har fått personlig assistans och att hon eller han har haft en sådan kostnad för assistansen som ska ersättas genom assistansersättningen.

I en dom från RegR aktualiseras frågan om hur bestämmelserna i LASS (numera SFB) ska tillämpas när en person med funktionsnedsättning, som enligt beslut av Försäkringskassan har befunnits i princip ha rätt till assistansersättning för tid före beslutsdagen, begär att få sådan ersättning utbetald.

RegR anför att det för utbetalning krävs att personen faktiskt har fått assistans under den tid som ersättningen avser och att assistansen dessutom har gett upphov till en sådan kostnad för personen som är av ersättningsgill natur och därmed inte omfattas av till exempel begränsningsregeln i 51 kap. 16 § SFB.

Avgörande vikt bör enligt RegR fästas vid de förhållanden som faktiskt rådde när personen fick assistansen. Om arbetet utfördes av en person som då levde i hushållsgemenskap med personen med funktionsnedsättning och inte var anställd av kommunen eller något fristående organ, bör det i princip inte vara möjligt att sätta begränsningsregeln ur spel genom att i efterhand träffa avtal som innebär att personen i fråga ska anses ha haft en sådan anställning under förfluten tid.

Det bör normalt inte krävas att också kontant betalning ska ha skett före beslutsdagen. Ett beviljat anstånd med betalningen av avgiften i avvaktan på Försäkringskassans beslut bör inte vara något hinder för Försäkringskassans utbetalning.

RegR har i målet fäst avseende vid att det på ett tidigt stadium av ansökningsförfarandet gjordes klart för Försäkringskassan att ett visst bestämt fristående organ var avsett att fungera som arbetsgivare. RegR ansåg att utbetalning av assistansersättning skulle göras för den retroaktiva tiden. (RÅ 2000 not 176)

Ovanstående resonemang i Regeringsrättens avgörande ska tillämpas både vid ett förstagångsbeviljande och vid beviljande av fler assistanstimmar i ett redan pågående ärende.

En dom från Kammarrätten behandlar frågan om assistansersättning kan beviljas med utgångspunkt från ett muntligt anställningsavtal (retroaktivt). Kammarrätten kommer fram till att villkoret för att acceptera ett muntligt avtal om ersättning för retroaktiv tid är att det har ett visst innehåll. Avtalet ska innehålla ömsesidiga rättigheter och förpliktelser samt överenskommelser om arbetets omfattning, förläggning i tid och när ersättningen ska betalas ut. Det innebär att ett muntligt retroaktivt avtal i vissa fall kan godtas, förutsatt att det framgår av utredningen i ärendet att assistenterna utfört arbete och att kostnad uppkommit. Ett skriftligt avtal är givetvis att föredra. (KRNS 1058-09, FKDN 2011:04)

Men även om det finns ett skriftligt avtal så måste en bedömning göras av samtliga omständigheter i ärendet – till exempel vad den försäkrade uppgett vid ett hembesök om vilken assistans som lämnats eller inte - för att man ska kunna ta ställning till från och med vilket datum ett giltigt avtal om assistans kan anses ha uppkommit. Det är även viktigt att ta upp frågan tidigt när ansökan kommer in till Försäkringskassan. Här är det naturligtvis, som alltid, viktigt med en god dokumentation under ärendets gång.

12.14 Omprövning och överklagande

Den som inte är nöjd med Försäkringskassans beslut kan begära att beslutet omprövas (113 kap. 7 § SFB). En sådan begäran ska göras inom två månader från den dag hon eller han fick del av beslutet (113 kap. 19 § SFB).

Om den försäkrade inte är nöjd med beslutet efter omprövning kan hon eller han överklaga hos förvaltningsrätten (113 kap. 10 § SFB). Ett sådan överklagande ska också göras inom två månader från den dag hon eller han fick del av beslutet (113 kap. 20 § SFB).

Förvaltningsrättens avgörande får överklagas hos kammarrätt vars dom eller beslut i sin tur får överklagas hos Regeringsrätten. Det krävs prövningstillstånd i kammarrätt och Regeringsrätten.

Även det allmänna ombudet hos Försäkringskassan får överklaga Försäkringskassans beslut.

Försäkringskassan kan på eget initiativ eller på begäran ändra ett oriktigt beslut (113 kap. 3 § SFB).

En utförlig beskrivning av reglerna om överklagande finns i vägledning 2001:7 *Omprövning, ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut*.

13 Assistansersättningens timbelopp

Detta kapitel behandlar assistansersättningens timbelopp

- timbeloppet
- högre timbelopp

13.1 Timbeloppet

Assistansersättningen är ett statligt bidrag för att täcka kostnader för personlig assistans. Assistansersättning beviljas endast om den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB).

Man kan köpa personlig assistans från någon som anordnar assistans, till exempel ett kooperativ, ett företag eller en kommun. För den som har kostnader för personliga assistenter (själv är arbetsgivare) ska det ingå sådana kostnader som normalt har samband med anställningen och arbetsgivaransvaret (prop. 2007/08:61, Kostnader för personlig assistans s. 21).

Det är inte möjligt för den assistansberättigade att använda medlen till annat än betalning för assistans till exempel genom att betala ett lägre pris än schablonersättningen. Det går inte heller att på något annat sätt dra nytta av ersättningen för något annat ändamål än köp av assistans. Den som själv är arbetsgivare för sina personliga assistenter får endast använda ersättningen för att betala kostnader som har samband med anställningen av assistenterna. Assistansersättning, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, får därför inte användas för andra utgifter för den försäkrade. (Prop. 2007/08:61, s. 20)

Ersättningen betalas ut varje månad och beräknas efter det belopp per assistanstimme som regeringen fastställer för varje år (51 kap. 11 § SFB). För 2013 har regeringen fastställt beloppet till 275 kronor. Försäkringskassan ska för varje år lämna förslag på schablonbelopp för det kommande året. Innan dess ska SKL höras (5 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Inom ramen för schablonbeloppet får den försäkrade, eller den som han eller hon köper assistans av, avgöra hur stor del av beloppet som ska användas till lön och andra omkostnader (prop. 2007/08:61, s. 19).

Kostnader för personlig assistans inkluderar löne- och lönebikostnader, assistans- och utbildningsomkostnader, arbetsmiljöinsatser, personalomkostnader och administrationskostnader. Arbetsmiljöinsatser omfattar inte hjälpmedel som den försäkrade behöver för att själv eller med hjälp av någon annan kunna tillgodose sina behov (5 a § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

I allmänna råd (2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]) anges följande:

”Med löne- och lönebikostnader bör avses samtliga lönekostnader och kostnadsersättningar till anställda, lagstadgade sociala avgifter, särskild löneskatt, premier för försäkringar, skattepliktiga förmåner och andra liknande ersättningar och kostnader.

Med assistansomkostnader bör avses kostnader som den försäkrade har för sina personliga assistenter i samband med gemensamma aktiviteter utanför bostaden. Som exempel kan nämnas resekostnader för assistenterna samt inträdesavgifter och liknande kostnader för assistenter vid aktiviteter tillsammans med den försäkrade.

Med utbildningsomkostnader bör avses kostnader för kurser, lärare och föreläsare samt lokaler för utbildning och fortbildning av assistenter och ersättningsberättigade. Vidare bör avses kostnader för handledning av assistenter utöver lönekostnader för assistenterna.

Med arbetsmiljöinsatser bör avses kostnader för att stärka arbetet för en god arbetsmiljö för de personliga assistenterna. Som exempel kan nämnas kostnader för hjälpmedel av enklare slag, kostnader för att lösa arbetsmiljöfrågor, insatser för att möjliggöra personalens hygien och för att ordna med jourrum till assistenten. Assistansersättningen bör inte täcka kostnader för andra hjälpmedel än kostnader för enklare arbetstekniska hjälpmedel som exempelvis handskar och förkläden.

Med personalomkostnader bör avses kostnader för företagshälsovård, friskvård, kaffe, hudkräm, tvål och liknande till assistenterna samt personalarrangemang, personaldagar och liknande aktiviteter.

Med administrationskostnader bör avses kostnader för att administrera assistansen. Det kan till exempel handla om kostnader för köp av administrativ hjälp, inventarier, resor, revision, företagsförsäkringar samt kostnader till arbetsgivar- och branschorganisation eller liknande.”

Med löne- och lönebikostnader till anställda avses endast kostnader för personliga assistenter, inte till exempel lönekostnader för administrativ personal eller vd. Under löne- och lönebikostnader ska även följande redovisas:

- lönekostnader som uppkommer i samband med att assistenterna deltar i personalmöten och planeringsmöten
- assistentens lönekostnader om denne deltar i utbildning som har koppling till tjänsten som personlig assistent
- lönekostnader för vikarier som anställs när ordinarie assistenter deltar i utbildningar
- lönekostnader som uppstår vid utbildningstillfällen eller introduktion när personliga assistenter går dubbelt, det vill säga när en personlig assistent går bredvid en annan för att lära sig arbetet och rutinerna hos den försäkrade
- jourtillägg eller jourersättning.

Att jourrum räknas som en arbetsmiljöinsats innebär inte något krav på att den försäkrade ska avsätta ett särskilt rum att användas av assistenterna under jourtid. I vilken mån en arbetsgivare har ett sådant ansvar framgår till vissa delar av annan författning och genom överenskommelser med arbetsmarknadens parter.

Kostnader för jourrum kan till exempel vara en sängplats om rummet är avsett att användas under dygnsvilan och andra nödvändiga möbler etc. för jourrummet. Det kan också vara kostnader för enklare avskärmningar i ett rum.

Det som sägs om insatser för att möjliggöra personalens hygien täcks även av kostnadslaget personalomkostnader, till exempel kostnader för tvål, handdukar och toalettpapper. Det innebär inte kostnader för att till exempel bygga till separata toaletter och sanitetsutrymmen för den personliga assistenten.

Kostnader uppstår av olika anledningar och betalas därför på olika sätt. Omkostnader för personlig assistans kan ersättas av assistansersättningen. Privata kostnader har alla för hushållet, inträdesavgifter, resor med mera. Därför är den assistansberättigades privata resor med bil tillsammans med en assistent exempel på kostnader för resa som ska betalas av den som reser och inte av assistansersättningen. De merkostnader man kan ha på grund av en funktionsnedsättning kan ligga till grund för bidrag i form av till exempel vårdbidrag och handikappersättning.

Dåvarande Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet har i en rapport om hjälpmedelsansvarets fördelning mellan landsting och kommuner framhållit bland annat följande:

Om den försäkrade till följd av ett funktionshinder är i behov av en anpassad säng eller lyft i sin bostad bör detta kunna betraktas som ett hjälpmedel i den dagliga livsföringen även om de också används av personalen. En individuellt anpassad rullstol som körs av vårdare eller personal bör betraktas som ett individuellt hjälpmedel och inte som en arbetsteknisk utrustning. Arbetsgivarens ansvar avser endast sådan arbetsteknisk utrustning som krävs för att förebygga och förhindra ohälsa och olycksfall bland personalen. (LOKAH-rapporten, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, Stockholm 1996)

Schablonbeloppet ska alltså täcka flera kostnader som en arbetsgivare eller assistansanordnare normalt har för sin personal. I schablonbeloppet ingår dessutom normala kostnader för ob-tillägg.

13.2 Högre timbelopp

Om det finns särskilda skäl kan Försäkringskassan, efter ansökan från den försäkrade, besluta att assistansersättningen ska betalas ut med ett högre belopp än schablonbeloppet. Det högre beloppet får inte överstiga schablonbeloppet med mer än tolv procent (51 kap. 11§ SFB). Det högre timbeloppet är därför högst 308 kronor för år 2013. Ansökan om högre timbelopp kan göras på en särskild blankett, *Assistansersättning – högre timbelopp*

(FK 3051). Högre timbelopp kan beviljas tidigast från månaden före ansökningsmånaden (51 kap. 7 § SFB).

Bedömningen om den försäkrade har rätt till högre timbelopp görs i två steg. I det första steget utreder Försäkringskassan om det finns särskilda skäl för att få högre timbelopp. Visar utredningen att det inte finns särskilda skäl avslår Försäkringskassan ansökan om högre timbelopp på den grunden. Bedömer Försäkringskassan att det finns särskilda skäl inleds steg två. I det andra steget ska Försäkringskassan bedöma om den försäkrades behov av särskilda assistansinsatser faktiskt medför högre timkostnader. (5 § RFFS 1993:24)

Bedömningen av rätten till högre timbelopp ska göras individuellt. Ställning ska tas till de särskilda behov den försäkrade har och de kostnader detta medför. (Socialutskottets betänkande 1996/97SoU7y s. 7)

För en försäkrad som beviljats högre timbelopp ska det preliminära beloppet grundas på den beräknade genomsnittliga timkostnaden i stället för schablonbeloppet (7 § RFFS 1993:24 tredje stycket). Avräkning ska också göras med den beräknade genomsnittliga timkostnaden i stället för schablonbeloppet (8 § RFFS 1993:24 andra stycket). Se även avsnitt 16.6.

Ett beslut om högre timbelopp kan tidsbegränsas och gälla bara så länge som Försäkringskassan anser att det finns särskilda skäl. Det kan till exempel vara så att de särskilda skälen består av utbildning för assistenterna. När den är klar upphör de särskilda skälen att gälla.

Vid köp av personlig assistans bör beslutet begränsas till att gälla en viss anordnare.

Beslutet om högre timbelopp ska omprövas i samband med tvåårsomprövning och vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB).

En ny ansökan om högre timbelopp behöver inte lämnas in då omprövningen sker i samband med en tvåårsomprövning. Om utredningen visar att den försäkrade anser sig ha särskilda skäl eller högre kostnader än det som fanns med i det tidigare beslutet behövs en ny ansökan. Det kan dock finnas skäl att begära in uppgifter från den försäkrade hur dennes beräknade kostnader ser ut, för att sedan kunna ta ställning till det högre beloppet enligt principerna i exempel Alva och Rosina i avsnitt 13.2.2.

13.2.1 Särskilda skäl för högre timbelopp

Med särskilda skäl bör avses behov av assistansinsatser som medför förhöjda kostnader för den försäkrade (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB).

De särskilda skälen kan till exempel vara följande. Behov av:

- en assistent med speciell kompetens (prop.1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138 och bet. 1996/97:SoU7y s. 7)
- en assistent som fungerar som arbetsledare för att samordna assistansen i sin helhet och ge assistenterna särskilt stöd i arbetet (KRNS 8377-98)
- assistans som till mer än hälften är förlagd på obekvämlig arbetstid (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB)
- om den försäkrades funktionsnedsättning innebär ett behov av omfattande dubbelgång vid introduktion. Det vill säga att ökade lönekostnader kan uppstå.

Det kan även finnas ytterligare skäl till att högre timbelopp kan beviljas. Exempelen ovan är inte uttömmande.

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för att bevilja högre timbelopp är en given förutsättning att personen har behov av personlig assistans i den meningen att stödet är personligt utformat och ges av ett begränsat antal personer.

Genomgående för de särskilda skälen är att det är individens behov som till exempel medför att assistenten måste arbeta som arbetsledare, ha en speciell kompetens eller arbeta på obekvämlig arbetstid.

En assistent som har en viss kompetens förväntar sig en lön som motsvarar kompetensen. Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för rätt till förhöjd ersättning tas ingen hänsyn till assistentens kompetens i det fall kompetensen inte stämmer med individens behov.

Speciell kompetens

Den som får personlig assistans kan behöva personal med speciell kompetens. Vid införandet av schablonbeloppet framkom det att man kan behöva en särskilt kvalificerad assistent, assistenter som behöver särskild utbildning eller dylikt (prop. 1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138).

Normala kostnader för assistenternas utbildning, vidareutbildning, fortbildning, handledning, arbetsledning osv. ryms i timbeloppet. I det följande ges exempel på sådana kvalifikationer och utbildningar som kan medföra extra kostnader utöver vad som normalt inryms inom timbeloppet.

Särskilda kvalifikationer och särskild kompetens kan vara till exempel barnskötarutbildning eller undersköterskeutbildning. Det kan också vara kunskaper i teckenspråk, eller någon annan form av kommunikation. Det normala när det gäller särskilda kvalifikationer och särskild kompetens är att assistenten går in i uppdraget med sin särskilda kompetens. I de fallen kan utredningen visa att den försäkrade behöver ett högre timbelopp på grund av höga lönekostnader.

Behov av speciell kompetens kan även gälla fortbildning om olika funktionshinder, lyftteknik, kvalificerad omvårdnad eller tekniska hjälpmedel m.m. På liknande sätt kan det vara aktuellt med en introduktionsutbildning

vid nyanställning, upplärning genom att tjänstgöra parallellt med en annan assistent eller en längre tids upplärning på grund av den försäkrades behov av kvalificerad upplärning.

Behovet av regelbunden handledning kan också räknas som särskild utbildning. Det kan till exempel gälla hjälp att äta via mun eller sond och att utföra träningsprogram av olika slag.

Arbetsledning

Det kan krävas någon form av arbetsledning för att samordna assistansen och ge assistenterna stöd i arbetet (bet.1996/97:SoU 7y s. 7). En arbetsledare kan också vara en personlig assistent med högre lön som fungerar som arbetsledare i stället för den försäkrade.

Som arbetsgivare har anordnaren ett visst ansvar för att leda de personliga assistenternas arbete. Anordnaren kan även ha noggranna arbetsbeskrivningar och kvalitetssäkringsdokument där vardagliga rutiner framgår. Det faktum att inte den försäkrade själv kan fungera som arbetsledare behöver inte i sig innebära att det finns särskilda skäl för högre timbelopp. (KRNSU 1024-09, FKDN 2012:07)

I en regeringsrättsdom framkommer att ett 6-årigt barn med funktionshinder som har arbetsledansvar för sina assistenter inte ansågs berättigat till högre timbelopp för den arbetsledande uppgiften. Den arbetsledande uppgiften utfördes av barnets mor. Arbetsledningen ansågs inte vara av den omfattningen att den gick utöver det ansvar som en förälder har enligt föräldrabalken för ett barn i den åldern. (Rå 2004 ref. 16)

Vid utredningen av om det finns särskilda skäl till att bevilja högre timbelopp för att assistansen ska kunna samordnas räcker det inte att konstatera att den försäkrade själv inte kan samordna assistansen. Försäkringskassan behöver utreda på vilket sätt assistansanordnaren tillgodoser behovet av samordnad assistans. Arbetsledning kan till exempel bli aktuellt då den försäkrades funktionsnedsättning kräver att en arbetsledare har kontinuerlig närvaro i assistansens utförande.

Obekväm arbetstid

Kostnaden för arbete på obekväm arbetstid bör anses utgöra särskilda skäl för att bevilja ett högre timbelopp om mer än hälften av assistanstimmarna är förlagda till obekväm arbetstid (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB).

Vid utredningen av om mer än hälften av timmarna ligger på obekväm arbetstid ska du utgå från de beviljade timmarna i beslutet och timmarnas förläggning.

Börja med att konstatera vad hälften av de assistanstimmar som har beviljats är.

Om väntetidstimmar (tidigare kallat jourtimmar) är förlagda till obekväm arbetstid ska du dividera dessa med fyra.

Om tidigare beviljade beredskapstimmar är förlagda till obekväm arbetstid ska du dividera dessa med sju.

Du lägger samman de assistanstimmar som är förlagda till obekväm arbetstid. Aktiva assistanstimmar (enkel och dubbelassistans), väntetids/jourtimmar och beredskapstimmar.

Du kan nu konstatera om de assistanstimmar som är förlagda till obekväm arbetstid är mer än hälften av timmarna i beslutet.

I Försäkringskassans förslag till schablonbelopp till regeringen redovisas hur kostnaden för arbete på obekväm arbetstid beräknas. Kostnaden för arbete på obekväm arbetstid beräknas till 11,5 procent av beräknad grundlön multiplicerat med 1,4 som är en tilläggsfaktor för sociala avgifter. För år 2013 beräknas grundlönen till 131,24 kronor per timme. Beräkningen av ob-kostnaden: $11,5 \% \times 131,24 = 15,09 \text{ kr} \times 1,4$ (tilläggsfaktor för sociala avgifter) = 21,13 kr per timme. Ob-kostnaden motsvarar 21,13 kronor per timme.

Vid utredningen om högre ob-kostnader kan det därför vara av värde att känna till löneläget hos assistenterna hos den aktuella arbetsgivaren. Ob-kostnaden framgår av gällande kollektivavtal.

13.2.2 Utredning av det högre timbeloppets storlek

Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade behöver särskilda assistansinsatser är det lämpligt att i rimlig omfattning begära in uppgifter om beräknade kostnader för dessa insatser. Utredningen bör ha dessa uppgifter som utgångspunkt. Riksförsäkringsverkets allmänna råd används som ledning för vilka kostnader som kan anses vara en kostnad för personlig assistans (RAR 2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]). Se även under avsnitt 13.1.

I allmänna råd (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB) anges följande.

Som utgångspunkt för hur schablonbeloppet lämpligen kan fördelas på olika kostnader bör löne- och lönebikostnader svara för 87 procent av schablonbeloppet och övriga kostnader för 13 procent.

Som ledning för bedömningen av övriga kostnader vid förhöjt timbelopp bör följande ungefärliga procentsatser användas:

5–8 procent för administrationskostnader,

2–3 procent för utbildningsomkostnader,

1–2 procent för assistansomkostnader och

1–2 procent för arbetsmiljöinsatser och personalomkostnader.

Vid bedömningen är det viktigt att tänka på att förhållandena kan variera mycket från individ till individ. För den som till exempel reser mycket med anledning av förtroendeuppdrag eller i tjänsten kan det finnas skäl att godta en annan procentuell fördelning. Det kan också finnas personer som har

höga utbildningskostnader beroende på till exempel hög omsättning på personliga assistenter.

Det högre timbeloppet ska avrundas till närmaste krona, eller om det slutar på 50 öre, till närmaste högre krona. (5 § förordningen [1993:1091])

Ett beslut om högre timbelopp är preliminärt. Det är viktigt att det framgår av beslutet vilka särskilda skäl som har godtagits. Det är först vid kostnadsredovisningen i samband med slutavräkningen som beloppet slutligen fastställs för perioden.

Beslutet efter ansökan om ett högre timbelopp grundar sig på den beräkning den sökande gör av framtida kostnader. Det är först när perioden är avslutad som de verkliga kostnaderna kan presenteras i redovisningen. Redovisningen kan visa att kostnaden varit högre eller lägre än den beräknade kostnaden i beslutet. Försäkringskassan måste då åter igen bedöma om det verkliga utfallet stämmer överens med beslutet.

Utfallet måste stå i relation till beslutet. Har personen särskilda skäl för utbildningskostnader men redovisar högre kostnader för lön finns ingen relation till beslutet eftersom Försäkringskassan inte har prövat utifrån särskilda skäl förknippat med lönekostnader. I sådana fall måste den sökande lämna in en ny ansökan om högre timbelopp. Se även avsnitt 16.5.1.

Den som beviljats ett högre timbelopp behöver inte ansöka om ett högre timbelopp enbart av den anledningen att timbeloppet höjts vid ett årsskifte. För en försäkrad som i december månad har preliminär utbetalning av högre timbelopp gäller följande. Försäkringskassan ska vid ingången av påföljande år räkna upp det högre timbeloppet med den procentsats som schablonbeloppet ökat i förhållande till föregående år. Procentsatsen ska anges med en decimal (7 § RFFS 1993:24). Uppräkningen görs automatiskt i det administrativa systemet.

Vid bedömning av storleken på det högre timbeloppet är det lämpligt att utgå från timbeloppets procentsatser och räkna från första kronan.

Exempel

Alva ansöker om högre timbelopp på grund av höga ob- kostnader för assistenterna. Till ansökan bifogar hon löneunderlag, avtal och andra handlingar. Mot bakgrund av dessa handlingar, beslutet om assistansersättning och tidredovisningar bedömer Försäkringskassan att 55 procent, dvs. mer än hälften av de beviljade assistanstimmarna utförs på obekvämt arbetstid. Det finns således särskilda skäl för att Alva ska få ett högre timbelopp. Alva har beräknat sina kostnader enligt nedan

Kostnadsslag	Kostnader som bedöms ingå i schablonen	Beräknade kostnader vid ansökan	Godtagna kostnader över/under schablon vid ansökan
Löne- och lönebi-kostnader	218,12 kr	209,80 kr	-8,32 kr
ob (inkl. sociala avgifter) 40 %	21,13 kr	42,20 kr	21,07 kr
Administration	13,75 kr – 22 kr	21 kr	0 kr
Utbildning	5,50 kr – 8,25 kr	7 kr	0 kr
Assistansomkostnader	2,75 kr – 5,50 kr	10 kr	0 kr
Arbetsmiljö- och personalomkostnader	2,75 kr – 5,50 kr	4 kr	0 kr
Totalt:	275 kr	294 kr	275+ 12,75= 288 kr

Av schablonbeloppet på 275 kr beräknas löne- och lönebikostnader vara 87 procent (239,25 kr). Av löne- och lönebikostnader beräknas 21,13 kr utgöra ob- kostnader inklusive sociala avgifter för dessa. Löne- och lönebikostnader motsvarar då 218,12 kr. Beräkningen grundas på Försäkringskassans förslag till timbelopp för 2013, där ob-kostnaden beräknas till 11,5 % av den beräknade grundlönen 131,24 kr = 15,09 kr x 1.4 (tilläggsfaktor för sociala avgifter) = 21,13 kr.

Den beräknade löne- och lönebikostnaden är lägre än motsvarande kostnad som bedöms ingå i schablonbeloppet och därför blir det ett minusbelopp. Den beräknade kostnaden för ob är högre än motsvarande kostnad som bedöms ingå i schablonbeloppet. Eftersom Alva bedömdes ha särskilda skäl för höga ob-kostnader godtas den kostnaden som överstiger schablonen. De beräknade kostnaderna för administration och utbildning ligger inom ramen för vad som anses ingå i schablonbeloppet. Yrkade kostnader för assistansomkostnader överstiger vad som anses ingå i schablonbeloppet. Försäkringskassan bedömer att Alvas individuella förhållanden inte medför sådana särskilda assistansinsatser som berättigar till högre kostnader för assistansomkostnader.

Exempel

Rosina har efter ansökan beviljats högre timbelopp med 305 kronor på grund av höga lönekostnader, höga kostnader för ob och höga kostnader för utbildning. Vid slutavräkningen för perioden har hon redovisat sina kostnader. Kostnader som godtagits framgår nedan.

Kostnadslag	Kostnader som bedöms ingå i schablonen	Beräknade kostnader vid ansökan	Godtagna kostnader över/under schablon vid ansökan	Godtagna kostnader över/under schablon vid redovisningen
Löne- och löne-bikostnader	218,12 kr	220,5 kr	2,38 kr	2,38 kr
Ob (inklusive sociala avgifter) 40 %	21,13 kr	42,20 kr	21,07 kr	22,68 kr
Administration	13,75 kr–22 kr	38,38 kr	0 kr	0 kr
Utbildning	5,50 kr–8,25 kr	15,00 kr	6,75 kr	6,75 kr
Assistansomkostnader	2,75 kr–5,50 kr	2,65 kr	–0,10 kr	–0,10 kr
Arbetsmiljö- och personalomkostnader	2,75 kr–5,50 kr	5,45 kr	0 kr	0 kr
Totalt	275 kr	324,18 kr	275 + 30,10 = 305,10 = 305 kr	275 + 31,71 = 306,71 kr

Vid slutavräkningen görs en beräkning av godtagna timkostnader som över- eller understiger schablonen. Hänsyn tas endast till kostnader som överstiger det övre intervallet, om högre timbelopp beviljats för kostnadslaget. Redovisade kostnader för löne- och lönebikostnader, ob- kostnader och utbildningskostnader överstiger kostnaderna som ingår i schablonbeloppet. Kostnaderna står i relation till beslutet då Rosina är beviljad högre timbelopp för höga lönekostnader, ob-kostnader och utbildningskostnader. Redovisad kostnad för administration och arbetsmiljö- och personalomkostnader ligger inom vad som bör täckas av schablonen. Redovisad kostnad för assistansomkostnader understiger den kostnad som bör täckas av schablonen och därför blir det en minuspost. För den aktuella perioden har totalt 31,71 kronor per timme godkänts utöver schablonbeloppet 275 kronor. Timbeloppet för den slutavräknade perioden fastställs därför till $275 + 31,71 = 306,71$ kronor för Rosina.

14 Kommunen och Försäkringskassan

Detta kapitel behandlar

- beslut till kommunen
- utbetalning till kommunen
- kommunens betalningsansvar
- sjukdom hos ordinarie assistent
- ändrade förhållanden

14.1 Beslut till kommunen

Försäkringskassan ska skicka en underrättelse om beslutet till den kommun (vanligast bosättningskommunen) som har ansvaret för insatser till den försäkrade enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (51 kap. 21 § SFB).

Denna underrättelse ska enbart innehålla de uppgifter som kommunen behöver, till exempel uppgifter om antal timmar, tidsperiod och timersättningens storlek. När det gäller beslut enligt 51 kap. 18 § SFB, ska underrättelsen också innehålla uppgift om att den försäkrade är ur stånd att själv ta hand om sin ersättning. Försäkringskassan ska inte skicka en kopia av hela beslutet eftersom det kan innehålla integritetskänsliga uppgifter som omfattas av sekretess enligt 28 kap. 1 § OSL.

Detta gäller vid beslut

- om assistansersättning inklusive interimistiska beslut (112 kap. 2 § SFB)
- efter tvåårsomprovning (51 kap. 12 § SFB)
- om utbetalning till kommunen när den försäkrade genom kommunen fått biträde av personlig assistans (51 kap. 17 § SFB)
- om att assistansersättning ska betalas ut till kommunen eller till någon annan person för att användas till kostnader för personlig assistans till den försäkrade när Försäkringskassan bedömt att den försäkrade är ur stånd att själv ta hand om ersättningen (51 kap. 18 § SFB).

Den kommun som enligt 16, 16 c eller 16 d §§ i LSS har ansvaret för insatser för den försäkrade ska ersätta kostnaderna för de första 20 assistans-timmarna per vecka. (51 kap. 22 § SFB)

Försäkringskassan ska informera kommunen om det belopp som kommunen ska betala till Försäkringskassan enligt 51 kap. 22 § SFB. Kommunen ska även informeras om ändringsbeslut om det har betydelse för kommunens ersättningsskyldighet. Underrättelsen kan vara muntlig eller skriftlig. (51 kap. 23 § SFB) Se även avsnitt 7.2.6, där bestämmelserna i 16 § LSS beskrivs.

14.2 Utbetalning till kommunen

Kommunen har rätt att ta ut en avgift av den försäkrade för personlig assistans inom ramen för assistansersättningen (18 § LSS).

Om någon har fått personlig assistans genom en kommun får Försäkringskassan besluta att assistansersättningen ska betalas ut till kommunen i den utsträckning den motsvarar kommunens avgift för assistansen (51 kap. 17 § SFB). Försäkringskassan bör, senast inför den första utbetalningen i ett nybeviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning. Försäkringskassan bör besluta att assistansersättningen ska betalas ut till kommunen om kommunen sedan tidigare står för kostnaden för personlig assistans enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (RAR 2002:6 till 51 kap. 17 § SFB). 51 kap. 17 § SFB tar i första hand sikte på de fall där den försäkrade själv låtit bli att ansöka om assistansersättning och kommunen därmed ensam initierat ärendet hos Försäkringskassan. Bestämelsen kan dock även tillämpas om det till exempel senare visar sig att kommunen har svårt att få in avgiften från den försäkrade (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 198). Av 51 kap. 17 § SFB följer också att Försäkringskassan inte bör betala ut ersättning till kommunen för personlig assistans som beviljats enligt socialtjänstlagen.

14.3 Kommunens betalningsansvar

Den kommun som ansvarar för insatser för den försäkrade enligt 16, 16 c eller 16 d §§ LSS ska betala kostnaderna för de första 20 assistanstimmarna per vecka. Försäkringskassan ska därför underrätta kommunen om beslutet att bevilja assistansersättning och om vilket belopp som kommunen ska betala. Kommunen ska varje månad betala det angivna beloppet till Försäkringskassan (51 kap. 22 och 23 §§ SFB).

Försäkringskassan ska senast den 15:e i varje månad debitera kommunen den ersättning som kommunen ska betala. Betalningen ska därefter ha inkommit senast den sista vardagen i samma månad. Vid för sen betalning får dröjsmålsränta enligt räntelagen (1975:635) debiteras (9 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

För att underlätta hanteringen av kommunens betalningsansvar finns en maskinell rutin som omfattar alla ärenden med löpande beslut. När Försäkringskassan bedömer kommunens betalningsansvar ska använda timmar under slutavräkningsperioden fördelas på de veckor i perioden som assistansersättning beviljats. För de veckor då assistansersättning inte beviljats och inte använts ska kommunen inte betala. Med vecka avses 7 dagar, och återbetalning görs för hela 7-dagarsperioder.

I samband med den månatliga utbetalningen debiteras den betalningsansvarige kommunen varje månad för 87 (20/7x365/12) timmars assistans multiplicerat med registrerat timbelopp per ersättningsberättigad person. Rutinen är framåtsyftande, vilket innebär att Försäkringskassan vid beslut med retroaktiv verkan måste debitera kommunen manuellt.

Kommunen har rätt att ta del av slutavräkningar (51 kap. 23 § SFB) men har små möjligheter att bevaka resultatet av dem. Det är därför lämpligt att Försäkringskassan återbetalar assistansersättning utan att kommunen gjort anspråk på den. Det är också lämpligt att Försäkringskassan tillsammans med kommunen utvecklar rutiner för informationsutbyte och betalning för kommunens kostnadsansvar.

Exempel

Edit får den 22 maj ett beslut om beviljad assistansersättning. Beslutet gäller från den 1 januari samma år under förutsättning att hon fått personlig assistans från den tidpunkten. Beslutet registreras i IT-stödet den 23 maj. Det innebär att kommunen första gången debiteras maskinellt för juni månad. Försäkringskassan måste därför debitera kommunen manuellt för tiden januari–maj.

Kommunens ersättningsskyldighet ska grunda sig på det beviljade antalet timmar. För den som beviljats 25 assistanstimmar per vecka men som under en tvåveckorsperiod utnyttjar till exempel 19 timmar ena veckan och 26 timmar den andra ska kommunen ändå finansiera sammanlagt 40 timmar (prop. 1996/97:146, avsnitt 6.2, s. 11). Kommunen blir alltså ersättningskyldig för hela den period som det slutliga beslutet avser.

Återbetalning ska göras till kommunen för veckor då assistansersättning inte har beviljats. I de fall den försäkrade avlider får Försäkringskassan ta ställning till kommunens ersättningskyldighet utifrån tidpunkten då rätten till ersättning upphörde. När den försäkrade avlider upphör assistansersättningen att betalas ut från och med dagen efter dödsfallet (för den som köper assistans av anordnare) eller från en eventuell senare tidpunkt (för egen arbetsgivare). Om kommunen har betalat för de 20 första timmarna efter att rätten till ersättning har upphört ska återbetalning ske för sådana veckor.

Om den försäkrade har varit inlagd på sjukhus och inte har rätt till assistansersättning ska återbetalning för sådana veckor göras till kommunen. Se exemplet *Johan* längre ner i avsnittet.

Återbetalning ska göras till kommunen om den försäkrade har använt i genomsnitt mindre än 20 assistanstimmar per vecka. Återbetalning görs då av mellanskillnaden. Använda timmar under slutavräkningsperioden fördelas på antal veckor i slutavräkningsperioden för att beräkna ett genomsnitt. De använda timmarna fördelas på de veckor som assistansersättning har beviljats.

Exempel

En kommun har för Anton betalat 139 374 kronor för en sexmånadersperiod (6 månader x 87 timmar per månad = 522 timmar x timbeloppet 267 kronor). Vid slutavräkningen konstateras att Anton har använt 487 assistanstimmar per sexmånadersperiod. Perioden innehåller 184 dagar. För en genomsnittlig vecka har Anton använt 18,53 timmar enligt följande beräkning: $487 \text{ timmar} / 184 \text{ dagar} = 2,6467 \text{ timmar per}$

dag x 7 dagar (det vill säga en vecka) = 18,53 timmar. Anton har alltså använt färre än 20 timmar per vecka. Eftersom kommunen har betalat för 522 timmar under perioden ska Försäkringskassan betala tillbaka 9 345 kronor till kommunen (522–487 timmar = 35 timmar x 267 kronor).

Under denna slutavräkningsperiod har Anton inte haft rätt till assistansersättning. Försäkringskassan bör utreda om Antons förhållanden har ändrats väsentligt enligt 51 kap. 12 och 13 §§ SFB.

Den som ibland, till exempel växelvis, vistas i sådana boende-, vård- och vistelseformer som inte räknas med i de grundläggande behoven, eller där de grundläggande behoven helt eller delvis är tillgodosedda, kan beviljas assistansersättning om de grundläggande behoven överstiger 20 timmar per vecka beräknat på ett genomsnitt av samtliga veckor som ingår i perioden. Enligt 51 kap. 22 § SFB ska kommunen betala för de första 20 assistans-timmarna per vecka. Vid beräkningen av kommunens betalningsansvar ska de utnyttjade timmarna under en slutavräkningsperiod fördelas på det antal veckor som medräknats vid beviljandet av assistansersättning under perioden. Det innebär att om det i den beviljade perioden ingår veckor då de grundläggande behoven inte räknats med, ska kommunen inte betala för dessa veckor eftersom inga assistanstimmar har utnyttjats. Se även KRNS 4984-02. Eftersom den betalningsansvarige kommunen via IT-systemet debiteras för varje vecka måste Försäkringskassan hantera återbetalningen manuellt. Se även avsnitt 9.3.

Exempel

Berit ansöker om assistansersättning. Hon ska vårdas växelvis på ett avlastningshem under 14 dagar och därefter vara hemma under 14 dagar. Kommunen ansvarar för omvårdnaden på avlastningshemmet. När Berit är hemma bedöms hennes grundläggande behov uppgå till 42 timmar per vecka, dvs. i genomsnitt 6 timmar per dag. Under en fyraveckorsperiod uppgår hennes grundläggande behov till i genomsnitt 21 timmar per vecka, dvs. (2 veckor x 42 timmar + 2 veckor x 0 timmar)/4 veckor. Försäkringskassan beviljar Berit assistansersättning eftersom hennes grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan. Vid slutavräkningen konstateras att Berit utnyttjat de beviljade timmarna då hon varit hemma, men inte på avlastningshemmet. Det innebär att kommunen endast ska betala för 20 timmar de veckor som Berit utnyttjat assistansersättningen i hemmet.

Kommunen har betalat 139 374 kronor (87 timmar per månad x 6 månader x timbeloppet 267 kronor) men ska endast betala 69 687 kronor (87 timmar/4 veckor x 2 x 6 månader x timbeloppet 267 kr). Försäkringskassans ska därför betala tillbaka 69 687 kronor till kommunen.

Eftersom kommunens ersättning till Försäkringskassan ska basera sig på det beviljade antalet timmar kan det vid slutavräkningen visa sig att någon har utnyttjat färre timmar än vad som beviljats. Kommunen har därför betalat in

ett för högt belopp. Detta ska i så fall regleras. Därför har det införts en bestämmelse om att kommunen har rätt att ta del av slutavräkningen. (51 kap. 23 § SFB, prop. 1996/97:146, avsnitt 6.2, s. 11)

Exempel

Johan har beviljats assistansersättning med 392 timmar under en fyramånadersperiod (en månad antas vara fyra veckor). En preliminär utbetalning görs varje månad med ersättning motsvarande 98 assistansersättningstimmar (392 timmar/4 månader eller 24,5 timmar i veckan).

Under den sista månaden vistas Johan under en veckas tid på sjukhus. Han anmäler detta till Försäkringskassan enligt 110 kap. 46 § SFB. Försäkringskassan har redan tidigare bedömt att Johan inte har rätt till assistansersättning under sjukhusvistelse. Återbetalning till kommunen ska därför göras. Vid slutavräkningen konstateras att 367,5 timmar utnyttjats under fyramånadersperioden (392 beviljade timmar minus 24,5 timmar då Johan vistats på sjukhus).

Försäkringskassan fastställer kommunens betalningsansvar enligt 51 kap. 22 § SFB till att gälla för 15 av de 16 veckor för vilka beslutet gällde.

Om redovisningen vid slutavräkningen (se avsnitt 16.5.2) visar att timkostnaden varit högre eller lägre måste även debiteringen korrigeras. Även i detta fall kan Försäkringskassan underlätta genom att återbetala den summa som kommunen betalat för mycket utan att kommunen behöver göra något anspråk. I de fall kommunen har betalat för lite debiterar Försäkringskassan en kommun manuellt.

14.4 Sjukdom hos ordinarie assistent

Kommunen har ett basansvar för insatsen personlig assistans. Det innebär bland annat att kommunen ansvarar för tillfälliga utökningar av assistansen, till exempel när den ordinarie personliga assistenten är sjuk. Med tillfällig utökning avses såväl att rent faktiskt tillhandahålla en vikarie som att lämna ekonomisk ersättning om den försäkrade själv ordnar en vikarie. Om den försäkrade gett i uppdrag åt kommunen att anordna assistansen betalar kommunen för de extra kostnader för vikarie som uppstår när den ordinarie assistenten är sjuk. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 72 och 73) Se även avsnitt 15.9 och avsnitt 16.1.

Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen) hade i ett mål att ta ställning till om kommunen, under ordinarie assistents sjukdomstid, skulle ersätta den sökande med ett belopp motsvarande de faktiska kostnadsökningarna eller med assistansersättningens fastställda timbelopp. Kvinnan i målet hade redan beviljats assistansersättning med schablonbeloppet för de timmar för vilka hon begärde ersättning från kommunen. Regeringsrätten fann att kommunen endast var skyldig att ersätta kvinnan för de faktiska

kostnadsökningarna till den del dessa inte täcktes av den redan beviljade assistansersättningen (RÅ 2005 ref. 86).

I RÅ 2009 ref. 104 hade Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen) anledning att ta upp frågan hur dessa kostnader närmare skulle beräknas och uttalade följande. Schablonbeloppet för assistansersättning avser att täcka såväl kostnader för arbetande assistent som administrativa kostnader. Vid ordinarie assistents sjukdom får beloppet som Försäkringskassan betalar ut anses täcka kostnaden för vikarien samt administrativa kostnader, inklusive kostnaden för anskaffning av vikarie etc. Den faktiska merkostnaden motsvaras därför av kostnaderna för den assistent som är sjuk.

Högsta förvaltningsdomstolen har därefter i en rad domar från den 10 oktober 2011 tagit ställning till om schablonbeloppet kan anses täcka kostnaderna för sjuklön. HFD hänvisade till RÅ 2005 ref. 86 och RÅ 2009 ref. 104 och anförde att det utökade behovet av stöd vid den ordinarie assistentens sjukdom ansågs omfattat av de beviljade assistanstimmarna endast i den mån kostnaderna för det utökade behovet var att hänföra till sådana administrativa kostnader som täcktes av schablonen. Schablonbeloppet är alltså inte avsett att täcka kostnader för sjuklön till ordinarie assistent när denne är sjuk. (HFD 3959-3961-10, 3962-10, 3963-10, 3964-10, 3965-10, 3966-10 och 3967-10).

14.5 Ändrade förhållanden m.m.

Kommunen förutsätts upplysa Försäkringskassan om ändringar som den känner till, till exempel att den försäkrade flyttat till en gruppbostad. Ett annat exempel kan vara att det sker ändring av förhållanden som rör frågan om den funktionshindrade ska omfattas av SFB (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 197).

Kommunen ska anmäla till överförmyndaren när en person som omfattas av 1 § LSS kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man (15 § 6 LSS).

15 Utförande av beslut

Detta kapitel behandlar

- grund för månadsutbetalning
- underlag inför beslut om utbetalning
- möjliga betalningsmottagare
- hushållsgemenskap
- skattskyldighet
- arbetstid
- tid som jämställs med lämnad assistans
- förverkande, utmätning och överlåtelse

Assistansersättning betalas ut månadsvis med ett visst belopp för det antal beviljade assistanstimmar som en person har fått assistans. Den som har rätt till assistansersättning kan antingen köpa personlig assistans av en assistansanordnare eller själv anställa personliga assistenter. En kombination av alternativen är också möjlig. Den försäkrade kan själv ta emot ersättningen eller begära att utbetalningen görs till någon annan. Försäkringskassans vägledning 2005:1 *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* behandlar bland annat frågor om

- hur ofta utbetalning sker
- när eller vid vilken tidpunkt utbetalning sker
- till vem utbetalning sker
- på vilket sätt utbetalning sker
- vem aviseras om utbetalningen

Övriga frågor som behandlar utbetalning av assistansersättning finns i detta kapitel.

15.1 Grund för månadsutbetalning

Assistansersättningen betalas vanligen ut varje månad med ett preliminärt belopp. Beloppet ska motsvara det timbelopp som regeringen fastställt multiplicerat med antalet beviljade assistanstimmar i genomsnitt per månad för varje tidsperiod som assistanstimmar beviljats enligt 51 kap. 9 § SFB (7 § första stycket RFFS 1993:24). Vid beräkning av det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad avrundas antalet minuter nedåt till närmaste hel timme (12 § andra stycket RFFS 1993:24).

Om assistanstimmar beviljas för en tidsperiod om en månad eller längre ska perioden räknas från och med ingången av den månad som assistansersättning börjar betalas ut för (4 § RFFS 1993:24).

Om det finns särskilda skäl får utbetalningen för en månad i stället grundas på det aktuella behovet av assistanstimmar under den månaden (7 § fjärde stycket RFFS 1993:24). Det aktuella behovet kan vara fler eller färre timmar än de som genomsnittligt beviljats för månaden. En förutsättning för att en annan utbetalning än det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad ska kunna göras är att det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av tidsperioden. Särskilda skäl för att betala ut fler timmar bör därför endast anses finnas om det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av tidsperioden (RAR 2002:6 till 7 § RFFS 1993:24). Vid bedömningen är det lämpligt att Försäkringskassan också ser till att det inte är fråga om ett sådant tillfälligt behov av assistanstimmar, som kommunen ska svara för.

Exempel

Simon funderar på att studera på folkhögskola men vill först gå en ”pröva på-kurs” under två månader. Under dessa två månader kommer folkhögskolan att tillgodose hans assistansbehov genom ett särskilt utbildningsstöd. Därför kommer Simon att behöva använda färre assistanstimmar för den tid då han går kursen. Simon räknar med att komma hem varje helg.

Försäkringskassans utredning visar att det finns särskilda skäl att grunda utbetalningen på behovet av assistanstimmar för den aktuella månaden. Simon har dessutom tillräckligt med assistanstimmar kvar under tidsperioden. Därför tillämpar Försäkringskassan 7 § fjärde stycket RFFS och RAR till 7 § RFFS 1993:24. Genom denna lösning undviker Simon att få för mycket assistansersättning utbetald och att bli återbetalningsskyldig av denna anledning.

Exempel

Stina är beviljad 2 600 timmar för varje sexmånadersperiod. Vid slutavräkningen för en period framgår att hon har fått assistans med endast 1 456 timmar. Utredningen visar att Stina har svårt att få tag på rätt personliga assistenter.

Försäkringskassan bedömer att den fortsatta rätten till assistansersättning inte påverkas. I stället för månatliga utbetalningar betalas assistansersättningen ut för de faktiskt utnyttjade timmarna tills Stina hittar rätt assistenter.

15.2 Tillståndskrav, anmälningsplikt, tillsyn och utbetalning för verksamhet med personlig assistans

Från den 1 januari 2011 krävs tillstånd av Socialstyrelsen för den som vill bedriva yrkesmässig verksamhet med personlig assistans. En assistansberättigad person som är arbetsgivare åt sina assistenter är skyldig att göra en anmälan till Socialstyrelsen (23 § LSS). En rätt utformad tillståndsplikt säkerställer den assistansberättigades möjligheter att ha inflytande över när, hur och av vem assistansen utförs. Tillståndsplikt kan göra det lättare för de

assistansberättigade att överblicka vilka anordnare som finns att välja på. (Prop. 2009/10:176, s. 25)

Se avsnitt 15.11 som handlar om när Försäkringskassan kan lämna uppgifter till Socialstyrelsen som kan vara av värde i deras tillståndsprövning.

Till de försäkrade som köper assistans kan Försäkringskassan endast betala ut assistansersättning om anordnaren har beviljats tillstånd eller har ansökt om tillstånd före den 1 april 2011 i de fall anordnaren bedrev verksamhet under 2010. Om en anordnare inte är beviljad tillstånd finns inte rätt för utbetalning till den försäkrade (och således inte heller till anordnaren om den försäkrade har begärt att utbetalningen ska gå direkt till anordnaren). Beslut ska fattas om att assistansersättning inte längre kan betalas ut. Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade behöver tid på sig för att ordna sitt stödbehov på annat sätt, (det vill säga att anlita en anordnare som har tillstånd från Socialstyrelsen eller genom att bli egen arbetsgivare) kan beslutet om att inte längre betala ut assistansersättningen gälla från en senare tidpunkt (än omedelbart), dock senast från och med tredje månaden efter den månad beslutet fattades. Försäkringskassan tillämpar i dessa fall det så kallade rådrummet som finns beskrivet i RAR 2002:6 till 112 kap. 5 § SFB. Se närmare i avsnitt 12.8 och i Produktionsprocessen 2007:2.

Till de som själva anställer sina assistenter kan utbetalning endast ske om anmälan har gjorts till Socialstyrelsen (51 kap 2 § SFB jämförd med 23 § LSS och övergångsbestämmelserna till lagen [2010:480] om ändringar i lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade).

Från den 1 januari 2011 klargörs det att Socialstyrelsen har tillsyn över all verksamhet enligt LSS, således även personlig assistans oavsett hur den bedrivs (25 § LSS och prop. 2009/10:176, s. 77). Regeringen vill betona att tillsynen i första hand ska bedrivas utifrån den assistansberättigades intresse och med utgångspunkten att den enskilde ska få de behov som ligger inom ramen för insatsen tillgodosedda genom den personliga assistansen (prop. 2009/10:176, s. 24).

Socialstyrelsen har ett register över verksamheter som beviljats tillstånd att bedriva verksamhet med personlig assistans enligt 9 § 2 LSS. Registret finns på deras webbplats, www.socialstyrelsen.se. I registret kan man även se vilken ålderskategori som anordnaren har fått tillstånd att bedriva verksamhet inom, det vill säga om de har tillstånd att bedriva verksamhet för barn upp till 18 års ålder eller för vuxna. Ett tillstånd för att bedriva verksamhet med personlig assistans gäller för hela landet.

Verksamheter som har beviljats tillstånd att bedriva personlig assistans eller kommuner som inte behöver tillstånd har möjlighet att anlita en ”underentreprenör”, till exempel ett bemanningsföretag. Det krävs inget tillstånd för ”underentreprenören”, men utbetalningen av assistansersättningen sker till assistansanordnaren som har tillstånd eller till kommunen.

Kraven på redovisning av lämnad assistans är desamma som om anordnaren själv anställer assistenterna. Det innebär att det ska finnas tidredovisningar för varje assistent även om assistenten som utför arbetet är anställd i till exempel ett bemanningsföretag.

15.3 Underlag inför beslut om utbetalning

Utbetalning till den försäkrade själv enligt 51 kap. 14–16 §§ SFB

På ansökan kan den försäkrade ange till vilket konto utbetalningen ska göras. Om hon eller han senare vill ändra mottagande konto är det lämpligt att detta görs skriftligt.

Beslut om utbetalning till kommunen enligt 51 kap. 17 § SFB

Av de insända räkningarna med uppgift om utförd assistans enligt LSS ska det framgå för hur många timmar kommunen utfört personlig assistans. Beslutet omfattar utbetalning till kommunen för retroaktiv tid.

Kommunen kan också begära att få utbetalning i de fall kommunen har svårt att få in avgiften från den försäkrade. Det är lämpligt att begäran görs skriftligt. Det ska finnas underlag för att bedöma begäran.

Beslut om utbetalning till annan på Försäkringskassans initiativ enligt 51 kap. 18 § SFB

Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade på grund av orsaker som nämns i paragrafen är ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen måste det finnas underlag till stöd för bedömningen.

Beslut om utbetalning till annan på den försäkrades begäran enligt 51 kap. 19 § SFB

Det ska finnas en skriftlig begäran från den försäkrade, antingen på ansökan om assistansersättning eller på en separat handling om utbetalning ska kunna göras till någon annan. Det ska finnas ett avtal om personlig assistans mellan den försäkrade och den valda assistansanordnaren (inklusive kommunen). Den valda assistansanordnaren ska vara godkänd för F-skatt (mot-svarar innehav av F-skattsedel före 2012) och, i förekommande fall, vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket (gäller inte kommunen) (6 a § RFFS 1993:24). Om det visar sig att en anordnare inte längre har ett godkännande för F-skatt ska assistansersättningen betalas ut till den försäkrade själv eller någon annan som denne begär att ersättningen ska gå till, som uppfyller förutsättningarna enligt 6 a § RFFS 1993:24.

I samband med att ett barn blir myndigt där vårdnadshavare tidigare har undertecknat begäran om utbetalning till en anordnare och avtal, ska du kontakta honom eller henne. Fråga om han eller hon

- kommer att fortsätta med samma anordnare
- vill att utbetalningen även i fortsättningen ska gå direkt till anordnaren.

Dokumentera svaret i ärendets journal. Om svaret är ja behöver du inte få in en ny skriftlig begäran om utbetalning eller avtal.

Fusion

Fusion som ekonomisk och juridisk term syftar på ett samgående mellan företag. Den innebär att två eller flera aktiebolag går samman genom att samtliga tillgångar och skulder i ett eller flera av bolagen övertas av ett annat aktiebolag mot betalning till aktieägarna i det eller de överlåtande bolagen. Vid fusionen upplöses det eller de överlåtande bolagen.

Fusion kan ske

1. mellan det övertagande bolaget på ena sidan och ett eller flera överlåtande bolag på den andra (absorption), eller
2. mellan två eller flera överlåtande bolag genom att de bildar ett nytt, övertagande bolag (kombination). I detta fall skapas en ny juridisk person.

Det är endast i kombinationsfallet som det bildas ett nytt bolag som får ett nytt organisationsnummer. I absorptionsfallet fungerar det övertagande bolaget som en förvärvare som efter fusionen även kommer att bestå av det upplösta, fusionerade, bolagets innehåll.

Det övertagande eller det nya bolaget tar över alla rättigheter och skyldigheter från det överlåtande bolaget. Det innebär att alla tidigare avtal med brukarna fortfarande är giltiga.

Oavsett om avtalet mellan brukare och anordnare är giltigt bör Försäkringskassan få ett godkännande av den försäkrade att betalningen ska gå till det nya företaget. Detta för att undvika risken att Försäkringskassan betalar till fel mottagare. En ny begäran om utbetalning kan därutöver ses som ett godkännande från den försäkrade att avtalet mellan honom eller henne och anordnaren gäller. Något nytt avtal behöver alltså inte skickas in, men däremot en ny skriftlig begäran om utbetalning med uppgift om nytt organisationsnummer, F-skatt och kontonummer. Om Försäkringskassan inte får in detta bör utbetalningen göras direkt till den försäkrade för att säkerställa att utbetalningen går till rätt mottagare.

Får Försäkringskassan in uppgifter om fusion bör det dokumenteras i ärendet tillsammans med uppgifter om vad det nya företaget heter och att det tidigare avtalet gäller.

Om ett assistansföretag har *ombildats*, t.ex. från en ekonomisk förening till ett aktiebolag, är det två juridiskt sett skilda associationer. Det innebär att Försäkringskassan behöver få in ett nytt avtal mellan den försäkrade och anordnaren. Förutsättningarna i 6 a § RFFS 1993:24 uppfylls inte automatiskt. Det beror på att avtalet om personlig assistans mellan den försäkrade och den tidigare ekonomiska föreningen inte gäller, eftersom det nya aktiebolaget är en egen juridisk person. Men det finns också möjlighet för aktiebolaget att ta över avtal från det tidigare bolaget eller föreningen, vilket i så fall regleras i övergångshandlingarna. Övertagande av avtal gäller under förutsättning att den assistansberättigade har godkänt övertagandet. Försäkringskassan behöver få in avtalet eller handlingar som styrker att avtalet har förts över till aktiebolaget för att kunna betala ut ersättning direkt till aktiebolaget. Försäkringskassan behöver också få in detta för att kunna kontrollera vilken anordnare som den försäkrade anlitar, för att på så sätt kunna säkerställa att den anordnaren har fått tillstånd av Socialstyrelsen. Innan

Försäkringskassan vet detta kan utbetalning varken ske till anordnaren eller till den försäkrade.

Begäran om byte av betalningsmottagare

En begäran om att assistansersättningen ska betalas ut till en ny betalningsmottagare ska ha kommit in till Försäkringskassan senast den sista vardagen i månaden före den månad då utbetalningen till den nya betalningsmottagaren har begärts (6 a § RFFS 1993:24).

I produktionsprocessen 2007:2 finns närmare beskrivet hur man som handläggare ska gå tillväga när man får en begäran om byte av betalningsmottagare från ett visst datum och utbetalningen avser timmar som den tidigare anordnaren utfört.

15.3.1 Kan barn själva anställa sina assistenter?

Skatteverket behandlar i ett rättsligt ställningstagande (2006-11-03, dnr 131 590173-06/111) frågan om barn själva kan anställa sina personliga assistenter.

Se www.skatteverket.se/rattsinformation.

Skatteverket bedömer att en underårig inte med rättslig verkan kan betala ut ersättning för arbete till sin personliga assistent. Ersättningen får i stället anses utbetald av den underåriges förmyndare, vanligen någon av barnets föräldrar. Det innebär att någon av föräldrarna ska registreras i Skatteverkets arbetsgivarregister. I vissa undantagsfall kan det bli aktuellt att registrera den som är underårig som arbetsgivare. Det kan avse en underårig som fyllt 16 år och som med överförmyndarens samtycke bedriver näringsverksamhet (rörelse) samt anlitar arbetskraft i verksamheten (13 kap. 13 § föräldrabalken [FB]). Det kan också avse underårig med eget hushåll och som i hushållet betalar ut arbetsersättning som innebär skyldighet att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter.

Skatteverkets ställningstagande klargör att barn under 18 år som huvudregel inte själva kan anställa sina personliga assistenter. Barn som fyllt 16 år kan i undantagsfall och med överförmyndarens samtycke bedriva näringsverksamhet (rörelse) med flera anställda för att ordna assistans åt fler ersättningsberättigade än barnet självt.

Detta innebär att föräldrar till ett omyndigt barn kan köpa assistans av en assistansanordnare eller själva anställa assistenter för barnets räkning. I de fall som de själva anställer assistenter för sitt barns räkning är det inte fråga om ett köp av personlig assistans, vilket betyder att assistansersättningen ska redovisas på samma sätt som om den försäkrade (barnet) själv hade anställt sina personliga assistenter. Se vidare avsnitt 16.5 Slutavräkning och avsnitt 15.7 När är det möjligt att köpa assistans att sitt egna bolag eller enskilda firma?

15.4 Möjliga betalningsmottagare

Den försäkrade själv enligt huvudregeln (51 kap. 14–16 §§ SFB).

Kommunen kan efter begäran och Försäkringskassans beslut få en engångsutbetalning för retroaktiv tid om kommunen beviljat ersättning för personlig assistans enligt LSS före beslutet om assistansersättning (51 kap. 17 § SFB). Försäkringskassan bör, senast inför den första utbetalningen i ett nybeviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning. **Kommunen** kan efter begäran och Försäkringskassans beslut få utbetalning om det visat sig att kommunen har svårt att få in avgiften för personlig assistans från den försäkrade (51 kap. 17 § SFB).

Kommunen kan på begäran från den försäkrade efter Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

En kommunal myndighet kan efter Försäkringskassans initiativ och beslut vara betalningsmottagare om den försäkrade av orsaker som anges i paragrafen har bedömts vara ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen (51 kap. 18 § SFB). Om ersättningen ska betalas ut till kommunen ska en underrättelse om beslut skickas till kommunen. Underrättelsen ska bara innehålla uppgift om att ersättningen kommer att skickas till kommunen, från och med-tidpunkt och att den försäkrade inte bedöms vara i stånd att själv ta hand om assistansersättningen. **Någon annan person** kan efter Försäkringskassans initiativ och beslut vara betalningsmottagare om Försäkringskassan bedömt att den försäkrade av orsaker som anges i paragrafen är ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen (51 kap. 18 § SFB).

En juridisk person som anordnare av assistans kan på begäran av den försäkrade och Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

En fysisk person som anordnare av assistans kan på begäran av den försäkrade och Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

15.5 Skattskyldighet

Assistansersättningen är skattefri för den försäkrade (8 kap. 19 § inkomstskattelagen [1999:1229]). Däremot är de ersättningar som betalas ut till de personliga assistenterna skattepliktiga. I LSS-reformen förutsätts att den personlige assistenten betalar inkomstskatt på ersättningen, oavsett om denne tillhör samma familj som personen med funktionsnedsättning eller inte.

Om en fristående organisation har åtagit sig arbetsgivaransvaret, bör denna också fullgöra de åtaganden som i olika avseenden följer med arbetsgivaransvaret (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 73).

När en person ordnar assistansen på annat sätt än genom kommunen är det hon eller han själv, eller det fristående organet, som blir arbetsgivare för assistenten. Med arbetsgivarrollen följer en hel del skyldigheter. Som

arbetsgivare är man t.ex. skyldig att göra skatteavdrag och betala in arbetsgivaravgifter (10 kap. skatteförfarandelagen (2011:1244) och 2 kap. socialavgiftslagen (2000:980)).

Med lagändringen den 1 juli 2008 har det blivit tydligt att hela den assistansersättning som ett anordnarföretag får från den försäkrade blir en inkomst i näringsverksamheten som ska tas upp som en intäkt. De utgifter som företaget har för sin verksamhet får sedan bedömas på vanligt sätt, dvs. om det är fråga om utgifter för att förvärva och bibehålla inkomster och som därmed kan dras av som kostnad enligt inkomstskattelagen (1999:1229) (prop. 2007/08:61, s. 20).

Den som avser att bedriva näringsverksamhet som anordnare av personlig assistans ska registrera sig som arbetsgivare hos Skatteverket. Skatteverket kan också efter ansökan från en anordnare av assistans besluta om godkännande för F-skatt för denne. Mer information om F-skatt finns på www.skatteverket.se. Ett av villkoren för att bli godkänd för F-skatt är att näringsverksamhet ska bedrivas. Det är lämpligt att Försäkringskassan tar kontakt med Skatteverket vid frågor om F-skatt m.m.

Den som själv anställer sina assistenter kan sköta hela assistansen själv eller välja att köpa viss administration av någon annan. Han eller hon kan dock inte själv ta ut medel ur assistansersättningen för eget arbete. Det beror på att assistansersättningen är skattefri för den som får ersättningen. Medel som är skattefria hos mottagaren kan inte användas som skattefri ersättning för utfört arbete.

15.6 Olika bolagsformer

Aktiebolag

Ett aktiebolag kan ha en eller flera ägare, som kan vara fysiska eller juridiska personer. För att kunna bedriva näringsverksamhet ska bolaget registreras hos Bolagsverket.

Bolagsformen ger det största ekonomiska skyddet för ägarna. Skiljelinjen mellan bolag och ägare är tydlig. Aktiebolaget är både juridisk person och eget skattesubjekt. Ägarna måste gå in med en relativt stor kapitalinsats, vanligtvis minst 50 000 kronor, men sedan har ägarna med vissa undantag inget personligt ansvar för bolagets skulder och andra förpliktelser.

En ägare eller delägare kan vara anställd i ett aktiebolag. Ägarna i ett aktiebolag betalar endast skatt på den lön de tar ut från bolaget, som vilken annan anställd som helst. Om ägarna också får utdelning beskattas den i inkomstlaget kapital.

Handelsbolag

Handelsbolag drivs av två eller flera delägare som kallas för bolagsmän. Bolagsmännen kan vara fysiska eller juridiska personer.

I ett handelsbolag är bolagsmännen personligen ansvariga för företags avtal och skulder. Ett handelsbolag kan också vara delägare i ett annat handelsbolag. Handelsbolag behöver vara registrerade hos Bolagsverket.

En delägare i ett handelsbolag kan inte vara anställd av bolaget, men bolaget kan ha anställda. Den ersättning som en delägare får räknas därför inte som lön. Delägarrens maka eller make och barn som inte äger andelar i bolaget kan däremot få lön som anställd. Ett handelsbolag är inget eget skattesubjekt utan delägarna beskattas för inkomst av näringsverksamhet för sin respektive andel av överskottet i handelsbolaget. Delägarna betalar själva sina sociala avgifter i form av egenavgifter beräknade på delägarrens skattepliktiga andel av vinsten.

Kommanditbolag

Kommanditbolag är en särskild form av handelsbolag och är också en juridisk person. Skillnaden mellan handelsbolag och kommanditbolag är ansvarsfördelningen. Medan delägarna i ett handelsbolag ansvarar solidariskt för bolagets skulder, kan man i ett kommanditbolag ta in delägare som enbart ansvarar för ett begränsat kapital som de har satt in i bolaget. I ett kommanditbolag ska det finnas minst en bolagsman med ett begränsat ansvar (kommanditdelägare) och minst en med ett obegränsat ansvar (komplementär). Komplementären är fullt ansvarig för bolagets skulder med hela sin förmögenhet.

Precis som i handelsbolag kan en delägare inte vara anställd av bolaget, men bolaget kan ha anställda. Delägarna tar inte ut lön ur bolaget, utan var och en av bolagsmännen beskattas på samma sätt som delägare i vanligt handelsbolag, se föregående avsnitt om handelsbolag.

Ekonomisk förening/Kooperativ

En ekonomisk förening är den associationsform som bland annat *kooperativ* använder. Det krävs minst tre fysiska eller juridiska personer för att bilda en ekonomisk förening. Det är sedan medlemmarna i föreningen som har makten, där de har en röst var. För att vara en juridisk person behöver en ekonomisk förening vara registrerad.

Medlemmarna (ägarna) i en ekonomisk förening har inget personligt ansvar för bolagets skulder. Däremot kan styrelsen och vissa nyckelpersoner bli ansvariga genom så kallat företrädaransvar. Det är endast sin insats som en enskild medlem riskerar att förlora om föreningen går i konkurs. Vinsten ska delas ut till medlemmarna i form av återbäring eller utdelning. En medlem som arbetar åt föreningen kan få lön från föreningen. Föreningen ska då betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag.

Ideell förening

En ideell förening kännetecknas av att ändamålet är ideellt och/eller att dess verksamhet är ideell. Den kan vara en juridisk person utan att vara registrerad.

En förening som främjar sina medlemmars ekonomiska intressen anses inte ha ett ideellt ändamål. För att en sådan förening ska vara en ideell förening i juridisk mening får den verksamhet som bedrivs för att främja ändamålet inte vara av affärsmässig karaktär. En ideell förening kan alltså inte både bedriva ekonomisk verksamhet och syfta till att främja sina medlemmar ekonomiskt.

Om en förening med sådant syfte likväl ägnar sig åt ekonomisk verksamhet, kan den betraktas som en oregistrerad ekonomisk förening. En oregistrerad ekonomisk förening uppfyller inte kraven för att vara ett rättssubjekt vilket innebär att styrelseledamöterna kan bli personligt ansvariga för föreningens skulder och åtaganden.

Om en ideell förening delar ut vinst eller ger återbäring till sina medlemmar tyder det på att den är en ekonomisk förening. Medlemmar som utför arbete åt föreningen kan anses som anställda av föreningen och få lön, för vilken föreningen då ska betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag.

15.7 När är det möjligt att köpa assistans av sitt eget bolag eller sin egen enskilda firma?

Handelsbolag, kommanditbolag, aktiebolag och ekonomiska föreningar är exempel på självständiga juridiska personer. De ses som fristående i förhållande till den försäkrade. Därför kan den försäkrade både köpa assistans av bolaget och samtidigt vara bolagsman i ett handelsbolag eller kommanditbolag, ägare eller delägare i ett aktiebolag eller medlem i en ekonomisk förening som sköter assistansen. Samma gäller föräldrar som köper assistans för sitt barns räkning, det vill säga de kan både köpa assistans av bolaget och samtidigt vara bolagsmän i ett handelsbolag eller kommanditbolag, ägare eller delägare i ett aktiebolag eller medlem i en ekonomisk förening som sköter assistansen.

Skatteverket framhåller vikten av att bolaget eller den ekonomiska föreningen har F-skatt i de fall den försäkrade eller föräldrarna köper assistans av bolaget eller föreningen.

Om anordnaren inte är godkänd för F-skatt blir den försäkrade eller föräldrarna skyldiga att göra skatteavdrag vid varje tillfälle som ersättning betalas ut. Om det inte görs kan Skatteverket i efterhand kräva den försäkrade eller föräldrarna på skattebeloppet.

Den försäkrade eller föräldrarna kan också köpa personlig assistans av en fysisk person som bedriver assistansverksamhet i egen näringsverksamhet (enskild firma). Det gäller under förutsättning att näringsidkaren är godkänd för F-skatt. Om denne inte har F-skatt måste den försäkrade eller föräldrarna, utöver att göra skatteavdrag, betala arbetsgivaravgifter på samma sätt som om de själv anställde personliga assistenter.

En försäkrad kan själv bedriva assistansverksamhet i egen näringsverksamhet (enskild firma) genom att han eller hon anordnar assistans för andra brukare. En försäkrad som är egen näringsidkare kan dock inte köpa assistans av sin egen firma (fysisk person), eftersom den inte kan ses som fristå-

ende i förhållande till den försäkrade. Den försäkrade kan alltså inte bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Assistansersättningen är enligt lag skattefri för den försäkrade och kan därför inte utgöra inkomst i hans eller hennes enskilda näringsverksamhet.

Exempel

Anders har assistansersättning. Han har en egen firma och är godkänd för F-skatt. Han bedriver näringsverksamhet som anordnare av assistans åt två andra personer. Den egna firman är en fysisk person, inte en juridisk person. Anders vill nu köpa sin egen personliga assistans av sin firma.

Försäkringskassan upplyser honom om att han inte kan bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Även om han i övrigt bedriver en näringsverksamhet med personlig assistans åt andra personer måste den egna assistansen hållas separat.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Anders äger ett aktiebolag och är godkänd för F-skatt. Eftersom aktiebolaget är en juridisk person kan Anders köpa assistans av sitt bolag.

Om ett barn är beviljat assistansersättning kan inte föräldrarna anses bedriva näringsverksamhet i en enskild firma enbart genom att anordna assistansen för det egna barnet. Det saknar betydelse att de har en enskild firma registrerad. Om de enbart avser att bedriva assistans för det egna barnet blir assistansersättningen inte en skattepliktig inkomst i näringsverksamhet och kostnaderna för assistansen blir inte avdragsgilla. I dessa fall anses föräldrarna anställa assistenter för barnets räkning och det är inte fråga om köp av personlig assistans, vilket betyder att assistansersättningen ska redovisas på samma sätt som om den försäkrade (barnet) själv hade anställt sina personliga assistenter.

Om föräldrarna däremot har hand om assistans åt andra brukare, kan det vara näringsverksamhet. Sett rent skattemässigt skulle föräldrarna kunna köpa assistans av sin egen firma för barnets räkning och barnets assistansersättning skulle då bli en skattepliktig inkomst i den enskilda näringsverksamheten. Detta strider dock mot förbudet att betala assistansersättning till någon som lever i samma hushållsgemenskap som den försäkrade (51 kap. 16 § SFB). Det är alltså inte möjligt för föräldrarna att för sitt barns räkning köpa assistans av sin egen firma eftersom en egen firma är en fysisk person och kan inte ses som fristående i förhållande till hushållet. Även om föräldrarna i övrigt kan bedriva assistans åt andra personer än det egna barnet måste alltså det egna barnets assistans hållas separat. Se vidare om hushållsgemenskap under avsnitt 15.8.

Föräldrar som för sitt barns räkning köper assistans av ett aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag eller ekonomisk förening kan arbeta som assistenter åt sitt barn och få lön för utfört arbete av aktiebolaget, handels-

bolaget, kommanditbolaget eller den ekonomiska föreningen. Om föräldrarna själva som delägare driver ett handelsbolag eller kommanditbolag kan de dock inte vara anställda och få lön, däremot kan de fortfarande arbeta som personliga assistenter och beskattas då för sin andel av bolagets vinst.

15.8 Hushållsgemenskap

Att tillhöra någons familj och att leva i hushållsgemenskap sammanfaller begreppsmässigt inte helt. Ett vuxet barn anses normalt tillhöra föräldrarnas familj även sedan hon eller han har flyttat hemifrån och inte har någon hushållsgemenskap med sin förälder. Ett önskemål från en person med funktionshinder om att ha en familjemedlem eller en annan samboende som personlig assistent bör så långt som möjligt tillgodoses av kommunen eller ett fristående organ som därmed kommer att ansvara för anställnings- eller uppdragsförhållandet. (prop. 1994/95:77, avsnitt 4.2, 6.1 och 6.4, s. 16, 17, 23 och 25)

Assistansersättningen betalas enligt huvudregeln ut till den försäkrade. Assistansersättningen ska ersätta kostnader för personlig assistans (51 kap. 2 § SFB). Ersättning som den försäkrade själv betalar till någon som hon eller han lever i hushållsgemenskap med räknas dock inte i något fall som kostnad för assistansen (51 kap. 16 § SFB). Det innebär att assistansersättning inte beviljas i de fall den försäkrade själv betalar ut lön för en personlig assistent som hon eller han bor tillsammans med, till exempel en make eller ett barn.

Om den försäkrade vill ha någon som hon eller han delar hushåll med som personlig assistent måste den försäkrade köpa assistans av en assistansanordnare som är fristående från hushållet. Hushållsmedlemmen får då arbeta som assistent för en anordnare. Man kan alltså inte vara arbetsgivare för en assistent som man lever i hushållsgemenskap med. Om den försäkrade själv anställer personliga assistenter (egen arbetsgivare) ska Försäkringskassan kontrollera att assistenten inte lever i hushållsgemenskap med den försäkrade. Om så är fallet måste den assistent som delar hushåll med den försäkrade vara anställd av annan (51 kap. 11, 14–16 §§ SFB).

Handelsbolag, kommanditbolag, aktiebolag och ekonomiska föreningar är exempel på fristående organ. Dessa bolagsformer är egna juridiska personer. Därför kan en person som bor i samma hushåll som den försäkrade både arbeta som assistent åt honom eller henne och vara bolagsman i ett handelsbolag eller kommanditbolag, ägare eller delägare av ett aktiebolag eller medlem i en ekonomisk förening. Den försäkrade kan köpa assistans av dessa juridiska personer eftersom de ses som fristående i förhållande till hushållet. Observera dock att Skatteverket inte alltid godkänner handelsbolag eller kommanditbolag som näringsdrivande och därför i sådana fall avslår handelsbolagets ansökan om godkännande för F-skatt. Det gäller exempelvis föräldrar som bildar ett handelsbolag enbart för att bedriva assistans åt det egna barnet. Men även om handelsbolaget eller kommanditbolag inte har F-skatt är det en juridisk person som är fristående i förhållande till den försäkrade. Att bolaget saknar godkännande för F-skatt innebär dock att den försäkrade eller föräldrarna till en underårig försäkrad blir

skyldiga att göra skatteavdrag vid varje tillfälle som ersättning betalas ut. Se om detta även under avsnitt 15.7. Att F-skatt saknas innebär också att Försäkringskassan inte kan betala ut assistansersättningen direkt till bolaget. Se avsnitt 15.3. En försäkrad som vill att en hushållsmedlem är assistent kan också köpa personlig assistans av kommunen eller av en fysisk person som bedriver assistansverksamhet som enskild näringsidkare (enskild firma) och som inte hör till hushållet.

En person som bor i samma hushåll som den försäkrade kan vara anställd och få lön av ett handelsbolag, kommanditbolag eller ekonomisk förening även om den försäkrade är bolagsman i samma handelsbolag, kommanditbolag eller ekonomisk förening. Detta är möjligt då man fortfarande anser att det är handelsbolaget, kommanditbolaget eller den ekonomiska föreningen, det vill säga den juridiska personen, som betalar lön till hushållsmedlemmen/assistenten. Det är således inte att likställa med att den försäkrade betalar lön till hushållsmedlemmen/assistenten.

Exempel

Eva har assistansersättning. Hon vill att maken och två andra personer ska vara hennes assistenter. Maken har egen firma med F-skatt (han är enskild näringsidkare). Eva avser därför att köpa personlig assistans från makens firma och få assistans av maken och de två andra personerna som är anställda av maken.

På grund av att makarna lever i hushållsgemenskap kan inte assistansersättning betalas ut för tid som maken arbetat som assistent. Det beror på att maken driver assistans i form av en enskild firma (enskild näringsidkare) och inte genom en juridisk person. En enskild näringsidkare (fysisk person) som delar hushållsgemenskap med den försäkrade ses inte som fristående. Eva vänder sig därför till kommunen som på hennes uppdrag anställer maken som assistent.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Evas make äger ett aktiebolag.

Eftersom aktiebolaget är en juridisk person och ses som fristående från hushållet kan assistansersättning betalas ut för den utförda assistansen.

Exempel

Bessam har beviljats assistansersättning. Han tänker vara egen arbetsgivare för sina assistenter. Bessams hustru och den vuxne sonen, som inte bor med makarna, ska vara personliga assistenter.

Assistansersättning betalas ut till Bessam för den assistans som sonen kommer att utföra. Ersättning betalas inte ut för den assistans som hustrun avser att utföra eftersom Bessam och hans hustru tillhör samma hushåll. Försäkringskassan upplyser om att hustrun måste vara

anställd av någon annan för att assistansersättning för hustruns del också ska kunna betalas ut.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Bessam äger ett aktiebolag tillsammans med sonen. Bolaget bedriver assistans enbart åt Bessam.

Eftersom aktiebolaget är en juridisk person och ses som fristående från hushållet kan assistansersättning betalas ut för den utförda assistansen.

Exempel

Vera har assistansersättning. Hennes make har ett aktiebolag som Vera vill ska vara anordnare för hennes assistans. Avsikten är att maken själv och makarnas dotter ska vara assistenter. Vera begär att assistansersättningen ska betalas ut till aktiebolaget.

Bolaget ses som självständigt i förhållande till de inblandade hushållsmedlemmarna. Förutsättningarna för att bolaget ska kunna ge assistans till Vera är därför uppfyllda.

15.9 Arbetstid

Det finns en bestämmelse som begränsar möjligheterna att betala ut assistansersättning när en assistent arbetar för många timmar (51 kap.16 § SFB). Reglerna anknyter till de arbetstidsregler som finns i lagen om arbetstid med mera i husligt arbete. Reglerna gäller för en person som själv är arbetsgivare för sina assistenter. Utbetalningen får normalt, i dessa fall, endast gälla högst full arbetstid.

Lagen om arbetstid med mera i husligt arbete reglerar arbetstiden för en arbetstagare som arbetar i arbetsgivarens hushåll. Den ordinarie arbetstiden får vara högst 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor. I vissa undantagsfall kan den ordinarie arbetstiden förlängas. När det finns särskilda skäl får övertid tas ut med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar under ett kalenderår. (2–4 § lagen [SFS 1970:943] om arbetstid med mera i husligt arbete)

Eventuella kollektivavtal som den personliga assistenten omfattas av kan reglera vad som ingår i begreppet arbetstid.

Detta innebär att Försäkringskassan normalt kan acceptera högst 40 timmar i veckan i genomsnitt per assistent när en enskild person själv är arbetsgivare. Ytterligare tid kan i vissa fall också vara ersättningsgrundande.

Den arbetstid som det här är fråga om är enbart assistentens arbetstid åt den försäkrade. Den arbetstiden ska alltså inte läggas samman med eventuell arbetstid som assistenten har hos en annan arbetsgivare (prop. 1994/95:77, avsnitt 6.1, s. 23). När det gäller personliga assistenter anställda av kommuner, kooperativ eller liknande förutsätter regeringen att frågor om arbetstid

för personliga assistenter uppmärksammas av arbetsmarknadens parter när de träffar kollektivavtal (prop. 1994/95:77, avsnitt 4.2, s. 17).

Exempel

Anders bedriver assistans som egen arbetsgivare och anlitar sin syster som personlig assistent. De bor inte tillsammans. Eftersom Anders inte bor med systemern betalas assistansersättning ut för assistans som utförs inom arbetstidsramarna enligt lagen om arbetstid med mera i husligt arbete. Om dessa arbetstidsramar överskrids betalas assistansersättning inte ut för de överskjutande timmarna.

Exempel

Vendela bedriver assistans som egen arbetsgivare. Av tidrapporterna framgår att en av assistenterna under flera månader arbetat i genomsnitt 49 timmar per vecka. I samband med utredning om arbetstiden för denne assistent upplyser Försäkringskassan Vendela om arbetstidsreglerna i lagen om arbetstid med mera i husligt arbete.

Försäkringskassan bedömer efter utredning att det inte finns särskilda skäl för att godta längre arbetstid än 40 timmar per vecka. Eftersom assistenten fortsätter att arbeta mer än 40 timmar per vecka beslutar Försäkringskassan att endast betala ut ersättning grundad på 40 timmars arbetsvecka för den assistenten.

Arbetstidslagen (1982:673) reglerar arbetstiden för arbetstagare som utför arbete för en arbetsgivares räkning (1 §). Lagen gäller inte arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll (2 §). I begreppet arbetstid ingår ordinarie arbetstid, övertid och jourtid. Med jourtid avses den tid då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande på arbetsstället för att vid behov utföra arbete. Den ordinarie arbetstiden får uppgå till i genomsnitt högst 40 timmar i veckan under en tid av fyra veckor. Den sammanlagda arbetstiden under en sjudagarsperiod får uppgå till högst 48 timmar i genomsnitt under en period om högst fyra månader (10 a §). En 48-timmarsvecka kan alltså bestå av högst 40 timmar ordinarie arbete plus åtta timmar jour.

Det finns ingen skyldighet för Försäkringskassan att göra en anmälan till Arbetsmiljöverket om en personlig assistent arbetar mer än vad arbetstidslagen (1982:673) eller lagen (1970:943) om arbetstid med mera i husligt arbete medger.

15.10 Minderåriga arbetstagare – assistenter

Försäkringskassan kan inte stoppa en utbetalning om assistansersättning på grund av att minderåriga assistenter anställs. Arbetsmiljöverket är den myndighet som har befogenhet och kompetensen att avgöra om minderåriga personer får arbeta som personliga assistenter. Nedan beskrivs det regelverk som finns när det gäller minderåriga arbetstagare.

Av 5 kap. 3 § arbetsmiljölagen (1977:1160) framgår att en minderårig (dvs. den som är under 18 år) inte får anlitas till eller utföra arbete på ett sätt som medför risk för olycksfall eller överansträngning eller annan skadlig inverkan på den underåriges hälsa och utveckling. Arbetsmiljöverket har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om arbetstider och arbetsförhållanden om minderåriga.

Läs mer under avsnitt 15.11, Riktlinje 2009:9 och Produktionsprocessen 2007:2.

15.11 Möjligheter för Försäkringskassan att lämna information till Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket

Sedan den 1 januari 2011 måste en anordnare som bedriver assistansverksamhet ha tillstånd av Socialstyrelsen. se avsnitt 15.2. Om Försäkringskassan får uppgifter om en anordnare som kan vara av värde för tillståndsprövningen kan det vara aktuellt att lämna uppgifterna vidare till Socialstyrelsen, liksom till Arbetsmiljöverket eller Skatteverket, beroende på vad uppgifterna gäller. Uppgifter som lämnas till Arbetsmiljöverket eller Skatteverket kan vara av värde för Socialstyrelsen i deras tillståndsprövning, varför uppgifter till Arbetsmiljöverket eller Skatteverket även bör lämnas till Socialstyrelsen.

Det kan även vara av värde för Socialstyrelsen i deras tillsynsverksamhet att få veta om det råder allvarliga missförhållanden i en assistansverksamhet.

15.11.1 Metodstöd – informera Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket

Om du får uppgifter från någon utomstående som innebär misstanke om att en anordnare bryter mot arbetstidslagarna, anställer underåriga assistenter eller att det finns andra missförhållanden för de personliga assistenterna eller den försäkrade bör du be personen att i första hand själv vända sig direkt till Arbetsmiljöverket eller Socialstyrelsen med uppgifterna. Om uppgifterna innebär misstanke om att en anordnare begår skattebrott, till exempel genom att inte använda assistansersättningen till kostnader i assistansverksamheten, bör du be personen att lämna uppgifter till Skatteverket och Socialstyrelsen. Det är bättre att personen vänder sig direkt till den myndighet som berörs, eftersom det då blir möjligt att ställa relevanta följdfrågor. Personen är som regel inte heller begränsad av sekretessbestämmelser, vilket Försäkringskassan kan vara när Försäkringskassan lämnar uppgifter till en annan myndighet.

I andra hand bör du själv lämna uppgifterna vidare till Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket. Om det är den försäkrade som har lämnat uppgifterna och uppgifterna inte bara handlar om anordnare utan om den försäkrade själv bör du fråga om du får den försäkrades samtycke till att lämna uppgifter vidare. Om du inte har fått den försäkrades samtycke, eller när någon annan än den försäkrade har lämnat uppgifterna, måste du göra en sekretessprövning för att se vilka uppgifter som du kan lämna ut.

Oavsett om uppgifterna gäller den försäkrade, en personlig assistent eller en anordnare kan det vara aktuellt att skicka en impuls till en enhet som handlägger kontrollutredningar. Grunden för att lämna en impuls till en kontrollenhet är om du tror att ärendet bör utredas som en kontrollutredning, till exempel när den försäkrade har lämnat uppgifter som inte stämmer eller när den försäkrade får en ersättning på felaktiga grunder. Se riktlinjerna 2009:9 *Överlämning av impulser samt beslut i samband med kontrollutredning*. Om du inte är säker på att du bör skicka en impuls till kontrollutredning kan du rådfråga en kontrollutredare.

I de fall som en impuls leder till att en kontrollutredning startar ska du inte på eget initiativ skicka den till aktuella myndigheter. I sådana fall ska kontrollutredaren lämna uppgifterna om han eller hon tycker att det är lämpligt. Om impulsen inte leder till en kontrollutredning, kan du själv skicka uppgifterna till aktuella myndigheter.

Vilken sekretess gäller när den försäkrade köper assistans av en anordnare?

Om den försäkrade köper assistans av en anordnare är det, vad gäller uppgifter om anordnaren, inte fråga om uppgifter om sådana *personliga* förhållanden som avses i 28 kap. 1 § OSL. Uppgifter om en anordnare faller därför utanför socialförsäkringssekretessen. Det gäller även om den försäkrade är ägare av eller delägare i assistansbolaget. Samma gäller för uppgifter om närstående till den försäkrade, om de arbetar som personliga assistenter och uppgifterna avser deras arbete som personliga assistenter. Någon menprövning blir alltså inte aktuell i dessa fall. Du kan därför lämna uppgifter om en anordnare till Arbetsmiljöverket om anordnaren bryter mot arbetstidslagarna, om arbetsmiljöförhållandena är dåliga, eller om man till exempel anställer underåriga som personliga assistenter.

Arbetsmiljölagen gäller alltid när det finns ett anställningsförhållande mellan en anordnare (arbetsgivare) och en anställd. Du kan även lämna uppgifter om en anordnare till Skatteverket om du misstänker att anordnaren har begått ett skattebrott. I båda dessa fall kan Försäkringskassan även lämna uppgifter till Socialstyrelsen.

Det är dock viktigt att du inte lämnar ut uppgifter om den försäkrade eller den försäkrades närstående. Inga uppgifter som gör att dessa kan identifieras får lämnas ut. Uppgifterna får endast avse anordnaren.

Uppgifter som till exempel innebär att du röjer att en försäkrad har assistansersättning är en uppgift om hälsotillstånd. Det är en känslig uppgift som anses vara till men att lämna ut. En sådan uppgift är normalt sett sekretessbelagd enligt 28 kap. 1 § OSL. Om du har fått veta att allvarliga missförhållanden råder för den försäkrade, kan dock även uppgifter om den försäkrade behöva lämnas ut. Den enda möjligheten att lämna ut uppgifterna i dessa fall är att göra en bedömning utifrån 28 kap. 1 § OSL och generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. Se vidare avsnitt 2.2 Rapporteringsskyldighet enligt LSS samt vägledning 2001:3 Offentlighet eller sekretess?

Vilken sekretess gäller när den försäkrade själv anställer personliga assistenter?

När du vill lämna uppgifter till Arbetsmiljöverket om en försäkrad som själv anställer sina personliga assistenter måste du göra en sekretessprövning enligt 28 kap. 1 § OSL. Du ska ta ställning till om det kan anses vara till men för den försäkrade att Försäkringskassan lämnar ut uppgifter till exempel om att han eller hon själv bryter mot arbetstidslagarna eller anställer underåriga assistenter. Om den försäkrade själv anställer sina personliga assistenter måste det anses vara till men för den försäkrade att Försäkringskassan lämnar ut dessa uppgifter.

Enda möjligheten att lämna ut uppgifterna i dessa fall är att du gör en bedömning utifrån generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. En sådan bedömning innebär att du kan lämna ut uppgifterna om intresset av att uppgifterna lämnas ut väger tyngre än intresset av att skydda den försäkrade. Om den försäkrade själv anställer sina personliga assistenter kan du i normalfallet inte lämna uppgifter till Arbetsmiljöverket med stöd av generalklausulen. Men i de fall då en försäkrad anställer underåriga assistenter kan det däremot, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, vara aktuellt att lämna ut uppgifterna med stöd av generalklausulen. Intresset av att underåriga inte far illa av att arbeta som personliga assistenter väger ofta tyngre än intresset av att skydda den försäkrades integritet.

Vilken sekretess gäller när du behöver begära uppgifter i ditt ärende från en annan myndighet?

Som personlig handläggare kan du själv behöva uppgifter från en annan myndighet för att kunna handlägga ett ärende om assistansersättning. Det kan till exempel vara uppgifter om ett anordnarbolag, som finns hos Socialstyrelsen. I det fallet är det viktigt att hålla i minnet att du inte får lämna fler uppgifter än vad du behöver för att få ett meningsfullt svar. Detta följer av 10 kap. 2 § OSL och prop. 1996/97:121, s. 31. Lämna till exempel inte ut uppgifter om den försäkrade om det inte är nödvändigt för att du ska kunna få svar på din fråga. Se vidare i vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*, avsnitt 15.1, samt vägledning 2004:1 *Kontrollutredning*, avsnitt 5 och 6.8.

15.12 Tid som jämställs med lämnad assistans

Med lämnad assistans enligt 51 kap. 14§ SFB jämställs tid efter det att den försäkrade har avlidit eller tagits in på institution eller liknande, i den mån assistenten inte kan få ett annat godtagbart arbete och därför får lön från den försäkrade. Detta gäller dock högst under den tid som motsvarar uppsägningstiden enligt lag (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Bestämmelsen innebär att det endast är den försäkrade som själv anställer sina assistenter som får jämställa en viss tid med utförd assistans. (KRNG 876-05)

Uppsägningstiden regleras i 12 § lagen om arbetstid med mera i husligt arbete. I denna lag finns en grundläggande regel om minst en månads uppsägningstid för både arbetsgivare och arbetstagare. När arbetsgivaren

säger upp den anställde är uppsägningstiden två månader om arbetstagaren har varit anställd sammanlagt minst fem år och tre månader om den sammanlagda anställningstiden är minst tio år.

För att utbetalning ska kunna göras för den aktuella tiden måste den försäkrade eller dennes dödsbo kan visa ett avtal där assistentens uppsägningstid framgår och att assistenten inte erbjudits ett annat arbete som kan anses vara godtagbart under uppsägningstiden.

Om det är skäligt att kräva att arbetsgivaren bereder arbetstagaren annat arbete hos sig är en uppsägning inte sakligt grundad (7 § LAS).

På tidredovisningen till Försäkringskassan ska den försäkrade eller dödsboet ange den tid för vilken ersättning yrkas (13 § RFFS 1993:24). Det är den tid som assistenten skulle ha arbetat om den försäkrade inte vårdats på institution eller avlidit som ska anges. Den tid då assistenten kunnat beredas ett annat godtagbart arbete under uppsägningstiden ska inte anges på blanketten. Se även kapitel 15.

Vid sjukhusvistelse är det lämpligt att kontrollera om Försäkringskassan redan tagit ställning till assistans under en sjukhusvistelse (106 kap. 24 § SFB).

Utbetalningen grundas på redovisat antal timmar multiplicerat med schablonbeloppet (51 kap. 11 § SFB) eller de redovisade kostnaderna om det är i samband med slutavräkning.

Den tid för vilken assistenten får sjuklön av den försäkrade jämföras med lämnad assistans (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Endast tid för vilken den som själv anställer sina assistenter får jämföras med lämnad assistans. Assistansersättning betalas alltså ut för en assistents sjuklönekostnad bara till den som är egen arbetsgivare för sina assistenter. Den som köper assistans av ett assistansföretag eller en kommun får inte assistansersättning för assistentens sjuklönekostnad. På tidredovisningen till Försäkringskassan ska därför bara den som själv anställer sina assistenter redovisa de timmar för vilka sjuklön betalats.

Assistenten får ingen ersättning för den första dagen i sjuklöneperioden (karensdag). De följande dagarna i sjuklöneperioden reduceras assistentens lön och andra anställningsförmåner (6 och 7 §§ lagen [1991:1047] om sjuklön). Se även avsnitt 16.1.

Exempel

Karin som själv anställt sina assistenter avled den 1 mars. Hon hade tre assistenter varav två hade en månads uppsägningstid och den tredje två månaders uppsägningstid. Dödsboet sade upp assistenterna den 1 mars.

Assistansersättning betalas ut till dödsboet för de timmar assistenterna skulle ha arbetat hos Karin under respektive assistents uppsägningstid, under förutsättning att de inte kan få ett annat godtagbart arbete.

15.13 Förverkande, utmätning och överlåtelse

Assistansersättningen förverkas om ersättningen inte tagits ut före utgången av det andra året efter det att beloppet förfallit till betalning. Ersättningen får inte utmätas eller överlåtas. Det innebär att den försäkrades fordran på assistansersättning hos Försäkringskassan inte kan utmätas. Det går inte heller att överlåta ersättningen förrän den förfallit till betalning (107 kap. 9 § SFB).

Exempel

Slutavräkning görs i april 2011 för fem av de sex månader som ingår i perioden. Räkning saknas för en månad. Om räkningen för den saknade månaden kommer in efter den 31 december 2013 kan någon utbetalning inte göras eftersom ersättning för den månaden är förverkad enligt 107 kap. 12 § SFB. Om räkningen kommer in senast den 31 december 2013 kan utbetalning göras om det finns särskilda skäl (10 § RFFS 1993:24).

16 Redovisning och avräkning

Detta kapitel behandlar

- tidredovisning
- räkning för assistansersättning
- inlämningsdag
- månatlig avräkning
- slutavräkning
- kostnadsredovisning vid högre timbelopp
- slutavräkning vid interimistiska beslut
- slutavräkning före periodens slut
- tilläggsräkning

16.1 Tidredovisning

Den som beviljats assistansersättning ska för varje månad redovisa antalet utförda assistanstimmar på ett särskilt formulär, *Tidredovisning assistansersättning* (FK 3059). Uppgifterna ska lämnas för varje namngiven personlig assistent som anlitats under månaden. Assistenten ska bestyrka de uppgifter som lämnats på blanketten (13 § RFFS 1993:24). Bestämmelsen gäller för alla som arbetat som personlig assistent oavsett vilken relation hon eller han har till den försäkrade.

Den personliga assistenten styrker vanligen uppgifterna genom sin namnteckning. Om det sker på elektronisk väg är ett minimikrav, oavsett hur den tekniska lösningen ser ut, att de bestyrkta uppgifterna lagras under fyra år efter utbetalning och att det går att ta fram uppgifterna i läsbar form (Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om gallring [RA-MS 2000:27]).

Den som själv anställer sina personliga assistenter ska också redovisa antal timmar som sjuklön betalats ut till den ordinarie assistenten (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Den som köper sin assistans ska inte redovisa timmar för vilka sjuklön betalats utan endast timmar då man faktiskt har fått assistans.

Av 51 kap. 14 § SFB framgår att assistansen ska ha utförts för att ersättning ska betalas ut. Det ska därför framgå av tidredovisningen när en försäkrad har fått assistans. De timmar som ska redovisas är de timmar som assistenten har arbetet hos den försäkrade och som ligger inom ramen för Försäkringskassans beviljade assistanstimmar. Tid som assistenterna använder för gemensamma träffar, arbetsmöten och utbildningar ska inte redovisas, eftersom den tiden inte ingår i beräkningen av den försäkrades behov av assistans utan ingår i assistansersättningens timbelopp, se avsnitt 13.1.

Ibland kan det visa sig att den försäkrade fått personlig assistans vid andra tider på dygnet än vad som framgår av Försäkringskassans utredning. Men den försäkrade kan själv bestämma när på dygnet han eller hon behöver assistans. Det finns alltså normalt ingen anledning för Försäkringskassan att utreda detta närmare. Detsamma gäller om den försäkrade valt att ta ut beviljade assistanstimmar som timmar för väntetid (tidigare kallat jourtimmar) eller tvärtom, eller redovisat dubbel assistans då han eller hon varit beviljad enkel assistans.

Om däremot en försäkrad som är beviljad väntetid (tidigare kallat jour) respektive enkel assistans regelmässigt och under lång tid redovisar aktiv assistans under natten eller dubbel assistans tyder detta på väsentligt ändrade förhållanden. Då bör en omprövning göras för att utreda om den försäkrade har rätt till fler eller färre assistanstimmar. Om Försäkringskassan då kommer fram till att det fortfarande inte är styrkt att den försäkrade behöver till exempel aktiv assistans under natten eller dubbel assistans, så kan det innebära att Försäkringskassan anser att den försäkrade inte har fått personlig assistans i den mening som avses i 51 kap. SFB. Försäkringskassan kan då besluta att inte betala ut assistansersättning för dessa timmar med stöd av 51 kap. 14 § SFB. Innan ett sådant beslut ska Försäkringskassan informera den försäkrade om att detta kan bli följden om han eller hon fortsätter att regelmässigt redovisa på detta sätt.

Förläggning av assistanstid inom barnomsorg, skola, daglig verksamhet eller sjukhusvistelse är tillåtet om Försäkringskassan beviljat timmar i någon av dessa verksamheter. Se även avsnitt 10.4 och 17.2.

16.1.1 Uppgifter saknas

Skulle det visa sig att inlämnade tidredovisningar inte är kompletta är det lämpligt att Försäkringskassan utreder varför uppgifterna saknas. Samma sak gäller om Försäkringskassan upptäcker brister vid en kontroll. I första hand bör Försäkringskassan informera om de regler som gäller.

Det kan i sammanhanget nämnas att det finns möjlighet att under vissa förhållanden betala ut assistansersättningen till en kommun eller till någon annan person för att användas till kostnader för personlig assistans för den försäkrade. Detta gäller om den försäkrade till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller någon annan liknande orsak är ur stånd att själv ha hand om ersättningen (51 kap. 18 § SFB).

16.2 Räkning för assistansersättning

Den försäkrade ska efter utgången av varje månad lämna en sammanställning av de uppgifter om utförda assistanstimmar som finns på tidredovisningarna till Försäkringskassan. Sammanställningen ska göras på blankett *Räkning, assistansersättning* (FK 3057) (13 § RFFS 1993:24). Tid för vård på sjukhus ska också redovisas på blanketten. Se avsnitt 9.3. Den försäkrade ska underteckna räkningen på heder och samvete (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om den försäkrade har god man eller förvaltare är det normalt

den gode mannen/förvaltaren som företräder honom eller henne i kontakterna med Försäkringskassan. Det innebär att räkningen kan undertecknas av den gode mannen/förvaltaren om det kan anses ingå i uppdraget (bevaka huvudmannens rätt). Även i de fall undertecknande sker av den gode mannen/förvaltaren ska detta göras på heder och samvete.

Om en god man/förvaltare vägrar att underteckna räkningen eller har strukit över texten ”heder och samvete”, bör Försäkringskassan utreda orsaken till detta. Det kan då komma fram att det är omöjligt för den försäkrade eller den gode mannen/förvaltaren att intyga riktigheten av uppgifterna på räkningen. Om den gode mannen/förvaltaren till exempel rent faktiskt inte kan uttala sig om hur många timmars assistans som den försäkrade tagit emot, kan denne av naturliga skäl inte intyga uppgifterna på heder och samvete. På samma sätt kan det vara omöjligt för den försäkrade att skriva under på heder och samvete om han eller hon på grund av sin sjukdom eller sin funktionsnedsättning saknar möjlighet att bedöma hur många assistanstimmar som lämnats.

För att bedöma om assistansersättning ändå kan betalas ut bör Försäkringskassan ta ställning till om man på annat sätt kan förvissa sig om att personen har fått personlig assistans. Ett sätt kan vara att med hjälp av tidredovisningen bedöma om ersättning kan betalas ut. Ett annat sätt är att be assistenternas arbetsledare bekräfta exempelvis genom sin namnteckning, att assistans har utförts i en viss omfattning. Dessa sätt är inte att jämföra med att den försäkrade lämnat uppgifter på heder och samvete, men de utgör ett kompletterande underlag för bedömningen av om ersättning ändå ska betalas ut.

Räkningen utgör ett viktigt kontrollinstrument inom assistansersättningen och undertecknande på heder och samvete ska göras om det inte är omöjligt. Det är alltså endast undantagsvis som det kan göras utbetalningar som grundas på en räkning som inte är undertecknad.

Se vidare om heder och samvete samt god man, förvaltare och ombud i avsnitt 7.3. Se även om undertecknande av ansökan i avsnitt 3.1.

Om en försäkrad, som inte har god man eller förvaltare, på grund av sitt funktionshinder saknar möjlighet att själv skriva under räkningen, kan han eller hon ge sitt samtycke till att någon annan skriver under på heder och samvete, t.ex. ett ombud. Ett sådant samtycke fråntar inte den försäkrade från sitt ansvar. Se även om undertecknande efter samtycke i vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

16.3 Inlämningsdag

Både tidredovisningarna och räkningen ska vara Försäkringskassan till handa senast den 5 i andra månaden efter den månad redovisningen avser. Den månad som räkningen avser kallas redovisningsmånaden. Om redovisning inte har skett till Försäkringskassan senast den 5 i andra månaden efter redovisningsmånaden, får Försäkringskassan innehålla eller sätta ned månadsutbetalningen till dess redovisning skett (14 § RFFS 1993:24).

Exempel

Assistansersättningen för augusti betalas ut med ett preliminärt belopp den 20 augusti. Tidredovisning och räkning för augusti ska vara inlämnade till Försäkringskassan senast den 5 oktober. Om handlingarna för augusti kommer in efter den 5 oktober görs ingen preliminär utbetalning för oktober månad.

Uppgifterna som den försäkrade lämnar på räkningen ligger till grund för den kommande slutavräkningen. Uppgifterna är därför av stor betydelse.

16.4 Månatlig avräkning

En avräkning (kvittning) för större avvikelser under en viss månad, i förhållande till det preliminärt beräknade timantalet för samma månad, ska göras på kommande månadsutbetalning. Detta ska ske om antalet redovisade assistanstimmar under en månad avviker mer än 10 procent från det timantal som den preliminära utbetalningen för månaden grundat sig på. Avräkningen ska göras med schablonbeloppet eller med det förhöjda timbeloppet (8 § RFFS 1993:24).

Månadsavräkning som medför tilläggsutbetalning ska bara ske om antalet resterande timmar för de återstående månaderna i tidsperioden inte understiger antalet beviljade assistanstimmar för dessa månader med mer än 10 procent (8 § RFFS 1993:24). Denna regel har tillkommit för att förhindra att den försäkrade i slutet av en tidsperiod får en stor tilläggsutbetalning, fastän de återstående timmarna för perioden inte räcker. Detta skulle leda till ett stort överuttag av timmar med åtföljande återbetalning för den försäkrade vid slutavräkningen.

Antalet assistanstimmar avrundas vid avräkningen till närmaste hel timme. 30 minuter avrundas uppåt (12 § RFFS 1993:24).

I det följande beskrivs närmare hur avräkningen görs när personen redovisat färre timmar under en månad än det antal timmar hon eller han har fått ersättning för. Därefter beskrivs det motsatta fallet, det vill säga att personen har redovisat fler assistanstimmar än hon eller han fått ersättning för.

16.4.1 Färre timmar

Om personen har utnyttjat färre timmar under en månad än hon eller han fått preliminär ersättning för påverkas kommande månadsutbetalning endast om skillnaden är större än 10 procent. Då minskas kommande månadsutbetalning med ett belopp som motsvarar det antal timmar som överstiger 10 procent. Antalet överstigande timmar multipliceras då med schablonbeloppet eller beviljat högre timbelopp (8 § RFFS 1993:24).

Den försäkrade har i tabellen nedan för månad 3 redovisat att han under månaden har använt 23 timmar färre än det genomsnittliga beräknade antalet. Det antal timmar som avviker mer än 10 procent är 6 timmar.

Assistansersättning motsvarande dessa timmar avräknas som ett avdrag på kommande månadsutbetalning.

16.4.2 Fler timmar

Om personen har använt fler timmar under en månad än hon eller han preliminärt fått ersättning för, kan en tilläggsutbetalning göras under följande två förutsättningar. För det första måste det antal assistanstimmar som personen använt under månaden överstiga det antal hon eller han fått preliminär ersättning för med minst 10 procent. För det andra måste det finnas minst 90 procent kvar av det antal beviljade timmar som hänför sig till de månader som är kvar i perioden. Eventuell tilläggsutbetalning görs på den kommande månadsutbetalningen. Timersättningen baseras på schablonbeloppet eller beviljat högre timbelopp (8 § RFFS 1993:24).

Exempel

Oskar har beviljats 1 040 assistanstimmar för en tidsperiod på sex månader. Detta motsvarar efter avrundning 173 timmar/månad. Oskar har i nedanstående tabell under månad 2 använt fler assistanstimmar än de genomsnittligt beviljade assistanstimmarna för månaden. Han har använt 195 timmar i stället för 173 timmar. En 10-procentig avvikelse från 173 timmar är 17,3 avrundat till 17 timmar. Den totala avvikelsen är 22 timmar och det antal som överstiger 10 procent är 5 timmar.

För att kunna göra en tilläggsutbetalning måste det återstå minst 90 procent av antalet timmar för de återstående fyra månaderna, det vill säga $4 \times 173 = 692$ timmar \times 90 procent = 623 timmar. Görs en tilläggsutbetalning motsvarande 5 timmar, återstår $(692 - 5 =)$ 687 timmar för fyra månader, vilket överstiger 623 timmar. En tilläggsutbetalning görs därför baserad på schablonbeloppet eller beviljat högre timbelopp. Timbeloppet i exemplet är 267 kronor (år 2012).

Exempel på redovisning av månatlig avräkning

	Preliminär utbetalning Tim kr	Redovisad kostnad Tim kr	Hela av- vikelsen Tim	Avvikelse som överstiger 10 % tim.
Månad 1	173 x 267	176 x 267	+3	–
Månad 2	173 x 267	195 x 267	+22	+5
Månad 3	173 x 267	150 x 267	–23	–6
	+5 x 267			
Månad 4	173 x 267	205 x 267	+32	+15
	–6 x 267			
Månad 5	173 x 267	155 x 267	–18	–1
	+15 x 267			
Månad 6	173 x 267	173 x 267	–	–
	–1 x 267			
Summa tim.	1 051	1 054		
Summa kr	280 617	281 418		

16.4.3 Ifrågasatta timmar

I de fall som redovisning enligt 13 § Riksförsäkringsverkets föreskrifter RFFS 1993:24 om assistansersättning inte skett senast den femte i andra månaden efter redovisningsmånaden, får Försäkringskassan hålla inne eller sätta ned månadsutbetalningen till dess redovisning skett (14 § andra stycket RFFS 1993:24). Det kan till exempel handla om att en underskrift saknas på räkningen eller tidredovisningen, att en eller flera tidrapporter saknas eller att assistenterna har redovisat tid mellan klockan 00.00–24.00 och arbetat fem timmar under denna tid, något som inte kan godtas.

Om uppgifterna inte har kommit in efter begärd komplettering innan brytdatum, ska Försäkringskassan fatta beslut om och registrera de timmar som kan godtas. Utbetalningen sätts ned enligt 14 § andra stycket RFFS. Kan inga timmar godtas så hålls utbetalningen inne enligt 14 § andra stycket RFFS. Försäkringskassan ska i samband med begärd komplettering informera den försäkrade att detta kan bli följderna om han eller hon inte kommer in med kompletteringen i tid.

När Försäkringskassan efter utredning kommer fram till att personlig assistans inte kan anses lämnad utifrån redovisade uppgifter, till exempel därför

att den personliga assistenten bor långt ifrån den försäkrade, kan utbetalningen också sättas ned helt eller delvis med stöd av 51 kap. 14 § SFB. I dessa situationer ska Försäkringskassan skicka kommuniseringsbrev och beslutsbrev till den försäkrade.

16.5 Slutavräkning

Den försäkrade ska redovisa att assistansersättningen har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (11 a § förordningen [1993:1091 om assistansersättning]).

På räkningen för den sista månaden i varje tidsperiod för vilken assistanstimmar beviljats eller slutavräkning ska ske enligt 11 § RFFS 1993:24 ska den som köpt assistans redovisa hur stor del av assistansersättningen som använts för köp av assistans. Om assistansanordnaren är en fysisk person ska den som köpt assistans intyga att anordnaren är godkänd för F-skatt (13 § RFFS 1993:24). Ett sådant godkännande anses vara visat om det exempelvis på avtalet med anordnaren har angivits att denna har F-skatt. Om denna anordnare inte är godkänd för F-skatt innebär detta att den försäkrade ska betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag på samma sätt som om han eller hon själv anställer assistenter. Den försäkrade ska i sådant fall också redovisa på samma sätt som den som själv anställt sina personliga assistenter. Om anordnaren är en juridisk person (aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag, ekonomisk eller ideell förening) bör denne också ha F-skatt eftersom den försäkrade i annat fall måste göra skatteavdrag vid varje tillfälle ersättningen betalas ut. Om detta inte görs kan Skatteverket i efterhand kräva den försäkrade på skattebeloppet.

På den ovan nämnda räkningen ska den som själv anställt personliga assistenter redovisa uppgifter om samtliga kostnader för personliga assistenter som hon eller han har haft under perioden (13 § RFFS 1993:24).

Den assistansersättning som inte använts till att köpa personlig assistans eller till att betala kostnader för personliga assistenter ska betalas tillbaka till Försäkringskassan (51 kap. 20 § SFB).

En slutavräkning ska göras senast två månader efter utgången av varje tidsperiod för vilken assistansersättning beviljats. Slutavräkningen innebär att antalet utförda assistanstimmar ska räknas av mot antalet beviljade timmar för vilka assistansersättning har betalats ut. Om antalet utförda assistanstimmar är högre än antalet beviljade timmar begränsas antalet utförda timmar till det beviljade antalet. För den som själv anställt personliga assistenter och för den som beviljats assistansersättning med högre timbelopp görs vid slutavräkningen också en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme mot den utbetalade timersättningen under perioden (10 § RFFS 1993:24). Normalt sett räcker det med redovisningen på räkningen men om Försäkringskassan finner anledningen till det ska den försäkrade på begäran visa underlaget till de redovisade kostnaderna (13 § RFFS 1993:24). Försäkringskassan får minska månadsutbetalningen till dess att den försäkrade har skickat in uppgifterna (14 § RFFS 1993:23).

Medför slutavräkningen att ersättning ska betalas tillbaka får Försäkringskassan hålla inne ett skäligt belopp för att räkna av det som har betalats för mycket (10 § RFFS 1993:24, 108 kap. 22 § SFB). Detta sker i regel automatiskt i IT-stödet för assistansersättning.

Om det är stor skillnad mellan beviljade och utnyttjade timmar och kvittning görs vid kommande preliminära utbetalning är det lämpligt att Försäkringskassan tar kontakt med den försäkrade och informerar om detta och eventuell möjlighet att dela upp det belopp som betalats ut för mycket.

16.5.1 Särskilda skäl för utbetalning efter slutavräkning

Sedan slutavräkning gjorts för en period får utbetalning för den perioden endast ske om det finns särskilda skäl (10 § RFFS 1993:24).

Löne- och lönebikostnader

Med särskilda skäl bör avses löne- och lönebikostnader som hör till en period för vilken slutavräkning skett men som förfaller till betalning under en senare tidsperiod (RAR 2002:6 till 10 § RFFS 1993:24). Eftersom lagändringen den 1 juli 2008 för den som själv anställt assistenterna innebär att det inte går att spara assistansersättning mellan avräkningsperioder kan det innebära svårigheter för denne att få medel till dessa kostnader. Syftet med rekommendationen är därför att underlätta för den som själv anställer sina assistenter att kunna betala lönekostnader som uppstår under en avräkningsperiod men som hör till en tidigare period. En förutsättning för att utbetalning ska göras för en senare period är att löne- och lönebikostnaderna varit lägre under den tidigare perioden och att timbeloppet, sett över en ettårsperiod, inte överstiger schablonbeloppet.

Saknad räkning och tilläggsräkning

Om det saknas en räkning för någon månad görs inte någon slutavräkning för den aktuella perioden. En slutavräkning ska alltid göras för en period (51 kap. 15 § SFB). Därför är det lämpligt att Försäkringskassan påminner den försäkrade om att lämna in räkning. Om underlaget ändå inte kommer in utgår Försäkringskassan vid slutavräkningen från att personen inte fått någon assistans under den månaden, dvs. antalet assistanstimmar sätts till 0 för den månaden. Det kan också komma in en räkning som innehåller tilläggsuppgifter eller som ersätter en redan inlämnad räkning (en tilläggsräkning).

Om den saknade räkningen eller tilläggsräkningen kommer in sedan slutavräkning gjorts för den period som räkningen avser får utbetalning göras om orsaken till det sena uppgiftslämnandet beror på ett enstaka förbiseende eller någon liknande omständighet (RAR 2002:6 till 10 § RFFS 1993:24).

Med tilläggsräkning avses en räkning som redovisar lämnade assistanstimmar inom ramen för ett gällande beslut. En räkning med anledning av ett beslut eller en dom om fler timmar för retroaktiv tid ska inte ses som en tilläggsräkning. Om någon har ansökt om fler timmar kan Försäkringskassan inte kräva att han eller hon redovisar de timmarna innan det finns ett

beslut eller en dom om att fler timmar har beviljats. Frågan om utbetalning grundad på en räkning, som utvisar fler timmar, kan därför inte prövas enligt den ovan nämnda rekommendationen om särskilda skäl.

16.5.2 Kostnadsredovisning vid högre timbelopp

En försäkrad som beviljats assistansersättning med högre timbelopp ska redovisa samtliga kostnader för assistansen i samband med slutavräkningen (7 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Detta gäller både om den försäkrade anställer egna assistenter eller köper assistans (13 § RFFS 1993:24).

Redovisningen ska göras på räkningen för den sista månaden i varje tidsperiod. Om slutavräkning ska göras före tidsperiodens utgång på grund av att rätten till assistansersättning upphört eller ändrats, ska kostnadsredovisningen göras på räkningen för den sista månaden i den förkortade perioden. På så sätt kommer alltid redovisningen att göras för den tid som slutavräkningen omfattar (11 § RFFS 1993:24).

För den som beviljats utbetalning med ett högre timbelopp görs också en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme för den utförda assistansen mot den timersättning som Försäkringskassan betalat ut för perioden.

Den försäkrade ska visa underlaget till kostnaderna som redovisats på räkningen om Försäkringskassan begär det (13 § RFFS 1993:24). Underlaget kan variera från fall till fall beroende på vilken grund och för vilka slag av kostnader personen beviljats ett högre timbelopp.

I avvaktan på att den försäkrade styrker uppgifterna får Försäkringskassan sätta ned månadsutbetalningen till dess underlaget har visats (14 § RFFS 1993:24).

Metodstöd – fastställa timbeloppet för period över årsskifte

Ta ställning till om du kan godkänna de redovisade kostnaderna. Räkna därefter ut genomsnittskostnaden per använd timme för hela perioden. Denna genomsnittskostnad ska du registrera för tid före årsskiftet och den får inte överstiga det årets högsta möjliga timbelopp (om den inte redan är registrerad). Eftersom det är svårt att veta om kostnaderna hänför sig till före eller efter årsskifte kan du förutsätta att kostnaderna är högre efter årsskiftet. Kostnaden för tiden före årsskiftet drar du av från hela periodens kostnad varefter summan delas med antalet använda timmar för tid efter årsskiftet. Det genomsnittliga timbeloppet som du får fram ska du registrera om räkningarna som avser tid efter årsskiftet med.

Exempel

Parthena är beviljad 4 020 timmar per sexmånadersperiod och har assistansersättning med högre timbelopp. Hon har använt 3 980 timmar under perioden november 2010–april 2011. De redovisade och godkända kostnaderna är 1 130 639 kronor för perioden. Parthena har

använt 1 400 timmar under 2010. Kostnaden för 2010 blir 394 800 kronor (1 400 timmar x 282 kr som är det högst timbeloppet 2010). För att beräkna genomsnittlig timkostnad för 2011 minskar du 1 130 639 kr med 394 800 kr vilket ger 735 839 kronor. Denna summa delas med 2 580 timmar som är resterande timmar i avräkningsperioden (3 980 – 1 400 = 2 580 timmar). Om du alltså delar 735 839 kr med 2 580 timmar blir resultatet en kostnad på 285,209 kronor per timme för 2011. Beräkningen innebär att Parthena har rätt till följande belopp.

Utbetalning för 2010: 394 800 kr (1 400 timmar x 282 kr).

Utbetalning för 2011: 735 839 kr (2 580 timmar x 285,209 kr).

Totalt för perioden: 1 130 639 kr

16.5.3 Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen

De kostnader som redovisas inför slutavräkningen kan vara högre eller lägre än de kostnader som det högre timbeloppet grundas på. Då är det lämpligt att Försäkringskassan utreder anledningen till detta.

Om en högre kostnad visar sig bero på sådana omständigheter som utgör särskilda skäl för ett ännu högre timbelopp, kan Försäkringskassan göra en tilläggsutbetalning för slutavräkningsperioden. Efter ansökan kan Försäkringskassan pröva om den fortsatta utbetalningen ska grundas på det högre timbeloppet. Se även avsnitt 13.2.2.

Om de redovisade kostnaderna varit lägre än de kostnader som beviljats och orsaken till detta bedöms vara av mer tillfällig natur bör en sänkning av timbeloppet inte ske för nästkommande tidsperiod (RAR 2002:6 till 7 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Om kostnaderna har varit lägre än beräknat, ska den försäkrade betala tillbaka till Försäkringskassan. Vid kommande utbetalning får Försäkringskassan då hålla inne ett skäligt belopp som avräkning på det som har betalats för mycket, så kallad kvittning (10 § RFFS 1993:24).

I allmänna råd (RAR 2002:6) till 51 kap. 11 § SFB ges ledning i hur schablonbeloppet kan fördelas i procent på de olika kostnaderna. Om den försäkrade inte har fördelat sina kostnader på ett sådant sätt att Försäkringskassan godtar dem vid beviljandet av högre timbelopp så ska den försäkrade ändå få minst schablonbeloppet om de faktiska kostnaderna för assistans under perioden överstiger schablonbeloppet. Detta gäller oavsett om den försäkrade köper assistans eller själv anställer sina personliga assistenter, eftersom den försäkrade i båda fallen annars skulle försättas i en sämre situation än den som får ersättning enligt schablonbeloppet trots att förhållandena i övrigt är likartade (Se KRNJ 2830-11, KRNS 389-12 och KRNS 390-12).

Om den försäkrade köper assistans och är beviljad högre timbelopp och de faktiska kostnaderna för assistansen understiger schablonbeloppet har han eller hon ändå rätt att få assistansersättning med schablonbeloppet, förutsatt

att han har köpt för hela beloppet (51 kap. 4 och 20 §§ SFB). Anledningen till detta är att den försäkrade annars skulle försättas i en sämre situation än den som köper assistans och ersättning enligt schablonbeloppet trots att förhållandena i övrigt är liknande. (KRNSU 487-11, FKDN 2012:108)

En försäkrad som själv anställer sina personliga assistenter har däremot endast rätt till de faktiska kostnaderna han eller hon har haft för sin assistans (51 kap. 4 och 20 §§ SFB), vilket innebär att ersättningen kan understiga schablonbeloppet. (Se FKDN 2012:108)

Exempel

Under en sexmånadersperiod har Wei beviljats assistansersättning för 1 051 timmar. Wei har också beviljats högre timbelopp med 285 kronor. Antalet utförda assistanstimmar för hela sexmånadersperioden är 1 048 timmar.

Wei har fått samtliga beviljade assistanstimmar utbetalda, dvs. 1 051 timmar. Detta motsvarar 299 535 kronor (1 051 x 285) för sexmånadersperioden.

Eftersom Wei utnyttjat 1 048 timmar har han använt 298 680 kronor (1 048 x 285) för sexmånadersperioden.

Att avräkna blir 855 kronor (299 535 – 298 680). Detta belopp dras av vid kommande månadsutbetalning.

Exempel på slutavräkning

Beviljade timmar	1 051 tim.
Utförda timmar (faktisk användning)	1 048 tim.
Redovisad kostnad 285 kr x 1 048 tim.	298 680 kr
Utbetalt belopp 285 kr x 1 051 tim.	299 535 kr
Beviljat belopp 285 kr x 1 051 tim.	299 535 kr
Avdrag vid kommande månadsutbetalning	855 kr

För den som beviljats assistansersättning med högre timbelopp görs vid slutavräkningen en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per utförd timme för assistansen mot den timersättning som Försäkringskassan betalat ut under perioden.

16.6 Metodstöd – registrering av räkningar och reglering av återbetalning efter redovisning av köp av assistans och kostnader för personlig assistans

Detta metodstöd beskriver den praktiska hanteringen när handläggaren ska bedöma och registrera räkningar i IT-stödet både i samband med de månatliga räkningarna och i samband med slutavräkningen.

Metodstödet knyter an till stegen för att utreda, besluta och betala ut assistansersättning. Det är tillsammans med manualen för IT-stödet ett mer detaljerat stöd framför allt i aktiviteterna 3.1 Kontrollera räkning och 4.4 Registrera räkning. Metodstödet innehåller inte uppgifter om vilka transaktionskoder som ska användas. Dessa framgår av manualen för IT-stödet.

I avsnittet finns ett antal vanliga situationer, typfall, beskrivna som förekommer i samband med redovisning och räkningshantering.

16.6.1 Registrera räkning vid köp av assistans för en person med schablonbelopp

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med det aktuella schablonbeloppet för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Det gäller oavsett om räkningen är en ordinär månadsräkning eller om det är en slutavräkning.

Reglering av återbetalning av ersättning utifrån redovisning av köp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det uppkommit en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning handlar enbart om att reglera skuld/tilläggsutbetalning utifrån de använda assistanstimmarna. IT-stödet föreslår att eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. I de flesta fall ska detta förslag godtas.

Den försäkrade kan också redovisa att hela ersättningen inte använts för köp av assistans och vilket belopp som inte använts till köp. Det belopp som inte använts för köp ska betalas tillbaka. Lägg därför upp ett krav i IT-stödet. IT-stödet föreslår att skulden ska regleras vid nästa utbetalning. Om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning behöver du inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet däremot handläggas som ett återkrav.

Exempel

Lisa har rätt att använda 2 280 timmar under en 6-månadsperiod vilket också har betalats ut till hennes assistansanordnare. När den sista räkningen för slutavräkningsperioden registrerats visar IT-stödet att Lisa bara använt 2 000 timmar. Handläggaren godtar IT-stödets förslag att reglera återbetalningen av de timmar som inte har använts på nästa ut-

betalning. Lisa har också fyllt i uppgift på räkningen att hon inte använt 1 000 kronor till köp av assistans och att detta belopp får dras av på nästa utbetalning. Handläggaren lägger upp ett krav på 1 000 kronor i IT-stödet och anger att kravet ska regleras på nästa utbetalning.

16.6.2 Registrera räkning vid beviljat högre timbelopp samt för den som är arbetsgivare till sina assistenter

Uträkning och registrering av månatliga räkningar och räkningen vid en slutavräkning ska göras på olika sätt för en assistansberättigad som har högre timbelopp eller är arbetsgivare till sina assistenter.

Registrering av räkningar som inte är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med aktuellt schablonbelopp för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Detta gäller även för den som beviljats högre timbelopp oavsett om han eller hon är arbetsgivare till sina assistenter eller köper sin assistans.

Registrering av räkning som är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen.

Innan räkning vid slutavräkning registreras ska du besluta om fastställt timbelopp (vid beviljat högre timbelopp). Om den försäkrade är arbetsgivare till sina assistenter, kontrollera vilket genomsnittligt timbelopp som kostnadsredovisningen visar (gäller enbart vid schablonbelopp).

Innan du registrerar en räkning vid slutavräkning för någon som beviljats högre timersättning eller som är arbetsgivare till sina assistenter ska du ta ställning till vissa faktorer som påverkar vad som ska registreras och i vilken ordning dessa registreringar görs.

- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är lägre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Ta bort tidigare registrerade räkningar för slutavräkningsperioden ur systemet och registrera dem igen med det slutliga timbeloppet x antal använda assistanstimmar. Registrera därefter den sista räkningen för perioden med slutligt timbelopp x antal använda assistanstimmar.
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är högre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Om du godtar den högre kostnaden gör du på samma sätt som ovan (detta gäller enbart vid högre timbelopp).
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är exakt samma som tidigare utbetalt timbelopp**. I detta fall ska du endast registrera den sista räkningen för perioden. Beräkna beloppet genom att multiplicera antalet godtagna timmar med schablonbeloppet.

Återbetalning av ersättning utifrån kostnadsredovisning för arbetsgivare och redovisning av köp vid högre timbelopp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det finns en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning gäller både antal använda timmar och det redovisade beloppet. IT-stödet föreslår att en eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. Godta IT-stödets förslag om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning. Du behöver inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet i stället handläggas som ett återkrav. Välj i IT-stödet att återbetalningen ska regleras manuellt.

Exempel

Niklas har rätt att använda 1 900 timmar under en 6-månadersperiod och ersättningen betalas ut med schablonbelopp till hans konto. Han är själv arbetsgivare för sina assistenter och redovisar sina kostnader för assistansen i samband med slutavräkning. Det framkommer av kostnadsredovisningen att den genomsnittliga kostnaden per timme är tre kronor lägre än schablonbeloppet och samtliga beviljade timmar är använda. Niklas har på räkningen fyllt i att eventuellt för mycket utbetald ersättning kan dras av på nästa utbetalning. Handläggaren tar bort och registrerar om samtliga räkningar utifrån det slutliga timbeloppet. IT-stödet beräknar att 5 700 kronor har betalats ut för mycket. Handläggaren godtar IT-stödets förslag att reglera skulden på nästa utbetalning.

16.6.3 Registrera en räkning för någon som både köper assistans och är arbetsgivare för sina assistenter

Registrering av räkningar som inte är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med det aktuella schablonbeloppet för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Detta gäller även för den som beviljats högre timbelopp oavsett om han eller hon är egen arbetsgivare eller köper sin assistans.

Registrering av räkning som är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen.

Räkna manuellt fram en genomsnittlig timkostnad innan du registrerar en räkning vid slutavräkningen. Detta gäller oavsett om det finns ett beslut om högre timersättning eller schablonbelopp. Räkna ut det genomsnittliga timbeloppet genom att lägga ihop det belopp som använts till köp av assistans, vilket framgår av kvitton/faktura på köp, och summan av kostnaderna för assistans. Dividera det framräknade beloppet med antalet använda timmar under perioden (framräknat timbelopp).

Innan du registrerar en räkning vid slutavräkning för någon som beviljats högre timersättning eller som är arbetsgivare till sina assistenter ska du ta ställning till vissa faktorer som påverkar vad som ska registreras och i vilken ordning dessa registreringar görs.

- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är lägre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Ta bort tidigare registrerade räkningar för slutavräkningsperioden ur systemet och registrera dem igen med det framräknade timbeloppet x antal använda assistanstimmar. Registrera därefter den sista räkningen för perioden med framräknade timbeloppet.
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är högre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Om du godtar den högre kostnaden gör du på samma sätt som ovan (detta gäller enbart vid högre timbelopp).
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är exakt samma som tidigare utbetalt timbelopp**. I detta fall ska du endast registrera den sista räkningen för perioden. Beräkna beloppet genom att multiplicera antalet godtagna timmar med schablonbeloppet.

Återbetalning av ersättning utifrån kostnadsredovisningen för arbetsgivare och redovisning av köp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det uppkommit en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning gäller både antal använda timmar och det belopp som redovisats. IT-stödet föreslår att eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. Godta IT-stödets förslag om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning. Du behöver inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet i stället handläggas som ett återkrav. Välj i IT-stödet att återbetalningen ska regleras manuellt.

Exempel

Pontus har rätt att använda 2 000 timmar under en 6-månadsperiod och ersättningen betalas ut med schablonersättning till ett konto hos en redovisningsfirma. Pontus är arbetsgivare för flera assistenter men köper också viss assistans från en kommun. Vid slutavräkningen redovisar Pontus både sina kostnader för assistans samt uppger att han köpt assistans. Alla timmar har använts men den genomsnittliga kostnaden per timme är 4 kronor under schablonbeloppet. Pontus vill inte att beloppet dras på nästa utbetalning. Handläggaren tar bort och registrerar om samtliga räkningar utifrån det slutliga timbeloppet. IT-stödet beräknar att 8 000 kronor har betalats ut för mycket. Handläggaren godtar inte IT-stödets förslag att reglera vid nästa utbetalning. I stället väljs att återbetalningen ska regleras manuellt. En återkravsutredning görs och handläggaren fattar ett beslut om att återkräva 8 000 kronor. Kravet läggs in som ett krav i IT-stödet.

16.7 Slutavräkning vid interimistiska beslut

Betalas assistansersättning ut enligt ett interimistiskt beslut görs slutavräkning på vanligt sätt för den tid det interimistiska beslutet gällt. En tilläggsutbetalning görs om det slutliga beslutet innebär ett högre timantal och den försäkrade har använt fler timmar än det interimistiska beslutet medgav. Om det slutliga beslutet däremot omfattar färre timmar än det interimistiska beslutet, ska återbetalning på grund av det nya beslutet endast ske i de fall som särskilt anges längre fram i kapitel 18.

16.8 Slutavräkning före periodens slut

Det kan förekomma att rätten till assistansersättning upphör före utgången av en tidsperiod för vilken assistansersättning beviljats. Slutavräkning ska då göras för de månader i perioden då assistansersättning betalats ut. Har Försäkringskassan under en löpande period fattat ett nytt beslut som medför att tidsperioden ändras, görs avräkning för de månader som assistansersättning betalats ut. De månader som omfattas av det nya beslutet tas med i den kommande slutavräkningsperioden. (11 § RFFS 1993:24)

När ett nytt beslut fattas som medför att någon slutavräkningsperiod, den föregående eller den kommande, blir kortare än fastställd period (vanligtvis sex månader) måste Försäkringskassan kontrollera att den försäkrade får ersättning enligt det nya beslutet. Det kan innebära att de beräknade slutavräkningsperioderna måste korrigeras genom en manuell beräkning av den kommande slutavräkningsperioden. Detta görs för att garantera att de månader som omfattas av det nya beslutet tas med i den kommande slutavräkningsperioden så som föreskrivs i 11 § RFFS. Om detta inte görs riskerar den försäkrade att gå miste om de timmar som faktiskt har beslutats i det nya beslutet. Grunden är att den försäkrade ska få timmar ersätta enligt det nya beslutet.

Exempel

Agata är sedan tidigare beviljad assistansersättning med 1 200 timmar per sexmånadersperiod. Slutavräkningsperioderna löper från juni månad till november månad och från december månad till maj månad.

Agata blir efter ansökan berättigad 1 500 timmar per sexmånadersperiod. De nya slutavräkningsperioderna blir från månad 10 till månad 03 och från april månad till september månad.

I och med att slutavräkningsperioden ska anpassas till det nya beslutets från och med datum blir nästkommande slutavräkningsperiod endast fyra månader när beslutet registreras i IT-stödet för assistansersättning. Den föregående slutavräkningsperioden gäller juni månad till november månad och den nya december månad till mars månad. I den föregående perioden ligger alltså två månader kvar som hör till den nya perioden. Försäkringskassan korrigerar de beräknade slutavräkningsperioderna manuellt så att den försäkrade får ersättning för alla timmar den har rätt till enligt det nya beslutet.

Om Försäkringskassan överväger att fatta ett beslut som medför att innevarande tidsperiod förkortas, är det lämpligt att Försäkringskassan informerar den försäkrade om de konsekvenser ett sådant beslut kan få på slutavräkningen för den förkortade perioden. Det kan exempelvis handla om att den försäkrade har utnyttjat färre timmar i början av perioden och ”sparat” ett antal timmar till slutmånaden i perioden, men som han eller hon i och med ett nytt beslut kan gå miste om och dessutom riskera återbetalningsskyldighet för. Det kan också handla om att den försäkrade måste redovisa samtliga kostnader om han eller hon själv anställer assistenterna och den nya perioden i sin helhet omfattar juli månad 2008 eller senare.

Om den försäkrade byter assistansanordnare under en tidsperiod går det inte att göra slutavräkning för olika anordnare under samma period. De ekonomiska konsekvenserna på grund av ett byte av anordnare kan den försäkrade reglera i avtal med anordnarna.

17 Ändrade förhållanden och omprövning

Detta kapitel behandlar

- anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt minskning/indragning
- omprövning av rätten till assistansersättning.

17.1 Anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt minskning/indragning

Förutsättningarna för om en person har rätt till assistansersättning kan ändras av olika anledningar efter det att hon eller han har beviljats ersättningen. Den som får assistansersättning är därför skyldig att genast anmäla till Försäkringskassan om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas (110 kap. 46 § SFB). Det finns även en skyldighet att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen (110 kap. 13 § SFB).

Försäkringskassan får fråga den försäkrade eller någon annan som kan antas kunna lämna nödvändiga uppgifter för att bedöma rätten till ersättning (110 kap. 13 § SFB). Försäkringskassan får även i samma syfte besöka den som får ersättningen (110 kap. 14 § SFB). Om den försäkrade har fått mer assistansersättning än hon eller han har rätt till, kan hon eller han bli återbetalningsskyldig. (108 kap. 2 § SFB) Se även avsnitt 7.3 och avsnitt 7.3.1.

Den försäkrade som lämnar Sverige för en tid som kan antas ha betydelse för rätten till assistansersättning ska anmäla detta till Försäkringskassan (110 kap. 45 § SFB).

Om den som är berättigad till assistansersättning låter bli att lämna uppgifter som är av betydelse eller vägrar att ta emot besök, får ersättningen dras in eller sättas ned om omständigheterna motiverar det (110 kap. 52 § SFB). Om den som får assistansersättning har legal ställföreträdare enligt föräldrabalken gäller upplysningsskyldigheten i stället denne. Detta följer av 12 kap. föräldrabalken (prop. 2008/09:200 s. 473).

17.2 Omprövning

Rätten till assistansersättning ska omprövas när två år har gått sedan rätten till ersättning senast prövades och vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB). Det innebär att tidpunkten för tvåårsomprövningen ska registreras cirka två år efter prövningen av rätten till ersättning. Även eventuella beslut om högre timbelopp ska omprövas i samband med tvåårsomprövningen (51 kap. 12 § SFB).

För en person som får assistansersättning efter det att hon eller han har fyllt 65 år får omprövning endast ske vid väsentligt ändrade förhållanden. Änd-

ring av assistansersättning vid väsentligt ändrade förhållanden ska gälla från och med den månad då anledning till ändringen uppkom. (51 kap. 13 § SFB)

Ett beslut om assistansersättning ska gälla oförändrat under två år, om inte väsentligt ändrade förhållanden inträffar dessförinnan. Avsikten är att den försäkrade ska ha möjlighet att förutse sin ekonomiska situation. Sedan två år förflutit, eller dessförinnan vid väsentligt ändrade förhållanden, ska dock omprövning ske av om det finns förutsättningar för assistansersättning och av det antal assistanstimmar som ersättning ska kunna betalas ut för. Självfallet ska prövning också ske om personen lämnar in en ny ansökan därför att stödbehovet ökat. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 197)

Ett beslut om att bevilja assistansersättning ett visst antal timmar är ett gynnande beslut. Det betyder att Försäkringskassan är bunden av beslutet fram till nästa tvåårsomprövning enligt 51 kap 12 § SFB. En förändrad bedömning av de grundläggande behoven på grund av ändrad rättspraxis kan inte innebära ett åsidosättande av principen om att gynnande beslut som huvudregel inte kan ändras till den enskildes nackdel. (Se FKDN 2011:09) Det kan inträffa att en försäkrad ansöker om utökad assistansersättning innan två år har gått sedan prövningen. Försäkringskassan ska då utreda rätten till samtliga timmar utifrån de förutsättningar som då gäller. Om Försäkringskassan då kommer fram till att de grundläggande behoven inte uppgår till minst 20 timmar i veckan t. ex. på grund av ändrad rättspraxis avslås ansökan om fler timmar. Detta eftersom det endast är det totala antalet beviljade timmar som Försäkringskassan är bunden av när man prövar ansökan om utökad assistansersättning (KRNG 6645-10, FKDN 2011:09). Men fram till nästa tvåårsprövning har den försäkrade fortfarande rätt till lika många timmar med assistansersättning som han eller hon har beviljats tidigare. Det förutsätter att den försäkrades behov av assistans inte ändrats väsentligt. Tvåårsomprövningen sker två år räknat från det beslut som föregick beslutet om avslag på ansökan om utökad assistansersättning.

Bestämmelsen om omprövning innebär i korthet följande. När Försäkringskassan fattar beslut om att bevilja fler timmar i ett redan pågående ärende flyttas nästa omprövning fram två år. Ett avslagsbeslut på ansökan om fler timmar flyttar också fram omprövningen två år. Om däremot Försäkringskassan har bedömt att den försäkrade inte har rätt till personlig assistans till exempel utifrån ändrad rättspraxis flyttas tvåårsomprövningen inte fram.

Det är lämpligt att tvåårsomprövningen handläggs så att beslutet skickas snarast efter det att två år passerat sedan Försäkringskassan senast prövade rätten till assistansersättning, men senast innan personen fyller 65 år.

Om det visar sig att den försäkrade kan ha rätt till ett utökad antal assistanstimmar är det lämpligt att Försäkringskassan informerar honom eller henne om att ansökan om fler timmar kan göras.

En ökning av antalet assistanstimmar på grund av väsentligt ändrade förhållanden kan endast ske med anledning av ansökan eller anmälan. Tidredovisningen från den försäkrade kan vara en impuls till Försäkringskassan att informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar. Som tidigare nämnts får assistansersättning inte betalas ut för längre tid tillbaka än en

månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts (51 kap. 7 § SFB). Bestämmelsen om omprövning innebär i de flesta fall att varje prövning som medför att en person fortfarande har rätt till assistansersättning flyttar fram nästa prövning två år. Följande prövningssituationer kan uppstå vid en ansökan/anmälan om fler timmar, en tvåårsomprövning eller en prövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden:

- a) Prövning före eller efter tvåårsgränsen: Det finns rätt till ersättningen med färre antal, samma antal eller fler antal timmar. Nästa omprövning flyttas fram två år.
- b) Prövning efter tvåårsgränsen: Det finns inte någon rätt till ersättning oavsett anledning. Ersättningen dras in. Någon omprövning om två år blir därför inte aktuellt.
- c) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns rätt till assistansersättning. Nästa omprövning flyttas fram två år eftersom beslut fattats om fortsatt rätt till ersättningen.
- d) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns väsentligt ändrade förhållanden som medför minskning av ersättningen. Rätt till fortsatt assistansersättning finns varför nästa omprövning blir om två år.
- e) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns väsentligt ändrade förhållanden som medför att det inte finns rätt till fortsatt assistansersättning varför indragning sker. Någon omprövning om två år blir därför inte aktuellt.
- f) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar. Väsentligt ändrade förhållanden finns inte. Ändrad normering inom Försäkringskassan skulle medföra en indragning. Eftersom förhållandena inte ändrats för den försäkrade och eftersom assistansersättningen ska få behållas oförändrad under två år görs en omprövning sedan två år gått efter föregående beslut.

Exempel

Biljana beviljas assistansersättning i juni 2010. I februari 2011 lämnar hon in en ansökan om fler assistanstimmar. I juni 2011 beviljas Biljana assistansersättning för de ansökta timmarna. Tidpunkten för nästa omprövning blir i juni 2013.

Exempel

Klas beviljas assistansersättning i juni 2010. I februari 2011 lämnar han in en ansökan om fler assistanstimmar. I juni 2011 avslås ansökan om fler timmar. Klas bedöms ha rätt till samma antal timmar som han beviljades i juni 2010. Tidpunkten för nästa omprövning blir juni 2013.

Exempel

Arja beviljas assistansersättning i juni 2010. I februari 2011 lämnar hon in en ansökan om fler assistanstimmar. Utredningen visar att Arjas behov av assistansersättning har minskat på grund av förbättring i hennes tillstånd. Väsentligt ändrade förhållanden bedöms därför finnas. I juni 2011 beviljas Arja assistansersättning för färre timmar. Tidpunkten för nästa omprövning blir i juni 2013.

17.3 Metodstöd – handläggning av tvåårsomprövningar

En tvåårsomprövning innebär en förutsättningslös prövning av rätten till assistansersättning. Det betyder att du ska genomföra omprövningen på samma sätt som vid förstagångsprövning. Du kan därmed inte konstatera att förhållandena är oförändrade utan att en utredning har genomförts.

Bevakning ska alltid sättas två år framåt från senaste beslut. Handläggningen av tvåårsomprövningar ska initieras från det att impulsen om tvåårsomprövningen kommer på samma sätt som vid ansökan, när den försäkrade anmäler förändrade förhållanden eller vid interna och externa impulser.

Planera ärendet/arbetet

När ett omprövningsärende har skapats ska du dokumentera åtgärdsimpulsen i ärendet. Det ska framgå i ärendet när impulsen initierades. Du ska värdera intern information och sammanfatta det. I samband med starten av ärendet ska du planera handläggningen och dokumentera den. I planeringen ska framgå vad du ska utreda eller vad som ska kompletteras samt vid vilken tidpunkt. Av planeringen ska även ett preliminärt slutdatum framgå.

En noggrann dokumentation underlättar utredningsarbetet och gör det lättare för den försäkrade att kunna ta del av och förstå sitt ärende. I ärendet ska det tydligt framgå när och varifrån/från vem tillkomna uppgifter är hämtade.

Du ska kontakta den försäkrade tidigt i ärendet. Syftet med den tidiga kontakten är att du ska informera om att en utredning har inletts samt att ni ska komma överens om hur utredningen ska gå till. Huvudregeln är att utredningen ska genomföras genom hembesök. Det ska finnas ett tydligt ställningstagande i det enskilda ärendet om du anser att hembesök är obehövligt.

Ombud/biträde

En försäkrad har rätt att ha med sig ett ombud eller t.ex. en god man och biträden på ett möte med Försäkringskassan. Det ingår i Försäkringskassans serviceskyldighet att tillmötesgå den försäkrades önskemål i möjligaste mån. Det är dock du som leder och styr utredningen och därför är det du som tar ställning till vilka personer som är lämpliga att delta i det enskilda ärendet för att utredningen i ärendena ska bli så bra som möjligt. Se avsnitt 7.2.4 *God man, förvaltare, ombud och fullmakt*.

Utreda

Du ska säkerställa att korrekt och tillräcklig information finns i ärendet för en rättssäker bedömning av rätten till assistansersättning. Det är viktigt att du förbereder dig väl inför utredningssamtalet. Det betyder att du ska gå igenom ansökan, eventuellt medicinskt utlåtande och tidigare underlag. Utredningen behöver planeras i väl förberedda frågor som behöver utredas i det enskilda fallet. Om utredningen kräver det ska nytt medicinskt underlag begäras in. Utredningen ska du dokumentera, där det framgår vad som har framkommit och vem som lämnat uppgifterna.

Försäkringsmedicinsk gruppkonsultation ska alltid genomföras när du anser att det behövs och alltid i ärenden som rör personkrets 3. I situationer där du anser att ett försäkringsmedicinskt yttrande behövs ska ett sådant begäras i stället. Se avsnitt 7.2 *Hämta in uppgifter* och avsnitt 7.3 *Försäkringsmedicinsk gruppkonsultation*.

Bostadsanpassning/hjälpmedel vid dubbel assistans

Uppgifter om bostadsanpassning och hjälpmedel tar du emot skriftligt eller muntligt. Dokumentera muntliga uppgifter och vem som har lämnat uppgifterna i ärendet.

Om du finner att bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel över huvud taget inte är aktuellt får möjligheterna anses utredda redan med ett sådant konstaterande. Dokumentera ställningstagandet i ärendet och motivera varför det inte är aktuellt. Se avsnittet 9.6.8 *Dubbel assistans*.

Bedöma rätten till assistansersättning

Innan utredning om behovet av antal assistanstimmar görs behöver du utreda och ta ställning till personkretstillhörighet. Det ställningstagandet behöver du motivera i ärendet vid varje ny prövning. Se avsnitt 8.1 *LSS personkrets*.

Grundläggande behov – personlig hygien, måltider, på- och avklädning, kommunicera med andra samt annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper

Ta ställning till och motivera vart och ett av de grundläggande behoven och specificera dem i moment och tid. Av din utredning bör det framgå om något av de grundläggande behoven inte varit aktuellt att bedöma och av vilken anledning, till exempel att den försäkrade inte behöver hjälp med att kommunicera. Se avsnitt 9.3 *Grundläggande behov*.

Andra personliga behov

Det ska framgå av din utredning vilka andra personliga behov som den försäkrade har. Det kan vara behov av hjälp med träning, hushållet, fritidsaktivitet, att arbeta eller att studera. Beskriv de personliga behoven och ange tidsåtgången. Se avsnitt 9.4 *Andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt*.

Särskilda skäl i verksamheter

Huvudregeln är att assistansersättning inte beviljas när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet om det inte finns särskilda skäl.

Om det finns ett yrkande om särskilda skäl ska det framgå av din utredning. Motivera din bedömning av de särskilda skälen. Se avsnitt 9.6.5. *Grundläggande behov vid vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet.*

18 Återbetalning av assistansersättning

Detta kapitel behandlar

- återbetalning
- eftergift
- kvittning
- interimistiska beslut

En utförligare beskrivning av reglerna för återkrav finns i Vägledning 2005:3 *Återkrav*.

18.1 Regeländringen den 1 juli 2008 om återbetalning

Assistansersättning betalas ut endast under förutsättning att den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB). Om den försäkrade inte har använt hela ersättningen för att köpa assistans eller betala kostnader för personliga assistenter ska den delen av ersättningen utan uppmaning betalas tillbaka till Försäkringskassan. Återbetalning ska göras senast i samband med slutavräkningen enligt 51 kap. 20 § SFB).

De nya bestämmelserna tillämpas på assistansersättning som beviljas för tid efter ikraftträdandet, dvs. för den period som i sin helhet har beviljats tidigast fr.o.m. den 1 juli 2008 eller senare. Om assistansersättning exempelvis har beviljats för perioden april 2008 t.o.m. september 2008, ska de nya reglerna inte tillämpas förrän efter den period som sedan beviljas, till exempel för oktober t.o.m. mars 2009. (Övergångsbestämmelserna till lagen [2008:202] om ändring i lagen [1993:389] om assistansersättning). Om den försäkrade inte självmant betalar tillbaka den del av ersättningen som inte har använts för kostnader för personlig assistans får Försäkringskassan, i likhet med när det antal timmar som beviljats inte har använts, besluta om återbetalning enligt reglerna i tidigare 16 § LASS (numera 108 kap. 2§ SFB) (prop. 2007/08:61, s. 26).

18.1.1 Den som köper assistans

Utgångspunkten för den som köper assistans är att han eller hon ska få assistans i den omfattning som avtalats. Om den försäkrade sedan, till exempel på grund av sjukhusvistelse eller av något annat skäl, inte får någon assistans ska assistansersättningen betalas tillbaka eftersom den inte resulterat i assistans i den omfattning som avtalet anger. (Prop. 2007/08:61, s. 25). Detta gäller den assistansersättning som vid slutet av en avräkningsperiod inte har använts. Timmar som inte används till exempel i början av en avräkningsperiod kan alltid användas senare under förutsättning att det sker under samma avräkningsperiod.

Genom bestämmelsen i 51 kap. 4 § SFB har det blivit klarlagt vilken typ av affärshändelse det är fråga om när en försäkrad anlitar en assistansanordnare, nämligen ”köp”. Detta innebär att så kallade klientmedelskonton (avräkningskonton) inte längre kan användas i bokföringen hos assistansanordnarföretaget. De medel (assistansersättning) som anordnaren får från den försäkrade blir alltså något som företaget tar emot för egen räkning och därmed inkomster i den egna verksamheten. (Prop. 2007/08:61 s. 20).

Det blir därför inte heller möjligt att använda assistansersättningen, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, för andra utgifter för den försäkrade (prop. 2007/08:61 s. 20). Innan lagändringen den 1 juli 2008 kunde den försäkrade förfoga över pengarna på ett friare sätt. Då gick det att ta med sig eventuella sparade medel om man bytte anordnare. Efter lagändringen är assistansersättningen en inkomst i anordnarens näringsverksamhet, vilket innebär att samma skatteregler gäller för assistansanordnare som för alla andra företag. Assistansanordnaren kan därför inte betala tillbaka sparade medel till den försäkrade.

Utlägg för kostnader som är en förutsättning för att en personlig assistent ska kunna utföra sitt uppdrag att ge ett personligt utformat stöd ingår i den personliga assistansen. När en försäkrad köper sin assistans av en anordnare är sådana kostnader normalt en utgift i den verksamheten som ska betalas av anordnaren. Om den försäkrade i något fall får lägga ut pengar för sådana kostnader bör denne kunna begära ersättning för ett sådant utlägg av anordnaren. (Prop. 2007/08:61 s. 20 f.). Detta innebär att när den försäkrade har lagt ut egna pengar för omkostnader för assistenter, till exempel för resekostnader och biobiljetter, kan en assistansanordnare betala den försäkrade för sådana utlägg utan att den försäkrade i sin tur blir återbetalningsskyldig till Försäkringskassan.

Om en assistansanordnare ger gåvor till den försäkrade eller står för den försäkrades levnadskostnader ser inte Skatteverket dessa kostnader som en utgift i assistansverksamheten. Kostnadsavdrag medges därför inte. För den försäkrade innebär det att hans eller hennes kostnader för assistansen har minskat. Den försäkrade måste därför redovisa till Försäkringskassan att han eller hon inte köpt assistans för hela beloppet. Den försäkrade kan därför bli återbetalningsskyldig till Försäkringskassan för det belopp som utbetalats från anordnaren eller för de åtgärder som anordnaren har bekostat och som ligger utanför det som assistansersättningen ska täcka.

18.1.2 Den som själv anställer personliga assistenter

En försäkrad som själv är arbetsgivare för sina personliga assistenter kan endast använda ersättningen till att betala kostnader som har samband med anställningen av assistenterna.

Regeringen bedömer att kostnader som en försäkrad som är arbetsgivare för sina personliga assistenter kan ha för till exempel utbildning m.m. bör kunna regleras inom den tidsperiod för vilken assistansersättning beviljas (prop. 2007/08:61 s. 22). Det finns alltså inte någon möjlighet att spara assistansersättning över avräkningsperioder. Om en försäkrad har kvar sparade

medel vid slutet av en avräkningsperiod ska dessa återbetalas till Försäkringskassan.

18.2 Övrigt om återbetalning

Försäkringskassan ska besluta om återbetalning av assistansersättning om den som fått ersättning eller hennes eller hans ställföreträdare har orsakat att ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp genom att

- lämna oriktiga uppgifter
- underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Försäkringskassan ska också besluta om återbetalning om ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, och den som fått ersättningen eller dennes ställföreträdare skäligen borde ha insett detta. (108 kap. 2 § SFB)

Med ställföreträdare menas bland annat förmyndare, god man och förvaltare. Ett befullmäktigat ombud kan också vara ställföreträdare. Se även vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

18.2.1 Beslutet riktas till den försäkrade

Ett beslut om återbetalning riktas till den försäkrade personen, inte till anordnaren. Försäkringskassan har inte någon formell relation till någon annan än den försäkrade eller dennes ställföreträdare. Men samtidigt ingår det i anordnarens uppdrag att bistå den försäkrade både med att ta emot ersättningen och återbetala denna för den del som inte använts för assistans (prop. 2007/08:61, s. 25).

Det kan därför vara lämpligt att skicka en kopia av beslutet till anordnaren. Den försäkrade måste ge sitt samtycke till det.

18.2.2 Återbetalning om den försäkrade avlider

Om den försäkrade avlider kan anordnaren ta del av beslut efter en menprövning. Se vidare om menprövning i vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?* Anordnaren känner i de flesta fall till de omständigheter som är relevanta för återbetalningen, det vill säga själva dödsfallet och utbetalning av assistansersättningen.

18.2.3 Ränta

Ränta får tas ut på återbetalningen, se vidare vägledning 2005:2 *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

18.3 Eftergift

Om det finns särskilda skäl får Försäkringskassan efterge kravet på återbetalning helt eller delvis (108 kap. 11 § SFB). Eftergift kan beviljas för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsregeln och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den försäkrades personliga förhållanden.

Särskilda skäl kan handla om att den försäkrade på grund av sjukdom eller arbetslöshet inte kan betala tillbaka det felaktiga beloppet, helt eller delvis. Det kan också vara så att lång tid har förflutit mellan den felaktiga utbetalningen och tidpunkten för upptäckten samt att den försäkrade har använt ersättningen i tron att utbetalningen var riktig. Den ekonomiska och sociala situationen kan också vara sådan att det finns särskilda skäl för att efterge återbetalningsskyldigheten.

18.4 Kvittning

Om någon enligt Försäkringskassans beslut är skyldig att betala tillbaka ersättning enligt socialförsäkringsbalken eller någon annan författning (med undantag för ersättning enligt lagen [2008:145] om statligt tandvårdsstöd), får Försäkringskassan vid en senare utbetalning av assistansersättning till denne hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket, så kallad kvittning (108 kap. 22 § SFB).

Läs mer i vägledning 2005:2 *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

18.5 Interimistiskt beslut

Om det i ett slutligt beslut bestäms att assistansersättning inte ska betalas ut eller inte ska betalas med ett högre timbelopp, är den försäkrade återbetalningsskyldig endast i de fall som anges i 108 kap. 2 § (108 kap. 10 § första stycket SFB).

När det gäller assistansersättning är den försäkrade även skyldig att betala tillbaka sådan ersättning som inte har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (108 kap. 10 § andra stycket SFB).

Källförteckning

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 988/2009 om ändring av förordning (EG) nr 883/2004

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Konventioner

FN:s konvention om barnets rättigheter

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagar

Socialförsäkringsbalken

Föräldrabalken

Äktenskapsbalken

Patientsäkerhetslag (2010:659)

Offentlighets – och sekretesslag (2009:400)

Socialtjänstlag (2001:453)

Övergångsbestämmelser till SFS 2000:1031

Inkomstskattelagen (1999:1229)

Socialförsäkringslagen (1999:799)

Bokföringslagen (1998:1078).

Lag (1993:1651) om läkarvårdsersättning

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

Lag (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m.

Lag (1991:1047) om sjuklön

Förvaltningslag (1986:223)

Skollag (2010:800)

Arbetstidslag (1982:6739)

Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Lag (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Lag (1962:381) om allmän försäkring

Förordningar

Förordning (2005:1074) om statligt bidrag till särskilt utbildningsstöd

Förordning (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbets-
handikapp

Förordning (1993:1091) om assistansersättning

Gymnasieförordningen (2010:2039)

Förordning (1984:908) om vissa stadsbidrag för sjukvården

Förordning(1975:1157) om ersättning för vissa läkarutlåtanden m.m.

Riksförsäkringsverkets författningssamlingar

Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1993:24) om assistansersättning

Riksförsäkringsverkets allmänna råd

Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning

Rättsliga ställningstaganden

Bedömning av aktiviteter utanför hemmet inom assistansersättning
(2012:05)

Regelbundet återkommande behov inom assistansersättningen (2006:04)

Sambor likställs med makar inom assistansersättningen (2006:14)

Försäkringskassans Domsnytt

FKDN 2012:109

FKDN 2012:108

FKDN 2012:89

FKDN 2012:31

FKDN 2012:32

FKDN 2012:07

FKDN 2012:03

FKDN 2011:79

FKDN 2011:09

FKDN 2011:04

Föreskrifter och allmänna råd från annan myndighet

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2006:2 [S]) om ersättning för vissa kostnader enligt skollagen

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:6 om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård)

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2012:6 Bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS)

Boverkets föreskrifter till lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m.

Försäkringskassans policyer, interna föreskrifter och riktlinjer

Policy för likabehandling 2010:01

Försäkringskassans riktlinjer 2009:9 Överlämnande av impulser till kontrollutredning och till andra myndigheter samt beslut i samband med kontrollutredning

Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 Att skriva beslut i Försäkringskassan

Arbetsordningen för Försäkringskassan 2005:01

Förarbeten

Prop. 2009/10:176 Personlig assistans och andra insatser – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder

Prop. 2007/08:61 Kostnader för personlig assistans

Prop. 2004/05:39 Kvalitet, dokumentation och anmälningsplikt i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) m.m.

Prop. 2000/01:5 Personlig assistans till personer över 65 år

Prop. 1999/2000:79 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken

Prop. 1996/97:150 1997 års ekonomiska vårproposition

Prop. 1996/97:146 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1996/97: 121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkrings-systemen

Prop. 1995/96:146 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1994:95:77 Vissa frågor om personlig assistans och om kostnads-ansvar för insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktions-hindrade

Prop. 1993/94:58 Vissa frågor om beräkning av assistansersättning

Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade

Prop. 1985/86:80 Ny förvaltningslag

Socialutskottets betänkande 1997/98:SoU4 Vissa frågor om personlig assistans

Socialutskottets yttrande 1996/97:SoU7y Tilläggsbudget till stadsbudgeten för budgetår 1997

Socialutskottets betänkande 1995/96:SoU15 Vissa frågor om personlig assistans

Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU19 Stöd och service till vissa funktionshindrade

SOU 1991:46 Handikapp Valfärd Rättvisa

Domar

HFD 2012 ref. 8

HFD mål nr 5472-10, 2011-09-26

RR mål nr 7020-06, 2008-11-10

RR mål nr 3143-09, 2010-06-17

RÅ 2010 ref. 17

RÅ 2008 ref.17

RÅ 2009 ref. 57

RÅ 2004 ref. 90

RÅ 2004 ref. 31

RÅ 2004 ref. 16

RÅ 2003 ref. 33

RÅ 2000 ref. 11

RÅ 2000 not. 97

RÅ 1999 ref. 54
RÅ 1997 not. 165
RÅ 1997 ref. 23 I
RÅ 1997 ref. 28
FÖD 1983:25
KRNG mål nr 437-11, 2012-09-20
KRNG mål nr 2086-11, 2012-03-06
KRNG mål nr 5273-10, 2011-09-28
KRNG mål nr 6340-10, 2011-09-28
KRNG mål nr 6645-10, 2011-06-16
KRNG mål nr 3753-10, 2011-04-18
KRNG mål nr 2753-10, 2011-01-31
KRNG mål nr 422-10, 2010-12-06
KRNG mål nr 4994-09, 2010-04-23
KRNG mål nr 6235 och 1312, båda 2008-11-18
KRNG mål nr 876, 2005-06-30
KRNG mål nr 4738-2001, 2001-12-19
KRNG mål nr 6524-09
KRNS mål 390-12, 2012-10-11
KRNS mål 389-12, 2012-10-11
KRNS mål nr 4203-09, 2010-03-26
KRNS mål nr 1058-09, 2009-09-10
KRNS mål nr 2398-08, 2009-01-05
KRNS mål nr 5645-08, 2008-12-04
KRNS mål nr 4984, 2003-11-12
KRNS 8377-1998, 2000-05-09
KRNSU mål nr 487-11, 2012-09-21
KRNSU mål nr 1024-09, 2010-12-03
KRNSU mål nr 3028-09, 2010-07-01
KRNSU mål nr 3718-08

KRNSU mål nr 1789-09

KRNJ mål nr 2830-11, 2012-07-11

KRNJ mål nr 11-11

KRNJ mål nr 3237-10, 2011-07-08

KRNJ mål nr 809-08, 2010-03-12

KRNJ mål nr 3090-10

KRNJ mål nr 3650-10

KRNJ mål nr 3361-09

KRNJ mål nr 3138-2000, 2001-02-12

Försäkringskassans övriga publikationer

Anser 2012:2, Rättsfallsöversikt – personlig assistans

Anser 2011:1, Rättsfallsöversikt – personlig assistans

Vägledning 2012:2 Handikappersättning

Vägledning 2012:1 Vårdbidrag

Vägledning 2005:3 Återkrav

Vägledning 2005:2 Fordringshantering hos Försäkringskassan

Vägledning 2005:1 Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar

Vägledning 2004:11 Tillämplig lagstiftning, EU, socialförsäkringskonventioner, m.m.

Vägledning 2004:7 Försäkringskassan och förvaltningslagen

Vägledning 2004:1 Kontrollutredning

Vägledning 2001:10 Vårdförmåner i internationella förhållanden.

Vägledning 2001:7 Omprövning, ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut.

Vägledning 2001:3 Offentlighet eller sekretess?

Vägledning 2000:2 Försäkrad i Sverige genom bosättning eller arbete.

Produktionsprocess 2007-02

Speciallitteratur

Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, Socialstyrelsen 2004

Riksförsäkringsverket, De handikappolitiska målen och socialförsäkringsadministrationen, 2003

Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS – Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen 2002

Cirkulär 2001:63 LSS och kommunens ansvar för personlig assistans. Svenska kommunförbundet

Cirkulär 1996:93 Vissa frågor om personlig assistans m.m. Svenska kommunförbundet

En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, Regeringskansliet

Förskrivningsprocessen, Hjälpmedelsinstitutet 2011 (Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se)

Grunewald, Karl och Leczinsky, Carl (1993), Handikapplagen, kommentarer till lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. C.E. Fritzes AB

LOKAH – rapporten, landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, Stockholm 1996

Vägar till hjälpmedel och samhällsstöd för personer med funktionsnedsättning, Hjälpmedelsinstitutet 2011 (Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se)

Sakregister

10 procent.....	201
65 års ålder	31, 52, 53
87 första timmarna.....	173
Aktiebolag	189
Aktiv tillsyn.....	102, 103
Aktiviteter utanför hemmet	111
Andra personliga hjälpbehov.....	109
Anmälan	82
Anmälan från kommun	38
Anmälning.....	215
Anmälningsuppmaning	29
Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap.....	100
Ansökan.....	36, 82
Arbete.....	44
Arbetsledning	167
Arbetstid	191
Autism eller autismliknande tillstånd	82
Avlösarservice i hemmet.....	140
Avrundning.....	169, 178, 201
Avräkning	201
Avtal om personlig assistans	181
Avvisa ansökan.....	39
Barn	64, 68, 81, 117
Barn med funktionshinder	87, 102, 117
Barnets bästa	33, 64
Barnkonventionen.....	32
Barnomsorg	30, 54, 119, 127, 130, 132
Begränsat antal.....	22, 23, 90, 91
Begränsat antal personer.....	91
Begåvningsmässigt funktionshinder.....	83
Begäran	129
Begäran om utbetalning	181
Behov som tillgodoses på annat sätt	116

Behovsbedömning	89
Beredskap	111, 116
Beräkning av tid	91, 104
Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare.....	152
Beslut till kommunen	172
Bestyrka uppgifter	198
Besök och möte	63
Betalningsmottagare	184
Betydande svårigheter i den dagliga livsföringen	83, 86, 92
Boende vid riksgymnasier	147
Bolagsformer	189
Bostad	142
Bostad med särskild service	135
Bostad med särskild service för barn eller ungdomar.....	141, 142
Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna	143
Bostadsanpassning	151
Daglig livsföring	85, 89, 91
Daglig verksamhet.....	30, 54, 119, 127, 130, 132, 145
Delaktighet	14, 20, 21, 90, 100, 135
DFA-H-analys.....	75
Dubbel assistans	121
Dygnsvila.....	110, 115
Dödsbo.....	38
Eftergift	224
Egen arbetsgivare.....	189, 196
Egenvård	133
Ekonomisk förening	189
Elevhem vid statliga specialskolor	146
Ett led i det personliga stödet.....	91, 119, 146
Familjehem	141, 142
Familjehem enligt SoL.....	146
Fler timmar.....	202
Flyttning	126
FN- konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	14
FN-konvention om barnets rättigheter- barnkonventionen.....	15
Folkhögskola.....	133, 148

Fristående organ	189
Fritidshem	132
F-skatt	181, 182
Fullmakt	70
Funktionsbedömning	81
funktionshindersonsorganisationer	72
Funktionshinderspoltiken	13
Funktionsnedsättning och funktionshinder	13
Fusion	182
Fysisk person	184
Färre timmar	201
Förbehåll	158
Förflyttning	105
Förhöjt timbelopp	206
Förordning 1408/71	47
Förordning 883/2004	47
Förskola	131
Förskoleklass	131
Första kronan	169
Försäkringsmedicinsk konsultation	72
Förverkande, utmätning och överlåtelse	197
Föräldraansvar	118
Föräldrar med funktionshinder	121
God man, förvaltare och ombud	70, 177
Grundläggande behov	92
Grundskolan	131
Grundsärskola	131
Gruppbostad	52, 54, 127, 130, 144
Gymnasieutbildning	148
Handelsbolag	189
Handikappersättning	78, 79
Handikappreformen	19
Handikapputredningen	19
Heder och samvete	37, 69, 70, 199
Helhetssyn	20, 21
Hemtjänst	145
Hjälp med måltider	96
Hjälpmedel	150

Hospice	128
Humanistiska människosynen	20
Hushållsgemenskap.....	189
Högre timbelopp.....	164, 215
Högre timbeloppet.....	31
Högre timbeloppets storlek	168
Högskola.....	149
Hörande av kommun	71
Ideell förening.....	186
Ifrågasatta timmar	203
Individuell bedömning	89, 122, 157, 165
Inflytande	20, 23, 91, 136
Information om funktionsnedsättningar	71
Inlämningsdag för räkning	200
Inspektera	139
Institution.....	52, 54, 126, 127, 135, 158, 195
Interimistiskt beslut	155, 158, 172, 224
Juridisk person.....	26, 184, 189
Jämlikhet.....	14, 21, 90, 135
Karensdag	196
Kommanditbolag.....	186
Kommunens basansvar.....	23, 176
Kommunens betalningsansvar	173
Kommunens ersättningsskyldighet	174
Kommunicera med andra.....	86, 99
Kommunikation	105
Kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade.....	98
Kommunikation som andra personliga behov	112
Kontaktperson.....	140
Kontinuitet.....	20, 21, 138
Kooperativ	189
Kortare sjukhusvistelse	128
Korttidstillsyn.....	139, 141
Korttidsvistelse utanför det egna hemmet	140
Kvittning	224
Köpa personlig assistans.....	162

Ledsagarservice	139
LSS personkrets	81
Makars gemensamma ansvar	120
Medicinska underlag.....	67
Metodstöd – fastställa timbeloppet för period över årsskifte	206
Metodstöd – handläggning av tvåårsomprövningar.....	218
Metodstöd – hämta in uppgifter	68
Metodstöd – informera Socialstyrelsen, Skatteverket och Arbetsmiljöverket	193
Metodstöd – Kommunisering	153
Metodstöd – registrering av räkningar och reglering av återbetalning efter redovisning av köp av assistans och kostnader för personlig assistans.....	209
Metodstöd – utredning om från och med när ett beslut om indragning ska gälla.....	156
Minderåriga arbetstagare – assistenter	192
Minskning/indragning	215
Missförhållanden.....	26
Motivering av beslut	157
Muntligt anställningsavtal.....	160
Myndighetsutövning	55, 89
Mänskliga rättigheter i Försäkringskassan.....	17
Obekväm arbetstid.....	167
Omfattande behov av stöd eller service	83, 86
Omprövning.....	160, 215
Omsorger om funktionshindrade	138
Omsorgslagen	19, 22, 81, 82, 137
Omvårdnad.....	136, 137, 138, 141, 142, 143
Personkretsen enligt LSS.....	65, 81
Personlig assistans	22, 89, 90, 91
Personlig assistans eller ekonomiskt stöd	139
Personliga stödet	110
Personligt	91
Personligt biträde	149
Personligt utformat stöd.....	23, 90
Rapportering om missförhållanden.....	25
Rapporteringskyldighet	24
Redovisning.....	198

Regelbundet återkommande behov	124
Retroaktiv tid.....	31, 38, 159
Rh-anpassad utbildning.....	148
Riksgymnasier	147
Råd och stöd	139
Räkning	199
Räkning saknas	205
Ränta	205, 223
Rättighetslagstiftning.....	19
Servicebostad	144
Serviceskyldighet.....	55
Sjukdom hos ordinarie assistent	176
Sjukhusvistelse	128
Sjuklön	196, 198
Sjuklöneperiod	196
Sjukvårdande insatser	73, 86, 101, 127, 133
Självbestämmande	20, 21, 23
Skattskyldighet	184
Skola	30, 54, 119, 127, 130, 132, 133
Skolväsendet	131
Slutavräkning	174, 204, 207, 213
Socialstyrelsens tillsyn	34
Sparade timmar.....	214
Specialskola.....	131
Speciell kompetens	166
Speciella skolformer.....	146
Stora funktionshinder	83, 85
Strategiska myndigheter och delmål	15
Svenska socialförsäkringsskyddet	47
Särskild kompetens	166
Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL	145
Särskilda kvalifikationer	166
Särskilda skäl.....	30, 52, 54, 120, 127, 129, 130, 132, 145, 164, 165, 166, 167, 224
Särskilt anpassad bostad	143, 145
Särskilt utbildningsstöd/assistans	149
Tid mellan hjälpbehov	110
Tid som jämställs med lämnad assistans	195
Tidredovisning.....	198

Tidredovisningen.....	196, 216
Tillfälligt utökat behov	124
Tillgänglighet.....	16, 20
Tillståndskrav	179
Tillsyn	101, 139
Tillsyn som andra personliga behov	111
Tilläggsräkning.....	214
Tilläggsutbetalning.....	201, 207, 213
Timbelopp	31, 162, 178
Träning.....	110
Tvåårsomprovning.....	85, 215, 216
Underlag och bedömning av personkretstillhörighet	81
Underrättelse om beslut.....	157
Universitet.....	149
Uppgifter saknas	199
Uppgiftsskyldighet	215
Uppräkning av det förhöjda timbeloppet	169
Uppsägning	196
Uppsägningstid	195
Utbetalning	178, 181
Utbetalning till kommunen	173
Utmätning	197
Utvecklingsstörning	82
Varaktigt funktionshinder	83, 84
Vikarie.....	176
Vårdbidrag	78, 79
Vårdförman	47, 48
Vägran att lämna uppgifter	64
Väntetid.....	110, 115
Väsentligt ändrade förhållanden	216
Åldersadekvat.....	92, 118
Återbetalningsskyldighet.....	223
Ändrade förhållanden.....	177, 215
Överförmyndare.....	177, 183
Överlåtelse	197